

บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้

พระโสมมัญญะ ปวงคฺโค (ยุตินิตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๑

บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

พระกัมมัฏฐาน ปวดตโน (ยุติมิตร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

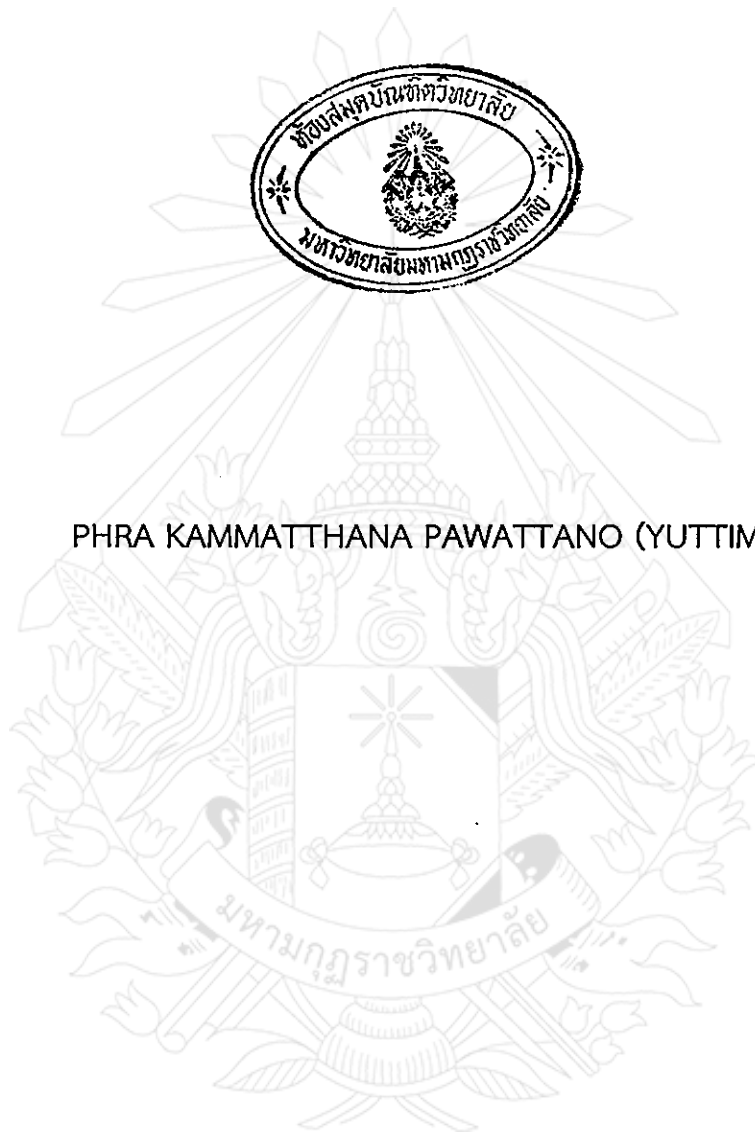
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๗

B 25112

THE ROLE OF KAMMATTHANA MONKS VENERABLE MUN
BHURIDATTO'S FOLLOWER IN SOUTHERN THAILAND

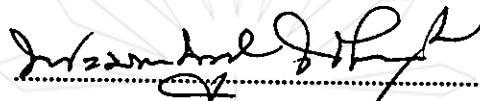

PHRA KAMMATTHANA PAWATTANO (YUTTIMIT)

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHIST STUDIES
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2557 [2014]

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้
ชื่อนักศึกษา : พระกัมมัญฐาน ปวตฺตโน (ยุติมิตร)
สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษิตย์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คนบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน (ผศ.ดร.))

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

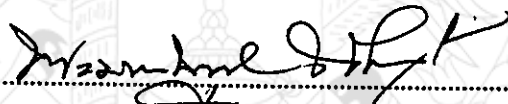
..... ประธานกรรมการ
(พระครูปริชาธธรรมวิธาน (ดร.))

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษิตย์)

..... กรรมการ
(พระราชติลก (ดร.))

..... กรรมการ
(พระมหาบุญศรี ญาณวฑฺฒโน (ผศ.ดร.))

..... กรรมการ
(ดร.สมบูรณ์ วัฒนนะ)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : The Role of Kammatthana monks Venerable Mun -
Bhuridatto's followers in Southern Thailand
Student's Name : Phra Kammatthana Pawattano (Yuttimit)
Department : Buddhist Studies
Advisor : Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University Partial
Fulfillment of the Requirements for the Master's Degree.

P.S. Nānavuddho .....Dean of Graduate School
(Phramaha Boonsri Nānavuddho (Asst. Prof. Dr.))

Thesis Committee *Phrakru Preechadham* ..... Chairman
(Phrakru Preechadhamavidhan (Dr.))

D. Suvin ..... Advisor
(Assoc.Prof. Dr.Suvin Ruksat)

Phrarajdilok ..... Member
(Phrarajdilok (Dr.))

P.S. Nānavuddho ..... Member
(Phramaha Boonsri Nānavuddho (Asst. Prof. Dr.))

Su ..... Member
(Dr.Somboon Watana)

Copyright of the Graduate School, Mahamakut Buddhist University

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้
 ชื่อนักศึกษา : พระกัมมัญฐาน ปวดตโน (ยุติมิตร)
 สาขาวิชา : พุทธศาสนศึกษา
 อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รักสัตย์
 ปีการศึกษา : ๒๕๕๗

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ๒) เพื่อศึกษาบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ และ ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Non - Structured interview) โดยมีวิธีดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คือ หนังสือ ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผลการวิจัยพบว่า

๑. พระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีต้นกำเนิดเริ่มมาจาก พระอาจารย์สีทา ชัยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และพระมหาเถระ ๓ ท่านผู้มีบทบาท ในการวางรากฐานพระภิกษุสงฆ์สายพระกรรมฐานในภาคอีสานได้แก่ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล วัดเลียบ จังหวัดอุบลราชธานี และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งกาลต่อมาท่านได้ให้การอบรมสั่งสอนธรรมแก่พระภิกษุสามเณร จนมีคณะศิษย์เป็นพระรุดงค์กรรมฐานที่ยึดถือหลักปฏิบัติ คือ รุดงค์วัตร ๑๓ ชั้น วัตร ๑๔ และกรรมฐาน ๔๐ เป็นแนวทางในการปฏิบัติ ออกจากรุดงค์เผยแผ่ศาสนา-ธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังความเลื่อมใสศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนทั่วทุกภาคของประเทศไทย

๒. พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่มีบทบาทในภาคใต้ระยะแรก ได้แก่ พระอาจารย์ลี ธมมธโร พระอาจารย์เจื้อย จุนโท พระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต และคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ท่านเหล่านั้น ได้เดินทางลงมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ โดยเฉพาะ ๓ จังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามัน คือ จังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ จนได้รับความนับถือศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้อย่างสูง พร้อมทั้งได้สร้างวัด สำนักกรรมฐาน และวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ข้อวัตรปฏิบัติ ตามแนวของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไว้ในภาคใต้ได้อย่างมั่นคง

๓. พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้มีบทบาทแบ่งเป็น ๒ ลักษณะคือ

๑) บทบาทหลักการศึกษเล่าเรียนพระธรรมวินัย เรียกว่า คันถธุระ และการบำเพ็ญสมณธรรม เจริญศีล สมาธิ ปัญญา เรียกว่า วิปัสสนาธุระ พร้อมทั้งการรักษาข้อวัตรปฏิบัติ พระกรรมฐาน

สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีหลักปฏิบัติทางดั่งคัมภีร์ ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ และกรรมฐาน ๔๐ เป็นหลักในการปฏิบัติ

๒) บทบาทรอง ได้แก่ การอุทิศตนเผยแพร่คำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ ตามแนวทาง ที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้วางรากฐานไว้ การปกครองดูแลคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยความสงบเรียบร้อย เพื่อความเป็นอยู่ผาสุกของคณะสงฆ์ด้วยความเมตตา ประดุจพ่อแม่ครูบาอาจารย์ และการดำเนินการด้านสังคมสงเคราะห์ พัฒนาพื้นที่โดยรอบให้มีความเจริญก้าวหน้า ด้วยการสร้างวัด สำนักกรรมฐาน และสาธารณูปโภค แก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้

Thesis Title : The Role of Kammatthana monks in the Lineage of Venerable
Man Bhuridatto in Southern Thailand
Student's Name : Phra KammatthanPavattano (Yuttimit)
Department : Buddhist Studies
Advisor : Assoc.Prof.Dr. Suvin Ruksat
Academic Year : B.E. 2557 (2014)

ABSTRACT

The objectives of this thesis paper were as follows; 1) to study a biographies of Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto, 2) to study the role of Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto in the South of Thailand, and 3) to analyze the role of Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto in the South of Thailand. The data were collected from documents and non - structured interview.

The results of the research were found as follows:

1. The Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto were originally initiated by Venerable Sitha Jayaseno, the late abbot of Wat Burapa in Mueang District of Ubon Ratchathani Province and other three senior monks; Phra Upalikhunupamajahn (Jan Siricando) of Wat Boromnivas in Bangkok, Venerable Sao Kantasilo of Wat Liab, in Ubon Ratchathani and Venerable Man Bhuridatto. They all set the foundation of meditation practice the Esaan plateau area. Venerable Man taught Dhamma and meditation practice to monks and novices in accordance with the 13 rules of ascetic practices, the 14 rules of monastic practices and the 40 kamathana practices. When a group of revered disciples was established, they wandered throughout the country to propagate the Buddha's Dhamma and they gained faith and respect from Buddhists all over Thailand.

2. The prominent Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto playing an important role in the Southern part of Thailand in the early period were Venerable Lee Dhammadharo, venerable Jia Cundo, Venerable Amphan Ciravuddho, Phramaha Pin Jalito, and Venerable Tes Desarangsi and his associates. They traveled down to the south to propagate Buddha Dhamma, especially in three

provinces along the Andaman Sea; Phang Nga, Phuket, and Krabi. They gained faith and respect from the local people, so they established temples and meditation centers there. The foundation of Vipassana meditation and meditation practice method according to Venerable Man Bhuridatto were firmly established in the south ever since.

3. The Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto in Southern Thailand have two important roles as follows;

1) The major role is to study Dhamma and Vinaya (Ganthadhura) and to practice meditation or it is called Vipasanadhura. The practices of Kammatthana monks in the lineage of Venerable Man Bhuridatto are based on the 13 rules of ascetic practices, the 14 rules of monastic practices, and the 40 kammathana practices.

2) The minor role is to propagate the Lord Buddha's teachings according to the guidelines established by Venerable Man Bhuridatto. The focus of Sangha management is placed on the peace and well-being of all monks. In addition, monks also take actions on the social welfares of communities and the development of surrounding areas by constructing temples, meditation centers, and other public utilities for the Buddhists in southern Thailand.

กิตติกรรมประกาศ

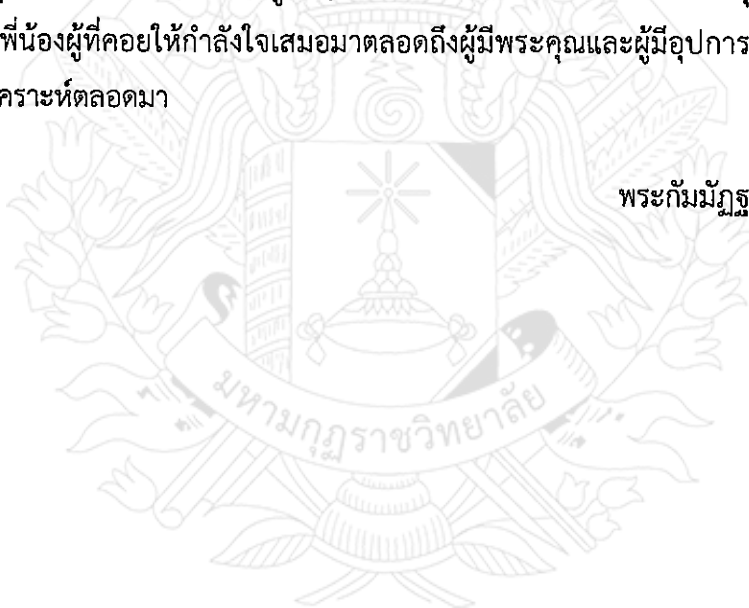
วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายท่านที่ได้กรุณาให้คำแนะนำและให้กำลังใจด้วยความปรารถนาดีตลอดมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบคุณ ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มี รศ.ดร.สุวิญ รักสัตย์ เป็นประธานที่ปรึกษา ผู้วิจัยจึงขออนุโมทนาขอบคุณในความเมตตาของท่านที่ได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา เพื่อปรับปรุงแก้ไขส่วนที่บกพร่อง จนทำให้วิทยานิพนธ์เสร็จสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณ บิดามารดา พระอุปัชฌาย์อาจารย์ พระอาจารย์สิงโต โฆษโก และศิษยานุศิษย์ วัดป่าสติปัญญานาถญาณสัมปันโน ทุก ๆ ท่าน ที่ให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายด้านการศึกษา ให้ความรู้ ประสทธิประสาทวิชา ความเมตตาอนุเคราะห์ และช่วยทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จเรียบร้อย

ขอขอบคุณทุก ๆ ท่าน ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง คุณความดีและประโยชน์ที่เกิดจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ต่อผู้วิจัยและผู้ที่น่าไปศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยขออุทิศเป็นเครื่องบูชาพระรัตนตรัย อาจารย์บูชาแต่คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เดินทางมาเผยแผ่ในภาคภาคใต้ทุก ๆ รูป บิดา มารดา ภคินี ญาติพี่น้องผู้ที่คอยให้กำลังใจเสมอมาตลอดถึงผู้มีพระคุณและผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ตลอดมา

พระกัมมัญฐาน ปวตตโน (ยุติมิตร)

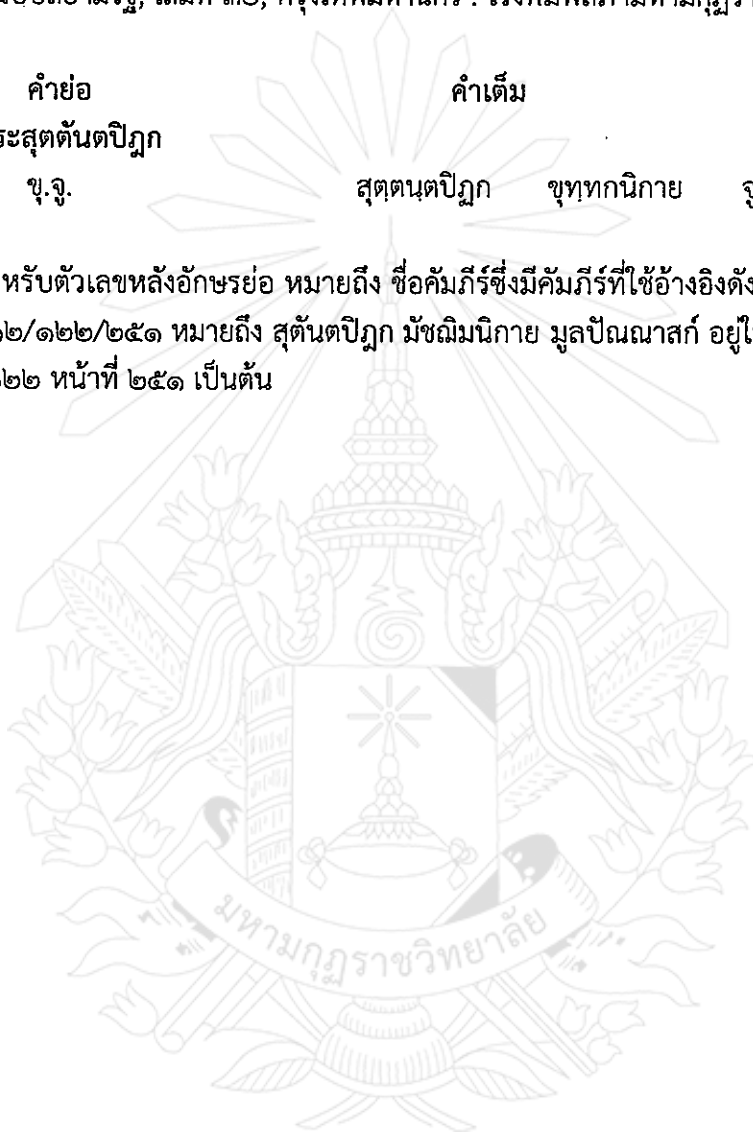

สารบัญญัตินำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ในงานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย และอรรถกถาของมหามกุฏราชวิทยาลัย, มุลนิธิพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสยามรัฐ, เล่มที่ ๓๐, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สภามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

คำย่อ	คำเต็ม
พระสุตตันตปิฎก	สุตตันตปิฎก
ขุ.จ.	ขุททกนิกาย จุฬนิตเทศ

สำหรับตัวเลขหลังอักษรย่อ หมายถึง ชื่อคัมภีร์ซึ่งมีคัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงดังนี้ เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น ม.ม. ๑๒/๑๒๒/๒๕๑ หมายถึง สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มุลปิณณาสก์ อยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๒ ข้อที่ ๑๒๒ หน้าที่ ๒๕๑ เป็นต้น

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๒
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๓
๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
บทที่ ๒ ประวัติและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	๑๐
๒.๑ การเผยแพร่คณะธรรมยุตในภาคอีสาน	๑๐
๒.๒ ประวัติและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	๑๑
๒.๓ ประวัติความเป็นมาและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	๑๘
๒.๔ รายนามพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	๒๗
๒.๕ การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต	๓๒
บทที่ ๓ บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้	๓๖
๓.๑ ภาคใต้ของประเทศไทย	๓๗
๓.๒ พระพุทธศาสนาในภาคใต้	๓๘
๓.๓ ประวัติคณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้	๓๙
๑) ยุคที่หนึ่ง คณะธรรมยุตเก่าเมืองนคร	๓๙

๒) ยุคที่สอง คณะธรรมยุตในจังหวัดสงขลา	๔๐
๓) ยุคที่สาม คณะธรรมยุตในจังหวัดนครศรีธรรมราช	๔๐
๔) ยุคที่สี่ คณะธรรมยุตในจังหวัดพัทลุง	๔๑
๕) ยุคที่ห้า คณะธรรมยุตในจังหวัดปัตตานี	๔๑
๖) ยุคที่หก คณะธรรมยุตในจังหวัดชุมพร	๔๒
๗) ยุคที่เจ็ด คณะธรรมยุตในจังหวัดสุราษฎร์ธานี	๔๗
๘) ยุคที่แปด คณะธรรมยุตในจังหวัดพังงา - ภูเก็ต - กระบี่	๔๔
๙) ยุคที่เก้า คณะธรรมยุตในจังหวัดยะลา - นราธิวาส-สตูล	๔๕
๑๐) ยุคที่สิบ คณะธรรมยุตในจังหวัดระนอง - ตรัง	๔๗
๓.๔ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้	๕๐
๓.๔.๑ มูลเหตุพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้	๕๑
๓.๔.๒ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จาริกสู่ภาคใต้	๕๓
๓.๔.๓ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้ นำโดยพระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ ปัญญาวิศิษฐ์ (เทศก์ เทสรังสี) และคณะ	๕๕
๑) บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดพังงา	๕๕
๒) บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดภูเก็ต	๕๖
๓) บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดกระบี่	๕๘
๔) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดนราธิวาส	๖๑
๕) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดระนอง	๖๓
๓.๕ ประวัติและบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่จาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ	๖๘
๓.๕.๑ พระอาจารย์อำพัน จีรวุฑโฒ	๖๘
๓.๕.๒ พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ (มหาปิ่น ขลิโต)	๗๐
๓.๕.๓ พระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฐ์ (เทศก์ เทสรังสี)	๗๓
๓.๕.๔ พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีร์เมธาจารย์ (สี ธมฺมธโร)	๘๐
๓.๕.๕ พระอาจารย์สาม อภิญาจโน	๘๓

๒) บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ (การปฏิบัติธรรม)	๑๙๙
๕.๓.๒ บทบาทรอง	๑๙๙
๑) บทบาทด้านแม่พระพุทธศาสนา	๑๙๙
๒) บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์	๒๐๐
๓) บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์	๒๐๒
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๒๐๓
๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๐๓
๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ	๒๐๔
๕.๔.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย	๒๐๖
บรรณานุกรม	๒๐๗
ภาคผนวก	๒๑๓
ภาคผนวก ก รูปภาพประกอบพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้	๒๑๔
ภาคผนวก ข รูปภาพประกอบรูปภาพประกอบงานวิจัยภาคสนาม	๒๑๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๒๔

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล สองพระกรรมฐานจากจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้ชื่อว่าเป็นตักศิลาธรรมะแห่งภาคอีสาน ที่ได้บุกเบิกกองทัพธรรม วางรากฐานแนวปฏิบัติให้หยั่งรากแก้วมั่งคงในผืนแผ่นดินไทย ถือว่ามีอิทธิพลต่อประชาชนและพระภิกษุที่ดำเนินตามรอยปฏิบัติของท่านทั้งสองค่อนข้างมากในปัจจุบัน

พระป่า หรือพระธุดงค์กรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีต้นเค้าดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่ พระอาจารย์สีทา ชัยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับพระเถระผู้มีบทบาท ในการสร้างหลักปักธงชัย พระกรรมฐาน ในแผ่นดินที่ราบสูง แดนอีสานได้แก่ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ พระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล วัดเลียบ อุบลราชธานี และพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถร ซึ่งกาลต่อมาได้ให้การอบรมสั่งสมบารมีธรรม แก่พระภิกษุสามเณร จนมีศิษย์ เป็นพระธุดงค์กรรมฐาน ผู้ทรงคุณธรรม สัมมาปฏิบัติ ออกจากจรดงศ์ เผยแผ่ธรรมนำศรัทธาสาธุชนได้ผลดีเป็นอันมากต่อกิจการงานพระศาสนาสร้างสำนักป่า วัดวา ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ตามแบบที่เรียกว่า “วัดป่า” ที่เน้นธรรมชาติ ความเรียบง่าย สะอาด สงบ สว่างด้วยแสงธรรม

พระธุดงค์กรรมฐาน หรือพระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต แต่ละรูป ตามประวัติได้เคยบุกป่าฝ่าดงไปตามป่าเขา เผชิญกับสิ่งสารพัดที่ดุร้าย ผจญกับภัยธรรมชาติ และมนุษย์ที่ตั้งตนเป็นศัตรู แต่ด้วยศีลที่บริสุทธิ์ของท่าน ได้เป็นเกราะแก้วคุ้มกันพิทักษ์รักษาพระคุณเจ้าประสพสวัสดิภาพด้วยดีด้วยศีลด้วยบุญกุศล

พระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นสุปฏิปันโน ที่มีปฏิบัติ คือข้อวัตรข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นปฏิบัติ ที่ทำได้ไม่ง่าย เพราะเป็นปฏิบัติ ที่ทวนกระแสโลก ทั้งทางกาย วาจา และใจ

ซึ่งหลักปฏิบัตินี้ คือ ธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และมี กรรมฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไปในอริยาบทต่าง ๆ ของความเพียร ทั้งนี้เพราะธุดงค์วัตร ๑๓ และวัตรต่าง ๆ ตลอดจนกรรมฐานทั้งหมด ล้วนเป็นธรรมเครื่องอบรมบ่มนิสัยที่ติดกายมาตั้งแต่ครั้งเป็นฆราวาสและเป็นธรรมที่จะทำให้ลายล้างข้าศึกภายในใจ คือกิเลสตัณหา ให้หมดสิ้นไป

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นต้นมา พระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เริ่มทยอยเพิ่มจำนวนมากขึ้น ขยายงานการเผยแผ่ในภาคอีสานโดยเฉพาะทางจังหวัดอุดรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร อุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น และตามภูมิภาคต่าง ๆ ที่รังสีธรรมแห่งกองทัพธรรม พระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้แผ่ไปถึงรวมทั้งภาคใต้ ซึ่งเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าเขาลำเนาไพร หุบเขา เงื้อมผา ถ้ำน้อยใหญ่ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการเจริญเมตตาภาวนาของพระอริยสงฆ์อีกทั้งพระเถระลูกศิษย์สายพระอาจารย์มั่นจำนวนหลายรูปที่เดินทางไปอุทิศที่ภาคใต้ ได้สร้างสำนัก วัดป่าเพื่อเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนชาวภาคใต้ เช่นพระอาจารย์เทศก์ เทศรังษี ซึ่งได้ไปพำนักที่จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ จนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะจังหวัด เป็นต้น

ในปัจจุบัน มีวัดป่ากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น อยู่ทั่วทุก ๑๔ จังหวัดภาคใต้ เนื่องจากมีพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่นเข้าไปปฏิบัติธรรมตามป่าเขาต่าง ๆ เมื่อเห็นว่าสถานที่เหมาะสมและประชาชนมีความเลื่อมใสศรัทธา ก็เริ่มตั้งสำนักขึ้น จนได้รับการแต่งตั้งเป็นวัด มีลูกศิษย์ทั้งคนในพื้นที่และคนจากภาคอีสานที่อพยพมาทำงานในภาคใต้เป็นจำนวนมาก ซึ่งพระกรรมฐานเหล่านั้นได้มีบทบาทต่อพระศาสนาและมีส่วนอุปถัมภ์ช่วยเหลือประชาชนในภาคใต้ในด้านต่าง ๆ

ดังนั้น จึงเป็นที่มาของการทำวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งต้องการศึกษาประวัติพระกรรมฐานศิษย์พระอาจารย์มั่นรุ่นแรก ๆ ที่เดินทางเข้าไปปฏิบัติธรรมในภาคใต้ตามแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่มีการบันทึกไว้ รวมทั้งจากการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในภาคใต้ เพื่อสำรวจวัดป่ากรรมฐานและพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่มีบทบาทต่อพระศาสนาและประชาชนชาวใต้ในระยะแรก ๆ และศึกษาปัญหาและอุปสรรคในด้านต่าง ๆ เพื่อวิเคราะห์แนวโน้มความเลื่อมใสความเจริญของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ในอนาคต

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

- ๑.๓.๑ ศึกษาประวัติและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- ๑.๓.๒ ศึกษาประวัติของพระกรรมฐานลูกศิษย์พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต รุ่นแรก ๆ ที่เข้าไปปฏิบัติธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

๑.๓.๓ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ในระยะแรก ๆ

๑.๓.๔ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ในระยะแรก ๆ

๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Non - Structured interview) โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

๑.๔.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คือ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และวารสาร อันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการและบุคคลทั่วไป ที่มีข้อมูลเกี่ยวกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์ มั่น และพระสงฆ์ในภาคใต้

๑.๔.๒ ทำการรวบรวมข้อมูลภาคสนามคือ สํารวจวัดป่ากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทั้งธรรมยุติกนิกายและมหานิกาย เพื่อสำรวจจำนวนสำนัก สำนักสงฆ์ วัด และพระกรรมฐานที่มีบทบาทสำคัญต่อพระศาสนาและประชาชนในภาคใต้ในปัจจุบัน

๑.๔.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาจัดประเภท ทมวดหมู่ ให้ตรงตามเนื้อหาที่ทำการการศึกษา และทำการวิเคราะห์ อธิบายตามเนื้อความให้เหมาะสมกับเนื้อหาในแต่ละบท

๑.๔.๔ นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้มาบันทึก เรียบเรียงลงในบทต่าง ๆ ตามลำดับความสำคัญและสอดคล้องกับเนื้อหาที่ทำการศึกษา โดยการพรรณนาวิเคราะห์

๑.๕ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยทั่วไป มักจะเป็นเรื่องของบทบาทของพระสงฆ์ และแนวทางการปฏิบัติ ผู้วิจัยจึงขอยกเอางานวิจัยค้นคว้าที่ผู้รู้ได้ศึกษาไว้โดยรวม ๆ ที่พอจะนำมาอ้างอิงได้ ดังนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่ศึกษาทั่ว ๆ ไป

อัจฉรา กาญจนมัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลของพระพุทธศาสนา ที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนพระป่ากับการพัฒนาชนบท พบว่า “พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมอีสาน โดยเฉพาะในชนบทห่างไกลในป่าดง เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมเกิดขึ้นในสังคมอีสาน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงล้ำต่ำสูงระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบท ชาวบ้านซึ่งโดยปกติแล้วมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างสงบ ก็ต้องดิ้นรนไขว่คว้าหาความเจริญให้ทัดเทียมกับสังคมเมือง แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร จึงเกิดความเดือดร้อนทั่วไป ดังนั้นพระสงฆ์สายนี้จึงได้ช่วยเหลือสังคมในการพัฒนาชนบทหลายประการ การพัฒนาของพระสงฆ์สายนี้

มุ่งพัฒนาแต่สิ่งที่เป็นความจำเป็นพื้นฐาน เช่น การพัฒนาการของเกษตร อนามัย โภชนาการ การศึกษา สาธารณูปโภค ตลอดจนสิ่งแวดล้อม เป็นต้น”^๑

อริยา ลัมสุวัฒน์ ได้เสนอแนะบทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนบทไทย (พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๒๐) ว่าในการปฏิบัติการพัฒนาชุมชนได้กำหนดให้พระภิกษุเป็นผู้นำทางปัญญาและในทางพัฒนาคุณธรรม พระภิกษุจึงควรมีบทบาทเน้นหนักไปในทางที่ยกระดับจิตใจของประชาชน เช่น อบรมศีลธรรม ให้คำแนะนำสั่งสอนในการดำเนินชีวิตที่ดั่งงาม บทบาทเช่นนี้เป็นบทบาทดั้งเดิมที่เหมาะสม ไม่ขัดต่อข้อวินัยทางพระพุทธศาสนา สำหรับการพัฒนาในทางวัตถุนั้นพระภิกษุควรกระทำในทางอ้อมด้วยการแนะนำชักจูงผู้อื่นให้กระทำหรือนำสิ่งของหรือบริการที่ได้รับบริจาคมาเฉลี่ยแบ่งปันให้ประโยชน์กว้างขวางออกไปตามแต่ที่จะอำนวยประโยชน์และขอบเขตที่พระภิกษุพึงกระทำ เพื่อให้มีให้ติดต่อพระธรรมวินัย^๒

ประจวบ แสนกลาง ได้เสนอบทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๕๒๙ ว่าพระสงฆ์สายนี้มีแนวความคิด การปฏิบัติ และคำสอน ที่มีส่วนสนับสนุนเอื้ออำนวยอย่างมากในการที่จะช่วยให้การปฏิบัติธรรม ได้บรรลุตามเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา โดยการปฏิบัติตามจุดดั่ง ๑๓ ข้อ อย่างเคร่งครัด อาทิ ฉันทอาหารมีอยู่เดียว บำเพ็ญสมณธรรมในป่าเปลี่ยวห่างไกลจากผู้คน ฉ้นในบาตร บิณฑบาตฉ้น ฯลฯ ส่วนทางด้านระเบียบข้อปฏิบัติและธรรมเนียมของพระสงฆ์สายนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นแบบอย่างที่ดีตามสถานภาพของสมณะผู้ทรงศีล และมุ่งปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นอย่างแท้จริง คือเพื่อมุ่งนิพพาน หรือเป็นพระอรหันต์

สำหรับบทบาทของพระสงฆ์สายนี้มีอยู่ ๒ บทบาทใหญ่ ๆ คือ บทบาทหลัก ได้แก่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาและอบรมสั่งสอนประชาชน พระภิกษุสามเณร และบทบาทรองได้แก่ การช่วยเหลืออนุเคราะห์แก่ประชาชนในชุมชนบทอีสาน บทบาทแรกนั้นพระสงฆ์สายนี้กระทำได้ดีค่อนข้างมาก ทั้งนี้เพราะนิสัยและแนวทางการปฏิบัติของท่านเน้นหนักการปฏิบัติการทำเพ็ญเพียรภาวนาในป่าเขา ไม่ชอบอยู่พำนักที่วัด หรือที่ใดที่หนึ่งนาน ๆ หรืออยู่รวมกันเป็นหมู่มาก แต่จะแยกย้ายกันไปเที่ยวอบรมสั่งสอนประชาชนควบคู่ไปกับการปฏิบัติธรรมส่วนบทบาทรองนั้น พระสงฆ์สายนี้ได้ให้ความช่วยเหลือชาวบ้านตามฐานะและภาวะวิสัยที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เป็นที่น่าสังเกตว่าการช่วยเหลือ

^๑ อัจฉรา กาญจนอมัย, “เรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนพระป่า-วัดป่า”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท.), ๒๕๒๘, ๙๒ หน้า.

^๒ อริยา ลัมสุวัฒน์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนบทไทย (๒๕๐๐ - ๒๕๒๐)”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๖, ๑๒๐ หน้า.

ทางด้านวัตถุนี้ ท่านมุ่งเฉพาะทางด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชน เป็นต้นว่า การสร้างโรงเรียน โรงพยาบาล ถนนหนทาง แหล่งเก็บกักน้ำ การเกษตรกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีพระสงฆ์บางรูปได้มีส่วนสำคัญในการตั้งชุมชน (หมู่บ้าน) และมีส่วนในการคลี่คลายสถานการณ์บ้านเมืองเพื่อความปกติสุขอีกด้วย^๓

๑.๕.๒ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์สายพระอาจารย์มั่น

พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พบว่า ชีวิตประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตนั้น ท่านเป็นพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายด้านการปฏิบัติ ในยุคปฏิรูปวงการสงฆ์ ท่านได้ปฏิบัติตนตั้งอยู่ในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด นับตั้งแต่ท่านได้ก้าวเข้าสู่บรรพชาศีลสมาธิกรรมฐาน เพื่อที่จะปฏิบัติสู่หนทางในการดับทุกข์ ด้วยความเพียรอันแรงกล้า กอปรกับสติปัญญาพิจารณาข้อธรรมอย่างละเอียดถี่ถ้วนที่ จนหลาย คนกล่าวว่า ท่านสามารถข้ามพ้นจากวัฏสงสาร ได้เป็นทักษิณียบุคคลอันประเสริฐในเขตนาบุญพระพุทธศาสนา เป็นพระสุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นั้นได้นำวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้วางเอาไว้ มาใช้เพื่อการเผยแผ่ ซึ่งถูกต้องตามหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นการช่วยเสริมสร้างเทคนิคแนวทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน นำเชื่อถือ ก็นใจและประทับใจ ผู้ฟัง ย่อมมองเห็นตามความเป็นจริงได้ ชัดเจน และเข้าใจได้ง่าย^๔

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) เจ้าอาวาสเสนาสนะป่าเขาสวนกวาง จังหวัดขอนแก่น ผู้รวบรวมประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยาย เพื่อแจกในงานฌาปนกิจศพท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้กล่าวถึงประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ว่าท่านเป็นผู้มีน้ำใจเด็ดเดี่ยวอดทน ไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม แม้จะถูกกระทบกระทั่งด้วยโลกธรรมอย่างใดก็ได้แปรเปลี่ยนไปตามคัมภีร์อยู่ในธรรมวินัย ตามที่พระบรมศาสดาประกาศแล้วตลอดมา ทำตนให้เป็นทิฏฐานุคติแก่ศิษยานุศิษย์เป็นอย่างดี ท่านได้จาริกไปเพื่อแสวงวิเวกตามที่ต่าง ๆ คือ บางส่วนของภาคกลาง เกือบทั่วทุกจังหวัดในภาคเหนือเกือบทุกจังหวัดของภาคอีสานและแถบบางส่วนของต่างประเทศอีกด้วย นอกจากนี้

^๓ประจวบ แสณกลาง, “บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๕๒๙”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม), ๒๕๓๑, ๑๗๐ หน้า.

^๔พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, ๑๓๐ หน้า

เพื่อวิเวกในส่วนตัวแล้ว ท่านมุ่งไปเพื่อสงเคราะห์ผู้มีอุปนิสัยในถิ่น นั้น ๆ ด้วย ผู้ได้รับสงเคราะห์ด้วยธรรมจากท่านแล้ว ย่อมกล่าวได้ด้วยความภูมิใจว่า ไม่เสียที่ที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา^๕

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) เจ้าอาวาสวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ผู้ใกล้ชิดพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ขณะมีชีวิตอยู่ ได้กล่าวถึงประวัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ว่ามีประวัติความเป็นมาที่ดั่งามและสมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนได้ในปัจจุบัน ท่านได้ปฏิบัติธรรมตามแบบอย่างของพระอรหันตสาวกในสมัยพุทธกาล โดยปฏิบัติตรงควัตรทั้ง ๑๓ ข้ออย่างเคร่งครัด ท่านได้ดำรงสมณเพศส่วนใหญ่ในป่า เขา ที่สงัดห่างไกลจากผู้คน ซึ่งเป็นสถานที่เต็มไปด้วยอันตรายต่าง ๆ รอบด้านเมื่อเกิดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ

ในขณะที่ปฏิบัติธรรม ท่านก็พยายามแก้ปัญหาด้วยตนเอง จนสำเร็จลุล่วงไปทุกครั้ง จนในที่สุดท่านก็ได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด ท่านได้ตรงดิ่งไปตามสถานที่ต่าง ๆ ทั่วภาคอีสานและภาคอื่น ๆ เป็นต้นว่าภาคกลาง ภาคเหนือ ในขณะที่เดียวกันนั้นได้อบรมสั่งสอนประชาชนให้เลิกละความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี วิญญาณ การประกอบสัมมาอาชีวะ หันมานับถือพระไตรสรณคมน์ (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) ส่วนพระภิกษุสงฆ์นั้นท่านได้เน้นการปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุความหลุดพ้นอย่างแท้จริง ทำให้ลูกศิษย์ของท่านได้บรรลุธรรมขั้นสูงสุดหลายรูป อาทิ พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ฯลฯ จนได้รับการยอมรับจากบรรดาคณะศิษย์ว่าเป็นปรมาจารย์ทางวิปัสสนากรรมฐานในปัจจุบัน

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมปนฺโน) กล่าวถึงปฏิปทาของพระอุดมคัมมัฏฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งเป็นการประพฤติปฏิบัติที่ท่านได้พาคณะศิษย์ปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ข้อปฏิบัติดังกล่าวเรียกว่า “ตรงควัตร” มี ๑๓ ข้อ คือ

- ๑) ถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- ๒) ถือผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๓) ถือเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตร
- ๔) ถือเที่ยวบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร
- ๕) ถือนั่งอาสนะเดียว (ฉันมือเดียว) เป็นวัตร
- ๖) ถือนั่งเฉพาภาชนะอันเดียว ฉ้นในบาตรเป็นวัตร
- ๗) ถือห้ามไม่รับภัตตาหารที่เขานำมาถวายเมื่อภายหลังเป็นวัตร
- ๘) ถืออยู่ป่าเป็นวัตร
- ๙) ถืออยู่โคนไม้เป็นวัตร

^๕พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส), ชีวิตประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ ยูไนเต็ด โปรดักชั่น, ๒๕๔๕), หน้า ๒๒.

๑๐) ถืออยู่ในที่แจ้งเป็นวัตร

๑๑) ถืออยู่ป่าช้าเป็นวัตร

๑๒) ถือการอยู่ในเสนาสนะที่เขาจัดให้อย่างไร ยินดีเท่านั้นเป็นวัตร

๑๓) ถือไม่นอนเป็นวัตร

ชุดงควัตรเหล่านี้เป็นข้อปฏิบัติที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมอย่างยิ่งเพราะเป็นเครื่องขัดเกลากิเลสตัณหาอุปาทานต่าง ๆ ฝึกให้พระภิกษุสามเณรเป็นผู้อยู่ง่าย กินง่าย มักน้อย สันโดษ ไม่ห่วงกังวลในเรื่องอื่นใดนอกเหนือไปจากการบำเพ็ญเพียรทางจิต ยิ่งสภาพความเป็นอยู่มีความยากลำบากเพียงใด การปฏิบัติธรรมก็ยิ่งมีความก้าวหน้าเป็นลำดับขึ้นไป จนกระทั่งบรรลุดุริยธรรมชั้นสูงสุด จึงปรากฏว่าพระภิกษุหลายรูปได้ปฏิบัติตามจนกระทั่งบรรลุดุริยธรรมชั้นสูงสุด เมื่อมรณภาพไปแล้วกระดูกได้กลายเป็นพระธาตุอันบริสุทธิ์ เนื่องจากจิตใจที่บริสุทธิ์ หมดสิ้นกิเลสตัณหา สามารถชักฟอกกระดูกให้กลายเป็นพระธาตุได้^๖

พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินุชโร) เจ้าอาวาสวัดธรรมมงคล กรุงเทพมหานคร ผู้ใกล้ชิดอุปัฏฐากพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ขณะมีชีวิตอยู่อีกผู้หนึ่ง และได้แต่งหนังสือ ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ฉบับสมบูรณ์ และได้จัดสำนึก ได้กล่าวถึงคำสอนของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ว่าพระธรรมไม่ได้มีอยู่ในใบลานหรืออยู่ที่วัด ทั้งนี้เนื่องจากว่าใบลานเป็นเพียงใบไม้ที่นำมาจารึก หรือวัดเป็นเพียงที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรเท่านั้นพระธรรมที่แท้จริงอยู่ในกายของเราเอง พระธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ หรือพระโสดาบัน สกิทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์ อยู่ในกายของเราเอง ดังนั้นการปฏิบัติธรรมก็ต้องปฏิบัติอยู่ในกายของเรา การปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดความก้าวหน้า ต้องกระทำพร้อมกันทั้งภายในและภายนอก ภายในได้แก่จิตใจ ต้องปฏิบัติทั้งสมถกัมมัฏฐาน คือ การควบคุมสติให้สงบนิ่ง เกิดความสุขสงบ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือการพิจารณาสภาพธรรมตามความจริง คือการพิจารณารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นสิ่งที่ไม่มีเที่ยงแท้แน่นอนจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นมาได้^๗

พระทองคำ จารุวณโณ (หรือในอดีต คือ พระทองคำ ฉานโณภาโส) เป็นพระอุปัฏฐากผู้ใกล้ชิดพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อยู่หลายปี ได้มีโอกาสได้อยู่กับท่านทั้งในช่วงที่จำพรรษาอยู่ที่บ้านโคกและบ้านนามน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร ระยะเวลา พ.ศ. ๒๔๘๖ - ๒๔๘๗ จนเมื่อย้ายมาอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร พ.ศ. ๒๔๘๘ - ๒๔๙๒ ก็ได้ติดตามมาอยู่

^๖ พระธรรมวิสุทธิมงคล (มหาบัว ญาณสมปนฺโน), ปฏิปทาพระชุดงควัตรกัมมัฏฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๙.

^๗ พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินุชโร), ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ฉบับสมบูรณ์ และได้สำนึก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๒.

ด้วย ได้เป็นผู้อุปฐากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ร่วมกับพระอาจารย์วัน อุตตโม และพระอาจารย์หล้า เขมปตฺโต จนกระทั่งพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มรณภาพ กล่าวถึงท่านพระอาจารย์ในหนังสือรำลึก วันวานไว้ว่า ท่านมีกฎบังคับว่า ผู้จะอยู่ศึกษากับท่านพระอาจารย์ทั้งสอง (หมายถึงพระอาจารย์เสาร์ และพระอาจารย์มั่น) ต้องท่องนวโกวาท ๗ ตำนาน ๑๒ ตำนาน และปาฏิโมกข์ให้ได้ อย่างซ้ำให้เวลา ๓ ปี ถ้าไม่ได้ ไม่ให้อยู่ร่วมสำนัก ส่วนหนังสืออ่านประกอบนั้น วินัยมุข เล่ม ๑, ๒, ๓ และพุทธประวัติ เล่ม ๑, ๒, ๓ นอกจากนี้ห้ามอ่าน ถึงขนาดนั้น ท่านว่าหากได้อย่างงั้น จะอยู่ในศาสนา ก็พอจะรักษาตัว ได้ ถึงจะไม่ได้ศึกษามาก ก็รักษาตนคุ้มแล้ว

ตัวอย่างเช่น พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโณ เป็นพระมหานิกาย มาขอศึกษาข้อปฏิบัติและขอ ญัตติกรรมเป็นพระธรรมยุต ท่านว่าให้ท่องปาฏิโมกข์ให้ได้ จึงจะญัตติให้ ท่านอาจารย์กงมาอ่าน หนังสือไม่ออก เพราะไม่ได้เข้าโรงเรียน จึงเรียนปาฏิโมกข์ปากต่อปาก คำต่อคำ และหัดอ่านพร้อมกัน ไปด้วย ใช้เวลาถึง ๓ ปีจึงสวดได้ และอ่านหนังสือออก จึงได้มาญัตติที่วัดบูรพา จังหวัดอุบลราชธานี โดยท่านเจ้าคุณพระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฐิตปฺปญฺโณ) เป็นพระอุปัชฌาย์^๕

อวย เกตุสิงห์ กล่าวถึงสภาพความเป็นอยู่ การปฏิบัติของพระธุดงค์มัมภูฐานว่า สภาพที่อยู่อาศัยของพระป่าสายนี้มีความสงบร่มรื่น เต็มไปด้วยป่าไม้และสัตว์เล็กสัตว์น้อย บริเวณที่พักอาศัยมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย วัดป่าบางแห่งไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวก เป็นต้นว่า ไฟฟ้า เครื่องสูบน้ำ โทรทัศน์ พัดลม ฯลฯ ทั้งนี้ เพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้มีเวลาปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ทางด้านการปฏิบัติธรรม พระภิกษุสามเณรได้ถึงจุดสูงสุด ระเบียบ ประเพณี และข้อปฏิบัติต่าง ๆ อย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม จิตใจจะอยู่กับความเพียรภาวนาอยู่ตลอดเวลา การปฏิบัติของพระป่าจึงเป็นทางตรงที่มุ่งจะนำไปสู่จุดหมายปลายทางที่สุดยอด คือความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^๖

จากการศึกษาของผู้รู้ ผู้สนใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ยกมาอ้างอิงในครั้งนี ปรากฏว่าได้มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต พอสมควร แต่เรื่องราวส่วนใหญ่ยังกระจัดกระจาย ไม่ได้รวบรวมเป็นหมวดหมู่อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ จึงสมควรที่จะได้ศึกษาวิจัยบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ต่อไป

^๕ พระทองคำ จารุณฺโณ, รำลึกวันวาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกภัณฑ์ และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙.

^๖ อวย เกตุสิงห์, พระป่าของชาวพุทธ, (เชียงใหม่ : นวรัฐการพิมพ์ เชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒.

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๖.๑ ทำให้ทราบประวัติและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต
- ๑.๖.๒ ทำให้ทราบความเป็นมา และบทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ในระยะแรก ๆ ในภาคใต้
- ๑.๖.๓ ทำให้เป็นประโยชน์ต่อพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้
- ๑.๖.๔ ทำให้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยต่อไป

๑.๗ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

- ๑) พระกรรมฐาน หมายถึง พระภิกษุ ฝ่ายที่มุ่งศึกษาธรรม โดยการกระทำ หรือลงมือปฏิบัติ และพำนักอยู่ตามป่าเขา ที่สงบสงัด สะดวกต่อการปฏิบัติจึงเรียกว่าพระฝ่ายอรัญวาสี พระอัครคุณ์กรรมฐาน หรือพระป่า
- ๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต หมายถึง พระภิกษุฝ่ายอรัญวาสี พระอัครคุณ์กรรมฐาน หรือ พระป่าที่เป็นศิษยานุศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผู้เป็นทักษิณบุคคล เป็นพระสุปฏิปันโน ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ
- ๓) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ หมายถึง พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้
- ๔) บทบาทพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ หมายถึง กิจกรรม, การดำเนินการของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ โดยการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งศึกษา ๕ บทบาทที่สำคัญ คือ
  - ๔.๑ บทบาทหลัก
    - ๔.๑.๑ บทบาทด้านคันถธุระ (การศึกษาพระธรรมวินัย)
    - ๔.๑.๒ บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ (การปฏิบัติธรรม)
  - ๔.๒ บทบาทรอง
    - ๔.๒.๑ บทบาทด้านแผ่พระธรรม ข้อวัตรปฏิบัติในสายพระกรรมฐานฯ
    - ๔.๒.๒ บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์
    - ๔.๑.๓ บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์

บทที่ ๒

ประวัติและปฏิปทา ของพระกรรมฐานสาย

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

การศึกษาประวัติและปฏิปทาพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีสาระสำคัญที่ควรศึกษาให้เข้าใจให้เป็นพื้นฐานก่อน อยู่หลายประเด็นด้วยกัน ดังนั้น การศึกษาในบทที่ ๒ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ ส่วน ดังนี้

๒.๑ การเผยแผ่คณะธรรมยุต ในภาคอีสาน

๒.๒ ประวัติและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

๒.๓ ประวัติและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

๒.๔ รายนามพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

๒.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ซึ่งต่อมาพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธา แก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ และภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย รวมถึงอีกหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาในรายละเอียดของแต่ละประเด็นตามลำดับดังต่อไปนี้

๒.๑ การเผยแผ่คณะธรรมยุตในภาคอีสาน

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ขึ้นครองราชย์ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระพรหมราชวงศ์ (กุดอง สุวรรณกัญ) เจ้าเมืองอุบลราชธานี อาราธนาพระอาจารย์ดี (ดี พนฺธุโล) และพระอาจารย์ม้าว (ม้าว เทวธมฺม) ออกไปเผยแผ่ธรรมยุติกนิกาย เมื่อพระพรหมราชวงศ์ กลับถึงเมืองอุบลราชธานีแล้ว ได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ปรึกษาหารือวางแผนจัดตั้งวัดสุปฏิญนารามขึ้นบริเวณท่าเหนือระหว่างเมืองกับบ้านนุ่งกาแซว เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อย ได้อาราธนาพระอาจารย์ดีมาเป็นเจ้าอาวาส พระอาจารย์ม้าว ซึ่งเป็นลูกศิษย์มาเป็นรองเจ้าอาวาส ดังนั้นวัดสุปฏิญนาราม จึงเป็นวัดธรรมยุติกนิกาย วัดแรกในภาคอีสาน ธรรมยุติกนิกายในสมัยแรก นับตั้งแต่มีการนำเอาธรรมยุติกนิกายมาเผยแผ่ในเมืองอุบลราชธานี ที่วัดสุปฏิญนาราม จนถึง พ.ศ.๒๔๗๙ รวมเวลาประมาณ ๘๐ ปี แบ่งออกเป็น ๔ ยุค มีพระเถระผู้ใหญ่เป็นผู้นำดังนี้

๑. พระอาจารย์ดี (ดี พนฺธุโล)

๒. พระอาจารย์ม้าว (ม้าว เทวธมมี)

๓. พระอริยกวี (อ่อน ธมมรชิต) และพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท)

๔. พระสมเด็จจมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสโส) เป็นยุคที่ ๔

ในยุคที่ ๔ สมัยสมเด็จจมหาวีรวงศ์ (อ้วน ติสโส) เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน ต่อจากพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ได้มีพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีชื่อเสียง ๒ รูป คือพระครูวิเวกพุทธกิจ (เสาร์ กนตสีโล) และพระปัญญาพิศาลเถระ (หนู จิตปุณโณ) เป็นกำลังสำคัญของสมเด็จจมหาวีรวงศ์ ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ต่อมาพระปัญญาพิศาลได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมวัน แต่ยังไม่ถึงพระครูวิเวกพุทธกิจ เพียงรูปเดียวที่ยังเป็นผู้นำเผยแผ่ธรรมยุติกนิกายในภาคอีสานโดยได้ตั้งสำนักอบรมสั่งสอนที่วัดเลียบ อ.เมือง จ.อุบลราชธานี

พระครูวิเวกพุทธกิจ (เสาร์ กนตสีโล) มีศิษย์องค์สำคัญ คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายวิปัสสนาธุระเจริญขึ้น และพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ก็มีศิษย์ที่สำคัญอีกรูปหนึ่งคือ พระญาณวิเศษฐสมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนตยาคโม) ซึ่งอดีตเคยเป็นครูประจำบาล มีความสามารถในการวางแผน กำหนดทิศทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นอาจารย์สอนพุทธศาสนาด้านคันถธุระอีกด้วย ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากคนในท้องถิ่นที่อยู่เบื้องหลัง พระเถระทั้ง ๓ รูปได้ร่วมมือกันดำเนินงานทางเผยแผ่ด้านวิปัสสนาธุระอย่างเต็มที่ ทำให้มีคณะศิษย์เกิดขึ้นมากมายทั่วอีสาน จึงอาจกล่าวได้ว่า ยุคนั้นเป็นยุคที่เริ่มฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ทางด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานครั้งสำคัญของประเทศไทยสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ จากผลของ “พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต”

เมื่อพระครูวิเวกพุทธกิจ (เสาร์ กนตสีโล) ได้มอบหมายให้พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้รับผิดชอบในเรื่องการวางแผนการสอนแล้ว ท่านก็เริ่มงานเผยแผ่อย่างจริงจัง การรับศิษย์นั้น ในยุคต้น ๆ ท่านจะเร่งในเรื่องการทำสมาธิเพียร เติบจนกรม และภาวนา และต้องท่องนวโกวาท ๗ ตำนาน ๑๒ ตำนาน และปาฏิโมกข์ให้ได้ ส่วนยุคหลังนั้น ท่านจะรับผู้ที่ผ่านการศึกษานักธรรมบาลีมาแล้ว สามเณรก็ต้องอายุถึง ๑๗ ปีเสียก่อน ทำบัตรประชาชนแล้ว ถ้าเป็นพระภิกษุต้องผ่านการเกณฑ์ทหารให้เรียบร้อย เพราะที่สานุศิษย์เหล่านี้จะรู้แบบแผน และเมื่อมาปฏิบัติจนรู้เห็น จะเป็นประโยชน์ทั้งสองด้าน ทั้งตนเอง และยังสามารถเผยแผ่ศาสนาไปในทางที่ถูกต้อง

๒.๒ ประวัติและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระภิกษุชาวไทย ชื่อเดิมคือ มั่น แก่นแก้ว ท่านเกิดที่บ้านคำบง อ.โขงเจียม (ปัจจุบันคืออำเภอศรีเมืองใหม่) จ.อุบลราชธานี และได้อุปสมบทในธรรมยุติกนิกายเมื่ออายุ ๒๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นสัทธิวินัย ในพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล

เมื่อแรกอุปสมบท ท่านพำนักอยู่วัดเลียบ เมืองอุบลเป็นปกติ ออกไปอาศัยอยู่วัดบูรพาราม เมืองอุบลบ้าง เป็นครั้งคราว ในระหว่างนั้น ได้ศึกษาข้อปฏิบัติเบื้องต้น อันเป็นส่วนแห่งพระวินัย คือ

อาจารย์ ความประพฤติมารยาท อาจารย์วัตร แล้วอุปชฌายวัตร ปฏิบัติได้เรียบร้อยดี จนเป็นที่ไว้วางใจของพระอุปชฌายจารย์ และได้ศึกษาข้อปฏิบัติอบรมจิตใจ คือ เดินจงกรม นั่งสมาธิ สมาทานธุดงค์วัตรต่าง ๆ

ท่านเป็นผู้ไม่ชอบอยู่นิ่ง ชอบที่จะพยายามหาทางก้าวหน้าเรื่อยไป แม้ท่านบวชเข้ามาใหม่ ก็มีไข้เมื่อบวชแล้วก็ฉันและจำวัด ได้มาอยู่กับพระผู้ปฏิบัติ ก็อยากจะทำให้เห็นจริงจึงไปเสียเลย ความไม่ชอบอยู่นิ่งของท่านนี้เอง ทำให้ท่านต้องชักใช้ ไต่ถามหาความจริงเอากับท่านพระอาจารย์เสาร์ ฯ อยู่ตลอดเวลา ท่านได้รับเร้าให้อาจารย์สอนกัมมัฏฐานให้ยิ่งขึ้น แต่อาจารย์ก็หมดความรู้จะสอนต่อไป ท่านอาจารย์เสาร์ ฯ ท่านเอ็นดูศิษย์คนนี้ของท่านอย่างยิ่ง^๑

ในสมัยต่อมา ได้แสวงหาวิเวก บำเพ็ญสมณธรรมในที่ต่าง ๆ ตามราวป่า ป่าช้า ป่าชฎู ที่แจ้ง หุบเขาซอกห้วย ธารเขา เงื่อมเขา ท้องถ้ำ เรือนว่าง ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบ้าง ฝั่งขวาแม่น้ำโขงบ้าง แล้วลงไปศึกษากับนักปราชญ์ในกรุงเทพฯ จำพรรษาอยู่ที่วัดปทุมวนาราม หมั่นไปสดับธรรมเทศนา กับพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท)^๒

๒.๒.๑ สถานที่จาริกบำเพ็ญสมณธรรมของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ตั้งแต่ครั้งอุปสมบท ท่านก็ได้ติดตามพระครูวิเวกพุทธกิจ (เสาร์ กนตสีโล) ไปธุดงค์ตามสถานที่ต่าง ๆ เพื่อแสวงหาอาจารย์สอนกัมมัฏฐาน และหนทางสู่ความสงบ ไม่ว่าจะเดินทางไปยัง ประเทศลาว เมืองหลวงพระบาง เมืองท่าแขก ผ่านหมู่บ้านต่าง ๆ หลายก๊ก เช่น ภูไท ไทยดำ ลาวโซ่ง จนถึงพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม แต่ก็ยังไม่สมความตั้งใจไว้ ท่านพระอาจารย์เสาร์ ฯ จึงพากลับจังหวัดอุบลราชธานีอันเป็นถิ่นฐานเดิม

ตลอดชีวิตของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ด้วยความที่ท่านหวัง เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชนเป็นอันมาก เหตุนี้ท่านจึงไม่อยู่เป็นที่ เป็นทางหลักแหล่ง เฉพาะแห่งเดียว เทียวไปเพื่อประโยชน์ แก่ชนในสถานที่นั้น ๆ และเพื่อสงเคราะห์สาธุชนในถิ่นนั้น ทำให้ผู้สนใจในธรรมปฏิบัติ ได้ติดตามศึกษา

^๑พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร), ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ฉบับสมบูรณ์ และได้สามัญสำนัก, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๙.

^๒พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, หน้า ๓๕.

อบรมจิตใจมากมาย ศิษยานุศิษย์ของท่าน ได้แพร่กระจายไปทั่วทุกภาคของประเทศไทย ยังเกียรติคุณของท่าน ให้ฟังเพื่อชื่อเสียงไป^๗ ดังนี้

๑. ณ กาลสมัยนั้น (พ.ศ.๒๔๔๗) ท่านอยู่วัดเลียบมานาน จึงได้เข้าไปจำพรรษาที่วัดปทุมวนาราม (วัดสระปทุม) กรุงเทพฯ ฯ และทางเขาพระงาม จังหวัดลพบุรี

๒. พ.ศ. ๒๔๕๔ จำพรรษาที่เมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า

๓. พ.ศ. ๒๔๕๕ ธุดงค์รูปเดียว ณ ถ้ำไผ่ขวาง ช่างน้ำตกลาลิกา เขตจังหวัดนครนายก จนถึง พ.ศ.๒๔๕๗ จำพรรษาที่วัดสระปทุม ครั้นแล้วท่านจึงมาหาสธรรมทางอุบลราชธานี จำพรรษาที่วัดบูรพาในจังหวัดนั้น เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๘ ท่านมีพรรษาได้ ๒๕ พรรษา

๔. พ.ศ.๒๔๕๙ จำพรรษาที่ภูผากูด บ้านหนองสูง อำเภอคำชะอี จังหวัดนครพนม (จังหวัดมุกดาหารในปัจจุบัน)

๕. พ.ศ.๒๔๖๐ จำพรรษาที่บ้านดงปอ “ห้วยหลวง” อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี

๖. พ.ศ.๒๔๖๑ จำพรรษาที่ถ้ำผาบึง จังหวัดเลย

๗. พ.ศ.๒๔๖๒ จำพรรษาที่บ้านค้อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๘. พ.ศ.๒๔๖๓ จำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย

๙. พ.ศ.๒๔๖๔ จำพรรษาที่บ้านห้วยทราย อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม (จังหวัดมุกดาหารในปัจจุบัน)

๑๐. พ.ศ.๒๔๖๕ จำพรรษาที่ตำบลหนองลาด อำเภอวาริชภูมิ จังหวัดสกลนคร

๑๑. พ.ศ.๒๔๖๖ จำพรรษาที่วัดมหาชัย อำเภอหนองบัวลำภู (จังหวัดหนองบัวลำภูในปัจจุบัน)

๑๒. พ.ศ.๒๔๖๗ จำพรรษาที่บ้านค้อ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

๑๓. พ.ศ.๒๔๖๘ จำพรรษาที่อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย (วัดอรุณวุฒาสี ในปัจจุบัน)

๑๔. พ.ศ.๒๔๖๙ จำพรรษาที่บ้านสามผง อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

๑๕. พ.ศ.๒๔๗๐ จำพรรษาที่บ้านหนองขอน อำเภอบุง (ปัจจุบัน อำเภอหัวตะพาน) จังหวัดอำนาจเจริญ

---

^๗พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส), ชิวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์ ยูไนเต็ด โปรตักชั้น, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑ - ๑๒.

๑๖. พ.ศ.๒๔๗๑ จำพรรษาที่กรุงเทพฯ ๗ วัดปทุมวนาราม หรือวัดสระปทุม ออกพรรษาแล้ว พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เดินทางขึ้นเชียงใหม่พร้อมกับคณะเจ้าพระคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์(จันทร์ สิริจันโท) ขณะนั้นในจังหวัดเชียงใหม่ได้มีพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกาย เกิดขึ้นแล้ว^๕

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๒ ได้แต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสที่เจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระครูฐานาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสสมเด็จพระสังฆราชเจ้า ที่พระครูธรรมธร และตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมหมด^๖

ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๔๗๓ ได้รับแต่งตั้งเป็น พระครูวินัยธร ฐานานุกรมในพระเดชพระคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ณ วัดเจดีย์หลวง^๖

๑๗. จำพรรษาที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่

๑๘. จำพรรษาที่ดอยจอมแดง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

๑๙. จำพรรษาที่สำนักสงฆ์อรุณวิเวกบ้านปง^๗ (ปัจจุบัน วัดอรุณวิเวก) บ้านปง อำเภอแม่แตง ๑ พรรษา

๒๐. จำพรรษาที่วัดเจดีย์หลวง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเจ้าอาวาสวัดเจดีย์หลวง เพียง ๑ พรรษา พอออกพรรษาแล้ว ก็เดินธุดงค์บำเพ็ญสมณธรรม^๘

๒๑. จำพรรษาที่อรุณูปัพพตา บ้านห้วยทราย อำเภอ เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

๒๒. จำพรรษาที่ป่าเมี่ยง อำเภอแม่ปิ้ง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๒๓. บำเพ็ญสมณธรรม ณ ท่งหมากเข้า อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๒๔. จำพรรษาที่บ้านโป่ง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

๒๕. จำพรรษากับชาวเขาเผ่ามูเซอร์ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

๒๖. จำพรรษาที่พระธาตุจอมแจ้ง อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย

^๕รศ.ดร.ปฐม - รศ.ภัทรา นิคมานนท์, พระกัมมัฏฐานสู่ล้านนา (ตอน ๑) ที่ระลึกงานสมโภชพระมหาธาตุมณฑลบูรพาจารย์ ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๖, หน้า ๘.

^๖พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร), ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ฉบับสมบูรณ์ และได้สามัญสำนึก, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒๙.

^๗คณะศิษยานุศิษย์, รอยธรรม พระวิหารหลวงปู้มนั ภูริทัตโต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลปสยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐.

^๘พระเปลี่ยน ปณฺญาปทีโป, ประวัติโดยย่อ วัดอรุณวิเวก บ้านปง ต.อินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๘.

^๙คณะศิษยานุศิษย์, รอยธรรม พระวิหารหลวงปู้มนั ภูริทัตโต, อ่างแล้ว, หน้า ๑๐.

๒๘. พ.ศ.๒๔๘๑ - ๒๔๘๒ จำพรรษาที่วัดเจติยंहलग และ ที่บ้านแม่กอย (ปัจจุบัน วัดป่าอาจารย์มั่น) อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ออกพรรษาแล้ว ท่านเจ้าคุณพระธรรมเจติย (จูม พนฺธุโร) ได้เดินจากจังหวัดอุดรธานีขึ้นไปนิมนต์ท่านกลับอีสาน

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ศิษย์ขององค์พระอาจารย์ เขียนลงไปประวัติของท่านอาจารย์ว่า

การจำพรรษาของท่านในจังหวัดเชียงใหม่ทราบว่า ท่านจำที่หมู่บ้านจอมแดง อำเภอแม่ริม ๑ พรรษา ที่บ้านโป่ง อำเภอแม่แตง ๑ พรรษา ที่บ้านกลอย อำเภอพร้าว ๑ พรรษา อำเภอแม่สวย ๑ พรรษา ที่บ้านปู่พระยาอำเภอแม่สวย ๑ พรรษา ที่วัดเจติยंहलग ๑ พรรษา ที่บ้านแม่ทองทิพย์ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ๑ พรรษา ที่จังหวัดอุดรดิถี ๑ พรรษา

ส่วนที่ท่านเที่ยวบำเพ็ญสมณธรรมในที่ต่าง ๆ ตามบ้านป่าบ้านเขานั้นจำไม่ได้ทุกสถาน ที่ไปและไม่สามารถนำมาเรียงลำดับพรรษาก่อนและหลังกันได้ เพราะท่านเที่ยวอยู่แถบจังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายนานถึง ๑๑ ปี^{๑๐}

๒๙. พ.ศ.๒๔๘๓ - ๒๔๘๔ จำพรรษาที่วัดโนนนิเวศน์ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พักวิเวกในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ที่วัดป่าสุทธาวาส ๓ ปีที่นี้ ทำให้พลังสงฆ์เริ่มมีมากขึ้นเป็นลำดับ เป็นการฟื้นฟูคณะธรรมยุตที่ยิ่งใหญ่ครั้งหนึ่ง^{๑๑}

๓๐. พ.ศ.๒๔๘๕ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านโคก (ปัจจุบันวัดป่าวิสุทธิธรรม) อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

๓๑. พ.ศ.๒๔๘๖ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านนามน (ปัจจุบันวัดป่านาจนิมิตต์) อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร พักวิเวกหลังออกพรรษา ที่เสนาสนะป่าบ้านนาสีนวล

๓๒. พ.ศ.๒๔๘๗ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านโคก (ปัจจุบันวัดป่าวิสุทธิธรรม) อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร

๓๓. พ.ศ.๒๔๘๘ - ๒๔๙๒ จำพรรษาอยู่ที่วัดป่าภูริทัตตถิราวาส (บ้านหนองผือ) ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส พักวิเวกในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่เสนาสนะป่าบ้านห้วยแคน พักอาพาธในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ที่วัดป่ากลางโนนภู บ้านกุดก้อม

ในระยะนั้นวัดป่าบ้านหนองผือ ในชุมชนชาวบ้านหนองผือ คึกคัก เป็นเหมือนศูนย์กลางการศึกษาปฏิบัติธรรมของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนากัมมัฏฐานในยุคนั้น โดยมีหมู่บ้านอีกหลายแห่ง

^{๑๐}พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน), ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๓.

^{๑๑}สายธาร ศรัทธาธรรม, พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยอดพระนักกัมมัฏฐาน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๙๙.

กระจายโดยรอบ อาทิ บ้านอุนโคก บ้านอุนดง บ้านโคกมะนาว บ้านห้วยบูน บ้านนาโน ฯลฯ ชุมชนโบราณทั้งหลายนี้ยังเป็นหมู่บ้านอยู่ในเขตจังหวัดสกลนครจนถึงปัจจุบัน^{๑๑}

ดังนั้น วัดนี้อาจกล่าวได้ว่าน่าจะสำคัญที่สุดของวงศ์พระพุทธรูปศาสนาอิสานแห่งหนึ่ง ในแง่ของการฝึกฝนพัฒนาตน ดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และในแง่การถ่ายทอดวิถีวัฒนธรรมหรือวิถีทางแห่งการจัดการทรัพยากรชีวภาพด้วยภูมิปัญญาตะวันออก^{๑๒}

๒.๒.๒ ปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

รุดงควัตรที่ท่านถือปฏิบัติเป็นอาจิณ ๔ ประการ

๑. บังสุกุลิ๊งคฤตงค์ ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุล นับตั้งแต่วันอุปสมบทมา ตราบจนกระทั่งถึง วยชรา จึงได้พักผ่อน ให้ใช้คหบดีจิวรบ้างเพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ศรัทธานำมาถวาย

๒. บิณฑบาตกั๊งคฤตงค์ ถือภิกขาจารวัตร เทียวบิณฑบาต มาฉั้น เป็นนิตย แม้อาพาธ ไปในละแวกบ้านไม่ได้ ก็บิณฑบาตในเขตวัด บนโรงฉั้น จนกระทั่งอาพาธ ลูกไม่ได้ ในปัจฉิมสมัยจึงงดบิณฑบาต

๓. เอกปัตติกั๊งคฤตงค์ ถือฉั้นในบาตร ใช้ภาชนะใบเดียวเป็นนิตย จนกระทั่งถึงสมัยอาพาธหนักจึงงด

๔. เอกาสนิกั๊งคฤตงค์ ถือฉั้นหนเดียว เป็นนิตยตลอดมา แม้อาพาธหนักในปัจฉิมสมัยก็มีได้เล็กน้อย

ส่วนรุดงควัตรนอกนี้ ได้ถือปฏิบัติเป็นครั้งคราว ที่นับว่าปฏิบัติได้มาก ก็คือ อริยญิกั๊งคฤตงค์ ถืออยู่ เสนาสนะป่าห่างบ้านประมาณ ๒๕ เส้น หลีกเร้นอยู่ในที่สงัดตามสมณวิสัยเมื่อถึงวยชราจึงอยู่ใน เสนาสนะ ป่าห่างจากบ้านพอสมควร ซึ่งพอเหมาะกับการบิณฑบาตเป็นที่ที่ปราศจากเสียงอื้ออึง ประชาชนยำเกรงไม่รบกวณ นับว่าในสมัยที่ท่านยังแข็งแรง ได้ออกจาริกโดดเดี่ยวแสวงวิเวกไปในดงพงลึกจน สุตวิสัยที่ศิษยานุศิษย์ จะติดตามไปถึงได้ก็มี เช่นในคราวไปอยู่ทางภาคเหนือเป็นต้น ท่านไปวิเวกบนเขาสูง อันเป็นที่อยู่ของพวกมูเซอร์ ยังชาวมูเซอร์ซึ่งพูดไม่รู้เรื่องกัน ให้บังเกิดศรัทธาในพระศาสนาได้”^{๑๓}

^{๑๑} วีระศักดิ์ จันทรส่องแสง, “พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อริยสงฆ์แห่งยุคสมัย”, สารคดี, ปีที่ ๒๕๕๓ ฉบับที่ ๓๐๐ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) : ๑๖๗.

^{๑๒} ธันวา ใจเที่ยง, “พุทธธรรมแคว้นสองฝั่งโขง บ้านหนองผือ ศูนย์กลางการเผยแผ่พุทธธรรม”, (๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๘),

^{๑๓} พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส), ชิวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยายของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒ - ๑๓.

๒.๒.๓ กิจวัตรประจำวันของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

เวลาเช้า ออกจากกุฏิ ทำสรีร์กิจ คือ ล้างหน้า บ้วนปาก นำบริขารลงสู่โรงฉัน ปิดกวาดลานวัด แล้วเดินจงกรม พอได้เวลาภิกษุจารก็ขึ้นสู่โรงฉัน นุ่งห่มเป็นปริมณฑล สะพายบาตรเข้าสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต

กลับจากบิณฑบาตแล้ว จัดแจงบาตร จีวร แล้วจัดอาหารใส่บาตร นั่งพิจารณาอาหาร ปัจจุบันขณะ ทำภัตตานุโมทนาคือ ยถาสัพพีเสร็จแล้ว ฉ้นจึงหัน ฉ้นเสร็จแล้วล้างบาตร เก็บบริขารขึ้นกุฏิ

ทำสรีร์กิจ พักผ่อนเล็กน้อย แล้วลุกขึ้นล้างหน้า ไหว้พระ สวดมนต์ และพิจารณาธาตุอาหารปฏิกุศล ตั้งขณิก อตฺตปัจจเวกขณะ แล้วชำระจิตจากนิเวรณ นิ่งสมาธิพอสมควร

เวลาบ่าย ๓ - ๔ โมง กวาดลานวัด ตักน้ำใช้ น้ำฉ้นมาไว้ อาบน้ำชำระกายให้สะอาดปราศจากมลทิน แล้วเดินจงกรมจนถึงพลบค่ำจึงขึ้นกุฏิ

เวลากลางคืนตั้งแต่พลบค่ำไป สานุศิษย์ก็ทยอยกันขึ้นไปปรนนิบัติ ท่านได้เทศนาสั่งสอนอบรมสติปัญญาแก่สานุศิษย์พอสมควรแล้ว สานุศิษย์ถวายการนวดพั้น (พั้น) พอสมควรแล้ว ท่านก็เข้าห้อง ไหว้พระสวดมนต์ นิ่งสมาธิ แล้วพักผ่อนประมาณ ๔ ทุ่ม เวลา ๓.๐๐ น. ตื่นนอน ล้างหน้า บ้วนปาก แล้วปฏิบัติกิจอย่างในเวลาเช้าต่อไป

กิจบางประการ เมื่อมีลูกศิษย์มากและแก่ชราแล้ว ก็อาศัยศิษย์เป็นผู้ทำแทน เช่น การตักน้ำใช้ น้ำฉ้น เพราะเหน็ดเหนื่อยเนื่องจากชราภาพ ส่วนกิจอันใดเป็นสมณประเพณีและเป็นศีลวัตร กิจนั้นท่านปฏิบัติเสมอเป็นอาจิม มิได้เลิกละ

๒.๒.๓ ปัจฉิมวัยของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ในวัยชรา นับแต่ พ.ศ.๒๔๘๔ เป็นต้นมา ท่านมาอยู่ที่จังหวัดสกลนคร เปลี่ยนอิริยาบถ ไปตามสถานที่วิเวกผาสุกวิหารหลายแห่ง คือ เสนาสนะป่าบ้านนามน ตำบลตองโขบ อำเภอเมือง (ปัจจุบันเป็นอำเภอโคกศรีสุพรรณ) แคว้นบ้าน

ปี พ.ศ.๒๔๘๘ - ๒๔๙๒ เป็นปีที่ท่านจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือ ตลอดระยะเวลา ๕ พรรษา ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายของท่าน ท่านอบรมสั่งสอนแก่บรรดาสานุศิษย์ทั้งหลายตลอดเวลา ไม่ว่าจะ เป็นพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพระเถระ มิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเพื่อให้ศิษย์ทั้งหลายได้เข้าใจในปฏิปทาข้อปฏิบัติ และเพื่อให้บรรดาศิษย์เก่าและศิษย์ใหม่เข้ามาศึกษา เพื่อให้เป็นหลักฐานแก่คณะกัมมัญฐานต่อไปสืบแทนท่าน ท่านได้วางแนวการปฏิบัติไว้เพื่อประโยชน์ในการบำเพ็ญสมณธรรม ให้บรรลุธรรมขั้นสูงสุด หลักปฏิปทามีจุดงควัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และกัมมัญฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ ซึ่งเป็นหลักที่ท่านได้สั่งสอนบรรดาสานุศิษย์

มาถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งเป็นปีที่ท่านมีอายุย่างเข้า ๘๐ ปี ท่านเริ่มอาพาธเป็นไข้ ศิษย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิด ก็ได้เอาธรรรักษาพยาบาล ไปตามกำลังความสามารถ อาการอาพาธก็สงบไปบ้างเป็นครั้งคราวแต่แล้วก็กำเริบขึ้นอีก เป็นเช่นนี้เรื่อยมา จนจวนออกพรรษา อาพาธก็กำเริบมากขึ้น ข่านนี้ได้

กระจายไปโดยรวดเร็ว พอออกพรรษาศิษยานุศิษย์ผู้อยู่ใกล้ไกลต่างก็ทยอยกันเข้ามาปรนนิบัติพยาบาล ได้เชิญหมอแผนปัจจุบันมาตรวจ และรักษาแล้วนำมาพักที่เสนาสนะป่าบ้านภู อำเภอยะนิง เพื่อสะดวกแก่ผู้รักษา และศิษยานุศิษย์ที่จะมาเยี่ยมพยาบาล อากาโรอาพามีแต่ทรงกับทรุดลงโดยลำดับ

แม้ในช่วงที่พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ใกล้มรณภาพ ท่านก็ทรงเมตตาสัตว์น้อยใหญ่ ไม่อยากให้ญาติโยมบ้านหนองผือฆ่าสัตว์ จึงให้ญาติโยมแบกหามท่านมาที่วัดป่าสุทธาวาส เพราะที่นี่มีตลาดใหญ่ สัตว์ใหญ่ไม่ต้องถูกฆ่า^{๑๔}

“เราจะไม่มรณภาพที่นี่ เพราะถ้าเราตายที่นี่แล้ว คนทั้งหลายก็จะพากันมามาก จะพากันฆ่าเปิด ฆ่าไก่ ฆ่าสัตว์ทั้งหลาย เนื่องด้วยศพของเรา จะทำให้ชาวบ้านเป็นบาป สมควรที่จะจัดให้เราไปมรณภาพในจังหวัดสกลนครเถิด” พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริขันธ์) ได้บันทึกคำของท่านไว้

ครั้ง เมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้นำท่านมาพักที่วัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง เมืองสกลนคร โดยพาหนะรถยนต์ของแขวงทางมาถึงวัดเวลา ๑๒.๐๐น. เศษ ครั้นถึงเวลา ๒.๒๓ น. ของวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ปีเดียวกันท่านก็ได้ถึงมรณภาพด้วยอาการสงบในท่ามกลาง ศิษยานุศิษย์ทั้งหลาย มีพระธรรมเจดีย์ (จูม พนฺธุโร) เป็นต้น สิริขณมายุของท่านอาจารย์ได้ ๗๙ ปี ๙ เดือน ๒๑ วันรวม ๕๖ พรรษา

จากการศึกษาประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เมื่อท่านเป็นพระภิกษุ ได้ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวางแนวทางในการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาตามหลักธรรมาทกแก่ประชาชน ทำให้มีท่านมีพระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นลูกศิษย์จำนวนมาก จึงทำให้แนวคำสอนของท่านเป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นคำสอนพระวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หลังจากท่านมรณภาพลง ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ยังคงมีพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านสืบต่อแนวปฏิบัติของท่านสืบมา โดยลูกศิษย์ของท่านเรียกว่า พระสายวัดป่า หรือ พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านได้รับยกย่องจากผู้ศรัทธาให้เป็นพระ อาจารย์ใหญ่สายวัดป่า สืบมาจนปัจจุบัน

๒.๓ ประวัติความเป็นมาและปฏิบัติของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล สองพระกรรมฐานจากจังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้ชื่อว่าเป็นด็กศิลาธรรมะแห่งภาคอีสาน ที่ได้บุกเบิกกองทัพธรรม วางรากฐานแนวปฏิบัติให้หยั่งรากแก้วมั่งคั่งในผืนแผ่นดินไทย ถือว่ามีอิทธิพลต่อประชาชนและพระภิกษุที่ดำเนินตามรอยปฏิบัติของท่านทั้งสองค่อนข้างมากในปัจจุบัน

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๐.

พระป่า หรือพระอุคคกรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีต้นเค้าดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่ พระอาจารย์สีทา ชัยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับพระเถระผู้มีบทบาท ในการสร้างหลักปักธงชัย พระกรรมฐาน ในแผ่นดินที่ราบสูง แดนอีสานได้แก่ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล วัดเลียบอุบลราชธานี และ หลวงปู่มั่น ภูริทัตตมหาเถร ซึ่งกาลต่อมา ได้ให้การอบรม สั่งสมบารมีธรรม แก่ พระภิกษุสามเณร จนมีศิษย์ เป็นพระอุคคกรรมฐาน ผู้ทรงคุณธรรม สัมมาปฏิบัติ ออกจากริชฺคังค์ เผยแผ่ธรรมนำศรัทธาสาธุชน ได้ผลดี เป็นอันมาก ต่อกิจการงานพระศาสนาสร้างสำนักป่า วัดวา ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ตามแบบที่เรียกว่า "วัดป่า" ที่เน้นธรรมชาติ ความเรียบง่าย สะอาด สงบ สว่าง ด้วยแสงธรรม

พระสายนี้ ชาวบ้านศรัทธาเรียกว่า พระอุคคกรรมฐานหรือพระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งดำเนินปฏิบัติ ตามแนวพ่อแม่ครูอาจารย์ พระป่าพระอุคคกรรมฐาน จะปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ที่เรียกท่าน ด้วยความเคารพอย่างสูงว่า "พ่อแม่ครูอาจารย์" ด้วยความเคารพนับถือ ดุจบิดามารดาแลครูอาจารย์ ผู้เป็นพ่อแม่ ครูอาจารย์ ก็จะปกครอง อบรมดูแล ลูกศิษย์ ด้วยความเมตตาดุจพ่อแม่ แลครูอาจารย์ เช่นกัน

พระอุคคกรรมฐาน หรือพระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แต่ละรูป ตามประวัติได้เคยบุกป่าฝ่าดงไปตามป่าเขา เฝยชิดกับสิ่งสสารสัตว์ ที่ดุร้าย ผจญกับภัยธรรมชาติ และมนุษย์ที่ตั้งตนเป็นศัตรู แต่ด้วยศีลที่บริสุทธิ์ของท่าน ได้เป็นเกราะแก้ว คุ่มกันพิทักษ์ รักษาพระคุณเจ้า ประสพสวัสดิภาพ ด้วยดีด้วยศีล ด้วยบุญกุศล

พระป่าทุกองค์ จะต้องรักษาศีล อย่างบริสุทธิ์ ในกระบวนไตรสิกขา ศีลสมาธิปัญญา นั้น ศีลเป็นข้อที่ง่ายที่สุดและเท่ากับ เป็นเครื่องทดสอบ สมณะเพศ เพราะการรักษาศีล ต้องการศรัทธา ความตั้งใจ ถ้าผู้ใดรักษาศีล ให้บริสุทธิ์ไม่ได้ ก็อย่าหวังเลย ที่จะก้าวหน้า ในทางธรรมชั้นสูง

พระป่าสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นสุปฏิปันโน ที่มีปฏิบัติ คือข้อวัตรข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นปฏิบัติ ที่ทำได้ไม่่ง่าย เพราะเป็นปฏิบัติ ที่ทวนกระแสโลก ทั้งทางกาย วาจา และใจ ซึ่งหลักปฏิบัตินี้ คือ ธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และมี ธรรมเนียม ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไป ในอริยาบทต่าง ๆ ของความเพียร ทั้งนี้เพราะธุดงค์วัตร ๑๓ และวัตรต่าง ๆ ตลอดจนจนกรรมฐานทั้งมวล ล้วนเป็นธรรม เครื่องอบรมบ่มนิสัย ที่ติดกายมา ตั้งแต่ครั้งเป็นฆราวาส และเป็นธรรม ที่จะทำลายล้างข้าศึกภายในใจ คือกิเลส ตัณหา ให้หมดสิ้นไป การถือธุดงค์ ของพระป่า พระอุคคกรรมฐาน เป็นเจตนา ที่แสดงออก เพื่อประหารกิเลส ของตน เกี่ยวเรื่อง เครื่องนุ่งห่ม อาหารการขบฉัน ที่อยู่อาศัย และความเพียร ด้วยข้อปฏิบัติหลักธุดงค์วัตร

หลักปฏิบัติของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ หลักธุดงค์วัตร ๑๓ ประกอบด้วย

- ๑) ถือนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- ๒) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๓) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๔) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๕) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๖) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๗) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๘) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๙) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๑๐) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๑๑) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๑๒) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๑๓) ถือนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร

คุณประโยชน์ของธุดงค์วัตร คือ การยังชีพโดยบริสุทธิ์ มีผลเป็นสุข เป็นของไม่มีโทษ บำบัดความทุกข์ของผู้อื่นเสีย เป็นของไม่มีภัย เป็นของไม่เบียดเบียน มีแต่เจริญฝ่ายเดียว ไม่เป็นเหตุให้เสื่อม ไม่มีมารยาทลอกกลางไม้ขุนมัว เป็นเครื่องป้องกัน เป็นเหตุให้สำเร็จสิ่งที่ปรารถนา กำจัดเสียซึ่งศีลศราทั้งปวง มีประโยชน์ในทางสำรวมเป็นเครื่องสมควรแก่สมณะ ทำให้สงบนิ่ง เป็นเหตุให้หลุดพ้น เป็นเหตุให้สิ้นราคะ เป็นการระงับเสียซึ่งโทษะทำโมหะให้ พินาศไปเป็นการกำจัดเสีย ซึ่งมานะ เป็นการตัดเสีย ซึ่งวิตกขวั ทำให้ข้ามความสงสัยได้ กำจัดเสียซึ่งความเกียจคร้าน กำจัดเสีย ซึ่งความไม่ยินดีในธรรม เป็นเหตุให้มีความอดทน เป็นของซึ่งไม่ได้เป็นของหาประมาณมิได้ และทำให้สิ้นทุกข์ทั้งปวง

อานิสงส์การปฏิบัติธุดงค์วัตร ทำให้พระป่าที่จาริกไป ตามป่าเขา ฟานักตามโคนไม้ เฝงผา และ ตามถ้ำเป็นอยู่อย่างสมณะ เสียสละ ลดละอุปโภคบริโภค ทำให้จิตของท่าน เป็นอิสระพ้นจากพันธนาการเครื่องร้อยรัดขัดขวาง สู่ความเบาสบาย สงบเอื้อต่อการเจริญสมาธิภาวนา บำเพ็ญความเพียร การท่องเที่ยว ในป่าที่ดารดาษ ไปด้วยสิ่งสาราสัตว์ ภัยอันตราย เป็นการฝึกจิต หลอมใจ ให้เข้มแข็ง มีสติระลึกรู้ มีบทบาทกรรมพุทธโธ อยู่กับสายลมหายใจ

๒.๓.๒ หลักชั้นธวัตร ๑๔ ว่าด้วยวัตรหรือข้อปฏิบัติ ๑๔ ประการ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ รวมถึงขนบธรรมเนียม พิธีกรรม สังฆกรรม วัตรปฏิบัติ อาจารย์ มารยาท และความ

ประเพณีโดยทั่วไปของพระสงฆ์ เพื่อประโยชน์คือความงามในด้านอาภรณ์อันหนึ่งอันเดียวกันของสงฆ์^{๑๕} ประกอบด้วย

- ๑) อาคันตุกวัด (ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้จรมา)
- ๒) อาวาสสิกขา (ข้อปฏิบัติของภิกษุเจ้าถิ่น)
- ๓) คมิกวัด (ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้จะเดินทางจากไป)
- ๔) ภัตตาคารโมทนาวัด (วัดในการอนุโมทนาในที่อื่น)
- ๕) ภัตตาคารวัด (วัดปฏิบัติในที่อื่น)
- ๖) ปิณฑจาริกวัด (วัดของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต)
- ๗) อารัญญิกวัด (วัดของภิกษุผู้อยู่ป่า)
- ๘) เสนาสนวัด (วัดปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย)
- ๙) ชันดาฆรวัด (วัดปฏิบัติในเรือนไฟ)
- ๑๐) วัจกุฎีวัด (วัดปฏิบัติเกี่ยวกับส้วม)
- ๑๑) อุปัชฌายวัด (วัดปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย)
- ๑๒) สัทธวิหาริกวัด (ข้อปฏิบัติต่อสัทธวิหาริก)
- ๑๓) อาจารย์วัด (ข้อปฏิบัติต่ออาจารย์)
- ๑๔) อันเตวาสิกขา (ข้อปฏิบัติต่ออันเตวาสิก)^{๑๖}

๒.๓.๓ หลักเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่ม

๑) การนุ่งห่มผ้า ๓ ผืน เครื่องนุ่งห่มเป็นปัจจัยสำคัญของพระภิกษุสามเณร ถือว่าเป็นเพียงเครื่องปกปิดพันกายเท่านั้น ไม่ให้เข้าไปผูกพันหรือยึดติดในเครื่องนุ่งห่ม เดิมพระสงฆ์สายนี้ใช้ผ้านุ่งห่มเพียง ๓ ผืนคือ สบง จีวร สังฆาฏิ ไม่ได้ใช้ผ้าอะไรอื่นเกินความจำเป็นไปกว่านี้ เนื่องจากผ้าที่จะนำมาตัดเย็บในสมัยก่อนนั้นหายากมาก พระสงฆ์ต้องแสวงหาเก็บผ้าบังสุกุลที่ชาวบ้านทิ้งไว้ตามป่าช้านำมาเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มใช้สอย ในปัจจุบันได้มีผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสนำเอาผ้ามาถวายวัดมากมาย เพื่อให้พระสงฆ์นำไปตัดเย็บเป็นเครื่องนุ่งห่มต่อไป ถ้อย่างไรก็ดีพระรุดงค์กรรมฐาน ก็ยังถือวัตรการใช้ผ้านุ่งห่ม ๓ ผืน ยึดถือเป็นหลักอยู่กระทั่งปัจจุบัน

แนวคิดในวัตรข้อนี้พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ได้ให้แนวคิดว่า

พระรุดงค์ต้องปฏิบัติตามวัตรข้อนี้ทำให้พระรุดงค์กรรมฐานเกิดความสบายใจ ไม่ต้องเป็นห่วงกังวลเครื่องนุ่งห่มมากนักและในเวลาย้ายเปลี่ยนสถานที่รุดงค์วิเวกไปในที่ต่าง ๆ จะได้เกิด

^{๑๕} <www.wikipedia.org/wiki/ขันธกะ> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๓ มีนาคม ๒๕๕๘)

^{๑๖} <www.ariyavinaya.wordpress.com/อภิธมาจาริกาสิกขา/จลวรรค-ภาค-2/4-วัตตขันธกะ> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๓ มีนาคม ๒๕๕๘)

ความสะดวกล่องตัวในการเดินทางรวมทั้งการปฏิบัติธรรมไม่ต้องหอบหิ้วพระพุทธรูปให้เป็นที่กักขังจิตใจ การปฏิบัติธรรมไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด ก็จะบังเกิดความก้าวหน้าขึ้นไป

๒) การถือผ้าบังสุกุลเป็นวัตร แต่เดิมนั้นพระภิกษุจะต้องเสาะแสวงหาผ้าที่คนทิ้งไว้ในที่ต่าง ๆ เป็นต้นว่า ป่าช้า เก็บมาชำระทำความสะอาดแล้วจึงนำมาตัดเย็บเป็นผ้าเครื่องนุ่งห่มใช้สอยคือเป็นผ้าสบง จีวร สังฆาฏิ ผ้าอาบน้ำ แต่ต่อมาพระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ได้อนุโลมการถือผ้าบังสุกุล เนื่องจากมีผู้จัดศรัทธาได้นำมาถวายเป็นจำนวนมาก โดยวิธีการเก็บเข้าสู่คลัง เพื่อเป็นกองกลาง เมื่อใดครูบาอาจารย์พิจารณาเห็นว่าสมควรตัดผ้าแจกกันได้ตามความจำเป็น ก็มีการประชุมสงฆ์ ประชานสงฆ์มีคำตัดสินบัญชาลงมา บรรดาช่างตัดเย็บก็พร้อมใจร่วมมือตัดเย็บถวายเท่าที่จำเป็นส่วนที่เหลือได้ให้ทานแก่ผู้อื่นต่อไป

วัตรข้อนี้พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) กล่าวว่า “พระต้องทำตัวให้เหมือนผ้าซีริ้วที่ไม่มีค่ามีราคาใด ๆ ซึ่งจะทำให้พระสงฆ์เกิดความเบาอกเบาใจ ไม่มีทิฐิมานะถือตนว่าเป็นพระผู้ทรงศีล แต่ต้องฝึกหัดมานตนาให้รู้จักข่มจิตใจ ไม่ให้ยินดีในผ้าที่สวยงาม ให้ยินดีเท่าที่มีที่เป็นอยู่การปฏิบัติธรรมย่อมจะเกิดความก้าวหน้าโดยสมำเสมอ”

๒.๓.๔ หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับการฉันอาหาร

๑) ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร เป็นกิจวัตรที่สายพระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ปฏิบัติเป็นประจำมิได้ขาด ยกเว้นที่สมทานการอดอาหารเท่านั้น หรืออาพาธไม่สบาย วัตรข้อนี้พระบางรูปสมทานการอดอาหารปฏิบัติตนได้ ๔๙ วันบ้าง ๓ เดือนบ้าง ๗ วันบ้าง ๓ วันบ้าง จะฉันเฉพาะน้ำดื่มเท่านั้น พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ได้ให้แนวคิดที่ว่า “การฉันเช่นนั้นร่างกายยังแข็งแรงร่างกายสดใส เพราะจิตใจดี มีกำลังสมาธิ ทำให้พระภิกษุสงฆ์ตั้งอยู่ในความสำรวมกาย วาจาและใจ มีสติอยู่กับความเพียรในขณะที่รับบิณฑบาต ไม่ปล่อยให้จิตใจพลั้งเผลอตามสิ่งยั่วชวนต่าง ๆ ที่เข้ามาสัมผัสสายตาคือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ”

๒) ถือบิณฑบาตไปตามแถวเป็นวัตร ข้อนี้มีความสัมพันธ์กับการถือลำดับอาวุโส ซึ่งจัดว่าเป็นข้อที่น่าเลื่อมใสของพระสงฆ์สายนี้ พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ได้ให้แนวคิดที่ว่า “การรับบิณฑบาตต้องเดินเป็นแถวเดียว โดยเรียงลำดับความอาวุโส เจ้าอาวาสผู้มีอาวุโสสูงสุดเดินนำหน้าแถวอย่างสำรวมและเป็นต้นแบบที่ดี”

๓) การฉันอาหารหนเดียว หรือการฉันมือเดียว ในแต่ละวันนับเป็นการเพียงพอสำหรับพระกรรมฐาน เพราะถึงแม้จะมีอาหารมากน้อยเพียงใด ต้องฉันน้อยเอาไว้ก่อนไม่ควรฉันจนอิ่มเต็มที่ จะทำให้เกิดมีอาการง่วงนอน การบำเพ็ญเพียรภาวนาจะไม่ได้ผล ทั้งนี้เพราะเลือดส่วนใหญ่จะไปเลี้ยงที่กระเพาะอาหารและลำไส้สมองจะมีเลือดน้อยจึงเกิดอาการง่วงและซึม เพราะฉะนั้นอาหารจึงเป็นศัตรูของการเจริญภาวนา”

๔) การฉนในบาตร บาตรของพระรุดงค์กรรมฐานจะมีขนาดใหญ่กว่าบาตรของพระสงฆ์ภยอื่น ใช้สำหรับเป็นภยชนะใส่อาหารฉน โดยนำอาหารทุกชนิดลงไปด้วยกันในบาตรรก เว้นน้ำและเครื่องตีมนเท่านั้น ไม่ได้แยกอาหารควหวานออกจากกัน วัตรข้อนี้พระรชณโรธรังสี (เทศก์ เทสรสี) ได้ให้แนวคืดว่า “เป็นอุบายการตัดควมหลงในรชณคืดควมเอรีดอรรยของอาหารได้ดี ประการหนึ่ง การฉนในบาตรโดยไม่ได้ใช้ภยชนะอื่นใดทำให้พระสงฆ์เกิดควมสะควคล่องตัวในการ เทียวจรกบ่าเพ็ญในที่ต่ง ๆ ไม่ต้องหอบหิ้วข้วของให้เกิดควมยุ่งยากล่ำบัก ซึ่งพระรุดงค์นี้ต้องม ควมมกน้อยสันโดษและมีนิสัยไม่ค่อยติดอยู่กับที่เป็นประจำ”

๕) การไม่รับอาหารที่นำมาถวายเมื่อลงมือฉนแล้ว อาหารที่ได้มจากการบิณฑบต ไม่ว่ำมกหรือน้อย ถือว่ำเพียงพอและเหมาะสมแก่การฉนแล้ว ไม่จำเป็นต้องคอยรับอาหารที่มีผู้ นำม ถวายทีหลัง วัตรนี้พระรชณโรธรังสี (เทศก์ เทสรสี) ได้ให้แนวคืดว่า “เป็นอุบายเครื่องทำลยภยเลส ควมมกมกในอาหารและตัดควมหวังกังวลในเรื่องต่ง ๆ เกี่ยวกับอาหารได้เป็นอย่งดี”

๒.๓.๕ หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

๑) การอยู่ป่ำเป็นวัตร ทำให้เกิดควมวิเวกวังเวง เนื่องจกสภภของป่ำข้วยปลุก ประสภทำให้พระสงฆ์ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลย ทำให้เกิดควมไม่ประมทหนึ่งนอนใจ พระรชณโรธรังสี (เทศก์ เทสรสี) ได้ให้แนวคืดว่า “การปฏิบัติธรรมไม่ว่ำจะอยู่ในอริยบถใด ก็ต้องมีสติกับตัวตลอดเวลา ไม่ให้จิตคืดฟุ้งขุ่น ป่ำจึงเป็นแหล่งสำคัญของพระรุดงค์กรรมฐาน”

๒) การอยู่รูกขมุล การอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร ซึ่งปราศจกเครื่องมุงบังและป้องกันตัว จะทำให้พระสงฆ์มีความรู้สึกตื่นตัวอยู่เสมอ จึงมีความรู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาไม่เผลส่งจิตใจออกไปสู่ ภยนอก พระรชณโรธรังสี (เทศก์ เทสรสี) ได้ให้แนวคืดว่า “เนื่องจกต้องระวังอันตรายต่ง ๆ ที่อจ เกิดขึ้นได้ทุกเมื่อ จิตใจก็จะเกิดสมธิได้ดีกว่ำอยู่ในสภณที่ซึ่งมีสิ่งปกบิตมุงบังรอบด้น”

๓) การอยู่ในป่ำข่ำเป็นวัตร ป่ำข่ำอจกล่าวได้ว่า เป็นแหล่งที่ใหญ่ที่สุดในภย เนื่อง จกเป็นสภณที่ฝงศพของสรรพสัตว์ทั้งหลายในภยตามหลักอนิจจังในทงพระพุทศภษณ พระรชณโรธรังสี (เทศก์ เทสรสี) ได้ให้แนวคืดว่า “ป่ำข่ำเป็นเครื่องเตือนใจมิให้พระสงฆ์ประมทในขณะที่ยังมีลมหยใจอยู่ โดยการพิจารณาศพหรือควมตยเป็นอภรณ์ เพื่อให้เกิดควมเบื่อหน่ายควม คลยกำหนดในภมรศทั้งหลาย เมื่อพระรุดงค์กรรมฐานพิจารณาอยู่สม่ำเสมอ ก็จะให้เกิดควม สงบร่มเย็นไม่วุ่นววยกับอภรณ์อันเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งในการปฏิบัติธรรม”

๔) การอยู่กล่งแจ้งไม่มีที่มุงบัง การอยู่ในสภณที่เช่นนี้ทำให้พระสงฆ์เกิดควมกลัว ภยอันตรายต่ง ๆ รอบตัว เนื่องจกไม่มีอะไรที่จะคอยกันขว่งไว้ทำให้พระรุดงค์กรรมฐานปฏิบัติ ธรรมด้วยควมมีสติอยู่กับตัวตลอดเวลา พระรชณโรธรังสี (เทศก์ เทสรสี) ได้ให้แนวคืดว่า “ไม่ตกอยู่ในควมไม่ประมทและเป็นข้อเตือนใจให้พระสงฆ์ได้ตระหนักในสังขธรรมที่ว่ำในภยนี้ไม่มีอะไรเป็น แก่นสภร มีการเกิด การแก่ การเจ็บและการตยเน่ำเปื่อยผุพังสลายไปตมภยเวลยไม่มีอะไรหลง

เหลืออยู่เลย กลายเป็นความว่างเปล่าในที่สุด ทำให้พระสงฆ์เกิดความมานะพยายามปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ เพื่อให้ตนบรรลุมรรคผลนิพพาน ไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสารอีกต่อไป”

๕) ความยินดีในที่อยู่ตามมีตามได้ วัตรข้อนี้พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ได้ให้แนวคิดที่ “ทำให้พระสงฆ์พอใจในเรื่องที่อยู่อาศัยที่พอจะหาได้ขึ้นอยู่กับสถานที่ต่าง ๆ ของชุมชน และความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านเป็นสำคัญในระยะแรก ๆ กฎของพระสงฆ์สมัยนี้มีสภาพอย่างง่าย ๆ คือเป็นแควหรือกระต๊อบ พื้นปูด้วยฟากผาขัดแตะ หลังคามุงด้วยหญ้าคาไม่สามารถกำบังลมฝนได้ดี” ปัจจุบันกฎข้อนี้ก็ได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นกฎแบบถาวรตามกำลังทรัพย์ของผู้มีจิตเลื่อมใสสร้างถวาย แต่ยังคงรูปแบบของกฎพระกรรมฐาน คือมีขนาดเล็กตามพระธรรมวินัย เว้นแต่มีผู้ศรัทธามาสร้างถวายเพิ่มเติมให้เป็นกฎมาตรฐาน

ตามที่พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) ได้กำหนดระเบียบกันขึ้นมาได้ยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์ของหมู่คณะและประโยชน์ส่วนตนของพระภิกษุสามเณร ถ้าหากพระภิกษุสามเณรรูปใดไม่ปฏิบัติตามข้อใดข้อหนึ่งได้ จะทำให้เกิดความเสียหาย จะถือว่าเป็นอาบัติต้องปรับอาบัติทุกกฏ ถ้าความผิดร้ายแรงไม่อาจอยู่ร่วมกับหมู่คณะได้ ต้องออกจากวัดไป ระเบียบที่ยังคงให้ปฏิบัติกันอยู่มี ดังนี้

(๑) เวลาบิณฑบาตห้ามคุยกันให้ภาวนากำหนดจิตใจของใครของมัน ตั้งอยู่ในความไม่ประมาททุกเมื่อ

(๒) เมื่อกลับจากการรับบิณฑบาตมาถึงวัดแล้ว ขณะนั่งจัดบาตรอยู่บนศาลาหอนั้นห้ามพูดคุยกัน เพราะจะทำให้เสียระเบียบของครูบาอาจารย์

(๓) เมื่อได้ยินเสียงระฆังสัญญาณ จงพร้อมกันออกทำกิจวัตรปัดกวาดอย่าเหมินเฉย

(๔) ถ้าพวกเดียวกันทำผิดศีลธรรมให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ถ้าว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ให้รีบร้องเรียนครูบาอาจารย์ทราบโดยด่วน อย่าถือเป็นการฟ้องร้องกัน เพื่อความบริสุทธิ์ของหมู่คณะ

(๕) เมื่อผู้อื่นท่านนั่งภาวนากำหนดจิตใจของท่านอยู่ อย่าไปเพ่งโทษท่านว่ารังเกียจตนและทำให้เราเป็นบาป

(๖) เมื่อทำกิจวัตรเสร็จแล้ว ห้ามมิให้คุยกันตามกฎ เว้นแต่ศึกษาธรรมและไปดูแลความเจ็บป่วยของกันและกัน

(๗) เมื่อมีกิจของสงฆ์เกิดขึ้น อย่าเหมินเฉย ต้องเอาธุระช่วยดูแล

(๘) ห้ามแอบเก็บอาหารไว้ฉันทอนเพล เพราะจะทำให้เสียระเบียบของวัด

(๙) เวลาไปต้อนรับแขกที่มาวัด ต้องหมั่นจิวรให้เรียบร้อย ตลอดจนเวลาไปรับแขก ครูบาอาจารย์ก็ต้องหมั่นจิวร

(๑๐) เมื่อได้ยินเสียงระฆังที่ศาลาการเปรียญ ก็ต้องรีบไปถึงภายในเวลา ๑๐ นาที เมื่อไปถึงแล้วห้ามคุยกันในกิจที่ไม่จำเป็น ให้นั่งภาวนากำหนดจิตใจของตนเอง

(๑๑) จงช่วยกันรักษาของสงฆ์ที่อยู่ตามศาลาและกุฏิ

(๑๒) ของสิ่งใดที่เขานำมาถวายครูบาอาจารย์ พระภิกษุสามเณรให้เก็บไว้ ถ้าจะใช้ต้องได้รับอนุญาตจากผู้เก็บเสียก่อน

นอกเหนือไปจากบทบาทแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีแบบแผนแนวปฏิบัติอื่น ๆ ที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตทั้งหลายปฏิบัติตามโดยตลอด จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมา ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

๑) การสอนเรื่องบิณฑบาตและการฉันอาหาร

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีระเบียบการฉันเป็นแบบเดียวกัน คือฉันมื้อเดียว อาหารที่ฉันนั้นได้จากการบิณฑบาตและฉันในบาตร นอกจากน้ำและสิ่งที่ใช้ดื่มเท่านั้น ที่เตรียมไว้นอกบาตร เพราะฉะนั้นพระสงฆ์จึงต้องออกบิณฑบาตทุกวัน นอกจากอาพาธเดินไม่ได้ หรืองดอาหารเท่านั้นจึงไม่ออกบิณฑบาต

ตามปกติพระสงฆ์จะออกจากวัดไปบิณฑบาตเวลา ๐๖.๐๐ น. ก่อนออกบิณฑบาตจัดนุ่งห่มให้เรียบร้อย โดยผูกบาตรให้แน่น พระสงฆ์สายนี้จะสละบาตรเวลาไปบิณฑบาตจะไม่อุ้มบาตร เนื่องจากว่ามีระยะทางไกลและขากลับบางที่บางแห่งมีระยะทางไกลถึง ๘ - ๑๐ กิโลเมตร เวลาออกจากวัดก็เดินไปเป็นแถวด้วยความสำรวมกิริยาอาการตามแบบของสมณะวัตร พระผู้น้อยสละบาตรเดินล่วงหน้าไปรออาจารย์ตรงทางจะเข้าสู่หมู่บ้าน เมื่ออาจารย์และพระผู้ใหญ่ไปถึง พระผู้น้อยและสามเณรก็ถวายบาตรให้ เมื่อเรียบร้อยแล้วก็เดินเข้าสู่หมู่บ้านตามลำดับอาวุโส และรับอาหารอย่างมีระเบียบ การเดินบิณฑบาตนี้ พระสงฆ์จะต้องกำหนดจิตเหมือนกับเดินจงกรม ให้มีสติอยู่ตลอดเวลา ไม่เหลียวซ้ายแลขวา ถ้าเดินเป็นหมู่คณะให้จับตาดูสันเท้าของพระภิกษุที่เดินอยู่ข้างหน้า เว้นระยะไว้ประมาณหนึ่งช่วงตัว ให้รักษาระยะนี้ไว้กระทั่งบิณฑบาตเสร็จ

เมื่อกลับถึงวัดพร้อมหน้ากันแล้ว ก็ให้เข้านั่งอาสนะที่จัดเตรียมไว้ในตอนเช้า ก่อนออกบิณฑบาต อาสนะนี้ก็จัดเรียงตามลำดับอาวุโสมากน้อย เวียนจากขวามือไปซ้ายมือเป็นทักษิณวัตร จนกว่าจะครบ สำหรับอาสนะของครูบาอาจารย์ จะมีพื้นที่ยกขึ้นสูงกว่าปกติ เมื่อนั่งเข้าที่เรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ทุกรูปจะถวายเป็นบาตรเอาอาหารที่เหลือในถาดที่เตรียมไว้เหลือไว้เฉพาะอาหารที่จะฉันได้หมดเท่านั้น ส่วนอาหารที่เหลือให้เป็นทานแก่บุคคลทั่วไป พระผู้มีอาวุโสสูงสุดหยิบก่อนแล้วส่งต่อกันไปเป็นลำดับ โดยวิธีนี้พระภิกษุสามเณรทุกรูปต่างก็มีโอกาสได้รับอาหารอย่างเดียวกัน อาหารที่หยิบไว้ฉันแต่ละรูปก็จะจัดลงในบาตรสำหรับที่จะฉัน เมื่อจัดอาหารลงในบาตรเสร็จแล้ว ก็เอาผ้าปิดปากบาตรไว้คอยให้เสร็จพร้อมหน้ากันเสียก่อน เมื่อเห็นว่าพร้อมแล้ว ก็เตรียมให้พรสวดยะถาสัพพี เสร็จแล้วจึงเปิดผ้าคลุมปากบาตรออกมา พร้อมกับพิจารณาอาหารในบาตรตามหลักที่พระพุทธเจ้าตรัสทรงสอนไว้ เพื่อชำระกิเลสความหลงในรสชาติของอาหารให้หมดสิ้นไป หลังจากนั้นจึงลงมือฉัน ในระหว่างฉันอาหารไม่มีการพูดคุยกัน เพราะต่างก็พิจารณา ธรรมรักษาสติของตนอยู่ พระภิกษุรูปใดฉันเสร็จแล้วก็เก็บ

อาสนะและเครื่องปูลาดเข้าที่ แล้วทำความสะอาดเช็ดถูพื้นที่ศาลาบริเวณที่นั่งให้สะอาด สำหรับอาหารที่เหลือก็เทลงในถาดภาชนะมอบให้ผู้ที่ต้องการ จากนั้นก็นำบาตรไปล้างเช็ดถูให้สะอาดแล้วคว่ำผิงแดดเอาไว้ให้แห้ง การล้างทำความสะอาดบาตร ต้องล้างอย่างน้อย ๓ ครั้ง เมื่อเช็ดให้แห้งแล้ว นำไปผิงแดดสักครู่หนึ่งแล้วเก็บไว้ที่อันสมควร ถ้าอากาศแจ่มใส ฝนไม่ตก ก็เปิดบาตรไว้อาจมีกลิ่นที่ติดอยู่ภายในให้ระเหยไป ถ้าบาตรเกิดเป็นสนิมขึ้นมา ต้องขัดใหม่ทั้งข้างในและข้างนอก แล้วรมด้วยไฟอีกถึง ๕ ครั้ง จนหมดสนิมตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นการเสียเวลาและสิ้นเปลืองมาก ดังนั้นพระอรรถกถาจารย์จึงสงวนรักษาบาตรมากกว่าบริวารอื่นใด นอกจากจะใช้บาตรสำหรับบิณฑบาตแล้ว ยังใช้เป็นกระเป๋าดำเนินทางบรรจุกุฎฐีหรืออัฐบริวารที่จำเป็นสำหรับการเดินธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ ทั้งนี้บาตรของพระอรรถกถาจารย์จะมีขนาดใหญ่กว่าพระนิกายอื่น

๒) การสอนเรื่องการนับถือผู้อาวุโส

การนับถือผู้อาวุโสเป็นสิ่งที่พระภิกษุสงฆ์และสาวยุคพระอรหันต์ ให้ความสำคัญมาก การปฏิบัติกันมาโดยตลอดอย่างเคร่งครัด กล่าวคือ “มีความนับถือกันตามลำดับพรรษาไม่ได้ล่วงเกินก้าวก่ายกัน แม้จะบวชเป็นคู่อ็นาค่อนนาคแก่เป็นภคินี หรือแม้จะบวชก่อนกันเพียงวินาทีเดียวก็ตามก็ต้องแสดงความเคารพกัน แม้การพูดจาก็ยังแสดงคำพูดที่เหมาะสมกับฐานะ และความอาวุโสของตนและผู้อื่นเสมอไป ไม่พูดตีตัวเสมอหรือข้ามเกินไป ถ้าหากมีการพลาดพลั้งล่วงเกินก็จะมีผลต่อการปฏิบัติธรรมคือทำให้การบำเพ็ญภาวนาไม่ได้ผลก้าวหน้ามีแต่ทรงกับทรุด แม้ว่าจะพยายามเท่าใดก็ตาม เพราะเกิดความไม่บริสุทธิ์ ซึ่งเป็นการถ่วงความเจริญก้าวหน้า”

จะเห็นได้ว่า การนับถือกันตามลำดับอาวุโสของพระสงฆ์มีความสำคัญมาก การที่ไม่นับถือกันตามลำดับอาวุโส ไม่เพียงแต่จะเป็นความกระด้างไม่เรียบร้อยตามวิสัยของนักบวชแล้ว ยังมีผลต่อไปถึงการปฏิบัติธรรมอีกด้วย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับใจ หากผู้ไม่บริสุทธิ์แล้วย่อมจะมีผลทำให้การปฏิบัติธรรมไม่ก้าวหน้าต่อไป มีแต่ในวันจะเสื่อมลง ดังนั้นการนับถือผู้อาวุโสจึงเท่ากับเป็นการรักษาใจของตนเองอีกด้วย ข้อปฏิบัตินี้ถือว่าเป็นธรรมเนียมที่จะต้องปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีมิได้ขาด

๓) การสอนเรื่องการปฏิบัติต่อครูบาอาจารย์

ครูบาอาจารย์นับได้ว่าเป็นตัวจักรที่สำคัญในการอบรมศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพระอรรถกถาจารย์จะต้องเสาะแสวงหาครูอาจารย์ที่ดี มีประสบการณ์มากไว้เป็นที่พึ่ง คอยให้คำแนะนำเพิ่มเติมหรือการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรทางจิต ทั้งนี้เพื่อการปฏิบัติธรรม เป็นเรื่องที่ไม่ยุ่งยากแต่ละเอียดลึกซึ้ง จะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของพ่อแม่ครูบาอาจารย์ พวกเขาปฏิบัติเองปราศจากการดูแล ตลอดจนการแนะนำแก้ไขจากครูบาอาจารย์ ก็อาจจะเป็นภัยแก่ผู้ปฏิบัติอย่างน้อยอาจจะทำให้สติปัญญาเสื่อมไป และที่ร้ายแรงที่สุดคืออาจเกิดจิตวิปลาส เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติ เมื่อจิตเกิดความสงบหยั่งลงสู่สมาธิขั้นลึก ๆ จิตจะมีอิทธิฤทธิ์และมีอำนาจสามารถรู้เห็นสิ่งต่าง ๆ ได้อย่าง

อัศจรรย์ ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเชื่อมั่นและสำคัญตนผิด เกิดสภาวะที่รับรู้เห็น อาทิเช่น เข้าใจว่าตนบรรลุอรหัตต์ บางครั้งอาจถึงกับเป็นบ้าหรือวิตกจริตก็มี ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดว่า ตนได้บรรลุพระอรหัตต์หรือเป็นผู้วิเศษ

ครูบาอาจารย์จึงเป็นหลักให้พระสงฆ์ศิษยานุศิษย์ได้ยึดถือกราบไหว้บูชา นอกจากนี้แล้ว อาจารย์ยังเปลี่ยนล้นด้วยความเมตตาในการอบรมสั่งสอน ตลอดจนให้ความอนุเคราะห์ทุกอย่าง เป็นต้นว่า การดูแลเรื่องความเจ็บป่วย ให้สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ครูบาอาจารย์ทำตัวเป็นทั้งพ่อแม่และครู อาจารย์พร้อมสรรพ ทั้งยังเป็นผู้เดินก่อน เห็นก่อนในเส้นทางปฏิบัติ ศิษย์ติดขัดตรงไหนทันทราบรู้ไปหมด เพราะพ่อแม่ครูบาอาจารย์ได้เคยพบเห็น ได้มีประสบการณ์มาก่อนแล้ว ดังนั้น พระสงฆ์สายนี้จึงเรียกครูบาอาจารย์ว่า “พ่อแม่ครูบาอาจารย์” ทุกครั้ง หรือแม้แต่ในขณะที่พูดถึงหรือได้ยินชื่อนั้น พระศิษยานุศิษย์ได้แสดงความเคารพสำรวมกายและกล่าวถึงด้วยความเคารพอ่อนน้อม สิ่งที่ควบคู่ไปกับความเคารพนับถือครูบาอาจารย์ก็คือ การปฏิบัติอุปัฏฐาก ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อกันมา เช่น การทำความสะอาดกุฏิที่พักของครูบาอาจารย์ การเทกระโถน การเอาเครื่องบริขารไปทำความสะอาด คอยเก็บรองเท้า การสรงน้ำ เป็นต้น^{๓๗}

๒.๔ ราชานามพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต บุปผาจารย์ใหญ่ แห่ง กองทัพนครธรรมพระอุดมกรรมฐาน ในประเทศไทย ท่านเป็นพระอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานที่มีลูกศิษย์จำนวนมาก อาทิ

- ๑) พระอาจารย์เครื่อง ธมฺมจาโร วัดเทพสิงหาร อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี
- ๒) พระญาณวิเศษฐิติวิริยาจารย์ (สิงห์ ขนตยาคโม) วัดป่าสาละวัน อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- ๓) พระอาจารย์สุวรรณ สุจินฺโณ วัดใต้ จ.อุบลราชธานี
- ๔) พระเทพสิทธิธำรง (จันทร์ เขมโย) วัดศรีเทพประดิษฐาราม จ.นครพนม
- ๕) พระธรรมเจดีย์ (จุม พนฺธุโล) วัดโพธิสมภรณ์ อ.เมือง จ.อุดรธานี
- ๖) พระราชวุฒาจารย์ (ดูลย์ อดุล) วัดบูรพาราม อ.เมือง จ.สุรินทร์
- ๗) พระอาจารย์คำแสน คุณาลงกาโร วัดดอนมูล จ.เชียงใหม่
- ๘) พระอาจารย์แก้ว สุทฺโธ วัดดอยโมคคัลลาน์ อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่
- ๙) พระครูสุภัทรคุณ (คำปิ่น สุภทฺโท) วัดสันโป่ง จ.เชียงใหม่
- ๑๐) พระอาจารย์ทองรัตน์ กนตสีโล วัดป่าบ้านคุ่ม จ.อุบลราชธานี

^{๓๗} พระสมณีก จรโณ (ทัพบอธี), “ศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระราชานิโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี)”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙, หน้า ๔๕.

- ๑๑) พระอาจารย์มหาปิ่น ปณฺญาพล วัดป่าแสนสำราญ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี
- ๑๒) พระอาจารย์กนิรี จันทิโย วัดกัณตะศิลาवास อ.ธาตุพนม จ.นครพนม
- ๑๓) พระครูญาณโสภิต (บุญมี ญาณมุนี) วัดป่าสูงเนิน อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา
- ๑๔) สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร) วัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร บางเขน ก.ท.ม.
- ๑๕) พระครูพิศาลสังฆกิจ (โชน กนตสีโล) วัดบูรพา อ.ตระการพืชผล จ.อุบลราชธานี
- ๑๖) พระอาจารย์บุญมา ฐิตเปโม วัดป่าสิริสาละวัน อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี
- ๑๗) พระเทพบัณฑิต (อินทร์ ธีรเสวี) วัดศรีจันทร์ จ.ขอนแก่น
- ๑๘) พระอาจารย์คุณ อธิมุตโตโก วัดป่าพูนไพบูลย์ จ.มหาสารคาม
- ๑๙) พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ ปัญญาจารย์วิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง อ.ศรี-
เชียงใหม่ จ.หนองคาย
- ๒๐) พระอาจารย์กู่ ธรรมทินโน วัดมหาชัย ต.หนองบัว อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู
- ๒๑) พระครูวินัยธร (กุ่มมี ฐิตธมโม) วัดป่าโนนนิเวศน์ จ.อุดรธานี
- ๒๒) พระธรรมวราลังการ (ศรีจันทร์ วัฒนภา) วัดศรีสุทธาวาส อ.เมือง จ.เลย
- ๒๓) พระอาจารย์พรหม จิรปุณฺโณ วัดประสิทธิ์ธรรม อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี
- ๒๔) พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ วัดป่านิโครธาราม อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี
- ๒๕) พระอาจารย์ชอบ จิณสโม วัดป่าสัมมานุสรณ์ อ.วังสะพุง จ.เลย
- ๒๖) พระอาจารย์หลุย จันทสาโร วัดถ้ำผาบึง อ.วังสะพุง จ.เลย
- ๒๗) พระอาจารย์ขาว อนาลโย วัดถ้ำกลองเพล อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี
- ๒๘) พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร วัดป่าอุดมสมพร อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
- ๒๙) พระอาจารย์กว่า สุมน วัดป่ากลางโนนภู ต.ไร่ อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
- ๓๐) พระอาจารย์ดี ฉนโน วัดภูเขาก้าว ต.พิบูล อ.พิบูลมังสาหาร จ.อุบลราชธานี
- ๓๑) พระอาจารย์เกิ่ง อธิมุตโต วัดป่าพังโคน อ.พรรณานิคม จ.สกลนคร
- ๓๒) พระอาจารย์สีลา อีสฺสโร วัดอิสสระธรรม อ.อากาศอำนวย จ.สกลนคร
- ๓๓) พระราชมนี (โฮม โสภโณ) วัดปทุมวนาราม เขตปทุมวัน ก.ท.ม.
- ๓๔) พระญาณสิทธาจารย์ (สิม พุทธาจาโร) วัดถ้ำผาปล่อง อ.เขียงดาว จ.เชียงใหม่
- ๓๕) พระครูอุดมธรรมคุณ (ทองสุข สุจิตโต) วัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร
- ๓๖) พระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ เรวโต) วัดศรีเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย
- ๓๗) พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีร์เมธาจารย์ (สี ธรรมธโร) วัดอโศการาม อ.เมือง จ.สมุทรปราการ
- ๓๘) พระอาจารย์แหวน สุจิณฺโณ วัดดอยแม่ปิ้ง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
- ๓๙) พระอาจารย์ตื้อ อจลธมโม วัดอรัญญวิเวก อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม
- ๔๐) พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) วัดป่าเขาสวนกวาง อ.เขาสวนกวาง จ.ขอนแก่น

- ๔๑) พระอาจารย์สาม อภิญโญ วัดป่าไทรวิเวก อ.เมือง จ.สุรินทร์
 ๔๒) พระครูฐานทัตสี (คำดี ปภาโส) วัดถ้ำผาปู่ อ.เมืองจ.เลย
 ๔๓) พระอาจารย์กงมา จิรปุณฺโณ วัดดอยธรรมเจดีย์ อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร
 ๔๔) สมเด็จพระมหามุนีวงศ์ (สนั่น จนทปชโชโต) วัดนรนาถสุนทริการาม กทม.
 ๔๕) พระภาวนาวิศาลเถร (บุญมี โชติปาโล) วัดสระประสานสุข อ.เมือง จ.อุบลราชธานี
 ๔๖) พระอาจารย์ซามา อาจุตโต วัดป่าอัมพวัน อ.เมือง จ.เลย
 ๔๗) พระอาจารย์คำ ยสสกุลปุตโต วัดศรีจำปาชนบท ต.พังโคน อ.พังโคน จ.สกลนคร
 ๔๘) พระครูบริหารสังฆกิจ (อุ้น อุตตโม) วัดอุดมรัตนาราม ต.อากาศ อ.อากาศอำนวย

จ.สกลนคร

- ๔๙) พระอาจารย์แฉ่วน ธนปาโล วัดถ้ำพระสบาย อ.แม่ทะ จ.ลำปาง
 ๕๐) พระอุดมญาณโมลี (จันทร์ศรี จนททีโป) วัดโพธิสมภรณ์ อ.เมือง จ.อุดรธานี
 ๕๑) พระอาจารย์มหาบุญมี สิริธโร วัดป่าวังเลิง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม
 ๕๒) พระอาจารย์ดี ภาทโย วัดป่าหิมพานต์ อ.กุดข้าวปุ้น จ.อุบลราชธานี
 ๕๓) พระครูวิมลญาณวิจิตร(บุญ ชินวิโส) วัดป่าศรีสว่างแดนดิน อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร
 ๕๔) พระอาจารย์วัง จิตสาโร วัดชัยมงคล อ.บ้านแพง จ.นครพนม
 ๕๕) พระสุธรรมคณาจารย์ (เหรียญ วรลาโภ) วัดอรัญบรรพต อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
 ๕๖) พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน) วัดป่าบ้านดาด อ.เมือง จ.อุดรธานี
 ๕๗) พระอริยเวที(เขียน จิตสีโล)วัดรังสีปาลีวัน จ.กาฬสินธุ์
 ๕๘) หลวงปู่ถิร จิตธมฺโม วัดทิพยรัษฎนิมิตร ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.อุดรธานี
 ๕๙) พระอาจารย์บัว เตมิโย วัดหลักศิลามงคล อ.ธาตุพนม จ.นครพนม
 ๖๐) พระอาจารย์อ่อนสา สุขกาโร วัดประชาราษฎร์พัฒนาาราม อ.เมือง จ.อุดรธานี
 ๖๑) พระครูศาสนูปถัมภ์ (บุญจันทร์ กมโล) วัดป่าสันติกาवास จ.อุดรธานี
 ๖๒) พระครูปราโมทย์ธรรมธาดา (หลอด บโมทีโต) วัดสิริกมลवास เขตลาดพร้าว กทม.
 ๖๓) พระครูญาณวิศิษฐ์ (เฟื่อง โชติโก) วัดธรรมสถิต อ.เมือง จ.ระยอง
 ๖๔) พระพุทธพจน์วราภรณ์ (จันทร์ กุสโล) วัดเจดีย์หลวงฯ อ.เมือง จ.เชียงใหม่
 ๖๕) พระครูสุทธิธรรมรังสี (เจื้อย จนโท) วัดป่าภูกิริห์ตตปฏิพัทธาราม จ.พทุมธานี
 ๖๖) พระปลัดผ่น ปาเรสโก วัดหนองไคร้ จ.ยโสธร
 ๖๗) พระโพธิธรรมจารย์ (สุวัจน์ สุวโจ) วัดป่าเขาน้อย จ.บุรีรัมย์
 ๖๘) พระอาจารย์บัว สิริปุณฺโณ วัดป่าหนองแสง จ.อุดรธานี
 ๖๙) พระโพธิญาณ (ชา สุภทโท) วัดหนองป่าพง อ.วาริชฆาราบ จ.อุบลราชธานี
 ๗๐) พระอาจารย์จาม มหาปุณฺโณ วัดป่าวิเวกวัฒนาราม - ราม อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร

- ๗๑) พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิรินุโร) วัดธรรมมงคล เขตพระโขนง กรุงเทพมหานคร
 ๗๒) พระอาจารย์หอม เขมियो วัดหนองชนะชัย อ.โคกสำโรง จ.ลพบุรี
 ๗๓) พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (วัน อุตตโม) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม อ.ส่องดาว จ.สกลนคร
 ๗๔) พระครูฐิติธรรมญาณ (สี จิตธมโม) วัดเทวสิก (วัดฐิติธรรมาราม) จ.สกลนคร
 ๗๕) พระครูวิมลคณาภรณ์ (ทองบัว ตนตติโร) วัดป่าโรงธรรมสามัคคี อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่
 ๗๖) พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติการิ วัดป่าบ้านนาสีดา อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี
 ๗๗) พระราชสังวรญาณ (พุทธ ธานีโย) วัดป่าสาละวัน อ.เมือง จ.นครราชสีมา
 ๗๘) พระอาจารย์จวน กุลเชฏโฐ วัดเจติยาศรีวิหาร จ.หนองคาย
 ๗๙) พระครูสุวัฒน์โณปมคุณ (คำพอง ตีสโร) วัดถ้ำกุด อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี
 ๘๐) พระครูจิตตวิโสธนาจารย์ (หนู สุจิตโต) วัดดอยแม่ปิ้ง อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
 ๘๑) พระครูสังวรศีลวัตร (อุ้น ชาคโร) วัดป่าหนองคำ อ.หนองวัวซอ จ.อุดรธานี
 ๘๒) พระอาจารย์มหาปราโมทย์ ปาโมชโช วัดป่านิโครธาราม ต.หนองบัวบาน อ.หนองวัวซอ

จ.อุดรธานี

- ๘๓) พระอาจารย์บัวพา ปญญาภาโส วัดป่าพระสถิตย์ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย
 ๘๔) พระอาจารย์แดงอ่อน กลยาณธมโม วัดป่าโชคไพศาล จ.สกลนคร
 ๘๕) พระอาจารย์สิงห์ทอง ธมฺมวโร วัดป่าแก้ว บ้านชุมพล อ.สว่างแดนดิน จ. สกลนคร
 ๘๖) พระอาจารย์หล้า เขมปตโต วัดภูจ้อก้อ (วัดบรรพตคีรี) อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร
 ๘๗) พระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ วัดระหาน อ.บ้านด่าน จ.บุรีรัมย์
 ๘๘) พระเทพวิสุทธิมงคล (ศรี มหาวิโร) วัดประชาคมวนาราม จ.ร้อยเอ็ด
 ๘๙) พระครูอรัญญาภีรัต (ถวิล จินฺณธมโม) วัดธรรมहरาราม อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
 ๙๐) พระอาจารย์อุ้น กลยาณธมโม วัดป่าวิสุทธิธรรม อ.โคกศรีสุพรรณ จ.สกลนคร
 ๙๑) พระวิสุทธิญาณ(สมชาย จิตวิริโย) วัดเขาสุกิม อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี
 ๙๒) พระอาจารย์บุญมี ปริบุญโณ วัดป่าบ้านนาคุณ อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี
 ๙๓) พระอาจารย์ผ่าน ปญญาปทีโป วัดป่าปทีปบุญญา - ราม อ.อากาศอำนวย จ.สกลนคร
 ๙๔) พระเทพสังวรญาณ (พวง สุขินทรโย) วัดศรีธรรมาราม อ.เมือง จ.ยโสธร
 ๙๕) พระอาจารย์ผาง ปริบุญโณ วัดประสิทธิธรรม อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี
 ๙๖) พระอาจารย์เพียร วิริโย วัดป่าหนองกอง อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี
 ๙๗) พระครูจันทวรคุณ (บุญจันทร์ จันทวโร) วัดถ้ำผาผึ้ง อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่
 ๙๘) พระอาจารย์ฉลาย สุธมโม วัดป่าวิทยาลัย อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์
 ๙๙) พระอาจารย์พันธุ์ อาจาโร วัดมัจฉันตการาม แขวงบางซื่อ เขตบางซื่อ กทม.
 ๑๐๐) พระราชญาณวิสุทธิโสภณ (ท่อน ญาณธโร) วัดศรีอภัยวัน ต.นาอ้อ จ.เลย

- ๑๐๑) พระรัชชมงคลนายก (คำดี ปณโณภาโส) วัดป่าสุทธาวาส อ.เมือง จ.สกลนคร
 ๑๐๒) พระอาจารย์บุญเพ็ง เขมาภริโต วัดถ้ำกลองเพล อ.เมือง จ.หนองบัวลำภู
 ๑๐๓) พระอาจารย์ผาง จิตตคฤโต วัดอุดมคงคาศรีเขต อ.มัญจาคีรี จ.ขอนแก่น
 ๑๐๔) พระครูวีระธรรมานุยุต (พวง สุวีโร) วัดป่าปูลูสันติวัฒนา อ.หนองหาน จ.อุดรธานี
 ๑๐๕) พระครูการุณยธรรมนิवास (หลวง กตปุลโณ) วัดสามัคคีบุญญาราม จ.ลำปาง
 ๑๐๖) พระอาจารย์เทวิน จนุทปญโณ วัดร่องตู่ทองธรรมชาติ อ.เมือง จ.เชียงราย
 ๑๐๗) พระอาจารย์สัมมา ขนติปาโล วัดป่าดงชน ต.ดงชน อ.เมือง จ.สกลนคร
 ๑๐๘) พระอาจารย์ชาน ชานวโร วัดวชิรทรงธรรมพัฒนา กิ่ง อ.เวียงเชียงรุ้ง จ.เชียงราย
 ๑๐๙) พระอาจารย์อ้วน เขมโก วัดปานาคนิมิต (วัดป่าบ้านามน) จ.สกลนคร
 ๑๑๐) พระครูสันติวิธาน (อ่ำ ธรรมกาโม) วัดป่าเขาเขียว จ.พิษณุโลก
 ๑๑๑) พระอาจารย์ทองคำ จารุณโณ วัดโพธิ์ชัยมะนาว จ.กาฬสินธุ์
 ๑๑๒) พระอาจารย์กิ ธรรมุตโต วัดป่าสนามชัย จ.อุบลราชธานี
 ๑๑๓) พระอาจารย์จันทร์ เขมปตโต วัดจันทาราม จ.หนองคาย
 ๑๑๔) พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ (ปิ่น ชลิต) วัดป่าพระธาตุเขาน้อย กิ่งอำเภอสวนผึ้ง

จ.ราชบุรี

- ๑๑๕) พระอาจารย์ก้าน จิตธมโม วัดราชยตนบรรพต อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์
 ๑๑๖) พระอาจารย์สุภาพ ธรรมปญโณ วัดทุ่งสว่าง อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร
 ๑๑๗) พระอาจารย์สม โกกนุทโท วัดเวียงสวรรค์ อ.แม่เมาะ จ.ลำปาง
 ๑๑๘) พระอาจารย์สอน สัจจิตโต วัดป่าสันติกาวัส อ.ไชยวาน จ.อุดรธานี
 ๑๑๙) พระสุทธิสารมณี (บุญรักษ์ ฐิตปญโณ) วัดสำราญนิเวศ อ.เมือง จ.อำนาจเจริญ
 ๑๒๐) พระสุธรรมคณาจารย์ (แดง ธรรมรุกขิต) วัดประชานิยม อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
 ๑๒๑) พระอาจารย์ภูมิ จิตธมโม วัดป่าโนนนิเวศน์ อ.เมือง จ.อุดรธานี
 ๑๒๒) พระอาจารย์สีโท เขมโก วัดป่าศรีไพรวัลย์ อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
 ๑๒๓) พระอาจารย์อ่ำ ภาทราวุโธ วัดมณีชลขันธ์ จ.ลพบุรี
 ๑๒๔) พระอาจารย์อร่าม รุกขิตตจิตโต (คำไพ สุสิขิต) วัดหินหมากเป้ง อ.ศรีเชียงใหม่

จ.หนองคาย

- ๑๒๕) พระอาจารย์สุธัมม์ ธรรมปาโลวัดเทพกัญญาราม อ.เมือง จ.สกลนคร
 ๑๒๖) พระอาจารย์บุญหนา ธรรมทินโน วัดป่าบ้านหนองโดก อ.พรหมานิคม จ.สกลนคร
 ๑๒๗) พระครูสีลขันธสังวร(อ่อนสี สุเมโธ) วัดพระงามศรีมงคล อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย
 ๑๒๘) พระราชธรรมานุวัตร (อ่อน จกกรมโม) วัดป่าประชานิยม อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
 ๑๒๙) พระอาจารย์บุญทัน จิตปญโณ วัดป่าประดู่ อ.กบินทร์บุรี จ.ปราจีนบุรี

๑๓๐) พระอาจารย์จันทร์ เขมสิริ วัดสิริวันบรรพต อ.เสิงสาง จ.นครราชสีมา

๑๓๑) พระอาจารย์สังวาลย์ ธรรมสาโร วัดป่าเขามโนราห์ ชายป่าห้วยขาแข้ง จ.อุทัยธานี^{๑๔๔}

เป็นต้น

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เหล่านี้ได้สืบต่อการปฏิบัติ ข้อวัตรตามแนวทางของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในกาล ประกอบกับความเคร่งครัด ในวินัย และศีลาจารวัติ ได้เสริมสร้าง ศรัทธา ของ ประชาชน ในการปฏิบัติกรรมฐานเพิ่มมากขึ้นและเป็นเหตุแห่งการฟื้นฟูวัดป่า และชักจูงให้ มีผู้บวช เป็นพระป่าหรือพระสายปฏิบัติกรรมฐานเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน

๒.๕ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายนี้ได้แยกกันออกเป็นสาย ๆ ทั่วภาคอีสาน นอกจากนี้ก็ยังได้แพร่ออกไปยังภาคอื่น ๆ ของประเทศ เป็นต้นว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เผยแผ่ทางเหนือเป็นเวลา ๑๑ ปี พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) เผยแผ่ทางภาคใต้ ๑๕ ปี และพระญาณวิศิษฐ์สมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนดยาคโม) เผยแผ่ทางภาคอีสานและภาคกลาง แต่ส่วนใหญ่แล้วพระสงฆ์สายนี้มักจะจาริกบำเพ็ญสมณธรรม ตลอดจนการสั่งสอนประชาชนในภาคอีสาน ทั้งนี้เนื่องจากสถานที่ที่มั่งคั่งเคยและความเหมาะสมในการปฏิบัติธรรมมากกว่าภาคอื่น ๆ ^{๑๔๕}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทางด้านการปฏิบัติในภาคอีสาน อาจแบ่งศูนย์กลางในการปฏิบัติได้ตามลำดับดังนี้

๑) ศูนย์จังหวัดอุบลราชธานี (พ.ศ.๒๔๓๖ - ๒๔๗๒) อยู่ที่วัดเลียบ

ศูนย์จังหวัดอุบลราชธานี เป็นศูนย์กลางการเผยแผ่ครั้งแรก มี พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้นำการเผยแผ่ด้วยตัวเอง ในระยะนี้ยังไม่สู้จะเป็นระเบียบระบบแต่อย่างใด คงเป็นไปตามหน้าที่ของพระสงฆ์ที่กำหนดไว้ในพระธรรมวินัย จนกระทั่งเมื่อพระญาณวิศิษฐ์สมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนดยาคโม) ศิษย์รูปหนึ่งของท่านได้อาราธนาให้ท่านเป็นหัวหน้า พาคณะฟื้นฟูท่านุบำรุงพระพุทธศาสนา ฝ่ายวิปัสสนาธุระโดยการสั่งสอนอบรมประชาชนพลเมืองให้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ท่านก็ยินดีรับคำอาราธนาและได้พาคณะพระภิกษุ สามเณรออกเผยแผ่สั่งสอน

^{๑๔๔} พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, อ่างแล้ว, หน้า ๓๕.

^{๑๔๕} สำนักราชเลขาธิการ, อัตโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) ประวัติวัดอรุณาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองชนมายุครบ ๗ รอบ พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๒๙).

ประชาชน โดยมีได้รับการแต่งตั้งมอบหมายจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองหรือจากทางคณะสงฆ์^{๒๐} โดยท่านได้พาคณะศิษย์ออกจาริกสั่งสอนอบรมชาวบ้านในแถบอีสานเหนือ เป็นต้นว่า นครพนม มุกดาหาร สกลนคร หนองคาย และเพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๙ ท่านจึงได้จัดประชุมวางระเบียบเกี่ยวกับการตั้งสำนักปฏิบัติธรรมและอบรมสั่งสอนชาวบ้านขึ้นเป็นครั้งแรกที่บ้านโนนแดง กิ่งอำเภอศรีสงคราม ท่าอุเทน จ.นครพนม

๒) ศูนย์จังหวัดขอนแก่น (พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๔๗๔) อยู่ที่วัดป่าวิเวกธรรม (วัดป่าเหล่าง่า)

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๔ พระครูพิศาลธัญญาเขตต์ (จันทร์ เขมิโย) เจ้าคณะจังหวัดขอนแก่น ได้ขอให้พระสงฆ์สายนี้ไปช่วยอบรมสั่งสอนชาวบ้านที่จังหวัดขอนแก่น พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนดยาคโม) ซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ปกครองพระภิกษุ สามเณรทั้งหมดจากพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ก่อนที่ท่านจะเดินทางไปเชียงใหม่ ตามคำอาราธนาของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) และบำเพ็ญธรรมอยู่ที่เชียงใหม่เป็นเวลา ๑๑ ปี (พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๔๘๓) พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์ จึงได้ประชุมพระภิกษุ สามเณรขึ้นที่สำนักสงฆ์บ้านหัวขัว จ.อุบลราชธานี มติในที่ประชุมเห็นพ้องต้องกัน จึงได้พากันแยกย้ายออกเดินธุดงค์คนละทิศทางโดยมีจุดหมายที่เดียวกันคือ ที่วัดป่าวิเวกธรรมคุณ (วัดป่าเหล่าง่า) จ.ขอนแก่น ก่อนวันเข้าพรรษาในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ วัดแห่งนี้ก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางสำหรับการประชุมพิจารณาส่งพระภิกษุ สามเณรจำนวน ๗๐ รูป^{๒๑} อบรมสั่งสอนชาวบ้านในเขตจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียง(ดูภาพประกอบ ๔.๔)

การเผยแผ่ครั้งนี้ปรากฏว่าได้ผลดี ทั้งนี้เพราะได้รับความร่วมมือจากทางราชการ และทางฝ่ายคณะสงฆ์ ภายใต้การควบคุมของสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสโล) การร่วมมือกันครั้งนี้ นับเป็นครั้งแรกระหว่างพระธุดงค์กัมมัฏฐานกับส่วนราชการหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๓) ศูนย์จังหวัดนครราชสีมา (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๗๙) อยู่ที่วัดป่าศาลวัน

เมื่อสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสโล) เจ้าคณะมณฑลอีสานได้ย้ายจากวัดสุปฏิญนาราม จ.อุบลราชธานี ไปอยู่ จ.นครราชสีมา ท่านมีความประสงค์ อยากรได้พระธุดงค์กัมมัฏฐานไปช่วยเผยแผ่การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ตลอดจนอบรมสั่งสอนประชาชนชาว จ.นครราชสีมา จึงมีบัญชาให้พระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนดยาคโม) และพระมหาปิ่น ปญญาโณ นำคณะพระกัมมัฏฐานไป

^{๒๐} ญาณประทีป, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนดยาคโม), ณ ศาลาญาณประทีป วัดป่าศาลวัน จังหวัดนครราชสีมา ๒๔ เมษายน ๒๕๐๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๑๗ - ๑๘.

^{๒๑} คณะผู้จัดทำ, ธรรมโอวาทหลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่ เขานิมิต ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย แจกเป็นธรรมทาน ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๖ ครอบรอบอายุ ๘๑ ปี, (ม.ป.ท., : โรงพิมพ์รุ่งเกียรติ, ม.ป.ป.), หน้า ๖๑.

ช่วยตามความประสงค์ โดยครั้งแรกพักอยู่ที่วัดสุทธจินดา ต่อมาก็ได้ย้ายไปตั้งสำนักอยู่ที่วัดป่าสาละวัน วัดป่าแห่งนี้ก็ได้กลายเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่แห่งใหม่ต่อจากวัดป่าวิเวกธรรม (วัดป่าเหล่างา) นอกจากนี้ศูนย์แห่งนี้ยังเป็นที่พักพิงหรือปัญหาทางวินัย และระเบียบการเดินธุดงค์ของคณะ พระกัมมัฏฐาน เพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้น เนื่องจากการเดินธุดงค์ไปต่างถิ่นห่างไกลจาก ครูอาจารย์

เมื่อได้มีการเผยแผ่ออกไปอย่างกว้างขวาง จนทำให้เกิดสำนักสงฆ์หรือวัดเป็นจำนวนมากมาย ทั่วภาคอีสาน อีกทั้งพระสงฆ์ที่เป็นหลักในการอบรมสั่งสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานสายนี้แก่ตัวลงมีอายุ มาก ไม่สามารถจะออกเดินธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ ได้ จึงได้พักอยู่ประจำที่ ประกอบการทางฝ่ายคณะ สงฆ์ได้มองเห็นความสำคัญของการเผยแผ่พระธรรม คำสอน จึงได้ร่วมมือกับกรมประชาสงเคราะห์ จัดทำโครงการ “ธรรมจาริก” ขึ้น เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โครงการนี้จัดส่งพระภิกษุออกอบรมสั่งสอน ประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเหนือ

ดังนั้นหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ศูนย์กลางของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสงฆ์สายนี้จึงได้แยกกระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ที่มีพระสงฆ์ชั้นผู้ใหญ่อยู่ประจำ เช่น อุตรธานี หนองคาย สกลนคร เลย สุรินทร์ ในปัจจุบันบทบาทเหล่านี้ทางราชการและคณะสงฆ์ได้รับ ภาระหน้าที่ดังกล่าวแทน ศูนย์กลางการเผยแผ่เหล่านี้จึงได้ล้มเลิกไป ซึ่งศูนย์กลางการเผยแผ่ทั้ง ๓ แห่งนี้ ได้แผ่กระจายออกไปตามจังหวัดต่าง ๆ ในอีสาน โดยมีพระสงฆ์ที่เป็นหลัก^{๒๒}

ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นต้นมา ลูกศิษย์พระป่ากรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เริ่มทยอย เพิ่มจำนวนมากขึ้น ขยายงานการเผยแผ่ ในภาคอีสาน โดยเฉพาะ ทางจังหวัดอุตรธานี หนองคาย นครพนม สกลนคร อุบลราชธานี นครราชสีมา ขอนแก่น และตามภูมิภาคต่าง ๆ ที่รังสี ธรรม แห่งกองทัพธรรมพระกรรมฐาน สายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้แผ่ไปถึง

จากการศึกษาวิจัยประวัติและปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พบว่าท่านเป็นพระภิกษุ ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวางแนวทางในการปฏิบัติสมณะและ วิปัสสนาตามหลักพระไตรปิฎกเถรวาทแก่ประชาชน ทำให้มีท่านมีพระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นลูกศิษย์ จำนวนมาก จึงทำให้แนวคำสอนของท่านเป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นคำสอนพระวัดป่า (สายพระอาจารย์มั่น) หลังจากท่านมรณภาพลง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ ยังคงมีพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านสืบต่อแนวปฏิบัติของ ท่านสืบมา โดยลูกศิษย์ของท่านเรียกว่า พระสายวัดป่า หรือ พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ด้วยเหตุนี้จึง ทำให้ท่านได้รับยกย่องจากผู้ศรัทธาให้เป็น พระอาจารย์ใหญ่สายวัดป่า สืบมาจนปัจจุบัน

^{๒๒} ดำรง ภูระยา, “พระอาจารย์สิงห์ ขนดยาคโม และ พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส) กองทัพ ธรรมฝ่ายวิปัสสนาธุระในสมัยบุพพจารย์”, โลกทิพย์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔๔ (มกราคม ๒๕๒๗) : ๖๗.

เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๘ - ๒๔๙๒ เป็นปีที่ท่านเจ้าพระยาอยู่ที่วัดป่าบ้านหนองผือ ตลอดระยะเวลา ๕ พรรษา ซึ่งเป็นยุคสุดท้ายของท่าน ท่านอบรมสั่งสอนแก่บรรดาศาสนิกชนทั้งหลายตลอดเวลา ไม่ว่าจะพระภิกษุ สามเณร ตลอดถึงพระเถระ มิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อยเพื่อให้ศิษย์ทั้งหลายได้เข้าใจในปฏิบัติปฏิบัติ และเพื่อให้บรรดาศิษย์เก่าและศิษย์ใหม่เข้ามาศึกษา เพื่อให้เป็นหลักฐานแก่คณะกัมมัญฐานต่อไปสืบแทนท่าน ท่านได้วางแนวการปฏิบัติไว้เพื่อประโยชน์ในการบำเพ็ญสมณธรรม ให้บรรดาศิษย์ชั้นสูงสุด หลักปฏิบัติมีธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และกัมมัญฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ ซึ่งเป็นหลักที่ท่านได้สั่งสอนบรรดาศาสนิกชน

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายนี้ ได้แยกกันออกเป็นสาย ๆ ทั่วภาคอีสาน นอกจากนี้ก็ยังได้แพร่ออกไปยังภาคอื่น ๆ ของประเทศ คือคณะของพระราชาธิบดีศรีธรรมโศภิต (เทศก์ เทสรังสี) ซึ่งเดินทางเข้าไปเผยแพร่ทางภาคใต้ของประเทศไทย รวมระยะเวลาประมาณ ๑๕ ปี ซึ่งจะกล่าวถึงผลการวิจัยในบทต่อไป

บทที่ ๓

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสาย

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ถือว่ามีบทบาทต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา โดยมี พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นผู้นำการเผยแผ่ด้วยตัวเอง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายนี้ได้แยกกันออกเป็นสาย ๆ ทั่วภาคอีสาน นอกจากนี้ก็ยังได้แพร่ออกไปยังภาคอื่น ๆ ของประเทศ รวมทั้งพระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) และคณะกองทัพธรรมกรรมฐาน ได้เผยแผ่ทางภาคใต้ ยังผลให้เกิดการเผยแผ่พระธรรมของสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในภาคใต้ โดยเน้นหนักไปที่ภาคการปฏิบัติ และการบุกเบิกคณะธรรมยุต วงศ์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เกิดขึ้นในภาคใต้ โดยเฉพาะระยะเริ่มแรก ทางจังหวัดภาคใต้ ทะเลอันดามัน อันได้แก่ จังหวัดพังงา ภูเก็ตและกระบี่ ซึ่งต่อมาได้แผ่ขยายวัด และสำนักปฏิบัติกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไปทั่วภาคใต้ในเวลาต่อมา ซึ่งเรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้น เป็นที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความพยายามที่จะรวบรวมเรียบเรียงเนื้อหาที่ปรากฏในเอกสาร บทความ งานวิจัยต่าง ๆ เพื่อนำมาศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ของท่านเหล่านั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจ

การศึกษาในบทที่ ๓ นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น ๕ ส่วน ดังนี้

๑. ข้อมูลพื้นฐานของภาคใต้ เพื่อศึกษาบริบทต่าง ๆ ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ของพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๒. ประวัติพระพุทธศาสนาในภาคใต้

๓. ประวัติคณะธรรมยุตในภาคใต้

๔. บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

๕. ประวัติและบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในระยะแรก ๆ ที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

๓.๑ ภาคใต้ของประเทศไทย

ภาคใต้มีพื้นที่ประมาณ ๗๐,๗๑๕ ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย ๑๔ จังหวัด แบ่งตามเกณฑ์ ภาคใต้ตะวันออก - ตะวันตก ภาคใต้ฝั่งตะวันออก ได้แก่ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา พัทลุง ปัตตานี ยะลา นราธิวาส ภาคใต้ฝั่งตะวันตก ได้แก่ ระนอง พังงา ภูเก็ต กระบี่ ตรัง สตูล

ภาคใต้มีลักษณะภูมิประเทศเป็นคาบสมุทรที่มีทะเลขนานอยู่ ๒ ด้าน คือ ตะวันออกด้านอ่าวไทย และตะวันตกด้านทะเลอันดามัน จังหวัดยะลาเป็นจังหวัดที่ไม่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเล ลักษณะภูมิประเทศแบ่งได้ ๒ เขต คือ

๑) เขตเทือกเขา มีลักษณะการวางตัวในแนวเหนือ - ใต้ เช่น เทือกเขาตะนาวศรี เป็นพรมแดนกันเขตแดนไทยกับพม่า เทือกเขาสันกาลาศีรี เป็นพรมแดนกันเขตแดนไทยกับมาเลเซีย เทือกเขาภูเก็ต อยู่ทางตะวันตกของภาค เทือกเขานครศรีธรรมราช เป็นแกนกลางของภาค

๒) เขตที่ราบ ที่ราบในภาคใต้มีลักษณะยาวขนานระหว่างภูเขาและชายฝั่งทะเลแคบ ๆ ซึ่งทางตะวันออกเป็นชายฝั่งแบบยกตัว ส่วนชายฝั่งตะวันตกเป็นแบบยุบตัว

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้นแถบมรสุม คือมีฝนตกชุกสลับกับฤดูแล้งสั้น ๆ ภาคใต้ไม่มีฤดูหนาว เนื่องจากอยู่ใกล้เส้นศูนย์สูตร และได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือทำให้ฝนตกชุกตลอดทั้งปี จังหวัดที่มีฝนตกชุกที่สุดคือ ระนอง และจังหวัดที่มีฝนตกน้อยคือ สุราษฎร์ธานี

ลักษณะทางวัฒนธรรม และประชากรในภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่ของภาคใต้มีลักษณะทางวัฒนธรรมและสังคมเช่นเดียวกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย แต่บริเวณภาคใต้ตอนล่างมีประชากรที่มีเชื้อชาติ ศาสนาและภาษาแตกต่างไปบ้าง

ประชากรในภาคใต้ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยนับถือพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีเหมือนคนไทย โดยทั่วไป นอกจากนี้มีพิธีการปลีภัยย่อยบางอย่างที่แตกต่างกันบ้าง นอกจากไทยพุทธแล้ว บริเวณทางตอนใต้ของภาค โดยเฉพาะในเขตจังหวัดชายแดน ประชาชนในจังหวัดเหล่านี้เกือบร้อยละ ๖๐ นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อมีประชากรนับ ถือศาสนาอิสลามเป็นจำนวนมากรองไปจากพระพุทธศาสนา ทางราชการจึงออกกฎหมายรับรอง และได้วางระเบียบต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วย เช่น มีกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนมัสยิด และได้มีการตั้งคณะกรรมการอิสลามแห่งประเทศไทย และคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่มีผู้นับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก เพื่อให้คำปรึกษาแก่ทางราชการเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ของศาสนาอิสลาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นศาสนูปถัมภกของศาสนาอิสลามด้วย นอกจากนี้รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการประกอบพิธีการทางศาสนาของชาวไทยมุสลิมอย่างมาก จึงได้สร้างมัสยิดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยให้แก่ชาวไทยมุสลิมตั้งอยู่ที่ จังหวัดปัตตานี

ชาวไทยในภาคใต้ได้อพยพย้ายถิ่นมาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ เป็นเวลานาน รวมทั้งได้ ผสมกับชนพื้นเมือง จึงทำให้มีผิวพรรณต่างไปจากคนภาคอื่นบ้าง รวมทั้งภาษาพูด และมี

ทะเลที่ตั้งห่างไกลจากเมือง หลวง การคมนาคมไม่สะดวก แยกกันมาหลายร้อยปี ภาษาจึงเปลี่ยนแปลงไปจากภาษาเดิม ซึ่งความจริงเพี้ยนไปตาม ท้องถิ่นแต่ยังเป็นภาษาไทยอยู่ มีสำเนียง เสียงห้วน และพูดเร็วกว่าภาษาทางภาคเหนือ แต่จังหวัดที่มีประชากรพูดต่าง กันไปคนละภาษาเลยก็คือในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิมนิยมใช้ภาษามลายู เมื่อพูดกัน นานเข้าก็ไม่สามารถพูดและฟังภาษาไทยให้เข้าใจได้ โดยเฉพาะผู้ที่อยู่ในชนบทห่างไกลและไม่ได้เข้าโรงเรียนสอนภาษาไทย ในการติดต่อกับทางราชการจึงต้องใช้ล่ามแปล^๑

จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพสังคม เศรษฐกิจ และศาสนาของภาคใต้ มีความเหมาะสมและสัปปายะเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการเดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติ ป่าไม้ ทะเล ภูเขา หุบผา เจ็อมถ้ำ และเส้นทางจาริกธุดงค์ แต่อาจจะติดขัดในด้านภูมิอากาศ เนื่องจากอากาศชื้นและมีฝนตกเกือบตลอดทั้งปี เป็นอุปสรรคต่อการออกธุดงค์ของพระธุดงค์ ส่วนอุปนิสัยของพุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้นั้น นิยมให้ทำบุญทำทาน อุปถัมภ์พระภิกษุสามเณรผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ แต่มีผู้สนใจถือศีล เจริญภาวนาอยู่เป็นจำนวนน้อย เนื่องจากชีวิตความเป็นอยู่ของชาวปักษ์ใต้ เศรษฐกิจ การเกษตร และการค้าขายค่อนข้างดี ชีวิตไม่อดอยากขาดแคลน

๓.๒ พระพุทธศาสนาในภาคใต้

พุทธศาสนาเข้าสู่ภาคใต้ พอดีแบ่งได้เป็น ๔ ยุค ดังนี้

๑) ยุคแรก เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๓ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๑ อันเป็นพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท นำโดยพระโสภณเถระและพระอุตรเถระ ซึ่งมาประดิษฐานพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิแล้วขยายเข้าสู่ภาคใต้ของประเทศไทยในระยะต่อมา

๒) ยุคที่สอง พระพุทธศาสนาฝ่ายนิกายมหายาน นิกายมंत्रยาน ซึ่งเกิดขึ้นในอินเดีย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๐ แล้วเข้าสู่อาณาจักรศรีวิชัย ในภาคใต้ของไทย ในพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แลรุ่งเรืองอยู่จนถึงพุทธศตวรรษ ที่ ๑๗

๓) ยุคที่สาม พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ลัทธิลังกาวงศ์ ได้เข้าไปเจริญรุ่งเรืองในภาคใต้อันมีจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง ตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๑๘ หลังจากประเทศศรีลังกา ได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาครั้งใหญ่ ในตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ในสมัยของพระเจ้าปรักกมพาทุมหาราช (พ.ศ. ๑๖๙๖ - ๑๗๒๘) พระสงฆ์จากไทย เชียงใหม่ เขมร ลาว พม่า และมอญ ได้เข้าไปศึกษาพระธรรมวินัยในศรีลังกาสัมนั้น แล้วกลับมาประเทศของตน และนำพระเถระชาวศรีลังกามา

^๑<<http://www.lks.ac.th/kukiat/student/betterroyal/social/24.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ช่วยงานพระศาสนาด้วย ทำให้พระพุทธศาสนาเลิกล้างกวางค์เจริญรุ่งเรืองมากในนครศรีธรรมราช จนพ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์พระสงฆ์จากนครศรีธรรมราชไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาเลิกล้างกวางค์ที่กรุงสุโขทัย ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๙ จนทำให้พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทเจริญมั่นคงมาในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

๔) ยุคที่สี่ คณะธรรมยุตเข้าสู่ภาคใต้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ จนถึงปัจจุบัน^๒

ภาคใต้เป็นท้องถิ่นที่พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาเป็นระยะเวลาช้านาน ยกเว้น ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่ประชากรส่วนใหญ่เป็นมุสลิม นับถือศาสนาอิสลามมาเป็นระยะเวลาช้านาน ดังนั้น การเดินทางเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จึงถือเป็นการนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุสงฆ์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเป็นพระสุปฏิปันโน ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีต้นกำเนิดมาจากภาคอีสาน ให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายแก่พุทธศาสนิกชนภาคใต้

๓.๓ ประวัติคณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้

คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ โดยมีประวัติความเป็นมาจากหนังสือหลักฐานและคำบอกเล่าของท่านผู้รู้ เท่าที่มีหลักฐาน พอสืบได้เป็น ๑๐ ยุค ดังนี้

๑) ยุคที่หนึ่ง คณะธรรมยุตเก่าเมืองนคร

คณะสงฆ์ธรรมยุตเข้าสู่ภาคใต้ใน พ.ศ.เท่าไร ยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เพียงแต่ปรากฏในจดหมายเหตุวัดบวรนิเวศวิหารว่าในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ มีศิษย์เหล่าเดิมอยู่ทั้งหมด ๔๘ รูป ในจำนวนนี้มีอยู่รูปหนึ่งชื่อ เจ้าอธิการ วัดเพชรจิก เมืองนคร^๓

ที่เล่ากันสืบมา (ยังไม่พบในบันทึก) ในจังหวัดนครศรีธรรมราชจนถึงปัจจุบัน ก็ปรากฏว่าพระธรรมยุตที่นำข้อวัตรปฏิบัติของคณะธรรมยุตไปเผยแผ่ในนครศรีธรรมราชครั้งแรก ซึ่งภายหลังเรียกว่า “ธรรมยุตเก่า” มีอยู่ ๒ รูป คือ พระครูแดง และพระครูบากาแก้ว ทั้งสองรูปนี้เป็นศิษย์หลวงเดิมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงยังผนวชอยู่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นชาวนครศรีธรรมราชทั้งสองรูป ได้เดินทางกลับสู่นครศรีธรรมราช นำข้อวัตรปฏิบัติของคณะธรรมยุตไปเผยแผ่ ได้ไปอยู่ที่วัดเพชรจิก ในตัวเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากวัดจริกเพชรแล้วยังไปอยู่วัด

^๒ พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาสมุทรราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๗ - ๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

จันทน์ด้วย ทั้ง ๒ รูปมีคนเลื่อมใสมาก จึงได้เป็นพระอุปฌาย์บวชกุลบุตรให้ปฏิบัติเคร่งครัดตามพระธรรมวินัยเหมือนพระธรรมยุตทุกอย่าง แต่เนื่องจากว่า พระที่เป็นคณะปุรณะในการอุปสมบทเป็นพระสงฆ์เดิม เพราะมีพระธรรมยุตเพียง ๒ รูปเท่านั้น พระที่ท่านทั้งสองเป็นอุปฌาย์บวชให้ จึงยังไม่สมบูรณ์ตามวินัยนิยมของคณะธรรมยุต พระธรรมยุตที่บวชกับท่านทั้ง ๒ รูปนี้เรียกว่า “พระธรรมยุตเก่าเมืองนคร”

พระสงฆ์ที่สืบเชื้อสายมาจากพระเถรทั้งสองรูปนี้ ถือตัวว่าเป็นพระธรรมยุต ไม่รวมกับพระสงฆ์เดิมในเมืองนั้น ครั้นกาลล่วงมา ความประพฤติปฏิบัติค่อยเลือนลง แต่ก็ยังถือว่าพวกตัวเป็นธรรมยุต^๔

๒) ยุคที่สอง คณะธรรมยุตในจังหวัดสงขลา

สงขลาเป็นหัวเมืองที่ ๒ ในภาคใต้ที่คณะธรรมยุตแผ่ไปถึง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๔ อันเป็นปีที่ ๑๔ ของรัชกาลที่ ๕ ได้มีพระเถระชาวสงขลา รวม ๑๘ รูป มีพระมิ่ง พระจันทอง พระกิมแข่งเป็นต้น เดิมท่านเป็นพระนิกายเดิม ภายหลังได้เลื่อมใสในคณะธรรมยุต จึงได้เดินทางจากปักษ์ใต้เข้ามาบวชแปลงเป็นพระธรรมยุตที่วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ พักจำพรรษาที่วัดโสมนัส พระภิกษุมิ่ง เคยเป็นพระเถระมีอายุมาก่อน ได้เป็นพระภิกษุควบคุมหมู่ ต่อมาได้เป็นพระครูรัตนโมลี (มิ่ง) กลับมาถึงจังหวัดสงขลาโดยสวัสดิภาพ ประดิษฐานธรรมยุติกวศิในวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลาเป็นครั้งแรก

ฝ่ายกุลบุตร กุลธิดา เลื่อมใส ก็มาขอบรรพชาอุปสมบท และนำลูกหลานเครือญาติให้อาจหาญในพระธรรมวินัยขึ้น การคณะสงฆ์และทายกทายิกาพร้อมเพรียงกันปฏิบัติกิจพระพุทธศาสนาให้วัฒนาการขึ้น ขยายออกไปทุกคราว ตลอดจนจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดพัทลุง และปัตตานี แต่นับเฉพาะวัดธรรมยุตซึ่งเกิดขึ้นแล้วในจังหวัดสงขลา นี้ คือถึง พ.ศ. ๒๔๗๓ นับได้ ๒๔ วัด สำนักสงฆ์อีก ๖ สำนัก แต่ล้วนแยกออกจากวัดมัชฌิมาวาสทั้งสิ้น^๕

๓) ยุคที่สาม คณะธรรมยุตในจังหวัดนครศรีธรรมราช

จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นจังหวัดใหญ่ที่มีประชากรและวัดมากที่สุดในภาคใต้ และเคยเจริญรุ่งเรืองโดยเป็นเมืองใหญ่ที่มีพระมหากษัตริย์ปกครองมาตั้งแต่อาณาจักรศรีวิชัย

พระเถระองค์สำคัญในการนำความเจริญทางพระพุทธศาสนาและทางการศึกษาสมัยใหม่มาสู่ภาคใต้และได้จัดตั้งคณะธรรมยุตขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบในนครศรีธรรมราชในปี พ.ศ. ๒๔๓๔ คือ พระรัตนธัชมุนี (ม่วง รตนทูลุโข เปรียญ ๔) วัดท่าโพธิ์ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

การนำคณะธรรมยุตไปตั้ง ณ นครศรีธรรมราชครั้งนี้ พระรัตนธัชมุนี แต่เมื่อยังเป็นพระมหาม่วง เปรียญ ๔ ประโยค นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญและได้เป็นพระเถระผู้เป็นหลักเป็นประธานของ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

คณะธรรมยุตในภาคใต้สมัยต่อมา วัดท่าโพธิ์อันเป็นที่สำนักของพระรัตนธัชมุนี ก็ได้เป็นศูนย์กลางแห่งความเจริญแพร่หลายของคณะธรรมยุตในภาคใต้ รวมทั้งเป็นแหล่งกำเนิดการศึกษาทั้งการศึกษาทางพระพุทธศาสนาและการศึกษาภาษาไทย ซึ่งจัดขึ้นในสมัย ร.๕ ของกุลบุตรของชาวใต้ทั้งหมดในเวลาต่อมาด้วย

เมื่อพระรัตนธัชมุนี นำคณะพระธรรมยุตไปตั้งที่นครศรีธรรมราชในครั้งนั้น นครศรีธรรมราชจึงเกิดมีพระสงฆ์ธรรมยุตเป็น ๒ คณะคือ พระสงฆ์ธรรมยุตที่สืบเชื้อสายมาจากพระครูเทพมุนี (แก้ว) เมื่อครั้งรัชกาลที่ ๔ เรียกกันว่า “ธรรมยุตเก่า” ส่วนพระสงฆ์ธรรมยุตที่พระรัตนธัชมุนี (ม่วง) นำขึ้นไปตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๔ นั้น เรียกกันว่า “ธรรมยุตใหม่” ซึ่งต่างก็ไม่ร่วมกัน นครศรีธรรมราชในสมัยนั้นจึงมีพระสงฆ์เป็น ๓ คณะคือพระสงฆ์พื้นเมืองที่มีมาตั้งเดิมคณะหนึ่ง ธรรมยุตเก่าคณะหนึ่ง และธรรมยุตใหม่คณะหนึ่ง^๖

๔) ยุคที่สี่ คณะธรรมยุตในจังหวัดพัทลุง

จังหวัดพัทลุง เป็นจังหวัดหัวเมืองที่ ๓ ในภาคใต้ที่คณะธรรมยุตแผ่ไปถึงในราวปี พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๓๗ อันเป็นปีที่ ๓๓ - ๓๗ ในรัชกาลที่ ๕

ในสมัยนั้น พระสงฆ์ธรรมยุตวัดมัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา ได้แผ่สาขาเข้าไปยังเมืองพัทลุง โดยได้ตั้งสำนักสงฆ์อยู่ที่วัดคงคาสวัสดิ์ (เดิมชื่อ คงคาวดี) อ.เมือง จ.พัทลุง เป็นครั้งแรก โดยมีพระเถระที่สำคัญชาวพัทลุง ๒ รูป คือ พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุดตโม ป.ธ. ๕) วัดราชาธิวาส และอดีตเจ้าคณะมณฑลนครศรีธรรมราช และเจ้าคณะมณฑลภูเก็ต และพระครูธรรมจักษการาม วัดประดู่หอม อดีตเจ้าคณะจังหวัดพัทลุง ทั้ง ๒ ท่านเป็นบูรพาจารย์ผู้เป็นต้นวงศ์ของคณะธรรมยุตในจังหวัดพัทลุง และเป็นอุปปัชฌาย์จารของกุลบุตรเป็นอันมากในปักษ์ใต้ ซึ่งศิษย์ของท่านได้เป็นพระเถระที่มีชื่อเสียงหลายรูป^๗

๕) ยุคที่ห้า คณะธรรมยุตในจังหวัดปัตตานี

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ อันเป็นปีที่ ๓๕ ในรัชกาลที่ ๕ คณะธรรมยุต ได้เกิดขึ้นที่จังหวัดปัตตานี โดยพระปลัดแดง อินทวโรโส ซึ่งเป็นพระเถระรูปหนึ่งในจำนวนพระเถระชาวสงขลาจำนวน ๑๘ รูป ที่ไปปฏิบัติใหม่ที่วัดโสมนัสวิหาร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๒๓ ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดหงสาราม ต.ท่าข้าม อ.ปานาระ จ.ปัตตานี ซึ่งเป็นวัดเก่าตั้งเดิม วัดนี้จึงเป็นวัดแรกของคณะธรรมยุตในจังหวัดปัตตานี

พระปลัดแดง อินทวโรโส ก่อนมาเป็นเจ้าอาวาสนี้ ได้อยู่ประจำที่วัดมัชฌิมาวาสหลายปี เป็นผู้เคร่งครัดในพระธรรมวินัยมาก และเป็นพระกรรมวาจาจารย์ของกุลบุตรเป็นอันมากในจังหวัดสงขลา และปัตตานี เช่น ท่านเป็นพระกรรมวาจาจารย์พระเทพญาณกวี (ลือ ยติกเถระ เปரியัญญ ๓ ประโยค

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙ - ๕๑.

อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรณศิริมัตยาราม กรุงเทพฯ) เมื่อปี ๒๔๓๗ เป็นต้น ท่านอยู่วัดหงสารามถึง ๑๗ ปี และมรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑^๕

พระเถระที่เป็นกำลังมากของคณะธรรมยุตในภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดปัตตานี คือ พระเทพญาณกวี (สื่อ ยติกเถระ) อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรณศิริมัตยาราม อดีตเจ้าคณะจังหวัดนครศรีธรรมราช และอดีตเจ้าคณะมณฑลปัตตานี ท่านเป็นผู้สร้างวัดนพวงศาราม ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ และสร้างวัดมะปริงวาริราม ในจังหวัดปัตตานีขึ้นไป ปี พ.ศ. ๒๔๗๑^๖

๖) ยุคที่หก คณะธรรมยุตในจังหวัดชุมพร

จังหวัดชุมพร เป็นจังหวัดที่ ๖ ในปักษ์ใต้ที่คณะสงฆ์ธรรมยุตเกิดขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๕๗ (บ้างก็ว่า ๒๔๕๙) ในปี ที่ ๓๗ ในรัชกาลที่ ๕ โดยพระธรรมมารามคณี สุปรีชา สังฆปาโมกข์ (หนู อชิต) วัดโตนด เจ้าคณะเมืองหลังสวน สมัยนั้น ซึ่งเดินทางมาปฏิบัติเป็นธรรมยุตที่วัดบวรนิเวศวิหาร โดยมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นพระอุปฌาย์

เมืองหลังสวน ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดชุมพร แต่สมัยนั้นเป็นหัวเมือง หรือจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ เป็นหัวเมืองปักษ์ใต้ที่ติดต่อกับภาคกลางคือจังหวัดประจวบคีรีขันธ์

วัดธรรมยุตวัดที่ ๒ ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชุมพร คือ วัดบ้านนา ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอเมืองชุมพร วัดบ้านนาเป็นวัดที่สร้างมานาน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๕๒^๗

พระผู้สร้างความสำเร็จรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในภาคใต้รูปหนึ่ง คือ พระธรรมวโรดม (เซ่ง อุตตโม ป.ธ. ๕) วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ ท่านเป็นบุรุษอาชาไนยแห่งคณะสงฆ์ภาคใต้โดยแท้ และเป็นผู้สร้างวัดสามแก้ว ในปี พ.ศ. ๒๔๖๘ อันเป็นวัดสำคัญของจังหวัดชุมพร เป็นที่อยู่ของเจ้าคณะจังหวัดมาเกือบทุกสมัย และทำให้มีการขยายคณะธรรมยุตในจังหวัดชุมพรและจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็โดยได้อาศัย พระธรรมวโรดม (เซ่ง) ผู้เป็นนักปกครองที่มีความสามารถนั่นเอง^๘

พระธรรมวโรดม นอกจากจะมีความสามารถในการปกครองและในการจัดการศึกษาแล้ว ก็ยังสนใจในการก่อสร้างซ่อมแซมถาวรวัตถุและปูชนียวัตถุเป็นอันมาก ทั้งในวัดราชาธิวาสและในภาคใต้ที่ท่านเป็นเจ้าของปกครองอยู่เป็นเวลานาน คือเป็นเจ้าอาวาสวัดราชาธิวาสอยู่ถึง ๓๒ ปี (พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๘๕) วัดราชาธิวาสในสมัยของท่านเป็นเจ้าอาวาสจัดเป็นยุคทองของวัด ซึ่งมีความเจริญ

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๕ - ๕๖.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘ - ๘๓.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖.

สูงสุดในทุกด้าน ท่านเป็นเจ้าของคณะมณฑลในปักซีได้ที่มีความสามารถอยู่นานถึง ๑๗ ปี (พ.ศ. ๒๔๖๗ - ๒๔๘๔)

พระธรรมวโรดม (เซ่ง) ได้สร้างศิษย์เป็นศาสนทายาทไว้ในปักซีได้เป็นอันมาก ซึ่งส่งผลต่อการขยายตัวของคณะธรรมยุตในภาคใต้มาจนถึงปัจจุบัน เช่น สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธรรมสารมหาเถร ป.ธ.๙) วัดราชผาติการาม, พระสุธรรมาธิบดี (เพิ่ม อาภาเถร ป.ธ.๙) วัดราชาธิวาส, พระธรรมเมธาจารย์ (หัน ธรรมเถร ป.ธ.๖) วัดกุฎาภิมุข, พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร ป.ธ.๕) วัดธรรมบุชา เป็นต้น^{๑๖}

๗) ยุคที่เจ็ด คณะธรรมยุตในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นหัวเมืองที่เจ็ดในปักซีได้ที่คณะสงฆ์ธรรมยุตได้เกิดขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ อันเป็นปีที่ ๓๘ ในรัชกาลที่ ๕ โดยมีวัดธรรมบุชาได้สร้างขึ้นเป็นวัดแรก

พระผู้สร้างวัดธรรมยุตขึ้นเป็นวัดแรกในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ พระอธิการกรับ มหาวิโร ท่านเป็นชาวพัทลุงไปอุปสมบทที่วัด มัชฌิมาวาส จังหวัดสงขลา แล้วไปอยู่ที่วัดมเหยงคณ์ อ.เมือง จ. นครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๘ พระอธิการกรับ มหาวิโร ได้เดินธุดงค์จากนครศรีธรรมราชมาพักที่ป่าช้าดอนเลียบ เมืองสุราษฎร์ธานี และได้สร้างวัดขึ้น ณ ที่นี้ ชาวบ้านเรียกว่า “วัดดอนเลียบ”

เมื่อพระอธิการกรับ ได้สร้างวัดพอเป็นหลักฐานพอสมควรแล้ว ก็ได้ขอตั้งและขอเปลี่ยนชื่อวัดต่อสมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แต่ครั้งเมื่อดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมพระเสนาบดีมหาดไทยในสมัยนั้น โดยได้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดธรรมติการาม”

ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีพระเถระ ๒ รูปที่มีบทบาทสำคัญมากในการขยายวัดธรรมยุตขึ้นในจังหวัดนี้ คือ

(๑) พระธรรมวิโรจนเถร (พลับ จิตติโร) เป็นพระราชาคณะฝ่ายวิปัสสนาธรรมยุตในภาคใต้ผู้มีปฏิปทาน่าเลื่อมใสมากรูปหนึ่ง ท่านเป็นทั้งนักปริยัติและนักปฏิบัติ เป็นผู้แตกฉานในพระอภิธรรมและชอบออกธุดงค์ไปตามป่าตามเขาถ้ำเนาไพร มีชีวิตอยู่ยุคเดียวกับ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระวิปัสสนาจารย์ที่มีชื่อเสียงมากรูปหนึ่งในภาคอีสาน (พ.ศ. ๒๔๑๓ - ๒๔๙๒) ท่านมักไปแต่ผู้เดียวสมทานธุดงค์วัตรหลายข้อ ตลอดชีวิตของท่าน ชอบออกธุดงค์หาความสงบวิเวกตามป่าเขาในหลายจังหวัดภาคใต้ของไทย โดยเฉพาะในจังหวัดสงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี และชุมพร โดยไม่อาลัยชีวิต เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ และพระศาสนามากรูปหนึ่งในสังฆมณฑล

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๐.

โดยเฉพาะภาคใต้ของประเทศไทย ท่านมรณภาพที่วัดธรรมบูชา เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๙๘ เมื่อมีอายุได้ ๙๕ ปี พรรษา ๖๔^๓

(๒) พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) พระเถระผู้มีความสำคัญมากในคณะธรรมยุตในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจนถึงปัจจุบัน เป็นเจ้าอาวาสวัดธรรมบูชา และอดีตเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี (๘)

พระธรรมธัชมนี (แสง ชุตินฺธโร) เป็นชาวนครศรีธรรมราช เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ณ บ้านมะม่วงสองต้น ต.มะม่วงสองต้น อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช บรรพชาเป็นสามเณรเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่วัดชลเนียร อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

ในสมัยที่ท่านดำรงสมณศักดิ์เป็นพระครูโฆสิตธรรมสราภรณ์ได้เป็นเจ้าอาวาสวัดธรรมบูชา และเป็นเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี (๘) ท่านได้สร้างความเจริญให้แก่วัดธรรมบูชาและคณะธรรมยุตในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นอันมาก ทั้งในด้านการปกครอง ทั้งในด้านการศึกษา ทั้งในด้านวิปัสสนาธุระ ได้สร้างศาสนวัตถุและศาสนสถานขึ้นเป็นอันมาก เช่น พระอุโบสถ ร.ร.พระปริยัติธรรม เป็นต้น และด้านการขยายวัดธรรมยุตให้เพิ่มขึ้น ดังที่ได้ปรากฏในปัจจุบัน^{๓๔}

๘) ยุคที่แปด คณะธรรมยุตในจังหวัดพังงา - ภูเก็ต - กระบี่

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๔๙๔ อันเป็นปีที่ ๔ - ๖ ในรัชกาลปัจจุบัน คณะธรรมยุตได้เข้าไปในฝั่งทะเลตะวันตก คือฝั่งทะเลอันดามัน แห่งมหาสมุทรอินเดีย คือเข้าไปในจังหวัดพังงา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ในจังหวัดภูเก็ตในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ และจังหวัดกระบี่ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ ตามลำดับ

พระเถระที่นำคณะธรรมยุตเข้าไปในทางภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ใน ๓ จังหวัดดังกล่าวแล้ว ในครั้งแรก คือ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) ศิษย์ผู้ใหญ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในสมัยที่ยังเป็นพระอันดับ ท่านได้เข้าไปประดิษฐานคณะธรรมยุตและระบบกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้เกิดความมั่นคง แพร่หลายพร้อมด้วยคณะใน ๓ จังหวัดนี้ จนได้รับตำแหน่งเป็นพระครูสัญญาบัตรในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นพระราชาคณะในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (๘) ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ แล้วกลับไปอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปีนั้นเอง รวมเวลาที่อยู่ที่ภาคใต้และทำงานพระศาสนาได้ผลดีมากตลอดเวลาที่อยู่ที่นี่เป็นเวลา ๑๕ ปี โดยพระศาสนโสภณ (ปลอด ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑๖ - ๑๗ - ๑๘ จัดส่งไป

ปัจจุบัน พระเถระผู้เป็นศิษย์ของท่านก็ยังอยู่ในจังหวัดเหล่านี้หลายรูปและยังรักษาหลักการปฏิบัติกรรมฐานเหมือนอย่างที่ท่านได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม และยังได้ร่วมกับพระธรรมยุตในภาคใต้ขยายสำนักกรรมฐานในจังหวัดเหล่านี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ^{๓๕}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕ - ๑๐๖.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๖ - ๑๒๗.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

๙) ยุคที่เก้า คณะธรรมยุตในจังหวัดยะลา - นราธิวาส - สตูล

ใน ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๕๐๑ และ ๒๕๐๙ อันเป็นปีที่ ๘, ๑๓ และ ๒๑ ในรัชกาลปัจจุบัน คณะธรรมยุตได้เข้าไปสู่ภาคใต้สุด อันเป็นจังหวัดที่ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย คือ เข้าสู่จังหวัดยะลา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ เข้าสู่จังหวัด นราธิวาส ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ และเข้าสู่จังหวัดสตูลในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ตามลำดับ

พระเถระที่นำคณะธรรมยุตเข้าสู่จังหวัดยะลาและนราธิวาส คือ พระเทพญาณเมธี (สุระ ฐิริปญฺโญ ป.ธ.๔) ซึ่งเป็นพระเถระชาวสงขลา ศิษย์จากสำนักวัดราชาธิวาส ที่อุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์อย่างมอภายถวายชีวิตแก่พระศาสนา ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนาไว้มากตลอดชีวิต พรหมจรรย์ของท่าน ได้ฟันฝ่าอุปสรรคอันตรายนามหลายครั้งหลายหน เหมือนจะเอาชีวิตไปทิ้งเสียในดินแดนที่ท่านมุ่งเผยแผ่พุทธธรรมอันมีถิ่นชาวพุทธ อยู่ประมาณ ๒๐ เพอร์เซ็นของพลเมืองใน ๒ จังหวัดชายแดนภาคใต้^{๑๖} จนมีชื่อเสียงขจรไปไกลและมีผลงานปรากฏประจักษ์พยานอยู่ในปัจจุบัน แม้จะมีอายุมาก และมีโรคภัยไข้เจ็บประจำตัว แต่ท่านหาได้ท้อถอยในการบำเพ็ญประโยชน์ไม่ พร้อมทั้งท่านมีปฏิภาณและศีลาจารวัตรน่าเลื่อมใส จึงทำให้การทำงานเผยแผ่พระศาสนาของคณะธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ได้ขยายตัวขึ้นตามกาล แม้จะมีอุปสรรคนานัปการก็ตาม

(๑) คณะธรรมยุตในจังหวัดยะลา ใน ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ คณะธรรมยุตในจังหวัดสงขลา ต้องการขยายวัดธรรมยุตเข้าไปในจังหวัดยะลา อันเป็นจังหวัดชายแดนที่มีชาวไทยมุสลิม อาศัยอยู่ประมาณ ๘๐ เพอร์เซ็น เพราะมีผู้ถวายที่ดินในเขตเมืองยะลา ให้สร้างวัดธรรมยุต เพราะมีชาวสงขลา เข้าไปตั้งรกรากในเขตตัวจังหวัดยะลามากยิ่งขึ้น ดังนั้นพระเถระในจังหวัดสงขลาจึงมีหนังสือไปยัง พระศาสนาโสภณ (ปลอด อุตถกาวรี) เป็นเจ้าคณะภาคธรรมยุต ในภาคใต้ทั้งหมดในสมัยนั้น ให้ทราบถึงการจะนำคณะสงฆ์ธรรมยุตไปประดิษฐานในจังหวัดยะลา โดยมีคำสั่งให้นิมนต์ พระเทพญาณเมธี (สุระ ฐิริปญฺโญ ป.ธ.๔) ในสมัยที่ยังเป็นพระครูพิศิษย์จรัญนิการ ไปเป็นเจ้าอาวาสและเป็นผู้ดำเนินการก่อตั้งคณะธรรมยุตขึ้นในจังหวัดยะลา โดยไปตั้งวัดธรรมยุตวัดแรกชื่อว่า “วัดยะลาธรรมาราม” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๐๑ และได้ผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ปี พ.ศ.๒๕๐๓

เมื่อวัดยะลาธรรมาราม อันเป็นวัดธรรมยุตวัดแรกเกิดขึ้นในอำเภอเมือง จังหวัดยะลาแล้ว ก็มีวัดอื่น ๆ เกิดขึ้นต่ออีกหลายวัดในจังหวัดนี้ ส่วนใหญ่เป็นวัดที่พระเทพญาณเมธี มีส่วนก่อสร้างทั้งสิ้น^{๑๖}

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๓ - ๑๕๗.

(๒) คณะธรรมยุตในจังหวัดนราธิวาส คณะธรรมยุตได้เข้าสู่จังหวัดนราธิวาส ใน ปี พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยการนำของพระเทพญาณเมธี (สุระ ฐิริปญฺโญ ป.ธ.๔) ในสมัยที่ยังดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชอาคันตุกษณ์สามัญที่ “พระพิศิษฏ์วินัยการ”

จังหวัดนราธิวาสเป็นจังหวัดใต้สุดของไทย ติดชายแดนมาเลเซีย และเป็นจังหวัดที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่ถึง ๘๓ เปอร์เซ็นต์ มีวัดทางพระพุทธศาสนาอยู่บ้างในบางอำเภอ ในเขตที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่

วัดแรกของคณะธรรมยุตในจังหวัดนราธิวาส คือ วัดสวนธรรม ซึ่งตั้งอยู่ที่บ้านปลายนา ตำบลหรือเสาะ ได้เริ่มสร้างในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ ในที่ราชพัสดุ ผู้บุกเบิกสร้างวัดคือ พระเทพญาณเมธี (สุระ ฐิริปญฺโญ ป.ธ.๔) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์^{๑๗}

วัดที่ ๒ ของคณะธรรมยุตในจังหวัดนราธิวาส คือวัดโต๊ะโม๊ะ สร้างในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ อันเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอสุคีริน ติดชายแดนมาเลเซีย^{๑๘} ซึ่งมีการตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้น ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งแรกได้พระอาจารย์อินทร์เป็นหัวหน้า พร้อมคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มาอยู่จำพรรษา บุกเบิกพัฒนาวัด ซึ่งพระอุมมสังวรวิสุทธิเถร (ศรี มหาวีโร) พระอาจารย์เป็นผู้ส่งมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด^{๑๙}

หลังจากตั้งวัดโต๊ะโม๊ะแล้ว ก็มีพระธรรมยุตจากอีสานมาสร้างวัดขึ้นในเขตนิคมสร้างตนเองขึ้นอีก ๔ วัด คือ วัดเขาพรหมแดน วัดสามัคคีธรรมธารา วัดอีสานสามัคคีใต้ และวัดป่าธาราทิพย์ อยู่ในอำเภอสุคีรินทั้งสิ้น^{๒๐}

(๓) คณะธรรมยุตในจังหวัดสตูล สตูลเป็นจังหวัดที่มีพลเมืองน้อยกว่าทุกจังหวัดในภาคใต้ โดยมีชาวไทยมุสลิมมากถึงประมาณ ๖๗ เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมดและติดอยู่ชายแดนมาเลเซียทางด้านทะเลอันดามัน มหาสมุทรอินเดีย แต่ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดนี้พูดภาษาไทยเหมือนคนไทยปกติได้ เช่น สงขลา พัทลุง และตรัง เป็นต้น จึงค่อนข้างสนิทสนมกับคนไทยพุทธ มากกว่าชาวไทยมุสลิมในอีก ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่พูดภาษายาวีเป็นส่วนใหญ่

เนื่องจากจังหวัดนี้มีประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม จึงมีวัดทางพระพุทธศาสนาน้อย แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางรัฐบาลได้ตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นที่อำเภอควนกาหลง และเปิดโอกาสให้คนไทยในจังหวัดอื่นเข้าไปอยู่อาศัย โดยให้จองที่ดินทำกินครอบครัวละ ๒๕ ไร่ มีประชาชนจากจังหวัดต่าง ๆ อพยพเข้ามาอยู่แต่ส่วนใหญ่เป็นชาวสงขลา ชาวนครศรีธรรมราช และชาวพัทลุง ซึ่ง

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๗.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๘.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

ทั้งสิ้นเป็นชาวพุทธ และต้องการจะให้มียัดขึ้นเพื่อจะได้ทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา จึงได้ติดต่อพระมงคลพุทธญาณ (ภักดี จนทสิริ) เจ้าอาวาสวัดดอนรัก อ.เมือง จ.สงขลา เพื่อขอให้สร้างวัดในเขตอำเภอควนกาหลง

ดังนั้น ในปี พ.ศ.๒๕๐๙ พระมงคลพุทธญาณ จึงปรึกษาหารือกับพระเถระคณะธรรมยุตหลายรูป เพื่อสร้างวัดคณะธรรมยุตวัดแรกในจังหวัดนี้ ในการสร้างวัดครั้งนี้ ได้สร้างขึ้นในนิคมพัฒนาภาคใต้ จังหวัดสตูล ในเขตอำเภอควนกาหลง ในเนื้อที่ ๔๘ ไร่ แต่ตัววัดอยู่ในเชิงเขาเข้ (จะระเข้) ชาวบ้านจึงเรียกว่า วัดเขาเข้ ต่อมาเปลี่ยนชื่อวัดเป็นวัดเขาเข้ อันเป็นภาษาปักษ์ใต้มาเป็นภาษาบาลีว่า “วัดกุ่มภิลบรรพต” ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และได้ผูกพัทธสีมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๖^{๒๑}

ปัจจุบัน คณะธรรมยุตจากภาคอีสานบ้าง จากภาคใต้บ้าง โดยเฉพาะสงขลาและพัทลุงบ้าง ได้เข้ามาสร้างวัดอีกหลายวัด ในเขตภูเขาและป่าไม้ร่มรื่นในเขตจังหวัดสตูล ทำให้เกิดสำนักสงฆ์เกิดขึ้นในจังหวัดสตูล ได้แก่

- ๑) สำนักสงฆ์มนังชโลธาร ต.ปาล์มพัฒนา กิ่ง อ.มะนัง
- ๒) สำนักสงฆ์ภูผาเพชร ต.ปาล์มพัฒนา กิ่ง อ.มะนัง
- ๓) สำนักสงฆ์น้ำหลา ต.ทุ่งนุ้ย อ.ควนกาหลง
- ๔) สำนักสงฆ์วังเพนียด ต.เกตรี อ.เมือง
- ๕) สำนักสงฆ์พรุดันอ้อ ต.ท่าเรือ อ.ท่าแพ

ทั้งนี้ด้วยความร่วมมือของพระสงฆ์และฆราวาส ในการบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคง และอำนวยความสะดวกแก่ชุมชนมากยิ่งขึ้น^{๒๒}

๑๐) ยุคที่สิบ คณะธรรมยุตในจังหวัดระนอง - ตรัง

นับเป็นเวลาประมาณ ๑๕๐ ปี ที่คณะธรรมยุตเข้าสู่ภาคใต้ของไทย คือตั้งแต่คณะธรรมยุตเก่าเข้าสู่นครศรีธรรมราชในปรีาว พ.ศ. ๒๔๐๐ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๕๐ ในรัชกาลปัจจุบัน ใน ๑๔ จังหวัดภาคใต้นั้น คณะธรรมยุตได้เข้าสู่จังหวัดระนองและจังหวัดตรัง หลังกว่าจังหวัดอื่นทั้งหมด แม้ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) ในจังหวัดระนองมีวัดธรรมยุตอยู่เพียง ๒ วัด และมีสำนักสงฆ์ ๑๐ สำนัก ส่วนในจังหวัดตรัง มีสำนักสงฆ์อยู่เพียง ๑ สำนักเท่านั้น ทั้งนี้เพราะขาดกำลังพระสงฆ์ผู้ต่อบุกเบิก และทางคณะธรรมยุตต้องการจะรักษาคุณภาพให้มากกว่าปริมาณ และมุ่งสร้างให้เป็นตัวอย่างในการดำรงพระศาสนาเป็นหลักสำคัญ

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๙.

(๑) คณะธรรมยุตในจังหวัดระนอง

คณะธรรมยุตได้เข้ามาสู่จังหวัดระนอง ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ พระอาจารย์สุบัน กลยาณโกโร วัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากง) จังหวัดร้อยเอ็ด ศิษย์ของพระอาจารย์ศรี มหาวิโร ได้เดินธุดงค์มาจังหวัดระนอง ไปในเกาะช้าง ต่อมาได้มีผู้ถวายที่ดินสร้างวัดบริเวณแหลมพระบาท ซึ่งเป็นวัดเก่า ต่อมาได้นำพระภิกษุจำนวน ๕ รูปจากวัดป่ากง จ.ร้อยเอ็ด มาอยู่จำพรรษาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๕๑๐ และสลับเปลี่ยนหมุนเวียนไม่ได้ขาดจนถึงปัจจุบัน โดยมีสถานนេះยังเป็นสำนักสงฆ์เนื่องจากติดปัญหาเรื่องที่ดินเช่นเดียวกับสำนักสงฆ์อื่น ๆ ในจังหวัดระนอง^{๒๓}

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๗ มีสำนักสงฆ์ปลายคลอง เป็นสำนักสงฆ์ที่ ๒ ในจังหวัดระนอง โดยการนำของพระเทพโมลี (สุนทร สุนทรวิโร ป.ธ. ๔) วัดราชผา กรุงเทพฯ ตั้งอยู่ที่ ต.บางน้ำจืด มีเนื้อที่ประมาณ ๓๐ ไร่^{๒๔}

ลำดับที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ คณะธรรมยุตได้สร้างวัดป่าตะเคียนงามขึ้นเป็นวัดแรกในจังหวัดระนอง ตั้งอยู่ที่ ต.บางหิน อ.กะเปอร์ จ.ระนอง อาณาบริเวณที่ตั้งวัด ล้อมรอบไปด้วยสวนปาล์มน้ำมันและยางพารา พื้นที่สร้างวัดประมาณ ๑๗ ไร่เศษ ลักษณะภูมิประเทศเป็นเนินเตี้ย ๆ ร่มรื่นไปด้วยป่าไม้หนาพุ่มพันธุ์ที่ปลูกอยู่ทั่วบริเวณวัด อากาศเย็นสบายเกือบตลอดปี^{๒๕}

ลำดับที่ ๔ สำนักสงฆ์ป่าห้วยไทรงาม สำนักสงฆ์น้ำหุ้นและสำนักสงฆ์บางพรวด ในตำบลลำเลียง อ.กระบุรี ซึ่งสร้างขึ้นในระยะเดียวกัน ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๔ โดยการนำของ อาจารย์วิรุฒิ ในปี ๒๕๔๘ ได้รับการแต่งตั้งเป็น พระครูปลัดวิรุฒิ ธรรมวุฒโต อันเป็นฐานานุกรมของ พระราชปัญญาภิกขุ (ธมมวฑฒโน) เจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ - ระนอง และพระครูสมุห์ เสียงสุนีย์ รุกขิตจิตโต เจ้าคณะตำบลตลาดใหญ่ เขต ๑ ภูเก็ต

อาจารย์ทั้งสองท่านนี้ เป็นผู้มึบพบาทอย่างมากในการช่วยกันสร้างและช่วยเหลือสำนักสงฆ์ทั้ง ๓ สำนักนี้ และสำนักอื่น ๆ อีกหลายแห่งในจังหวัดระนอง และจังหวัดพังงา^{๒๖}

ลำดับที่ ๕ สำนักสงฆ์ถาวรวนาราม ตั้งอยู่ ต.บางรี อ.เมือง จ.ระนอง การดำเนินการก่อสร้างสำนักสงฆ์แห่งนี้ มีมูลเหตุมาจากนายบุญชัย ทรงประจักษ์ มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพิศาลพัฒนาร (ถาวร จิตตถาวร) วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ และในพระเทพวิสุทธิมงคล (ศรี มหาวิโร) วัดป่ากงประชาคมวนาราม จ.ร้อยเอ็ด ดำเนินการสร้างเสนาสนะในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยมีพระอาจารย์สุบัน กลยาณโกโร เป็นหัวหน้าพระภิกษุสามเณรจำนวน ๗ รูป จำพรรษาที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ในปีแรก

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐ - ๑๗๑.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๒.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖.

ในปี พ.ศ.๒๕๔๙ ได้มีวัดป่าสะเดาขึ้นอีกวัดหนึ่งใน ต.บ้านนา อ.กะเปอร์ เพราะมีถวายที่ดินให้ เรียบร้อย จึงสร้างวัดได้รวดเร็วขึ้น ดังนั้น ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) ในจังหวัดระนอง จึงมีวัด ๒ วัด และมี สำนักสงฆ์ ๙ สำนัก^{๒๗}

(๒) คณะธรรมยุตในจังหวัดตรัง

จังหวัดตรังเป็นจังหวัดเดียวในภาค ๑๗ ที่คณะธรรมยุต ยังไม่มีวัดเลยแม้แต่วัดเดียว ทั้งนี้เป็น เพราะขาดพระที่มีความรู้ความสามารถเข้าสู่จังหวัดนี้ แท้ที่จริง คณะธรรมยุตได้เข้าไปตั้งสำนักสงฆ์ใน จังหวัดตรังมานานแล้ว ประมาณ ๓๐ ปี ก่อนหน้านี้ เข้า ๆ ออก ๆ ไม่อาจอยู่ติดต่อกันเป็นประจำ จึง ไม่อาจสร้างขึ้นได้ ชาวตรังที่เข้าบวชในคณะธรรมยุตก็มีมานานแล้ว และก็มีไม่น้อย แม้แต่ในปัจจุบัน และบางรูปก็สอบได้เปรียญ ๙ ก็มี เช่น พระมหาชำนาญ อุปเสโน วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพฯ

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ คณะธรรมยุตได้สร้างสำนักสงฆ์ “วัดบ้านสมบูรณ” ที่ตำบลเขาปูน อำเภอ ห้วยยอด จังหวัดตรัง พระเจ้าสำนักสงฆ์แห่งนี้ คือ พระสุรินทร์ จิตวฑฒโน เหตุที่มาตั้งสำนักสงฆ์ที่นี่ เพราะญาติพี่น้องจากจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้อพยพมาสร้างสวนและประกอบอาชีพอยู่แถบนี้ เพราะมีที่ดินอุดมสมบูรณ์ จึงได้ช่วยกันสร้างสำนักสงฆ์แห่งนี้ขึ้น

ที่ดินในการสร้างวัดนี้ เดิมมีอยู่ ๑๒ ไร่อดีตผู้ใหญ่บ้านสมบอง บริบูรณ์ เป็นผู้ถวายในการ เริ่มต้น ต่อมาได้มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมถวายเพิ่มขึ้นอีก ปัจจุบันสำนักสงฆ์แห่งนี้มีที่ดินประมาณ ๓๐ ไร่ อยู่กลางหมู่บ้าน มีไฟฟ้าและน้ำประปาพร้อม ทั้งมีสระใหญ่ใกล้ภูเขา บริเวณวัดมีความรื่นรมย์ เหมาะ แก่การบำเพ็ญสมณะธรรม

สำนักสงฆ์แห่งนี้ ปัจจุบันมีกุฏิ ๔ หลัง พร้อมด้วยห้องสุขา ห้องน้ำ ๔ หลัง มีศาลาการเปรียญ ๑ หลัง ขนาด ๒๐ x ๘ เมตร เป็นศาลาครึ่งไม้ครึ่งปูน ๒ ชั้นครึ่ง มีกลุ่มชาวบ้านที่เป็นกำลังให้การ อุปถัมภ์บำรุง ๙ คน แม้คนในหมู่บ้านวังสมบูรณ ๘๐ คริวเรือน ก็ให้การอุปถัมภ์บำรุงกันด้วยความ สามัคคี เพราะเป็นวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งกำหนดคงจะได้เป็นวัดสมบูรณในอนาคตอันใกล้นี้ เพราะมี ที่ดินในการสร้างวัดเรียบร้อยแล้ว^{๒๘}

ความสำเร็จของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือ การบุกเบิกเผยแผ่คณะ ธรรมยุตขึ้นเป็นครั้งแรกในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน เพราะก่อนหน้านั้นพระสงฆ์คณะธรรมยุต ได้เผยแผ่และเจริญอยู่ในเฉพาะจังหวัดภาคใต้ชายฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยเท่านั้น ก่อนหน้านั้นการเผยแผ่คณะ ธรรมยุตของพระภิกษุสงฆ์ชาวปักษ์ใต้จังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันเองก็ประสบความล้มเหลว เนื่องจาก ได้รับการคัดค้าน และต่อต้านจากพระภิกษุมหานิกายท้องถิ่นเดิม จึงถือว่า คณะพระกรรมฐานสาย

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๑.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓ - ๑๘๔

พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จากภาคอีสาน เป็นผู้บุกเบิกคณะธรรมยุตในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันอย่างแท้จริงและแผ่ขยาย มีความเจริญรุ่งเรืองจนถึงทุกวันนี้

๓.๔ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาขยายกว้างขวางออกไป มีผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติตามสมควรแห่งการปฏิบัตินั้น เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก^{๒๙} เป็นศาสนาแห่งสันติภาพของโลก และสันติภาพแห่งโลกสากล^{๓๐} โดยให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธเจ้าทรงประสงค์ ๓ ประการ^{๓๑} เรียกว่า อัตถะ คือ ประโยชน์จุดมุ่งหมาย ผลที่มุ่งหมายปรารถนา ดังนี้

- ๑) ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ในชาตินี้)
- ๒) สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ชาติหน้า)
- ๓) ปรมัตถะ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พระภิกษุผู้เป็นเจ้าของอาวาสหรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส มีหน้าที่จะต้องรับผิดชอบด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยมาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ ดังนี้

เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ตามบทบัญญัตินี้ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อันเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส จะต้องประพฤติ จะต้องปฏิบัติ จะต้องจัด จะต้องทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาส แยกออกเป็น ๒ ประการ คือ

- ๑) เป็นธุระในการจัดการศึกษา อบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
- ๒) เป็นธุระในการอบรมและสั่งสอนธรรมแก่คฤหัสถ์

^{๒๙} พระมหาศรีธัญญา ปญฺญาวโร (นุชมิตร), “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของ พระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทรจักร)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๖, หน้า ๓๓.

^{๓๐} พระพิพิธธรรมสุนทร, คม ชัด ลึก เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๗), หน้า ๔๑.

^{๓๑} ชู.จ. (ไทย) ๓๐/๖๗๓/๓๓๓๓.

ดังนั้นจึงถือได้ว่า พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เดินทางนำศาสนธรรมเข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้ ได้ทำหน้าที่ของพระภิกษุตามคำสอนองค์ของพระศาสดาและตามหน้าที่ของพระภิกษุในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ อย่างเต็มกำลังความสามารถตามหน้าที่ของตน

๓.๔.๑ มูลเหตุพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

หลังจากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต บิดาแห่งกองทัพธรรมกรรมฐานได้ละสังขารลง เมื่อปลายปี พ.ศ.๒๔๙๒ บรรดาทายาทธรรมกรรมฐานของท่าน ต่างแตกพลาณชานกระเซ็นไปคนละทิศละทาง ตั้งโพธิ์ไทรใหญ่อันนกาทั้งหลายทั้งเกาะอาศัยพึ่งใบบุญ หักล้มครืนลงทันทีทันใด นกที่พักอาศัยอยู่ต่างตกใจบินหนี แยกกันไปคนละทิศละทาง

หากแต่ศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไม่ใช่ชนกกาแต่เป็นพระกัมมัฏฐาน ซึ่งปฏิบัติตนด้วยสติ มีปัญญา แม้จะแตกแยกย้ายกันไปก็ไม่เคยลืมปณิธานนั้นไว้ในใจ เมื่อแยกย้ายกันไปแล้ว ไปอยู่ ณ สถานที่แห่งใด ก็มุ่งมั่นพัฒนาป่าให้เป็นศาสนสถาน ให้เป็นปรากฏการพัฒนาคนให้มีศาสนธรรมประจำใจ ประกาศศาสนาให้กว้างไกลต่อไปอีก

พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ก็เช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่าท่านเป็นศิษย์รูปสำคัญอย่างมากรูปหนึ่งของพระอาจารย์มั่น ไปพำนักในสถานที่ใด ๆ ก็นำเอาธรรมไปประดับไว้ในใจของคนในสถานที่นั้น ๆ พระอาจารย์เทศก์ท่านยังมีส่วนอย่างมาก ต่อคณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้ เพราะท่านเป็นผู้นำทัพธรรมกัมมัฏฐาน ศิษย์สายหลวงปู่มั่น เดินทางลงไปเผยแผ่ธรรมในภาคใต้^{๑๖}

ในเรื่องนี้ ปรากฏในหนังสืออัตโนประวัติของของพระอาจารย์เทศก์ ว่า

“ในปี พ.ศ.๒๔๙๓ หลังจากเสร็จจากงานถวายเพลิงศพหลวงปู่มั่นแล้ว พระอาจารย์เทศก์ท่านมีความปรารถนาจะออกวิเวกในแถบภาคกลาง และเรื่อยไปจนถึงภาคใต้ของประเทศ ก็เพื่อจะศึกษาในปฏิบัติและแนวปฏิบัติของสำนักที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ นี่คือวัตถุประสงค์ที่ท่านเดินทางออกมาจนกระทั่งถึงจังหวัดสงขลา

ขณะนั้น พระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ (ขุนศิริเตโชดม อดีตนายอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี) ซึ่งเป็นศิษย์สายหลวงปู่มั่น เช่นเดียวกัน และที่เคยอยู่ปฏิบัติกับพระอาจารย์เทศก์ด้วย ท่านกำลังเผยแผ่ธรรมอยู่ในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ และหลวงตาอำพันรูปนี้ เป็นพระกัมมัฏฐานรูปแรก ที่ได้เดินทางลงไปเผยแผ่ธรรมทางใต้ ท่านออกบวชหลังจากลาออกจากราชการแล้ว

^{๑๖} คณะผู้จัดทำ, หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโภ ผู้ให้ธรรมเป็นพรอันประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณกิจและการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑.

ในการเผยแพร่ธรรมของท่านนั้น ท่านได้ร่วมกับสหธรรมิกอีกรูป คือ พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต (พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ วัดอริยวงศาราม จังหวัดราชบุรี) ท่านทั้งสองช่วยกันอบรมสั่งสอน ธรรม ญาติโยมในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ ซึ่งเป็นที่สนในของพุทธบริษัททั้งหลายจนเป็นที่ เอิกเกริก อันเป็นเหตุให้เกิดความไม่พอใจของบุคคลบางกลุ่ม จนเป็นเหตุแห่งความริ้วราน แบ่งเป็น กลุ่มเป็นก๊ก และท่านทั้งสองไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ อีกทั้งหมู่พวกก็ไม่มีดั่งนั้น พระ อาจารย์มหาปิ่น ชลิต ท่านจึงเดินทางมาปรึกษากับพระผู้ใหญ่ที่จังหวัดสงขลา และได้ไปพักอยู่ที่วัด มัชฌิมาวาส ซึ่งเป็นวัดพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุต ประจำจังหวัดสงขลา

บังเอิญท่านได้ทราบข่าวว่า มีพระกัมมัฏฐานมาพำนักอยู่ที่วัดควนมิตร อำเภอจะนะ จังหวัด สงขลา ซึ่งก็คือพระอาจารย์เทศก์ นั่นเอง สำหรับกิตติศัพท์ของพระอาจารย์เทศก์นั้น หลวงปู่มหาปิ่น ท่านได้เคยทราบถึงปฏิปทา และประวัติของพระอาจารย์เทศก์มาก่อน และท่านก็ศรัทธาในแนว ปฏิปทาของพระอาจารย์เทศก์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงเกิดความปีติยินดี ยิ่งนัก

ท่านจึงรีบเดินทางไปกราบนมัสการพระอาจารย์เทศก์ทันที และได้กราบเรียนถึงเหตุการณ์ที่ เกิดขึ้นทั้งหมดให้พระอาจารย์เทศก์ฟัง อีกทั้งยังกราบเรียนถึงเจตน์จำนงของการมาในครั้งนี้ว่า ท่าน ต้องการพระผู้ใหญ่ที่จะไปเป็นหลักชัยในการประกาศศาสนาและเป็นที่พึ่งแก่พุทธบริษัทใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา และกระบี่

ครั้งแรกพระอาจารย์เทศก์มิได้รับปาก เพียงแต่ท่านบอกว่าจะขอพิจารณาดูก่อน เพราะท่านได้ นัดหมายกับหมู่คณะว่าจะไปจำพรรษาที่จังหวัดจันทบุรี แต่ด้วยความพากเพียรของหลวงปู่มหาปิ่น และ ความร่วมมือของพระผู้ใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ตลอดจนพระผู้ใหญ่ทาง ส่วนกลาง ที่ต่างพร้อมใจกันสนับสนุนให้พระอาจารย์เทศก์ได้ไปฉลองศรัทธาชาวภูเก็ต พังงา และกระบี่

ในที่สุดพระอาจารย์เทศก์ ท่านจึงตกลงใจ ที่จะไปฉลองศรัทธาของชาวใต้ทั้ง ๓ จังหวัด ด้วย ท่านหวังใจว่าจักเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม การตัดสินใจครั้งนั้นพระอาจารย์เทศก์ก็ไม่ได้คาดว่าจะเป็น เช่นนี้มาก่อนเลย การที่ท่านลงมาทางใต้ ก็เพื่อจาริกศึกษาสิ่งต่าง ๆ ตามสำนักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย นั้นเอง

การที่จะเดินทางไปเผยแพร่ธรรมในจังหวัดนั้น เรียกว่าเป็นเรื่องที่ลำบากอยู่พอสมควร เนื่อง ด้วยความไม่คุ้นเคย และปัญหาความต่างทางศาสนา อีกทั้งยังมีแผลแห่งความริ้วรานเดิมอยู่ด้วย ดั่งนั้นพระผู้ใหญ่ในฝ่ายการปกครอง ได้ให้คำแนะนำกับพระอาจารย์เทศก์ว่า ควรจะหาหมู่คณะที่มี บุคลิกและปฏิปทานี้มนวล ใจเย็น น่าเลื่อมใส ลงมาเผยแพร่ด้วย

เหตุนี้เอง พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี จึงได้ชักชวน พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ให้ลงมาเผยแผ่ศาสนาธรรมในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงาด้วย เพราะหลวงปู่เหรียญท่านเป็นผู้มีบุคลิกสงบ เงียบ เรียบ ร้อยและเปี่ยมด้วยเมตตา”^{๓๓}

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒ - ๑๘๕.

๓.๔.๒ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จาริกสู่ภาคใต้

พระอัฐกกรรมฐานในสายตาของชาวปักษ์ใต้นั้น นับว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่ นับตั้งแต่สี่ของจิวรที่ห่ม เครื่องอัฐบริขาร ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เช่นการนั่งสมาธิ ภาวนา การเดินจงกรม การฉันข้าวในบาตร และฉันข้าวมือเดียว ตลอดจนกิจกรรมารยาทที่สำรวมต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดความเลื่อมใสและศรัทธาแก่ญาติโยมทั้งหลายในแถบนี้

ในเรื่องพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เดินทางสู่ภาคใต้นั้น มีอยู่หลายระลอกด้วยกัน ในยุคแรก ก็มีพระอาจารย์อำพัน จิรขุโขม ต่อมาพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต ได้จาริกมาสมทบด้วย ส่วนในช่วงที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสีท่านเดินทางมานั้น ได้มีพระอัฐกกรรมฐานติดตามลงมามากมายหลายรูปด้วยกัน อันพอจะรวบรวมได้ดังมีรายชื่อดังต่อไปนี้

- ๑) พระอาจารย์อำพัน จิรขุโขม
- ๒) พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต (พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์)
- ๓) พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี
- ๔) พระอาจารย์ลี ธรรมธโร (พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์)
- ๕) พระอาจารย์สาม อภิณณจโน
- ๖) พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ (พระสุธรรมคณาจารย์)
- ๗) พระอาจารย์มหาเขียน จิตลีโล (พระอริยเวที)
- ๘) พระอาจารย์มหาเจิม ปณภาพโล (พระครูปัญญาติลก)
- ๙) พระอาจารย์ฉั่น ปาเรสโก
- ๑๐) พระอาจารย์เจี้ย จุนโท (พระครูสุทธิธรรมรังสี)
- ๑๑) พระอาจารย์เม้า ธรรมุตโตโม
- ๑๒) พระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ (พระโพธิธรรมาจารย์)
- ๑๓) พระอาจารย์วัน อุตโตโม (พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร)
- ๑๔) พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร
- ๑๕) พระอาจารย์คำพอง ติสโส (พระครูสุวัฒนโณปมคุณ)
- ๑๖) พระอาจารย์หล้า เขมปตฺโต
- ๑๗) พระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ (พระครูเขมคุณโสภณ)
- ๑๘) พระอาจารย์บุญรักษ์ จิตบุญโณ (พระสุทธิสารมุนี)
- ๑๙) พระอาจารย์ประสาน สุมโน (พระครูสุมนสารคุณ)
- ๒๐) พระอาจารย์คำบ่อ จิตบุญโณ
- ๒๑) พระอาจารย์มหาสนธิ์ อนุบาลโย (พระราชาภานาพินิจ)
- ๒๒) พระอาจารย์พูน จิตตธมฺโม

- ๒๓) พระอาจารย์อรุณ อุตตโม
 ๒๔) พระอาจารย์รินทร์ทอง กิตติสทุโ
 ๒๕) พระอาจารย์พรหมา (ไม่ทราบฉายา)
 ๒๖) พระอาจารย์เปลี่ยน ปณฺญาปทีโป
 ๒๗) พระอาจารย์สีหา สุธมโม
 ๒๘) พระคำผาย ปภาโส
 ๒๙) พระอาจารย์หลอด บโมทีโต
 ๓๐) พระมหาเกษม (ไม่ทราบฉายา)
 ๓๑) พระมหาอุทัย (ไม่ทราบฉายา)
 ๓๒) พระสิงหา (ไม่ทราบฉายา)
 ๓๓) พระอาจารย์คล้าย ทานโรโต
 ๓๔) พระสุบิน สุปินโน (ลาสิกขา)
 ๓๕) พระอาจารย์มนัส (ดำ) วรจิตโต
 ๓๖) พระอาจารย์ปิ่น (ไม่ทราบฉายา)
 ๓๗) พระอาจารย์อาจ (ไม่ทราบฉายา)
 ๓๘) พระอาจารย์พุทธา (ไม่ทราบฉายา)
 ๓๙) พระอาจารย์เอียน (ไม่ทราบฉายา)
 ๔๐) พระอาจารย์ตัน (ไม่ทราบฉายา)
 ๔๑) พระอาจารย์บัว (ไม่ทราบฉายา)
 ๔๒) พระอาจารย์วินัย (ไม่ทราบฉายา)
 ๔๓) พระอาจารย์มนัส (ขาว) (ไม่ทราบฉายา)
 ๔๔) พระอาจารย์ผั่น (ไม่ทราบฉายา)
 ๔๕) พระอาจารย์บุญกง (ไม่ทราบฉายา)

และยังมีครูบาอาจารย์สายกรรมฐานรุ่นแรก ๆ อีกหลายรูป ที่ไม่สามารถรวบรวม และสืบหาชื่อของท่านเหล่านั้นมาลงได้ ก็ต้องกราบขอขมา ณ ที่นี้ด้วย^{๓๔}

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน , หน้า ๑๘๖ - ๑๘๙

๓.๔.๓ บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ นำโดยพระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฐ์ (เทศก์ เทสรังสี) และคณะ

๑) บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดพังงา

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฐ์ (เทศก์ เทสรังสี) พร้อมด้วย คณะพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ได้เดินทางเข้าไปยังจังหวัดพังงาและภูเก็ตก่อน ๑๐ วันจะเข้า พรรษา การมาจังหวัดภูเก็ตและพังงาของพระอาจารย์เทศก์ในครั้งนั้น ไม่ใช่เป็นการมาครั้งแรกของ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ก่อนหน้านั้น พระอาจารย์อำพัน จิรุตฺโต และหลวงปู่มหาปิ่น ชลิตโต ได้เข้าไปเผยแผ่ธรรมปฏิบัติทางภูเก็ตและพังงามาก่อน แต่มีอุปสรรคปัญหาในการสั่งสอนมาก เมื่อทราบว่าพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี เดินทางไปพำนักอยู่ที่จังหวัดสงขลา จึงขอร้องนิมนต์ให้ท่าน และคณะเข้าไปช่วยแก้สถานการณ์^{๓๕}

การเข้าไปยังภูเก็ตและพังงาของพระอาจารย์เทศก์ และคณะในครั้งนั้นต้องเผชิญกับ ปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดทั้ง ๒ นี้มาก ดังปรากฏในข้อเขียนของท่านเองใน ตอนหนึ่งว่า

“เราเข้าไปอยู่ภูเก็ตครั้งแรก นอกจากจะไม่มีคามตื่นเต้น (ในการปฏิบัติ) อะไร แล้ว ยังไปผจญกับภัยแม่ต่อแม่แดนอีกด้วย คือ ยังเหลืออีกราว ๑๐ กว่าวัน จะ เข้าพรรษา ได้มีคนพร้อมพระคณะหนึ่งเข้าร่วมหัวกันกิดกันไม่ยอมให้พวกเราอยู่ หาวีธ กิดกันต่าง ๆ ถึงกับเอาไฟเผาเสนาสนะบ้าง ใส่ยาเบื่อบ้าง เอาก้อนหินปาบ้าง ห้ามไม่ให้ คนใส่บาตรให้ฉันบ้าง บางทีพวกเราออกบิณฑบาตเดินรีเข้า มาจะชนบ้าง

ผลที่สุด ญาติโยมที่เคารพนับถือพวกเราจัดเสนาสนะให้พวกเราอยู่จำพรรษา จนได้ ในปีนี้ พระเถระที่ติดตามเราไปด้วยราว ๑๕ รูป รวมทั้งอยู่ก่อนแล้ว ๑๘ รูป แล้ว แยกย้ายกันออกกันอยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือ ตะกั่วทุ่ง ๑ แห่ง ท้ายเหมือง ๑ แห่ง และ โศกกลอยที่เราอยู่อีก ๑ แห่ง..”^{๓๖}

นับเป็นครั้งแรกที่คณะสงฆ์ธรรมยุตได้ตั้งสำนักขึ้น ในจังหวัดพังงา ในปี ๒๔๙๒ เป็น พระสงฆ์รวม ๑๘ รูป โดยมีพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี เป็นหัวหน้าคณะ

เนื่องจากเป็นเวลาใกล้เข้าพรรษา ญาติโยมผู้มีศรัทธาเลื่อมใส จึงได้ช่วยกันสร้างที่พัก ขึ้นพอเป็นที่อาศัยอยู่จำพรรษาได้ โดยจัดสร้างขึ้นเป็น ๔ สำนัก คือ

๑. สำนักกระโสม (ปัจจุบันคือวัดสันติวาราม) พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์เป็นเจ้าสำนัก

^{๓๕} พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้, อ่างแล้ว, หน้า ๗ - ๘.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

๒. สำนักท้ายเหมือง (ปัจจุบันคือวัดนิโรธรังสี) พระอาจารย์จันทริสม เป็นเจ้าสำนัก

๓. สำนักโคกกलयนากลาง (ปัจจุบันคือ วัดราชฎริโยธี) พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี เป็นเจ้าสำนักและมีพระอาจารย์หล้า เขมปโต ธรรมจำพรรษาด้วย

๔. สำนักกะไหล (ปัจจุบันคือวัดกะไหล) พระอาจารย์สาม อภิณโณ เป็นเจ้าสำนัก

ทั้ง ๔ สำนักนี้กล่าวในเฉพาะที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ แต่ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) ในจังหวัดพังงามี ๑๐ วัด และสำนักสงฆ์ ๙ สำนัก ล้วนแต่เป็นวัดและสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ทั้งสิ้น และเป็นวัดธรรมยุตที่มีมากกว่าทุกจังหวัดในภาคใต้ฝั่งตะวันตก อันเป็นภาค ๑๗ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ในจำนวนวัดเหล่านี้ วัดนิโรธรังสี อันตั้งอยู่ตำบลลำปี อ.ท้ายเหมือง เป็นวัดแรกในปี พ.ศ.๒๔๙๒ อันเป็นปีแรกที่พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ไปอยู่ปีแรก^{๓๗}

๒) บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดภูเก็ต

ในปี พ.ศ.๒๔๙๓ พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทศร์สี) ได้รับนิมนต์จาก นางหลุยวัน ภรรยาหลวงอนุภาษภูเก็ตการ นายเหมืองเจ้าฟ้าให้ไปจำพรรษาที่จังหวัดภูเก็ต พร้อมด้วยพระอนุจรอีก ๓ รูปและสามเณร ๑ รูป โดยได้ตั้งสำนักขึ้นที่เชิงเขาโต๊ะแซะ (วัดหลังศาล) ข้างศาลากลางจังหวัด นับเป็นครั้งแรกที่พระสงฆ์ธรรมยุตได้ตั้งขึ้นในจังหวัดภูเก็ต อันที่จริงก่อนหน้าที่ได้มีพระสงฆ์ธรรมยุตหลายคณะได้พยายามที่จะตั้งขึ้น ณ จังหวัดนี้หลายครั้งแล้ว แต่ต้องเผชิญกับอุปสรรคกีดขวางต่าง ๆ เป็นอันมาก จนไม่อาจตั้งสำนักขึ้นได้

ในการสร้างสำนักขึ้นในครั้งแรกในจังหวัดภูเก็ตนี้ พระอาจารย์เทศก์ ได้เล่าในหนังสือ “อัตโนประวัติ” ของท่านตอนหนึ่งว่า

“ปี พ.ศ.๒๔๙๓ นี้เราอยู่จำพรรษาที่เกาะภูเก็ตรวมกัน มีพระ ๔ รูป สามเณร ๑ รูป ที่เชิงเขาโต๊ะแซะข้างศาลากลางจังหวัด เป็นที่จำพรรษาเบื้องต้น การก่อสร้างทำเป็นเรือนจาก ห้อเล็ก ๆ พอหมุดกลมหมุดมุง เว้นแต่กุฏิสมาธาค่อยใหญ่หน่อย เราได้ทำลงในป่าหญาคาอันหนาทึบ อยู่บนเขาโต๊ะแซะข้างหลังศาลยุติธรรมภูเก็ต ซึ่งคุณนายแฆไปตกลงซื้อกับเจ้าของคือนายบวร พ่อค้าแร่ ๔ ไร่ เป็นราคา ๑,๐๐๐ บาท เดิมทีนี้เป็นสวนมะพร้าวของเศรษฐีเก่า แต่ร้างไปนานแล้ว นายบวรรับซื้อไว้ทำเหมืองแร่ต่อ ผลที่สุด แร่ไม่มี จึงขายให้คุณนายแฆ แต่คุณนายแฆได้ซื้อไว้เล็กน้อยเกินไป เราจึงได้ซื้อเพิ่มเติมอีก ๔ ไร่ เป็นเงิน ๔,๐๐๐ บาท ที่นี้เดิมเป็นป่าหญาคาหนาทึบ มีสัตว์ร้ายต่าง ๆ เช่นเสือโคร่ง เสือดำ กวาง เก้ง หมูป่า และลิง

เราทำกุฏิเล็ก ๆ และบริเวณก็แคบพอปิดกวาดรอบได้แล้วก็ทำทางพอเดินไปหากันกลางคืน เราเปิดประตูออกมาจะเปิดประตูไปหากัน เสือโคร่งก็กระโดดเข้าป่าไปดังโครม บางทีนั่งฉันทน้ำร้อนตอนเย็น ๆ เสียงร้องตะกรุย ๆ ออกมาจากป่าแทบจะเห็นตัวเลยกลางวันแสด ๆ ยังตะครุบเอา

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๓.

สุนัขเอาแมวไปกินก็มี ดีที่ว่าเสือเหล่านี้ไม่อาละวาด เสือก็อยู่ส่วนของเสือ คนก็อยู่ประสาน เรื่องเสือ โคร่งร้อง คนเมืองภูเก็ตนี้ยังไม่รู้ด้วยซ้ำไป เราเคยเที่ยวป่ามามากแล้ว เสือมันจะทำเสียงอย่างไร เราไม่รู้ เรื่องของมันหมด”

ข้อที่ พระอาจารย์เทศก์ เทศรสีเล่าไว้นี้ คือสภาพโดยทั่วไปของเกาะอังกฤษในสมัยนั้น ในเขตที่ท่านและคณะได้เข้าไปตั้งสำนักใหม่ ๆ ท่านประสบปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากไม่ใช่ น้อยในการเผยแผ่พระศาสนา ของพระกรรมฐานและคณะธรรมยุตขึ้นในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนี้

ท่านได้เล่าไว้ในหนังสืออัตโนประวัติของท่านต่อไปว่า

“พวกเราได้อยู่เกาะภูเก็ตตลอดเวลา ๑๕ ปี ไม่เคยกลับไปจำพรรษาในเขต พังงาอีกเลย เว้นไว้แต่พรรษาในปี พ.ศ.๒๔๙๒ เท่านั้นที่เราและคณะได้จำพรรษาที่ สำนักโคกกลอยกลาง (วัดราชฎารโยธี) ๑ พรรษา แต่พังงาตลอดถึงกระบี่ในสามจังหวัด นี้อยู่ในความคุ้มครองของเราหมด พระเถรองค์ไหนไม่ว่าอยู่ในสำนักใดก็ตาม หาก ชัดข้องต้องประสงค์สิ่งใดในสิ่งที่จำเป็น ใครมีก็เฉลี่ยแบ่งปันสงเคราะห์กันตามมีตามได้ มีงานสำนักไหนก็พร้อมใจพร้อมแรงกันทำด้วยความสามัคคี หากจะมีลาภเกิดขึ้นก็ พร้อมมอบถวายไว้เพื่อบำรุงในสำนักนั้น ๆ ต่อไป ปัจจัยเขาถวายเฉพาะส่วนตัวก็พากัน เก็บไว้เป็นกองกลาง เราเป็นอุปชฌาย์ เขาถวายส่วนตัว เรามอบถวายเป็นกองกลางยัง ถูกเขาต่อว่าเลย แต่พวกเราก็มิได้เดือดร้อน เพราะไม่มีเงินในกระเป๋าเลย ญาติโยมเขา เอาใจใส่ดูแลปฏิบัติพวกเราอย่างดีเลิศ ขาดเกินอะไร แม้แต่คาร์ลไฟไปมา เขาก็พากัน จัดการให้เรียบร้อยทั้งนั้น..”

“อนึ่ง หมู่เพื่อนทางภาคอีสานที่เป็นคณะเดียวกันก็ได้พากันทยอยติดตามเรา ลงไปมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนกุลบุตรในท้องถิ่นเกิดศรัทธาพากันมาอุปสมบทมากขึ้น เรื่อย ๆ คณะธรรมยุตภาคใต้ (จากจังหวัดอื่น ๆ เช่น ชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง เป็นต้น) ผู้มีใจสมัครใครในทางปฏิบัติธรรมก็มาอบรมด้วยเป็นอันมาก แล้วก็ขยายสำนักออกไปถึงจังหวัดกระบี่ รวมทั้ง ๓ สำนักนี้ มีสำนักพวกเราอยู่จำ พรรษา ๑๑ สำนักด้วยกัน ปีหนึ่ง ๆ ในพรรษามีพระเถรรวมทั้งหมดเฉลี่ยแล้ว ๑๐๐ กว่ารูป มากกว่าพระเถรในเขตเมืองภูเก็ตเมื่อเราไปอยู่ครั้งแรกอีกเท่าตัว

เมื่อมีพรรคพวกมากขึ้น เราก็ได้จัดให้มีการศึกษาธรรม เปิดสอนประจำใน สำนักของใครของมัน ถึงเวลาสอบแล้วจึงมารวมกันสอบ ปีแรกเราได้ให้ไปสอบที่สำนัก วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีต่อมา เราได้ขออนุญาตเปิดสอบขึ้นที่วัด เจริญสมณกิจ (วัดหลังศาล) ภูเก็ตเองก็มีนักเรียนสามชั้นเข้าร่วมสอบไม่น้อยกว่า ๙๐ รูปทุก ๆ ปี แล้วก็สอบได้คะแนนดีด้วย จนมหาภูมิพลราชวิทยาลัยยกฐานะให้เป็นชั้นโท

เราเห็นคุณค่าในกิจการพระพุทธศาสนาที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติคู่กันไป จึงได้ดำเนินตามแนวนั้นสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

เราได้ต่อสู้อุปสรรคนานาประการเป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี เพื่อบำเพ็ญศาสนกิจอันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมเพื่อฉลองความต้องการของชาว ภูเก็ต - พังงาอันมีพระคุณแก่พวกเราเป็นอันมาก อย่างเขาเหล่านั้นก็ได้ดูโฉมหน้าอันแท้จริงของคณะธรรมยุต และคณะศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ”

นับตั้งแต่นั้นมา คณะสงฆ์ธรรมยุตในภูเก็ตก็ตั้งขึ้นมั่นคงแล้ว ได้ขยายสำนักไปในปัจจุบัน มีวัดทั้งหมด ๖ วัด สำนักสงฆ์อีก ๓ วัด ทั้งนี้เพราะเกาะภูเก็ตเป็นจังหวัดเล็ก ๆ ^{๓๘}

๓) บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดกระบี่

จังหวัดกระบี่เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ที่คณะธรรมยุต ซึ่งมีพระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรสสี) เป็นหัวหน้าเข้าไปในปี พ.ศ. ๒๔๙๔

พระสงฆ์สายพระกัมมัฏฐานที่เข้าไปบุกเบิกสร้างสำนักธรรมยุตขึ้นในจังหวัดกระบี่ ในสมัยพระอาจารย์เทศก์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ เท่าที่ทราบมี ๕ รูป คือ

- ๑) พระอาจารย์หลวงพ่อพรหมา จากจังหวัดนครพนม ปัจจุบันมรณภาพแล้ว
- ๒) พระอาจารย์มหาเจิม ปณฺหาพล ป.ธ.๕ ชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบัน (๒๕๕๐) อายุได้ ๘๔ ปี พรรษา ๖๓ ได้ย้ายจากจังหวัดกระบี่มาอยู่วัดสระมงคล จังหวัดนครปฐม เมื่อราวปี ๒๕๓๖

๓) พระอาจารย์หลวงพ่อเจริญ ปัจจุบันไปอยู่วัดสันติวาราม จังหวัดสกลนคร

๔) พระประเสริฐ ฐิตปญฺโญ ปัจจุบันอยู่ที่วัดสระมงคล จังหวัดนครปฐม

๕) พระอาจารย์จันทร์เกษม จากภาคอีสานเป็นอาจารย์ของพระมหาโป ชุตติปญฺโญ ป.ธ.๙ วัดราชผาติการาม ปัจจุบัน เป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ชื่อ พ.อ.ชยกร วชิรปราการ

วัดธรรมยุตวัดแรกที่สร้างขึ้นในจังหวัดกระบี่ คือวัดชมพูนุสรณ์พัฒนบรรพต ตำบลช่องลม อำเภออ่าวลึก เดิมวัดนี้อยู่ริมคลองอ่าวลึก หลังตลาดอ่าวลึก เป็นที่สาธารณะ ต่อมาพระอาจารย์เทศก์พิจารณาเห็นว่าไม่เหมาะ จึงย้ายจากเดิมไปอยู่ที่ใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านซื้อที่ดินถวายให้สร้างวัดในเนื้อที่ ๒๖ ไร่เป็นเงิน ๓๐๐ บาท เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดนี้คือ พระมหาเจิม ปณฺหาพล ได้มาเป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่วัดนานปี แต่ต่อมาได้ย้ายไปอยู่วัดสระมงคล จังหวัดนครปฐม ปัจจุบัน (๒๕๕๐) พระอธิการศรีรัตน์ ติกขปญฺโญ เป็นเจ้าอาวาส

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕ - ๑๓๙.

วัดธรรมยุตที่สร้างขึ้นเป็นวัดที่สองในจังหวัดกระบี่ คือ วัดแหลมสัก ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก โดยมีพระอาจารย์จันทร์แรม เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ปัจจุบัน (๒๕๕๐) พระอธิการเนตร จิรพลโณ ซึ่งพระทั่วไปเรียกว่าพระอาจารย์เนตร เป็นเจ้าอาวาส ท่านเป็นชาวจังหวัดพังงา ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง

เนื่องจากจังหวัดนี้มี ไทยพุทธอยู่ประมาณ ๖๓.๖๖ เปอร์เซ็นต์ของประชากรในจังหวัดนี้ วัดจึงมีน้อย ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) ในจังหวัดกระบี่ มีวัดธรรมยุตอยู่ ๒ วัดมีสำนักสงฆ์อยู่ ๓ สำนัก^{๓๙}

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดขึ้นโดยการนำของพระราชนิเวศรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม และท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง แม้ท่านจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติทานอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนาตามแนวพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) มีประมาณ ๔๔ แห่ง^{๔๐}

ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี พระกรรมฐานผู้บุกเบิกคณะธรรมยุตในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนี้ ครั้นมีวัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัด คือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ มากขึ้นตามลำดับ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปฌาย์ พร้อมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) ในปี ๒๔๙๖

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร ให้เป็นพระครูนิเวศรังสี ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) พร้อมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการศึกษานักธรรมในสนามในจังหวัดดังกล่าวด้วย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญฝ่ายวิปัสสนา ที่ พระนิเวศรังสีคัมภีรปัญญาจารย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) และในปีนั้นเอง พระนิเวศรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ ก็ได้ลาชาวภูเก็ตกลับไปอยู่ภาคอีสานจนถึงมรณภาพ

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ สิริอายุได้ ๙๒ ปีเศษ นับเป็นพระเถระที่ควรแก่การบูชาและยกย่องอย่างสูงสุดรูปหนึ่งในจำนวนพระกรรมฐานผู้เป็นธงชัยของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย^{๔๐}

จากการที่กองทัพธรรมกัมมัฏฐานได้ลงมาบุกเบิกภาคใต้ โดยการนำของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี นั้น ยังให้เกิดหน่อเนื้อเชื้อสาขา อันเป็นผลผลิตของพระกัมมัฏฐานในวงศ์ธรรมยุตขึ้นมากมายใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา กระบี่ รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียง อันพอจะรวบรวมมาบางส่วน ดังนี้

- ๑) วัดถาวรคุณาราม ตำบลตลาดใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต
- ๒) วัดอร่ามรัตนาราม ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต
- ๓) วัดเจริญสมณกิจ ตำบลตลาดใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต
- ๔) วัดไม้ขาว ตำบลไม้ขาว อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต
- ๕) วัดท่าฉัตรไชย ตำบลท่าฉัตรไชย อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต
- ๖) วัดพิทักษ์สมณกิจ ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต
- ๗) วัดประชาสันติ ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
- ๘) วัดราชบุรีโยธี ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา
- ๙) วัดสันติวาราราม ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา
- ๑๐) วัดโคกเคียน ตำบลทุ่งใหญ่ อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา
- ๑๑) วัดถ้ำบางเตย ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
- ๑๒) วัดควนกะไหล ตำบลกะไหล อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา
- ๑๓) วัดลำปีวาราราม ตำบลลำปี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
- ๑๔) วัดนิโรธรังสี ตำบลท้ายเหมือง อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา
- ๑๕) วัดบางน้ำใส ตำบลบางนายสี อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา
- ๑๖) วัดป่าสวนงาม ตำบลบางวัน อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา
- ๑๗) วัดแหลมสัก ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่
- ๑๘) วัดชมพูศรีรัตนบรรพต ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่
- ๑๙) วัดป่าตะเคียนงาม ตำบลบางหิน อำเภอเกาะเปอร์ จังหวัดกระบี่
- ๒๐) สำนักสงฆ์ถ้ำเจ้าหนู ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมือง จังหวัดพังงา
- ๒๑) สำนักสงฆ์ถ้ำพระยานักคราช ตำบลถ้ำทองหลาง อำเภอทับปุด จังหวัดพังงา
- ๒๒) สำนักสงฆ์ถ้ำเทพนิมิต ตำบลอ่าวลึกใต้ อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่
- ๒๓) สำนักสงฆ์บุญรักษาภูผางาม ตำบลดินแดง อำเภอบางขัน จังหวัดกระบี่
- ๒๔) สำนักสงฆ์บ้านกลาง ตำบลบ้านกลาง อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑.

๒๕) สำนักสงฆ์แหลมพรหมเทพ ตำบลหาดราไวย์ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

๒๖) สำนักสงฆ์เขารังนอก ตำบลรัชฎา อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

๒๗) สำนักสงฆ์สองแพรก อำเภอเมือง จังหวัดพังงา

๒๘) สำนักสงฆ์พุทธวิเวก ตำบลบางไทร อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา

๒๙) สำนักสงฆ์ถ้ำผาผึ้ง ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมือง จังหวัดพังงา

๓๐) สำนักสงฆ์เขาม่วง ตำบลบางเตย อำเภอเมือง จังหวัดพังงา

๓๑) สำนักสงฆ์ถ้ำตีน้อย ตำบลคลองแรด อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่

๓๒) สำนักสงฆ์บางพรวด ตำบลลำเสียง อำเภอกระบือ จังหวัดระนอง

๓๓) สำนักสงฆ์ห้วยไทรงาม อำเภอกระบือ จังหวัดระนอง

๓๔) สำนักสงฆ์น้ำพุธรรมชาติ อำเภอกระบือ จังหวัดระนอง

๓๕) สำนักสงฆ์ระนองถาวรธรรม ตำบลบางรี อำเภอเมือง จังหวัดระนอง

นอกจากเหนือชื่อแกมมัญฐาน ที่เกิดขึ้นใน ๓ จังหวัดนี้แล้ว ยังมีวัดที่เกิดจากการที่คณะแกมมัญฐานในชุดนั้น ได้พวกเพียรประกาศศาสนาธรรมในจังหวัดอื่น ๆ ทางภาคใต้อีกหลายจังหวัด เช่น ในจังหวัดพัทลุง ก็จะมีวัดบางแก้วผดุงธรรม อำเภอบางแก้ว ในจังหวัดสงขลาที่มีวัดพุทธนิการาม อำเภอหาดใหญ่^{๔๖}

๔) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดนราธิวาส

การเผยแผ่พระศาสนาและการตั้งวัดธรรมยุติในสายกรรมฐาน พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต วัดแรกในจังหวัดนราธิวาส คือ วัดโต๊ะโม๊ะ ตั้งอยู่ที่อำเภอสุคีริน ติดชายแดนประเทศมาเลเซีย เหตุที่ได้มีการสร้างวัดนี้ ได้มีในบันทึกในหนังสือ “คณะสงฆ์ธรรมยุติในภาคใต้ ของพระศาสนโสภณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) เจ้าอาวาสวัดโสมนัสวิหาร และเจ้าคณะภาค ๑๖ - ๑๗ - ๑๘ (ธ) ดังนี้

ในราวปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี ได้เดินทางไปเยี่ยมประชาชนในชายแดนภาคใต้จนถึงนราธิวาส ได้ทราบว่าประชาชนใน ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส มีอยู่จำนวนไม่น้อยที่พูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ ถ้ายังเป็นกันอยู่อย่างนี้ ก็จะเป็นอันตรายต่อการปกครองของไทยในอนาคต ท่านจึงวางแผนให้คนในแถบนี้ได้ศึกษาภาษาไทยและพูดไทยกันเหมือนคนไทยภาคต่าง ๆ แม้จะเป็นภาษาถิ่นแต่ก็ยังเป็นภาษาไทย ประกอบกับสมัยนั้น ในจังหวัดนราธิวาสยังมีท้องที่ในบางอำเภอที่ยังมีป่ากร้างว่างเปล่าอยู่มาก โดยเฉพาะในเขตอำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส โดยมอบที่ดินให้ผู้ที่เข้าไปอยู่ครอบครอง ๒๕ ไร่ จึงได้มีประชาชนทางภาคอีสานอพยพกันไปอยู่มากนับร้อยครอบครัว เพราะที่ท่ามาหากินอุดมสมบูรณ์ แต่ในบริเวณที่เข้าไปอยู่

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๐ - ๒๖๑.

นั้นไม่มีวัดทางพระพุทธศาสนาเลยแม้แต่วัดเดียว และผู้ที่อพยพเข้าไปจากภาคอีสานก็เป็นชาวพุทธเกือบทั้งสิ้น เมื่อไม่มีวัดทำบุญก็ขาดที่พึ่งทางใจและหยองเหงา เพราะขาดวัดและพระสงฆ์ต่างจากอีสานบ้านเกิดอันตนเคยอยู่มาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงอยากจะกลับไปสู่อีสานบ้านเกิดตามเดิม และดูเหมือนว่า บางครอบครัวก็ได้ย้ายกลับไปสู่อีสานแล้ว เพราะขาดที่พึ่งทางใจดังกล่าว

ปกติทุกปี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถจะเสด็จฯไปทรงเยี่ยมเยียนราษฎรที่นิคมสร้างตนเองทุกปี โดยเฉพาะที่โต๊ะไม้ะ อันมีประชาชนทางภาคอีสานอพยพมาทำมาหากินอยู่มาก พระองค์ก็ได้ทรงทราบถึงความเดือดร้อนของชาวบ้านเพราะต้องการมีวัด เมื่อพระองค์เสด็จฯกลับกรุงเทพมหานครแล้ว จึงมีพระราชเสาวนีย์เรื่องนี้ให้ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธम्मสาโร ป.ธ. ๙) วัดราชผาติการาม ทราบ และทรงอาราธนาให้เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชฯ คัดเลือกพระที่เหมาะสมไปอยู่ที่นิคมสร้างตนเองภาคใต้ โดยพระองค์จะทรงจัดที่ให้สร้างวัด เพื่อชาวนิคมแห่งนี้ จะได้อยู่กันอย่างมีที่พึ่งทางใจ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ก็ตอบรับคำขอร้องของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถด้วยความเต็มใจว่าจะจัดพระสงฆ์ไปให้ในวัดที่จะสร้างขึ้นที่โต๊ะไม้ะ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑

ในด้านการสร้างวัดขึ้นคงไม่ยาก แต่พระภิกษุสามเณรที่จะไปอยู่ประจำได้ต้องคัดเลือกเป็นพิเศษ และควรเลือกพระจากภาคอีสานที่รู้จักขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของภาคอีสานด้วย ข้าพเจ้า (พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ)) ในฐานะที่เป็นชาวใต้ ก็อยากให้มีวัดเป็นหลักฐานใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้พิจารณาเห็นว่าพระที่จะไปอยู่ อ.สุคีริน นั้น จะต้องเป็นพระกรรมฐานและอดทน ทั้งเข้ากับชาวบ้านที่อพยพมาจากภาคอีสานได้ดี และต้องไม่ใช่พระที่มุ่งการศึกษาพระปริยัติธรรม จึงเห็นว่า ควรจะได้พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยควรขอจากพระอาจารย์ศรี มหาวิโร ซึ่งปัจจุบันคือ พระเทพวิสุทธิมงคล แห่งวัดประชาคมวนาราม (วัดป่ากุง) อ.ศรีสมเด็จ จ.ร้อยเอ็ด พระอาจารย์ศรี มหาวิโร เป็นพระกรรมฐานที่มีคนเคารพนับถือมากรูปหนึ่ง และมีพระสงฆ์ที่เป็นศิษย์มากที่สุดในบรรดาศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

ข้าพเจ้า (พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ)) จึงได้ปรึกษากับพระราชวรालังการ (พิมพ์ ถามวุฑฺโฒ) วัดบูรณศิริมาตยาราม ในสมัยที่ยังเป็นพระราชอาคันตุกะชั้นสามัญ ที่ พระปรีดิเมธี ซึ่งเป็นชาวจังหวัดร้อยเอ็ด และสนิทคุ้นเคยกันมากกับพระอาจารย์ศรี มหาวิโร เพราะมีชาติภูมิอยู่ในอำเภอเดียวกัน ท่านก็ยินดีติดต่อประสานงานให้พระอาจารย์ศรี มหาวิโร ส่งพระสงฆ์ที่เหมาะสมไปอยู่วัดโต๊ะไม้ะที่กำลังจะสร้างขึ้นใหม่ โดยพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ การดำเนินงานเพื่อสร้างวัดครั้งนี้ ก็เริ่มขึ้นโดยคำสั่งของ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (วิน ธम्मสาโร) โดยการร่วมมือของพระเถระที่เกี่ยวข้องหลายรูป วัดนี้จึงสำเร็จมาได้ ดังที่ท่านเจ้าพระคุณพระเทพญาณเมธี (สุระ ฐิริปญฺโญ) เจ้าคณะจังหวัดปัตตานี - ยะลา - นราธิวาส (ธ) ในสมัยนั้น ได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์การสร้างวัดของท่านตอนหนึ่งว่า

“ได้อุปถัมภ์ในการสร้างวัดโตะโม้ะ ต.ภูเขาทอง อ.สุคริริน จ.นราธิวาส (นิคมสร้างตนเองภาคใต้) สมัยนายซัด รัตนราช เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดนราธิวาส โดยบัญชาของสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร) วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ ได้ที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงมอบภาระให้ดำเนินการสร้างวัดแล้ว สมเด็จพระมหาวีรวงศ์บัญชาให้อาตมา เป็นผู้ช่วยสร้างวัดโตะโม้ะรูปที่ ๑ เจ้าพระคุณพระมงคลพุทธญาณ วัดดอนรัก จังหวัดสงขลาเป็นผู้ช่วยรูปที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน เพื่อประโยชน์แก่พี่น้องชาวภาคอีสานที่อพยพมาทำมาหากินอยู่ในนิคมแห่งนี้ รวมเวลาได้ ๑๐ ปี ครั้งแรกได้พระอาจารย์อินทร์เป็นหัวหน้า พร้อมด้วยคณะซึ่งพระอุดมสังวรวิสุทธิเถระ (พระอาจารย์ศรี มหาวิโร) พระอาจารย์เป็นผู้ส่งมาจากจังหวัดร้อยเอ็ด

อาตมาก็ได้ทำการช่วยสร้างเต็มความสามารถ จนมีชื่อว่า “วัดโตะโม้ะ” ตามกฎหมายคณะสงฆ์ วัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๓๖ และได้ผูกพัทธสีมา เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗ เป็นวัดที่มีเนื้อที่กว้างขวาง เรียบสงบ ทั้งส่วนที่ตั้งอยู่บนที่ราบและบนเนินเขาใกล้แดนมาเลเซีย ในเนื้อที่ ๕๐๐ ไร่

หลังจากตั้งวัดโตะโม้ะแล้ว ก็มีพระธรรมยุตจากอีสานมาสร้างวัดขึ้นในเขตนิคมสร้างตนเองขึ้นอีก ๔ วัด คือ วัดเขาพรหมแดน วัดสามัคคีธรรมธารา วัดอีสานสามัคคีใต้ และวัดป่าธาราทิพย์ อยู่ในอำเภอสุคริรินทั้งสิ้น”^{๔๓}

๕) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในจังหวัดระนอง

หลังจากที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี ได้ลาออกจากตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดพังงา-ภูเก็ต-กระบี่ และกลับมาอยู่ทางภาคอีสาน ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ แล้ว จังหวัดระนองก็ยังไม่มีการเผยแผ่เข้าไปสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์อันใดขึ้นเลย จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๐ พระอาจารย์สุบัน กลยาณโกโร วัดประชาคมวนาราม (วัดปากุง) จังหวัดร้อยเอ็ด ศิษย์ของพระอาจารย์ศรี มหาวิโร (พระเทพวิสุทธิมงคล) ออกเดินธุดงค์กรรมฐานลงใต้จนสุดชายแดนที่นราธิวาส จากนั้นจึงย้อนกลับมาทางฝั่งทะเลอันดามัน มาถึงจังหวัดระนอง ไปถึงเกาะช้างในจังหวัดนั้น ได้มีชาวบ้านเกาะช้างผู้หนึ่งมีศรัทธานิมนต์ให้พักปฏิบัติธรรมและโปรดชาวบ้าน เพราะบนเกาะนี้ไม่มีวัดเลย คราวแรกได้พักอยู่บริเวณแหลมพระบาท (เคยเป็นวัดเก่ามาแต่สมัยโบราณ) ต่อมาผู้ถวายที่ดินสร้างวัด ชาวบ้านเกาะช้างได้ร่วมกันสร้างเสนาสนะถวาย และขอให้มี

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๔.

พระภิกษุมาเพิ่มขึ้น เพื่อความสะดวกในการบำเพ็ญบุญกุศล ท่านจึงย้อนกลับไปวัดป่ากุญ จังหวัดร้อยเอ็ด นำความเข้ากราบเรียนพระเทพวิสุทธิมงคล และได้รับอนุญาตให้นำพระภิกษุ ๕ รูป ติดตามมาจำพรรษา เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จากนั้นก็หมุนเวียนสลับเปลี่ยนกันมาพำนักอยู่ประมาณ ๗ - ๑๐ รูปโดยมิได้ขาดจนถึงปัจจุบัน แต่ก็ยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์อยู่เท่านั้น แม้จะผ่านมากเกือบ ๔๐ ปีแล้วก็ตาม เพราะยังติดปัญหาเรื่องที่ดินเช่นเดียวกับสำนักสงฆ์อื่นในจังหวัดระนองและจังหวัดอื่น ๆ ในปัจจุบันเพราะอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติอันยังต้องใช้เวลาในการสร้างวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัตินั้น สำนักสงฆ์แห่งนี้ก็ยังคงได้รับการบำรุงส่งเสริมจากราษฎรและทางราชการอำเภอเมืองระนอง ด้วยดีตลอดมา^{๔๔}

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ คณะธรรมยุตได้สร้างวัดป่าตะเคียนงาม ขึ้นเป็นวัดแรกในจังหวัดระนอง วัดป่าตะเคียนงามตั้งอยู่ที่ ต.บางหิน อ.กะเปอร์ จ.ระนอง อาณาบริเวณพื้นที่ที่ตั้งวัด ล้อมรอบไปด้วยสวนปาล์มน้ำมันและยางพารา พื้นที่สร้างวัดประมาณ ๑๗ ไร่เศษ ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งวัดเป็นที่ราบบนเนินเตี้ย ๆ รมรื่นไปด้วยป่าไม้นานาพันธุ์ ที่ปลูกอยู่ทั่วไปบริเวณวัด อากาศเย็นสบายเกือบตลอดปี

เดิมที่ชาวบ้านในถิ่นนี้ ได้ร่วมกันก่อสร้างเสนาสนะเป็นที่พักสงฆ์เล็ก ๆ เพื่อไว้เป็นสถานที่ในการบำเพ็ญบุญกุศลในกลุ่มชาวพุทธที่มีอยู่หนาแน่นในละแวกนั้น ต่อมาเมื่อผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม มาจำศีลภาวนามากขึ้น จึงเกิดความดำริร่วมกันที่จะก่อสร้างที่แห่งนี้ให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมตามที่รู้จักและเรียกกันโดยทั่วไปว่า “วัดป่ากรรมฐาน” ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในแถบพื้นเมืองอีสาน ทั้งนี้ก็เพราะในเขตตำบลนี้ ได้มีชาวอีสานอพยพมาทำมาหากินอยู่ทั่วไป อีกประการหนึ่ง ก่อนที่จะสร้างที่พักสงฆ์แห่งนี้ ได้มีชาวบ้าน ๒ ท่าน คือ นายสมบุรณ์ เขาว์ภาชี และนายเจียร ฐานะจิตร มีความศรัทธาที่จะมอบที่ดินเพื่อสร้างเป็นวัดกรรมฐาน แต่ในระยะเริ่มแรกนั้น ยังไม่มีความสามารถนิมนต์พระกรรมฐานมาพำนักได้ เนื่องจากในแถบนั้นมีพระสงฆ์น้อยมากและไม่มีพระกรรมฐาน จึงต้องนิมนต์เท่าที่จะทำได้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนในถิ่นนั้น ได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลเป็นครั้งคราว

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ พระคำสร้อย จิตญาโณ (อนุรัักษ์) ซึ่งเดิมเป็นชาวกาฬสินธุ์ อุปสมบทนิกายเดิม ศึกษาพระปริยัติธรรมสอบได้นักธรรมเอก ซึ่งต่อมามีความสนใจปฏิบัติกรรมฐาน และมีความศรัทธาในการปฏิบัติตั้งกรรมฐานแบบคณะศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จึงออกไปปฏิบัติกรรมฐานไปตามดินแดนภาคอีสานที่มีพระป่าอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเห็นพอได้สมควรแล้วก็ออกแสวงหาที่วิเวกลงทางภาคใต้แถบจังหวัดสุราษฎร์ธานี ครั้งนั้นได้เดินทางผ่านมายังบ้านบางหิน เมื่อชาวบ้านผู้สนใจการปฏิบัติกรรมฐานได้พบเข้า ก็ได้สนทนาแล้วก็รู้ว่าเป็นพระมุ่งปฏิบัติ มีศีลาจารวัตรอันดีงาม จึงนิมนต์ให้เข้าพักที่ที่พักสงฆ์ตะเคียนงาม

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๐ - ๑๗๒.

ในปี ๒๕๒๙ ท่านได้เดินทางไปภาคอีสานอีกครั้งหนึ่ง เพื่อปฏิบัติเข้าในคณะธรรมยุตที่วัดป่าวิเวกคุณาราม ต.ห้วยไร่ อ.นครสวรรค์ จ.กาฬสินธุ์ โดยมีพระปิยทัสสี (เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ) ขณะนั้นเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อปฏิบัติเป็นพระธรรมยุตแล้ว ก็ได้อยู่ปฏิบัติอุปัชฌาย์วัดอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง จึงได้รับอนุญาตให้กลับไปจำพรรษาที่วัดป่าตะเคียนงาม เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่เข้ามาบวช และญาติโยมในการก่อสร้างวัด รวมถึงนำปฏิบัติธรรม จำศีลภาวนา พัฒนาด้านต่าง ๆ และที่น่านุโฆทนาเป็นอย่างยิ่งคือ ทุกวันอุโบสถ ท่านจะนำอุบาสิกอุบาสิกา ผู้มีศรัทธาในการปฏิบัติกรรมฐาน ปฏิบัติกรรมฐานตลอดรุ่งทุกคืนอุโบสถ และยังปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยไม่ไปจำพรรษาที่ใดเลย จนกระทั่งสำนักสงฆ์แห่งนี้ได้รับอนุญาตให้เป็นวัดได้ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๔๑ จนถึงปัจจุบัน พระคำสร้อย จิตญาโณ พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต นับเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของคณะธรรมยุตในจังหวัดระนอง^{๔๕}

การตั้ง สำนักสงฆ์ป่าห้วยไทรงาม สำนักสงฆ์น้ำพูน และสำนักสงฆ์บางพรวด ในตำบลลำเลียง อ.กระบุรี ซึ่งสร้างขึ้นในระยะเดียวกันในปี พ.ศ.๒๕๒๓ - ๒๕๓๔ โดยการนำของอาจารย์วีรวุฒิ ในปี ๒๕๔๘ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระครูปลัดวีรวุฒิ ธรรมวุฒโฆ อันเป็นฐานานุกรมของพระราชปัญญาภวี่ (ธมมวฑฒโน) เจ้าคณะภูเก็ท - พังงา - กระบี่ - ระนอง และพระครูสมุห์ เสียงสุนีย์ รุกขิตจิตโต เจ้าคณะตำบลตลาดใหญ่เขต ๑ จังหวัดภูเก็ต

อาจารย์ทั้งสองท่านนี้ เป็นผู้มืบทบาทเป็นอย่างมากในการช่วยกันสร้างและช่วยเหลือสำนักสงฆ์ทั้ง ๓ สำนักนี้ และสำนักอื่น ๆ อีกหลายแห่งในจังหวัดระนองและพังงา

พระครูปลัดวีรวุฒุ ธรรมวุฒโฆ (โตเจริญ) เป็นชาวสมุทรปราการ เคยบวชในนิกายเดิม มีความศรัทธาในการปฏิบัติธุดงค์กรรมฐาน ตามปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จึงออกปฏิบัติธรรมตามป่าเขาในแถบภาคอีสานอยู่ระยะหนึ่ง ภายหลังได้ปฏิบัติเป็นธรรมยุต ที่วัดอรุณวราราม อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร โดยมีพระครูจันทวิสุทธิ เจ้าคณะอำเภอมุกดาหารเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อปี ๒๕๒๙ จากนั้นก็ได้บำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในแถบภาคอีสานจนได้ผลปฏิบัติเป็นที่พอใจ เมื่อพ้นนิสสัยมุตตะกแล้ว จึงเดินทางจาริกแสวงหาที่วิเวกทางภาคใต้และได้ไปพำนักบำเพ็ญอยู่เกาะงั้นระยะหนึ่ง จากนั้นจึงได้ไปโปรดญาติโยมอยู่ในแถบป่าลึกในเขตอำเภอไชยา - ท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และได้อยู่จำพรรษาที่พัทลุงซึ่งมีผู้ศรัทธาสร้างถาวรวัตถุในเขตนั้นหนึ่งพรรษา เมื่อออกพรรษาแล้วจึงจาริกมาทางอำเภอกระบุรี มีชาวบ้านห้วยไทรงามนิมนต์ให้เข้าพำนักสงฆ์ห้วยไทรงาม ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ พระอาจารย์วีรวุฒิ ธรรมวุฒโฆ ได้รับนิมนต์จากชาวบ้านห้วยไทรงามให้เข้ามาพำนักในสำนักสงฆ์แห่งนี้ ท่านจึงได้ร่วมกับชาวบ้านพัฒนาสำนักสงฆ์แห่งนี้ทั้งในด้านพระศาสนาและด้านอาชีพพัฒนาตนเอง ทำให้สำนักสงฆ์แห่งนี้ได้รับการสนับสนุนจากชาวบ้านเป็นอย่างดี

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓ - ๑๗๕.

ต้นปี พ.ศ. ๒๕๓๔ มีพระมาสมทบเพิ่มอีก ๒ รูป และมีชาวบ้านช่วยไทรงามที่บรรพชาอุปสมบทเป็นพระ ๔ รูป เป็นสามเณร ๑ รูป จึงรวมเป็น ๗ รูป

ระยะต่อมา มีภิกษุและสามเณรเพิ่มขึ้น มีผู้สนใจปฏิบัติธรรมมากขึ้น และมาขอความอนุเคราะห์ในการปกครองดูแลสำนักในบริเวณใกล้เคียงอีกหลายสำนัก ทำให้คณะสงฆ์ธรรมยุตได้ขยายเพิ่มขึ้นอีกหลายแห่ง ในปี พ.ศ.๒๕๓๗ จึงมอบหมายให้พระรูปอื่นไปปกครองดูแลแทน ในปีพ.ศ. ๒๕๔๐ ท่านได้ไปปกครองสำนักประจำที่ในที่พักสงฆ์บางพรวด ซึ่งอยู่ห่างจากที่พักสงฆ์ป่าห้วยไทรงามไปทางทิศตะวันตก ประมาณ ๑๕ กิโลเมตร ซึ่งถือว่าท่านได้เป็นเจ้าของสำนักสงฆ์แห่งนี้เป็นรูปแรก ต่อมาท่านไปเป็นเจ้าของาวาสวัดป่าสวนงาม อ.คุระบุรี จ.พังงา อันเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในหุบเขา มีบรรยากาศน่าบำเพ็ญภาวนามากแห่งหนึ่งในจังหวัดพังงา

พระที่ได้รับมอบหมายให้ปกครองดูแลสำนักสงฆ์ห้วยไทรงามต่อมา คือ พระครูสมุห์เสียงสุณีย์ รกขิตจิตโต (หึ่งพันธ์) ซึ่งในปี พ.ศ.๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระครูสัญญาบัตรที่ พระครูไพศาลสมณคุณ นับเป็นพระที่มีบทบาทในการดำเนินงานพระศาสนาที่มีความสามารถมากรูปหนึ่งในเขตจังหวัดระนองปัจจุบัน

พระครูไพศาลสมณคุณ เป็นชาวจังหวัดชุมพร ได้เข้ามาบวชในพระศาสนาเพราะมีพระกรรมฐานในคณะศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นำท่านไปอุปสมบทที่วัดราชตนะบรรพต (เขาดันเกตุ) อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ โดยมีพระครูพิศาลสมาธิวัตร (ก้าน จิตธมโม) เจ้าคณะอำเภอประจวบคีรีขันธ์ (ธ) เป็นพระอุปัชฌาย์

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านได้ออกเดินทางไปพำนักอยู่ที่วัดสามแก้ว อ.เมือง จ.ชุมพร ระยะหนึ่ง ต่อจากนั้นได้มีพระกรรมฐานศิษย์พระอาจารย์หลวงตามหาบัว ญาณสมปนฺโน แห่งวัดป่าบ้านตาด จ.อุดรธานี นำท่านไปฝากตัวปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดป่าในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อมาท่านได้ออกเดินทางมาภาคใต้ เพื่อแสวงหาวิเวกในฤดูแล้ง และพบกับพระครูปลัดวีรุฒิ ที่สำนักสงฆ์ห้วยไทรงาม ก็มีความชื่นชอบในอธยาศัยและเลื่อมใสในข้อวัตรปฏิบัติของท่าน ประกอบทั้งชาวบ้านได้นิมนต์ให้อยู่ประจำที่สำนักสงฆ์ห้วยไทรงาม จนได้เป็นเจ้าของสำนักวัดห้วยไทรงามมาจนถึงปัจจุบัน^{๕๖}

สำนักสงฆ์ถาวรณาราม เป็นสำนักสงฆ์ที่ตั้งอยู่ ต.บางรีน อ.เมือง จ.ระนอง การดำเนินการก่อสร้างสำนักสงฆ์แห่งนี้มีมูลเหตุมาจากนายบุญชัย ทรงประดิษฐ์ มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพิศาลพัฒนาทร (ถาวร จิตตถาวโร) วัดปทุมวนาราม กรุงเทพฯ และในพระเทพวิสุทธิมงคล (ศรี มหาวิโร) วัดป่ากุงประชามวนาราม จ.ร้อยเอ็ด อันสืบเนื่องมาจากการสร้างสำนักสงฆ์เกาะช้าง ซึ่งพระอาจารย์สุบัน กลยาณิกโร ศิษย์ของพระเทพวิสุทธิมงคล และพระพิศาลพัฒนาทร ครั้งยังดูแลสำนักสงฆ์เกาะช้าง

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕ - ๑๗๙.

เมื่อเดินทางเข้าออกระหว่างเกาะช้างกับตัวเมืองระนอง ต้องรอจ้งหะคลื่นลมและสภาพอากาศ ได้รับนิมนต์จากนายบุญชัย ทรงประดิษฐ์ ให้พักที่สวนอันเป็นที่ดินของตนเพื่อความเป็นสิริมงคล

ในกาลต่อมา การไปมาระหว่างเกาะช้างกับตัวเมืองระนองของพระภิกษุสามเณร ก็ได้เป็นจุดประสานงานระหว่างกัน ระหว่างเกาะช้างกับระนองแผ่นดินใหญ่ นายบุญชัยจึงดำริสร้างที่จุดนั้นของตนให้เป็นวัดธรรมยุตขึ้นในจังหวัดระนอง

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๓๖ พระเทพวิสุทธิมงคล (หลวงปู่ศรี มหาวิโร) และพระพิศาลพัฒนาทร (ถาวร จิตตถาวโร) พร้อมด้วยคณะศิษย์เป็นจำนวนมาก ได้พากันไปทอดผ้าป่าที่เกาะช้างเพื่อก่อสร้างเสนาสนะ ก็ได้มารวมตัวกันที่สวนของคุณบุญชัย ทำให้นายบุญชัยรู้สึกปลาบปลื้มมาก จึงกราบเรียนพระพิศาลพัฒนาทร ในการสร้างวัดกรรมฐานขึ้นในสวนของตนโดยถวายที่ ๓ ไร่ พระพิศาลพัฒนาทร เห็นว่ามีโอกาสที่จะซื้อที่ดินเพื่อสร้างวัดกรรมฐานขึ้น จากนั้นคณะศิษยานุศิษย์ก็ได้ร่วม กับบริจาคปัจจัย ดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะขึ้นในปีนั้น โดยมีพระอาจารย์สุบัน กลยาณโกโร เป็นหัว หน้าที่พระภิกษุสามเณรจำนวน ๗ รูป จำพรรษาที่สำนักสงฆ์แห่งนี้เป็นครั้งแรก จึงเกิดสำนักสงฆ์ถาวรนามรามขึ้น ซึ่งกำหนดว่าจะสร้างเป็นวัดขึ้นได้ในอนาคต

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้มีวัดป่าสะเดาขึ้นอีกวัดหนึ่งในตำบลบ้านนา อ.กะเปอร์ เพราะมีถวายที่ดินให้เรียบร้อย จึงสร้างวัดได้รวดเร็ว ดังนั้น ในปัจจุบัน (๒๕๕๒) ในจังหวัดระนองจึงมีวัดธรรมยุต ๒ วัดและสำนักสงฆ์ ๒ วัด ลักษณะของทุกวัด ล้วนเป็นสำนักกรรมฐาน มีแนวปฏิบัติและข้อปฏิบัติที่เหมือนกัน คือระเบียบวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แต่การเข้าสู่จังหวัดระนองของคณะธรรมยุตในครั้งนี้ ต่างจากกองทัพธรรมสมัย พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี เป็นหัวหน้าคณะ กล่าวคือลักษณะการโคจร ต่างรูปต่างมาและต่างคณะ ต่างผู้ปกครอง ในระยะต้น คือ

เขตอำเภอเมืองกระบุรี จะรับอุปการะจากทางคณะสงฆ์ธรรมยุตจังหวัดชุมพร แต่ระยะหลังรับจากทางภาคกลางและภาคอีสาน

เขตอำเภอเมือง จะได้รับอุปการะจากทางกรุงเทพฯ และร้อยเอ็ด ในนามของ หลวงปู่ศรี มหาวิโร วัดป่ากุง และพระอาจารย์ถาวร จิตตถาวโร วัดปทุมวนาราม

เขตอำเภอกะเปอร์ ได้รับอุปการะจากทางภาคอีสาน และทางภูเก็ต

ทุกสำนักจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่นเมื่อมีงานของสำนักนั้น ๆ สำนักอื่น ๆ ก็จะมาช่วยเหลือและการช่วยเหลือกันเช่นนี้มีทั่วไปในทุกวัด ทุกสำนักของคณะธรรมยุตในภาค ๑๗ อันควรแก่การอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งหวังว่าคณะธรรมยุตจะขยายตัวมากขึ้นในอนาคตในเขตภาค ๑๗ แต่ควรรย้าคุณภาพมากกว่าปริมาณ เพื่อส่งเสริมการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง และความรุ่งเรืองมั่นคงของพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายสำคัญ^{๑๗}

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๙ - ๑๘๒.

๓.๕ ประวัติและบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่จาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาธรรมในภาคใต้นั้น มีอยู่หลายระลอก ในยุคแรกได้แก่พระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ ต่อมาพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิโต ได้จาริกมาสมทบด้วย ต่อมาเมื่อคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทสรสิทานเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังจังหวัดพังงา ภูเก็ตและกระบี่นั้น ได้มีพระอัครกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตจากภาคอีสานติดตามลงมามากมายหลายรูปด้วยกัน ผู้วิจัยจะขอยกประวัติและบทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้มาทำการศึกษา จำนวน ๑๔ ท่าน โดยสังเขปดังต่อไปนี้

๓.๕.๑ พระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ

พระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ เดิมชื่อ อำพัน เดชอุดม มีบรรดาศักดิ์เป็น ขุนศิริเทโชดม รัชการเป็นนายอำเภอในจังหวัดอุบลราชธานี (สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นนายอำเภอเดชอุดม) ได้รับบรรพชาอุปสมบทเป็นพระนักปฏิบัติก็มีฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จะบวชที่ไหน เมื่อไร ไม่มีการบันทึกไว้ เพียงแต่ทราบว่า เมื่อปลายปี พ.ศ.๒๔๙๓ หลวงตาเดินจุดงค์ผ่านมาทาง จังหวัดชุมพร ชาวบ้านมีความเลื่อมใสในคำสั่งสอนและการปฏิบัติของท่าน จึงได้อาราธนาให้จำพรรษาที่เชิงเขาติน หมู่ที่ ๕ ตำบลทุ่งคา อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร และต่อมาท่านเห็นว่าสถานที่นี้เหมาะแก่การสร้างวัด ชาวบ้านตำบลทุ่งคา จึงได้สร้างวัดขึ้นในที่แห่งนี้ ได้รับอนุญาตให้สร้างวัดและตั้งวัดต่อมาคือ วัดเขาติน ในปัจจุบันนี้ และหลวงตาได้อยู่จำพรรษาปฏิบัติธรรมอยู่ที่แห่งนี้ ๒ พรรษา

พ.ศ. ๒๔๙๕ พระอาจารย์อำพัน ได้เดินทางจาริกต่อไปทางภาคใต้ฝั่งตะวันตก คือ จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ ฯลฯ หลายปี ในการเผยแผ่ธรรมของท่านนั้น ท่านได้ร่วมกับสหธรรมิกอีกรูป คือ พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิโต (พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ วัดอริยวงศาราม จังหวัดราชบุรี) ท่านทั้งสองช่วยกันอบรมสั่งสอนธรรม ญาติโยมในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ ซึ่งเป็นที่สนใจของพุทธบริษัททั้งหลายจนเป็นที่เอิกเกริก อันเป็นเหตุให้เกิดความไม่พอใจของบุคคลบางกลุ่ม จนเป็นเหตุแห่งความริ้วราน แบ่งเป็นกลุ่มเป็นก๊ก และท่านทั้งสองไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ อีกทั้งหมู่พวกก็ไม่มีตั้งนั้น พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิโต จึงเดินทางมาปรึกษากับพระผู้ใหญ่ที่จังหวัดสงขลา และได้ไปพักอยู่ที่วัดมณีมาวาส ซึ่งเป็นวัดพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุต ประจำจังหวัดสงขลา

บังเอิญท่านได้ทราบข่าวว่า มีพระกรรมฐานมาพำนักอยู่ที่วัดควนมิตร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งก็คือพระอาจารย์เทศก์ นั่นเอง สำหรับกิตติศัพท์ของพระอาจารย์เทศก์นั้น พระอาจารย์มหาปิ่น ท่านได้เคยทราบถึงปฏิปทาและประวัติของพระอาจารย์เทศก์มาก่อนแล้ว จึงเกิดความปิติยินดี ยิ่งนัก

ท่านจึงรีบเดินทางไปกราบนมัสการพระอาจารย์เทศก์ทันที และได้กราบเรียนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้พระอาจารย์เทศก์ฟัง อีกทั้งยังกราบเรียนถึงเจตน์จำนงของการมาในครั้งนี้ว่า ท่าน

ต้องการพระผู้ใหญ่ที่จะไปเป็นหลักชัยในการประกาศศาสนาและเป็นที่ยิ่งแก่พุทธบริษัทใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา และกระบี่

ครั้งแรกพระอาจารย์เทศก์มิได้รับปาก เพียงแต่ท่านบอกว่าจะขอพิจารณาดูก่อน เพราะท่านได้นัดหมายกับหมู่คณะว่าจะไปจำพรรษาที่จังหวัดจันทบุรี แต่ด้วยความพากเพียรของหลวงปู่มหาปิ่น และความร่วมมือของพระผู้ใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ตลอดจนพระผู้ใหญ่ทางส่วนกลาง ที่ต่างพร้อมใจกันสนับสนุนให้พระอาจารย์เทศก์ได้ไปฉลองศรัทธาชาวภูเก็ต พังงา และกระบี่

ในที่สุดพระอาจารย์เทศก์ ท่านจึงตกลงใจ ที่จะไปฉลองศรัทธาของชาวใต้ทั้ง ๓ จังหวัด ด้วยท่านหวังใจว่าจักเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม การตัดสินใจครั้งนั้นหลวงปู่เทศก์ก็ไม่ได้คาดว่าจะเป็นเช่นนี้มาก่อนเลย การที่ท่านลงมาทางใต้ ก็เพื่อจาริกศึกษาสิ่งต่าง ๆ ตามสำนักปฏิบัติธรรมทั้งหลายนั่นเอง

ภายหลังจากที่เป็นกำลังของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมที่จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่นานหลายปี ท่านก็จาริกกลับมาจังหวัดชุมพร ได้อยู่จำพรรษาโปรดญาติโยมสอนกัมมัฏฐานอยู่ที่สำนักสงฆ์นวลประดิษฐ์นภาราม หลังที่ว่าการอำเภอเมืองชุมพร อยู่ระยะหนึ่ง

ต่อมาได้จาริกธุดงค์ไปอำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ไปพักอยู่ที่วัดเสกขาราม ตำบลวังตะกรอ อำเภอหลังสวน เจ้าคณะจังหวัดชุมพร (ธ) ขณะนั้น ได้แต่งตั้งพระอาจารย์อำพัน จีระจุฑาโม เป็นเจ้าอาวาสวัดเสกขาราม ตามความต้องการของอุบาสก อุบาสิกาในวัดนั้น

พระอาจารย์อำพัน ได้ปฏิบัติหน้าที่เจ้าอาวาสด้วยดี ไม่บกพร่อง เสริมสร้างศรัทธาแก่ประชาชนทั่วไปโดยเฉพาะการสอนกรรมฐานแก่อุบาสก อุบาสิกาและประชาชนทั่วไป จนมีผู้เคารพนับถือมากมาย แต่ไม่ได้มีการบันทึกประวัติของท่านอย่างละเอียดไว้แต่ประการใด

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๑๙ พระอาจารย์อำพันอาพาธ ได้เข้ารับการรักษาที่ชุมพรการแพทย์และได้มรรณภาพลง คณะศิษย์พร้อมด้วยคณะสงฆ์ธรรมยุต จังหวัดชุมพร ได้นำสรีระของท่านมาบำเพ็ญกุศลและฌาปนกิจที่วัดโพธิการาม อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร

บทบาทของพระอาจารย์อำพัน จีระจุฑาโม ซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต องค์หนึ่ง ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้นั้น ถือว่าท่านเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตองค์แรกที่เดินทางไปเผยแผ่ในภาคใต้จังหวัดอันดามันและมีอาจารย์พระมหาปิ่น ชลิโต ที่ตามมาสมทบในภายหลัง

ในระยะแรกการเผยแผ่ศาสนาธรรมเกิดปัญหาอุปสรรคมากมายเนื่องจากถูกต่อต้านขัดขวางจากพระสงฆ์และประชาชนในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน และท่านฟันฝ่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นมาด้วยความอดทนอดกลั้น จนได้พระอาจารย์เทศก์ รั้งสี ที่นำหมู่คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จากภาคอีสานมาสมทบ

ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์อำพัน จีรวฑโฒ ในการบุกเบิกศาสนธรรมกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ทำให้ปัจจุบันมีวัด และสำนักปฏิบัติธรรมสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตเกิดขึ้นในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันขึ้นอย่างมากมาย

๓.๕.๒ พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ (ปิ่น ชลิต)

๑) ประวัติโดยสังเขป

นามเดิม ปิ่น ร่มโพธิ์ทอง เป็นบุตรของ นายอ่อง - นางผิน ร่มโพธิ์ทอง

กำเนิด เมื่อวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ.๒๔๖๓ ณ บ้านบริเวณหน้าวัดไผ่แหลมช้อย (วัดเวฬุวันวรารามในปัจจุบัน) ตำบลบางภาชี อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

การบรรพชา เมื่ออายุ ๑๓ ปี ณ วัดท่าตำหนัก โดยมีพระปฐมคราจารย์ (วงศ์ โอทาตวณฺโณ) เป็นพระอุปัชฌาย์บรรพชาแล้วได้ไปเรียนนักระรมและบาลีที่วัดสัมปทวน สอบนักระรมตรีได้ ต่อมาอายุ ๑๘ ปี ได้ลาสิกขาไปช่วยโยมบิดามารดาทำนา

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๔ ณ วัดท่าตำหนัก ตำบลโพธิ์เตี้ย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เมื่ออุปสมบทแล้วท่านก็ตั้งใจทั้งศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติควบคู่กันเรื่อยมา ท่านได้เข้ามาศึกษาในกรุงเทพฯ สำนักวัดบวรนิเวศวิหาร จนสอบได้นักระรมเอก เปรียญธรรม ๔

สมณศักดิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ที่ พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๙

มรณภาพ เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๒๔ เวลา ๔ ทุ่ม ๔๐ นาที ณ โรงพยาบาลแพทย์ปัญญา กรุงเทพฯ

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

ท่านอาจารย์พระมหาปิ่น ชลิต ท่านเป็นศิษย์องค์หนึ่งของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต รูปที่สอง ระยะเวลาเดียวกับพระอาจารย์อำพัน จีรวฑโฒ ที่จุดศรัทธาและเผยแผ่ธรรมะไปในภาคใต้

พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้เล่าให้ศิษย์ฟังว่า ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ หลังจากออกพรรษาแล้ว ท่านได้จาริกธุดงค์ไปจังหวัดภูเก็ต และธุดงค์ต่อไปยังอำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา ณ ที่นี้เองท่านได้พบกับหลวงตาอำพัน ซึ่งจาริกธุดงค์มาจากทางอีสาน หลวงปู่มหาปิ่นประทับใจในข้อวัตรปฏิบัติของหลวงตามาก จึงได้พำนักอยู่ด้วยกัน และได้ประสบเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความสลดใจเป็นอย่างมาก จึงตกลงปลงใจอยู่ช่วยหลวงตาอำพันอบรมสั่งสอนการปฏิบัติธรรมให้แก่ญาติโยมที่จังหวัดพังงา จนเกิดคณะธรรมยุตจากภาคอีสาน ซึ่งล้วนเป็นศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ได้ลงไปเผยแผ่ศาสนาธรรมแก่ประชาชนในหลายจังหวัดทางภาคใต้ต่อมา^{๔๔}

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๓.

ในสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่นั้น เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั่วประเทศ ท่านเคยขึ้นต้นธุดงค์ไปตามป่าเขาลำเนาไพร จากภาคใต้มาถึงกรุงเทพ จากกรุงเทพไปถึงแม่ฮ่องสอน จากแม่ฮ่องสอนไปภาคอีสาน ก็ได้อาศัยเท้าทั้งสองเท่านั้น เดินเพื่อค้นคว้าหาความจริงในธรรมะ และความอดทนอันยอดเยี่ยม อันธรรมะที่ท่านเคยประพฤติปฏิบัติมานั้น ท่านได้นำมาถ่ายทอดแก่สาธุชนผู้ใคร่ในธรรมจันทล้น ลีลาการแสดงธรรมะของท่าน ท่านค้นหาสาระเนื้อหาอันจับใจแก่ผู้ฟังธรรมเป็นอย่างยิ่ง

ท่านเป็นกำลังสำคัญ ในกองทัพธรรม สายหลวงปู่่มั่นองค์หนึ่ง ที่ได้เที่ยวเผยแผร์หลักธรรมความเป็นจริงขององค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ความดีงามของท่านนี้ ทำให้ชาวบ้านในภาคต่าง ๆ เช่น ภาคกลางและภาคใต้ ต่างก็ได้ร่วมกันช่วยสร้างสำนักสงฆ์อันเป็นสาขาได้ ๒๐ กว่าแห่ง

ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต แสดงให้เห็นถึงความพากเพียรพยายามอย่างแรงกล้า ในการปฏิบัติ ศีล สมาธิ ปัญญา

พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สีได้เล่าเรื่องการออกเผยแผร์ธรรมะปฏิบัติภาคใต้ว่า...

“เมื่อได้ถวายเพลิงศพท่านอาจารย์มั่นแล้ว ก็มีความประสงค์จะเที่ยววิเวกทางภาคใต้ จึงพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์หลายองค์ มีพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต เป็นผู้ติดตามไปด้วย ไปพักที่วัดควนมีต จ.สงขลา และได้ออกหาสถานที่บำเพ็ญสมณธรรม จึงเดินทางต่อไปจนถึงจังหวัดพังงา รู้สึกอากาศถูกกับธาตุชั้นธ้อยู่มาก”

ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้เล่าความเป็นมาทางภาคใต้ให้พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ฟังว่า

“กระผมได้เคยผจญภัยมาแล้ว ณ เมืองภูเก็ต พังงา สองแห่งนี้ ก็ได้รับกับความเดือด ร้อนต่าง ๆ อย่างมากมาย ด้วยคณะพระธรรมยุติกนิกาย ไม่เคยมีเลยในครั้งนั้นจึงได้พาคณะพรรคพวกกลับมาเผชิญเหตุการณ์ร้าย ๆ นี้อีก

กระผมตั้งใจที่ท่านพระอาจารย์มาเป็นประธาน ในการเดินทางในครั้งนี้ แม้จะมีเหตุ การณ์ที่ร้ายแรงน่ารังเกียจ อันผิวิสัยของสมณะ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในเพศเดียวกันคอยกลั่นแกล้งทั้ง ๆ ที่นุ่งห่มสีเดียวกัน น่าละอาย

เมื่อท่านอาจารย์มาเป็นประธานในการเผยแผร์ธรรมะ กระผมก็มีความหวังดีต่อพระ พุทธศาสนา ขอร่วมด้วย เพื่อเป็นการช่วยกันฟื้นฟูธรรมปฏิบัติในเขตสองจังหวัดนี้ เป็นการดียิ่ง”

การที่คณะเผยแพร่ธรรมะโดยพระอาจารย์เทศร์สี ได้เป็นผู้นำแห่งกองทัพธรรม และมีท่านพระมหาอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้เข้าช่วยเหลือเผยแพร่ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าสู่จิตใจประชาชนได้เป็นอันมาก

ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้ถูกกำหนดให้ไปอยู่จำพรรษาที่กระโสม โดยมีพระคณະละ ๑๖ องค์ ตลอดเวลา ได้ถูกพวกที่ไร้คุณธรรมบุกรบกวาน เช่น เมาภูกิ เอาก้อนหินขว้างปาขณะออกเดินบิณฑบาต ลอบวางยาพิษ ต้องผจญกับความทุกข์ยากแสนสาหัส แต่ก็ได้รับการเตือนสติจากพระอาจารย์เทศร์ เทสรังสี ให้พยายามรักษาศีลบริสุทธิ์ อย่าทิ้งสติการภาวนา พิจารณาให้เป็นธรรมอย่าเผลอสติ นับเป็นความอดทนเป็นที่ยิ่ง

พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ได้เคยกล่าวถึงพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ไว้ในหลาย ๆ วาระด้วยกัน รวมได้เขียนข้อความรำลึกถึงไว้ในหนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพของพระอาจารย์มหาปิ่น ไว้ว่า

“ในปี ๒๔๙๓ อาตมาได้พบกับท่านพระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ (ปิ่น ชลิต) ที่จังหวัดภูเก็ต ท่านองค์นี้กำเนิดอยู่ที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ท่านเป็นมหาเปรียญมีภูมิ ป.ธ.๔ เหตุที่เจอกันครั้งนั้นเนื่องด้วยการจาริกไปเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ซึ่งมีความมุ่งหมายเหมือนกัน จึงเป็นที่ชื่นชมต่อกันเป็นอย่างยิ่ง ในครั้งนั้นท่านพระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ได้จาริกไปที่ภูเก็ตก่อนแล้วเมื่อพวกอาตมาได้ไปสมทบกันเข้าหลายรูปด้วยกัน จึงเป็นกำลังใหญ่พอสมควร อันเป็นเครื่องจูงใจให้ชาวภูเก็ต พังงา กระบี่ พวกกันตื่นตื่นต่อพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่พระอาจารย์ ทั้งหลายได้นำไปแสดงในสถานที่นั้น ๆ

โดยเฉพาะท่านพระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์นี้ ท่านมีนิสัยใจคอกว้างขวางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการที่อยู่ร่วมกันในภาคใต้ ท่านพยายามขยายการแสดงผลธรรมให้กว้างขวางออกไป ตามจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ทั้ง ๆ ที่สุขภาพของท่านไม่ค่อยดีเท่าไรนัก แต่ท่านก็มีความอดกลั้น ทนทานต่อทุกขเวทนาอันเกิดขึ้นในร่างกายของท่าน โดยไม่ได้แสดงอาการเศร้าโศกเสียใจแต่อย่างใด นี่เป็นคุณธรรมประจำใจของท่านอย่างหนึ่ง

อีกอย่างหนึ่ง จิตใจของท่าน เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาต่อคนทุกประเภท และไม่ถือโกรธ ไม่ผูกโกรธไว้ในใจ เมื่อได้รับความกระทบกระเทือนจากคนอื่น ยอมให้อภัยเสมอ มุ่งหวังแต่จะทำกิจที่ต้องการให้สำเร็จล่วงไปเท่านั้น”^{๑๑}

ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ท่านรักในความสันโดษวิเวกท่ามกลางป่าเขา ชีวิตอุคตกรรมฐานของท่าน ได้เดินทางมาไกลแสนไกลบุกป่าฝ่าดง ปีนป่ายภูเขาสูงแล้วสูงเล่า จากลูกนี้สู่

^{๑๑} คณะผู้จัดทำ, หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโภ ผู้ให้ธรรมเป็นพรอันประเสริฐ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๐๔.

ลูกโน้น และในที่สุดท่านก็มาหยุด ณ ภูเขาลูกหนึ่ง รำพึงอยู่ที่เชิงเขา เป็น ภูเขาลูกย่อม มีพระบรมสารีริกธาตุบรรจุอยู่ในสถูปองค์น้อย ณ ที่นั้นเราจึงเรียกว่า “พระธาตุเขาน้อย” หรือ วัดป่าพระธาตุเขาน้อย

ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ท่านได้ก่อสร้างขึ้นเป็นวัดที่ถาวร เป็นเครื่องเตือนจิตเตือนใจให้ระลึกถึงท่านและพระธรรมคำสั่งสอนอยู่เสมอ แม้ว่าบัดนี้ท่านพระอาจารย์ท่านได้ละสังขารไปแล้วก็ตาม แต่คุณงามความดีนั้นหาได้เสื่อมสลายตามไปไม่ ท่านยังทิ้งรอย ให้พวกเราทั้งหลายได้ดำเนินชีวิตอันถูกต้อง ตามไปเบื้องหน้าตลอดกาลนาน และเป็นความสุขนิรันดรอย่างแท้จริง^{๕๐}

จากบทบาทของพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตรูปที่สอง ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันนั้น ขณะเข้าไปเผยแผ่ระยะแรก ๆ ร่วมกับพระอาจารย์อำพัน เกิดปัญหาอุปสรรคมากมาย ท่านฟันฝ่าปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นร่วมกับพระอาจารย์อำพัน จีรวทโธ และเป็นผู้เดินทางมานิมนต์พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี เพื่อเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดภูเก็ตและพังงาด้วย ท่านได้รับมอบหมายให้ไปเผยแผ่ที่สำนักกระโสม และเป็นกำลังสำคัญขององค์หนึ่งของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันในยุคนั้น

๓.๕.๓ พระราชานิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิชัย (เทศก์ เทสรังสี)

๑) ประวัติโดยสังเขป

นามเดิม เทศก์ เรี่ยวแรง เป็นบุตรของนายอุส่าห์ และนางครั้ง เรี่ยวแรง เกิดวันเสาร์ ๒๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๔๕ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ ปีชวด ณ บ้านสีดา ตำบลกลางใหญ่ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี

บรรพชา ก่อนที่พระอาจารย์เทศก์จะบรรพชานั้น ท่านได้อยู่ปฏิบัติอุปัฏฐากพระอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม เมื่อคราวที่หลวงปู่สิงห์ได้เดินธุดงค์มายังวัดบ้านนาสีดา อำเภอบ้านฝาง จังหวัดอุดรธานี ท่านก็ได้ชวนพระอาจารย์เทศก์ไปด้วยจนถึงเมืองอุบลราชธานี มีพระอาจารย์หลุย เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๔๖๖ ณ วัดสุทัศนาราม อำเภอมือง จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีพระมหารัตน์ ญาณปาโล (ป.ธ.๔) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระมหาปิ่น ปญญาโณ เป็นพระกรรมวาจาจารย์

ปี พ.ศ.๒๔๘๒ ท่านได้ย้อนกลับมาจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าอรัญญาวาสี อำเภอกำแพง จังหวัดหนองคาย เป็นเวลา ๙ พรรษา ได้อบรมพระเณรอุบาสก - อุบาสิกา อย่างเต็มกำลังความสามารถ จากนั้นย้ายไปจำพรรษาอยู่ที่จังหวัดจันทบุรี ๒ พรรษา พ้อออกพรรษาท่านได้ข่าวเรื่องการ

^{๕๐} <<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13096>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

อาหารของท่านพระอาจารย์มั่น ที่บ้านหนองเสือ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร และได้ปฏิบัติพยาบาลรักษาท่านจนถึงวันที่ท่านมรณภาพ หลังจากการถวายเพลิงศพของท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ สำเร็จลงด้วยความเรียบร้อยแล้ว ท่านได้เดินทางไปเผยแผ่ธรรมะทางจังหวัดภาคใต้ และได้ตั้งวัดธรรมยุตขึ้นเป็นครั้งแรกที่จังหวัดภูเก็ต ท่านจำพรรษาอยู่ที่นั่นนานถึง ๑๕ ปี จึงเดินทางกลับมาจำพรรษาอยู่ที่ภาคอีสาน โดยได้แวะเยี่ยมพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ที่อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ท่านได้พักจำพรรษา ณ วัดถ้ำขามของพระอาจารย์ฝั้นนาน ๑ พรรษา หลังจากออกพรรษาแล้ว ในปี พ.ศ.๒๕๐๘ ท่านได้เดินทางไปจำพรรษาวัดหินหมากเป้งเป็นการถาวร จนกระทั่งวันที่ ๖ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๖ ท่านได้ตัดสินใจลาหมู่คณะและญาติโยมออกจากวัดหินหมากเป้ง เพื่อไปพำนัก ณ วัดถ้ำขาม บนเทือกเขาภูพาน จังหวัดสกลนคร หลังจากที่มาอยู่พำนักที่นั่นแล้ว สุขภาพของท่านค่อยฟื้นตัวดีขึ้นเป็นลำดับ ท่านจึงตัดสินใจอยู่พรรษา ณ วัดถ้ำขามต่อไป

สมณศักดิ์ วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๓ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชวชิรคุณะชั้นราช ที่ พระราชวชิรธรรมวิธานวิมลญาณวิเศษ ยติคณิสสรบวรสังฆาราม อรัญวาสี

มรณภาพ ท่านอาหารหนักครั้งสุดท้าย เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ และได้ถึงแก่มรณภาพด้วยอาการสงบ เมื่อเวลา ๒๑ นาฬิกาเศษ ของวันที่ ๑๗ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๓๗ ณ วัดถ้ำขาม อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สิริอายุรวมได้ ๙๒ ปี ๗ เดือน ๒๑ วัน พรรษา ๗๑^{๕๑}

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

พระอาจารย์เทศก์ เทศรสี ได้เขียนบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางลงไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ ในหนังสืออัตโนประวัติของท่านไว้ว่า

“หลังจากงานฌาปนกิจศพของท่านอาจารย์มั่นแล้ว เรามาร่ำพังกถึงหมู่คณะว่าเมื่อก่อนเรามีหมู่คณะยังไม่มากและยังไม่เป็นที่รู้จักของผู้คนกว้างขวาง อนึ่งพระผู้ใหญ่ที่เป็นร่มเงาเช่นเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทโท จันทร์) ก็ยังมีเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่ หากมีเรื่องเกี่ยวข้องกับทางคณะสงฆ์ท่านก็รับเอาเป็นภาระเสีย เมื่อท่านมรณภาพไปแล้ว เจ้าพระคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ติสโส อ้วน) ก็รับภาระแทน เมื่อท่านนั้นมรณภาพไปแล้ว ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ ก็เป็นที่รู้จักและเคารพนับถือของพระผู้ใหญ่เป็นอันมาก เวลานี้ท่านอาจารย์มั่นก็มามรณภาพไปเสียแล้วคงยังเหลือแต่พวกเรา ในคณะของพวกเรานี้ก็ไม่ก้องค์พระผู้ใหญ่รู้จักและจะรับเอาภาระของหมู่คณะอย่างจริงจังต่อไปนี้พระคณะลูกศิษย์ของพระอาจารย์มั่นกันนับวันแต่จะเป็นที่รู้จักของคนเป็นอันมาก (แต่เรามั่นใจไปหารู้ไม่ว่า ท่านที่ยังมีชีวิตเหลืออยู่ ณ บัดนี้ ต่อไปท่านก็จะเป็นพระผู้ใหญ่ และมีความสามารถด้วยกันทั้งนั้น ความวิตกนี้มันอาจจะเลอะเลือนไปก็ได้) อย่าเลยถ้ากระนั้นเราจะเดินทางเข้ากรุงเทพฯ

^{๕๑} มุลินธิพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต, บุรพาจารย์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๓๑.

หากมีโอกาสจะได้สังสรรค์กับพระผู้ใหญ่เพื่อฟังมติและอุบายของท่านเหล่านั้น ว่าท่านจะมีความคิดเห็นอย่างไรบ้านในคณะของพวกเรา

เราได้ออกเดินทางมาพักที่วัดบ้านจิกอุดรา เมื่อเราได้มาพักรวมกันกับอาจารย์อ่อนญาณสิริ พักวัดทิพยรัตน์ ที่อุดรา ท่านอาจารย์อ่อนเข้าใจว่า เราหนีหมู่คณะเอาตัวรอด

เราชี้แจงข้อเท็จจริงให้ท่านฟังทุกประการ ท่านจึงเข้าใจความหมายของเรา อนึ่งในพรรษานี้ได้ทราบที่ท่านอ่อนเองก็ได้ไปจำพรรษาที่ถ้ำเขาหย้อย จังหวัดเพชรบุรีเหมือนกัน ไม่ทราบว่าท่านจะเข้าใจในคำพูดของเราอย่างไรก็ไม่ทราบ เมื่อเราเข้าไปกรุงเทพฯ แล้วก็ได้มีโอกาสเข้าไปกราบนมัสการพระเถระหลายรูป แล้วก็ได้รู้และเข้าใจในทัศนะของท่านแต่ละองค์ที่มีต่อคณะของพวกเราพอสมควร อันเป็นเหตุให้เรามั่นใจในตัวของตนเองและหมู่คณะเป็นอย่างดี แต่เรายังต้องการอยากจะชมปฏิบัติและแนวปฏิบัติของสำนักที่มีชื่อเสียงต่าง ๆ เช่นที่ราชบุรีแลเพชรบุรี เป็นต้น เราจึงได้ออกเดินทางไปขอพักเพื่อศึกษาในสำนักนั้น ๆ จนกระทั่งถึงจังหวัดสงขลา ขณะนั้นพระขุนศิริเตโชดม (อำพัน) ซึ่งเคยเป็นอดีตนายอำเภอ แล้วก็เคยอยู่ด้วยเรามาแล้ว เธอไปเผยแพร่พระธรรมปฏิบัติทางภูเก็ต พังงา ภายหลังมามีพระมหาปิ่น שליโต (พระครูวิโรจธรรมจารย์) เป็นชาวนครปฐมซึ่งไม่ใช่คณะของเรา ไปช่วยประโคนเข้าอีกหนึ่งแรง ทำให้ผู้คนตื่นตื่นแลเอิกเกริกจนเลยขอบเขต เป็นเหตุให้เกิดความแตกร้างเป็นกลุ่มเป็นก๊ก พระมหาปิ่นคุมสถานการณ์ไว้ไม่อยู่และหมู่ก็ไม่มี เมื่อเธอได้ข่าวว่าเรามาอยู่สงขลา เธอจึงได้ไปขอร้องให้คณะของเราไปช่วยแก้ไขสถานการณ์

เข้าไปเกาะภูเก็ตครั้งแรก และ ผจญภัยอย่างร้ายแรง

เกาะภูเก็ตสมัยนั้น ในมโนภาพของคนโดยมากเข้าใจว่าเป็นดินแดนอยู่โดดเดี่ยวและสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรเป็นอันมาก มีเศรษฐี มหาเศรษฐีเต็มไปหมดทั้งเกาะ อนึ่งคนในเกาะนั้นนอกจากนักธุรกิจแล้ว อาจไม่ค่อยได้เห็นโลกภายนอกนัก ความจริงแล้วมีส่วนถูกต้องราว ๓๐ % เพราะการคมนาคมก็ยังไม่สะดวก โดยมากข้ามไปเกาะภูเก็ตโดยทางเรือ เรายังจำได้เราข้ามไปเกาะภูเก็ตครั้งแรกไปเครื่องบิน ขึ้นจากสงขลาไปลงภูเก็ต เทียวบินที่เราไปมีพวกเราพระสองรูปกับฆราวาสหนึ่งคนเท่านั้น เมื่อส่งเราแล้วขากลับจากภูเก็ตมาลงสงขลา มีคนโดยสารคนเดียวแท้ ๆ อนึ่งกรรมกรคนอีสานก็ยังมีไม่กี่คน คนแถบนั้นพากันกลัวคนอีสานเหมือนกับกลัวยักษ์กลัวเสืออย่างนั้นแหละ เพราะเขาได้ข่าวเล่าลือกันต่อ ๆ มาว่า คนอีสานใจดำอำมหิตโหดร้ายจับเด็ก ๆ ฆ่ากินเป็นอาหาร หลังจากเราเข้าไปแล้วได้หนึ่งปี กรรมกรอีสานพากันแห่เข้าไปเป็นหมู่ แล้วก็เดินตามหลังกันตามถนนยาวเหยียดเลยคนในเมืองพากันมองดูตาดั้งเทียว ส่วนคนที่อยู่ริมเมืองตลอดบ้านนอกเห็นเข้าแล้ว พากันวิ่งเข้าบ้านถ้าอยู่ปากก็วิ่งหัวซุกหัวซุนเลย นี่เราก็ไม่เห็นด้วยตาตนเองดอกแต่คนเขามาเล่าสู่ฟัง ด้านความมีความจนคนไทยเราทุกภาคก็เห็นจะไม่เกินกันถึง ๕% กระมัง คนเรามีมากใช้มากมีน้อยใช้น้อย ที่น่าสงสารคนภูเก็ตมากที่สุดก็คือ คนจนอยากจะทำตนให้เทียมคนมีคนรวยนี้ชิมันแยะหน่อย

เราเข้าไปอยู่เกาะภูเก็ตครั้งแรก นอกจากจะไม่มีความตื่นตื่นอะไรแล้ว ยังไปผจญกับภัยแม่ต่อแม่แดนอีกด้วย นั่นคือยังเหลืออีกราว ๑๐ กว่าวันจะเข้าพรรษา ได้มีผู้คนพร้อมด้วยพระคณะ

หนึ่งเขาร่วมหัวกันคิดกันไม่ยอมให้เราอยู่ หัววิธีก็คิดกันด้วยประการต่าง ๆ ถึงกับเอาไฟไปเผาเสนาสนะบ้าง ใส่ยาเบื่อบ้าง เอาก้อนอิฐปาบ้าง ห้ามมิให้คนตักบาตรให้กินบ้าง บางทีพวกเราออกบิณฑบาตเดินตรงมาใส่จะชนเอาบ้าง เราเป็นอาคันตุกะมาอยู่ในถิ่นเขา ต้องของ้องอนเขา ได้เข้าไปหาหัวหน้าเขา ร้องขอขอยู่จำพรรษาในถ้ำนี้สักพรรษาบ้างเพราะจวนเข้าพรรษาแล้ว ท่านไม่ยอมและหาว่าพวกเราเป็นพระจรจัดไปโน่นอีกด้วย เราได้ชี้แจงและอ้างเหตุผลอย่างไร ๆ ให้ท่านฟัง ท่านก็ยังยืนกรานไม่ให้ยอมทำเด็ดขาด สุดท้ายท่านบอกว่าผู้ใหญ่ท่านไม่ให้อยู่ (หมายถึงผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ) เราก็เลยบอกท่านตรง ๆ เลยว่าเมื่อผู้ใหญ่ท่านมี ผู้ใหญ่ผมก็มีเหมือนกัน ภายหลังได้ทราบว่าคุณทำทนายอย่างหนักเลยบอกว่า ถ้าพระคณะธรรมยุตอยู่จำพรรษาที่ภูเก็ท - พังงาได้จะยอมมุ่งกางเกงเอาเสียเลย ฟังดูน่ากลัวจัง

พรรษา ๒๘ จำพรรษาที่โคกกลอย จังหวัดพังงา (พ.ศ. ๒๔๙๓)

ผลที่สุดพวกญาติโยมที่เคารพนับถือพวกเรา ก็ยอมจัดเสนาสนะให้เราอยู่จำพรรษาจนได้ ในปีนี้พระเถระได้ติดตามเราไปอยู่ด้วย ๑๕ รูป รวมทั้งอยู่ก่อนแล้ว ๑๘ รูป แล้วก็แยกกันอยู่สามแห่งด้วยกัน คือ ที่ตะกั่วทุ่ง ๑ แห่ง ท้ายเหมือง ๑ แห่ง และที่โคกกลอยที่เราอยู่นี้ อีก ๑ แห่ง ในพรรษานั้นนอกจากคลื่นบนผิวน้ำจะกระทบอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังมีคลื่นใต้น้ำมากระทบกระหน่ำอีกด้วย นั่นคือ คณะธรรมยุตด้วยกันนี่เอง เอ๊ะเอะเอาว่า พวกเราไม่มีธรรมวินัยเป็นเครื่องดำเนินปฏิบัติผิดนอกแบบแผน ตำรา ไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมโนโบสถ์ ใครอยากเป็นพระอรหันต์ไปหาอาจารย์เทศก์โน้น (อาจเป็นการประชดลูกศิษย์ที่หนีมาหาเราก็ตได้ เพราะพระทางบักขี้ออกพรรษาแล้วหาผู้อยู่เฝ้าวัดยาก) หากจะเป็นความเห็นเช่นนั้นจริง ถ้าเป็นพระนวกะบวชใหม่ไร้การศึกษาพอควรแล้วน่าจะเห็นใจ เพราะท่านมีแต่ภาคศึกษา ไม่ได้ปฏิบัติ ส่วนเราได้ศึกษามาแล้ว และได้ปฏิบัติตามมาเป็นอาจินตั้งแต่อุปสมบทพรรษาแรก

เรื่องที่เขาไม่ยอมให้เราอยู่จำพรรษายังไม่ยุติ ทราบว่าเรื่องได้ขึ้นไปถึงกรมการศาสนาในทำนองฟ้องว่า พวกเราเป็นพระจรจัดมาทำให้บ้านเมืองวุ่นวายแตกร้างสามัคคี แล้วมีคำสั่งมาให้บันทึกหนังสือสุทธิพวกเราเพื่อจะสอบสวนข้อเท็จจริง แต่ศึกษาธิการจังหวัดไม่กล้ามาด้วยตนเอง ได้ใช้ให้ศึกษาธิการอำเภอมาขอบันทึก เมื่อเราถามหาหนังสือคำสั่งไม่มี เราจึงไม่ให้บันทึกแล้วเราได้ชี้แจงระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ให้เขาทราบโดยถ้วนถี่ เมื่อเขากลับไปแล้วไม่ทราบว่าเขาทำอย่างไรกันเราก็ไม่รู้ ทราบภายหลังว่า เจ้าคณะภาคมีหนังสือมาเทศนาให้เจ้าคณะจังหวัดและผู้ว่าการจังหวัดกันต์ बैठ เรื่อที่เล่มนี้เป็นเพียงเอกเทศของประสพการณ์ปีแรกที่เข้าไปอยู่ในเขตจังหวัดพังงา ถ้าจะเล่าทั้งหมดก็กลัวผู้อ่านจะเบื่อเรื่องซีหมูราซีหมาแห้ง คนเราเกิดมาในโลกนี้ไม่ว่าใครจะทำอะไร ไม่ว่าดีหรือชั่ว จะเป็นไปเพื่อความเสื่อมหรือความเจริญก็ตาม จำต้องมีอุปสรรคด้วยกันทั้งนั้น ที่จะสำเร็จตามเป้าหมายได้อยู่ที่ความรอบคอบอดทนหาเหตุผลมาแก้ไข ถ้าหาไม่แล้วก็จะไม่บรรลุได้เลย แล้วก็กำลังใจในอันที่จะทำสิ่งนั้น ๆ ให้บรรลุผลรวดเร็วเข้าอีกด้วย โดยเฉพาะพระคณะธรรมยุตไม่ว่าจะ

ไปอยู่ ณ ที่ไหน ทำอะไรล้วนแต่มีอุปสรรคทั้งนั้น แล้วก็สำเร็จตามเป้าหมายโดยมาก เราเลยอยากจะ
นำเอานิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกกับลูกแกะมาสาธกไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า

เฮ้ย มีงทำไมมาทอน้ำของกูให้ขุ่นเล่า”

ลูกแกะ “นาย ข้าไม่ได้ทำน้ำของนายให้ขุ่นดอก ข้าเดินอยู่ใต้น้ำต่างหาก”

สุนัขจิ้งจอก “เถอะน่าถึงเองไม่ได้ทำน้ำของข้าให้ขุ่น พ่อของเองก็ทำผิดไว้กับข้า
มาแล้วนี่หน่า”

ว่าแล้วก็ตะครุบเอาลูกแกะไปกินเป็นอาหาร เอวี่

ออกพรรษาแล้วเราเริ่มสร้างกุฏิสมาธิหนึ่งหลังเป็นเรือนไม้ แต่ยังไม่ทันเรียบร้อยดี

พรรษา ๒๙ - ๔๓ จำพรรษาที่ภูเก็ต (พ.ศ. ๒๔๙๔ - ๒๕๐๖)

พอดีวันตรุษจีนในแล้งนั้น คุณนายหลุยวุ่น ภรรยา หลวงอนุภาชภูเก็ตการ นายเหมือง
เจ้าฟ้า มานิมนต์ให้เข้าไปอยู่ภูเก็ต เราพร้อมด้วยพระมหาปิ่นและพระเถรอีกรวม ๔ รูปด้วยกัน พวก
เราได้อรจังหวัด และแสวงหาที่ตั้งสำนักอยู่จนกว่าจะสำเร็จเราได้ย้อมมาโคกกลอยที่เราจำพรรษาอีกให้
พระมหาปิ่นดูแลการก่อสร้างจนเสร็จ เราจึงไปจำพรรษา ปีนี้พวกเราอยู่จำพรรษารวมกันมีพระ ๔ รูป
สามเณร ๑ รูป ได้ที่เชิงเขาโต๊ะแซะข้างศาลากลางจังหวัดเป็นที่จำพรรษา พวกเราได้อยู่เกาะภูเก็ต
ตลอดเวลา ๑๕ ปี ไม่เคยได้กลับไปจำพรรษาในเขตพังงาอีกเลย ตั้งแต่พังงาตลอดถึงกระบี่ ในสาม
จังหวัดนี้ อยู่ในคุ้มครองของเราทั้งหมด เปรียบเหมือนกับวัด ๆ เดียวกัน มีกติกาข้อวัตรแนวปฏิบัติ
ระเบียบอันเดียวกันทั้งหมด พระเถรองค์ไหนไม่ว่าอยู่ ณ สำนักใดก็ตาม หากขัดข้องต้องประสงค์สิ่งใด
ในสิ่งที่จำเป็น ใครมีอะไรก็เฉลี่ยแบ่งปันสงเคราะห์กันตามมีตามได้ มีงานในสำนักไหนก็พร้อมใจพร้อม
แรงกันทำด้วยความสามัคคี หากจะมีปัจจัยลามกเกิดขึ้นก็พร้อมกันมอบถวายไว้เพื่อบำรุงในสำนักนั้น ๆ
ต่อไป ปัจจัยเขาถวายเฉพาะส่วนตัวก็พากันเก็บไว้เป็นกองกลาง เราเป็นอุปัชฌาย์ เขาถวายส่วนตัวเรา
มอบถวายไว้เป็นกองกลางยังถูกเขาต่อว่าเลย แต่พวกเราก็ได้มีความเดือดร้อนเพราะไม่มีเงินใน
กระเป่าเลย ญาติโยมเขาเอาใจใส่ดูแลปฏิบัติพวกเราอย่างดีเลิศ ขาดเกินอะไรแม้แต่คาร์ถไปมาเขาก็พา
กันจัดการให้เรียบร้อยทั้งนั้น เรื่องเหล่านี้ไม่มีที่ไหนอีกแล้ว นับแต่เราบวชมา ที่จะได้รับความสะดวก
เหมือนครั้งนี้ พวกเราจึงขอขอบพระคุณชาวภูเก็ต - พังงา ที่ได้อุปฐากพวกเราไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ในช่วงระยะที่เราเข้ามาอยู่เกาะภูเก็ตนี้ เราพยายามสร้างแต่ความดีทั้งเพื่อตนแลส่วน
รวม ได้ติดต่อกับเจ้าคณะท้องถิ่นทุก ๆ องค์ และท่านเหล่านั้นก็ให้ความเอื้อเฟื้อแก่พวกเราเป็นอย่างดี
ยิ่ง มีธุระกิจการงานอะไรเกิดขึ้นก็เคยได้ร่วมกันปรึกษาหารือกันบ่อย ๆ และเข้าใจกันดี เข้าพรรษาเรา
ได้พาคณะของเราไปถวายเครื่องสักการะแก่พระเถระทั่วทุก ๆ องค์ ทุก ๆ ปีไม่เคยขาด ไม่เหมือนที่พังงา
แม้ที่พังงาก็มีบางคนส่งข่าวบอกเราว่า เขาไม่พากันรังเกียจคณะของเราดอก เขาเกียดเฉพาะพระมหา
ปิ่นองค์เดียวเท่านั้น เห็นจะเป็นเพราะพระมหาปิ่นเธอพูดโห่ฮากโป่งปางโผงผางลืมหิว เมื่อมีคนขอ
เข้าก็ได้ คนแบบนั้นถือไม่ได้ดอก เข้าตาราภาษาอีกसानว่า ใครถือคนชนิดนั้นจะไม่มีช้อนชอน้ำแกง

ส่วนด้านญาติโยม พวกเราก็อุตสาหะพยายามอบรมสั่งสอนให้รู้จักขนบธรรมเนียมในทางพุทธศาสนา แล้วก็ทำเป็นตัวอย่างให้ดู ตลอดถึงสอนให้รักษาอุโบสถไม่ใช่แต่ในพรรษา นอกพรรษาก็ให้รักษาด้วย สนับสนุนพระที่ท่านสอน เป็นทุนไว้ก่อนแล้วให้มันคงยิ่ง ๆ ขึ้น ข้าพพวกเรายังได้ฝึกอบรมภาวนาทำสมาธิทุก ๆ ค่ำ จนทำให้เขาเหล่านั้นได้ผลเป็นที่ประจักษ์แก่ตนเองตามกำลังศรัทธาของตน ๆ อีกด้วย

อนึ่ง หมู่เพื่อนทางอีสานที่เป็นคณะเดียวกัน ก็ได้พากันทยอยติดตามเราลงไปมากขึ้น เป็นลำดับ ส่วนกุลบุตรในท้องถิ่นก็เกิดมีศรัทธาพากันมาอุปสมบทเรื่อย ๆ คณะธรรมยุตทางปักชได้ ผู้มีใจสมัครใคร่ ในทางปฏิบัติก็พากันมาอบรมด้วยเป็นอันมาก แล้วก็ได้ขยายสำนักออกไปถึงจังหวัดกระบี่ รวมทั้งสามจังหวัดนี้ มีสำนักที่พวกเราไปอยู่จำพรรษา ๑๑ สำนักด้วยกัน ปีหนึ่ง ๆ ในพรรษามีพระเถรรวมทั้งหมดเฉลี่ยแล้วร้อยละกว่ารูป มากกว่าพระเถรในเขตอำเภอเมืองภูเก็ตเมื่อปีเราไปอยู่ครั้งแรกอีกเท่าตัว เมื่อมีพรรคพวกมากขึ้นเราได้จัดให้มีการศึกษานักธรรมเปิดสอนประจำในสำนักของใครของมัน ถึงเวลาสอบแล้วจึงมารวมกันสอบ ปีแรกเราได้ให้ไปสอบที่สำนักวัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีต่อมาเราได้ออกอนุญาตเปิดสอบขึ้นที่วัดเจริญสมณกิจ ภูเก็ตเอง มีนักเรียนทั้งสามชั้นเข้าสองรวมไม่น้อยกว่า ๖๐ รูปทุก ๆ ปี แล้วก็สอบได้คะแนนดีเสียด้วย จนมหามกุฏราชวิทยาลัยยกฐานะให้เป็นชั้นโท เราเห็นคุณค่าในกิจการพระพุทธศาสนาที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติควบคู่กันไป จึงได้ดำเนินตามแนวนั้นสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

พวกเราได้ต่อสู้กับอุปสรรคนานาประการเป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี เพื่อบำเพ็ญศาสนกิจอันเป็นประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ส่วนรวม เพื่อฉลองความต้องการของญาติโยมชาวภูเก็ต - พังงาอันมีพระคุณแก่พวกเราเป็นอันมาก อย่างน้อยเขาเหล่านั้นก็ได้ดูโฉมหน้าอันแท้จริงของพระคณะธรรมยุตและคณะศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ นัยว่า พระคณะธรรมยุตเคยมาเพื่อจะตั้งรกรากลงที่ภูเก็ตนี่ตั้งหลายครั้งแล้ว แต่ไม่เป็นผล อนึ่งไม่ต้องพูดถึงเรื่องชื่อนามของท่านอาจารย์มั่นละ แม้แต่ลูกศิษย์ของท่านก็ไม่กล้ากราบเข้ามาในภูเก็ตนี่เลย คณะของพวกเราเข้ามาตั้งสำนักจนก่อสร้างให้เป็นวัดถาวรลงได้นี้ นับว่าเป็นประวัติการณ์ของคณะธรรมยุตละของเกาะภูเก็ตทีเดียว แล้วเราก็ภูมิใจว่า เราได้ทำการใช้หนี้สินชาวภูเก็ต - พังงา ผู้ไม่เรียกร้องเอาหนี้คืนแล้ว

ความวิตกของเรากลายมาเป็นความจริงขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้น มันเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ตลอดถึงสาธุชนทั้งหลายพากันมาสนใจในคณะของพวกเราเป็นอันมาก แต่ส่วนตัวของเราแล้ว ไม่มีความรู้สึกอะไรเลย เพราะเราบวชในพระพุทธศาสนาก็ต้องทำหน้าที่ของผู้เห็นพระคุณของพุทธศาสนา เพื่อเป็นการกตเวทิตาคุณ ส่วนเหตุอุปสรรคต่าง ๆ ก็เคยได้พบผ่านมากบ้างน้อยบ้างเป็นธรรมดา ต่อเมื่อมีคนเจาะหน้าถามถึงเรื่องเหตุการณ์ทำที่ตื่นเต้น เราจึงมีความรู้สึกนึกคิดบ้างนิด ๆ โดยเฉพาะพระผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ ท่านพากันสนใจเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้ดังต่อไปนี้คือ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เจ้าคณะภาค (ธรรมยุต) ได้อาราธนาให้พระอาจารย์สิงห์ ขนดาคโม ไปอบรมกรรมฐานแก่พุทธบริษัทชาวเมืองเพชรบุรี

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ ขอสมณศักดิ์พระครูญาณวิเศษให้พระอาจารย์สิงห์ พร้อมกับนี้ก็ขอเราอีกองค์ แต่เรานั้นได้ตกไปเพราะเรายังไม่มีสำนักเป็นที่อยู่ถูกต้องพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์

เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ แต่งตั้งให้เราเป็นอุปฆาตย์ พร้อมกับนี้ก็แต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอ (ธรรมยุต) ภูเก็ต - พังงา - กระบี่

เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ให้รักษาการแทน ในตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุต) ในจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย พร้อมกับนี้ก็ให้เป็นผู้อำนวยการ ศึกษาธรรมในสามจังหวัดนั้นด้วย

เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ตั้งให้เป็นเจ้าคณะจังหวัดในสามจังหวัดนั้น

เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้ขอลาออกจากเจ้าคณะทั้งสองตำแหน่ง เป็นกิตติมศักดิ์สมณศักดิ์

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูนิโรธรังสี

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ สามัญ ฝ่ายวิปัสสนา ที่พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ พร้อมกับพระอาจารย์สิงห์ ขนดาคโม และ พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร

ต่อจากนั้นมาคณะคณาจารย์ฝ่ายกรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์สายของพระอาจารย์มั่น ก็มีผู้ได้รับสมณศักดิ์เรื่อย ๆ มาหลายรูป เรื่องสมณศักดิ์ของพระคณะกรรมฐานนี้เราไม่อยากให้มี เพราะมันไม่สมดุลงัน โดยเฉพาะคณะลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ เราเคยได้มีหนังสือส่วนตัว คัดค้านพระผู้ใหญ่แล้ว และต่อหน้าท่านเราก็เคยคัดค้านโดยอ้างสิ่งที่ควรและไม่ควร อุปมาเหมือนเอา เครื่องเพชรไปแขวนไว้ที่คอของลิง มันจะมีความรู้สึกอะไร แต่นี่ก็เป็นความเห็นส่วนตัวของเราอีก แต่ มันไม่แนเหมือนกัน ลิงบางตัวเมื่อถูกแต่งด้วยเครื่องเพชรเข้า มันอาจเข้าใจว่าตัวเป็นมนุษย์ไปก็ได้ แต่ ผลที่สุดท่านก็ขอร้องเพื่อประโยชน์แก่การบริหารคณะสงฆ์ส่วนรวมจนได้

เราเกิดมาในโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ย่อมมีสิทธิเสรีอยู่ได้โดยชอบ แต่ทุก ๆ คนจะมี อยู่ในเพศภูมิและฐานะมีจนใด ๆ ก็ตาม โลกธรรมก็ย่อมครอบงำถึงด้วยกันทั้งนั้น เว้นแต่เราจะรับเอา โลกธรรมนั้นมาไว้เป็นเจ้าของหัวใจของเราหรือไม่เท่านั้นเอง เราใช้โลกธรรมให้เป็นประโยชน์ก็ดี เหมือนกัน

เมื่อก่อนหมู่เพื่อนและใคร ๆ เห็นเราแล้ว ดูเหมือนเราหลงตาคนป่าคนหนึ่งอย่างนั้นแหละ แต่เราก็ชอบใจเป็นหลงตาคนป่านั้นด้วย แต่พอเราได้ตำแหน่งและได้รับสมณศักดิ์แล้ว มาเดี๋ยวนี้ใคร ๆ เห็นเข้าแล้วเรียกออกชื่อทักทายเชื้อเชิญในที่ทุกสถาน แม้เราต้องการจะติดต่อกันอะไร

ก็คล่องตัว ฉะนั้นสมณศักดิ์จึงเพิ่มภาระและเกียรติแก่เรามากขึ้น เราจึงไม่เห็นสมควรแก่พระผู้ต้องการความสงบอยู่ป่าเลย

เราเข้ามาอยู่เกาะภูเก็ต ๒ - ๓ ปี แรกก็ดีดอกสุขภาพก็พอเป็นไป แต่ปีต่อ ๆ มาโรคของเราไม่ค่อยถูกกับอากาศเสียเลย มันเป็นธรรมดาโรคนี้เกี่ยวกับเรา อยู่ไหนสุขภาพจะดีปกติไม่เกิน ๓ ปี ต่อนั้นไปแล้วจะเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปเลย แล้วในใจของเราก็มีได้ตั้งใจจะอยู่ ณ ที่นั้นตลอดไป เราเคยได้บอกเรื่องนี้ไว้กับหมู่เพื่อนและญาติโยมไว้แต่ปีมาอยู่ที่แรกแล้ว แต่เราก็กอยู่มาได้นานถึง ๑๕ ปี เพราะการขอร้องของพระผู้ใหญ่และญาติโยมแท้ ๆ

มาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ เราได้ขออำลาชาวภูเก็ต - พังงา - กระบี่ ด้วยความสงสารในน้ำตาอันนองหน้าของเขาเหล่านั้น พร้อมด้วยสำนักต่าง ๆ ที่พวกเราได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจได้ใช้พัสดุและทรัพย์ของชาวปักษ์ใต้ ก่อสร้างให้เป็นถาวรวัตถุทั้งปวง มอบให้เป็นมรดกแก่ชาวปักษ์ใต้ทั้งหมด พร้อมด้วยตำแหน่งอันมีเกียรติของเราด้วย พวกเราจึงขอให้ชาวปักษ์ใต้ที่อุปถัมภ์ค้ำจุนพวกเราทุก ๆ คน จงประสบแต่ความสุขความเจริญภิญโญยิ่ง ด้วย ยศ ลาภ อายุ วรรณะ สุขะ สมบูรณ์ทุก ๆ คนเถิด อนึ่งวัดและสำนักต่าง ๆ ของจริงถาวรเจริญรุ่งเรืองเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนรวมเถิด”^{๕๖}

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดมีขึ้นโดยการนำของพระราชสิริธรรมรังษี (เทศก์ เทสรังษี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม และท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง แม้ท่านจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนาตามแนวพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังษี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) มีประมาณ ๔๔ แห่ง^{๕๗}

๓.๕.๔ พระสุทธิธรรมรังษีคัมภีร์เมธาจารย์ (ลี ธมฺมธโร)

๑) ประวัติโดยสังเขป

พระสุทธิธรรมรังษีคัมภีร์เมธาจารย์ (๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙ - ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔) ท่านเป็นพระนักวิปัสสนากรรมฐานสายหลวงปู่มั่นที่สำคัญยิ่งในประเทศไทย ซึ่งเป็นศิษย์ที่

^{๕๖} <www.dhama-gateway.com/monk/monk_biography/lp-thes/lp-thes_hist_06.htm>
(วันที่ สืบค้นข้อมูล : ๘ มีนาคม ๒๕๕๘)

^{๕๗} พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตฺตโน), คณะสงฆ์ธรรมยุตติในภาคใต้, อ่างแล้ว, หน้า ๑๔๐

ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โปรดปรานมากที่สุด และท่านเป็นผู้ที่ริเริ่มสร้างวัดโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ ให้เป็นวัดกรรมฐานสายหลวงปู่มั่นวัดแรกในเมืองหลวง และเพราะจากจุดเริ่มต้นที่ท่านเริ่มต้นนี้เอง ที่ทำให้ชาวเมืองหลวงได้รู้จักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสายพระป่าเป็นครั้งแรก และท่านนี่เอง เป็นผู้ที่ได้ริเริ่มการจัดงานฉลองอันยิ่งใหญ่ในสายพระป่ากรรมฐาน คือ งานฉลองกิ่งพุทธกาล ๒๕ พุทธศตวรรษ วัดโศการามได้อย่างยิ่งใหญ่สมศักดิ์ศรีที่เมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนทุกคนมาร่วมในงานบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ ในงานนี้มีคณะพระป่ากรรมฐานมาในงานนี้กันมากมาย เช่น พระอาจารย์มหาบัว ญาณสมปนฺโน พระอาจารย์ตื้อ อจลธมฺโม พระอาจารย์สิงห์ ขนตยาคโม พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร เป็นต้น

ท่านเกิดในวัน พุธหัตถี ที่ ๓๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๙ ณ บ้านหนองสองห้อง ตำบลยางโกลน อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เวลา ๒๑.๐๐ น. เดือนยี่ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมีย เป็นบุตรของนายปาว และนางพวย นารีวงศ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันรวม ๙ คน เป็น ชาย ๕ คน เป็นหญิง ๔ คน

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรม และปฏิบัติ

ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ อายุครบ ๒๐ ปี ท่านได้ออกบวชเมื่อวันที่ ๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ตรงกับวันวิสาขบูชา ณ พัทธสีมาวัดบ้านหนองสองห้องโดยมีหลวงปู่อ้ม เจ้าอาวาสวัดบ้านหนองสองห้องเป็นพระอุปัชฌาย์

เมื่อท่านออกบวชได้ ๒ พรรษาจึงตั้งใจอธิษฐานให้ได้พบครูบาอาจารย์ที่ทรงคุณธรรมว่า “เวลานี้ข้าพเจ้ามุ่งหวังเอาดีทางพระศาสนาของจงให้ได้พบครูบาอาจารย์ที่ประพฤติปฏิบัติชอบภายใน ๓ เดือน”

ด้วยแรงอธิษฐานของท่าน ในปีพุทธศักราช ๒๔๖๙ ท่านได้พบพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่วัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สมความตั้งใจ ท่านพระอาจารย์มั่น ท่านได้สอนให้บริกรรมภาวนาพุทโธ เพียงคำเดียวเท่านั้น ขณะนั้นท่านกำลังอาพาธ ท่านจึงแนะนำให้ไปพักอยู่เสนาสนะป่าบ้านท่าวังหิน ซึ่งเป็นสถานที่เงียบสงัดวิเวกดี มีพระญาณวิเศษฐิติวิริยาจารย์ (สิงห์ ขนตยาคโม) พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล เป็นพระพี่เลี้ยง

ท่านขอญัตติใหม่ในคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุตที่วัดบูรพาราม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยมี ท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้ให้ไตรสรณคมน์ และศีล พระปัญญาพิศาลเถร (หนู ฐิตปญฺโญ) เป็น พระอุปัชฌาย์ พระอธิการเพ็ง เป็นพระกรรมวาจาจารย์ได้ฉายานามว่า “ธมฺมธโร” แปลว่า “พระผู้ทรงศีลธรรม”

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๐ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านหัวจัว ตำบลก้ามแมต อำเภอ กุดชุม จังหวัดยโสธร มี พระอาจารย์กงมา จิรปุญฺโญ พระอาจารย์อ่อน ญาณสิริ พระอาจารย์สาม อภิญาโณ ร่วมจำพรรษา

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๑ - ๒๔๗๓ จำพรรษาที่ วัดปทุมวนาราม อำเภอปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๔ จำพรรษาที่วัดเจติยหลวง ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ จำพรรษาร่วมกับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ในคราวที่จำพรรษาวัดเจติยหลวงนั้น ท่านพระอาจารย์มั่น ได้สั่งให้ท่านพอลิ ไปปฏิบัติกรรมฐาน ในที่อันมงคลสถาน ๓ แห่ง คือ

๑. ดอยชะม้อ จังหวัดลำพูน ๒. ถ้ำบวบทอง จังหวัดเชียงใหม่ ๓. ถ้ำเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖ จำพรรษาที่ เสนาสนะป่าช้าบ้องซี (ปัจจุบัน วัดป่าธรรมิการาม) อำเภอกระโทก (โขกชัย) จังหวัดนครราชสีมา

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๗ จำพรรษาที่เสนาสนะป่าบ้านตะกร้อ อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี

ปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ - ๒๔๗๙ จำพรรษาที่เสนาะป่าช้าฝัดคลองกุ่ม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ จำพรรษา ที่ป่าอสิตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ประเทศอินเดีย

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๔ จำพรรษาที่วัดควนมีด อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๕ จำพรรษา ที่เสนาะป่าบ้านผาแต่น ตำบลปายาง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๖ - ๒๔๘๘ จำพรรษาที่วัดบรมนิวาส อำเภอปทุมวัน กรุงเทพมหานคร

ปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ - ๒๕๐๔ จำพรรษาที่วัดโศการาม ตำบลท้ายบ้าน อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ

ท่านมรณภาพด้วยอาการอันสงบ ณ วัดโศการามในวันที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๔ เวลาประมาณ ๐๒.๐๐ น. สิริอายุ ๕๕ ปี ๓๓ พรรษา

หลังจากท่านมรณภาพ สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) มีพระบัญชาให้เก็บศพท่านไว้ยังไม่ถวายเพลิง เอาอย่างพระมหากัสสปะเถระ ที่ในวันหนึ่งในอนาคตกาลจะมีพระศรีอริยเมตไตรย มาเผาศพพระมหากัสสปะ อย่างสมศักดิ์ศรี

นัยของพระอาจารย์ลี้ก็ขอให้เอาเยี่ยงอย่างนี้เป็นอุทาหรณ์ว่า “ผู้มีบุญกรรมที่เกี่ยวข้องกับท่านในวันข้างหน้า จะได้มาถวายเพลิงสรีระร่างของท่านอย่างสมศักดิ์ศรี” และท่านมี

บัญชาอีกว่า ในบำเพ็ญกุศลและสวดมนต์อุทิศถวายท่านพ่อลีทุกคืนบรรดาบรรพชิตและคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นคณะศิษย์ของท่านพ่อลีได้ปฏิบัติตามมาโดยตลอด^{๕๔}

บทบาทของพระอาจารย์ลี ธรรมโร ซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ในระยะแรก ๆ นั้น ท่านเดินทางลงไปเผยแผ่ศาสนาธรรมที่จังหวัดสงขลา ช่วงปีพุทธศักราช ๒๔๙๔ จำพรรษาที่วัดควนมีด อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลจากการเผยแผ่ของท่านในครั้งนั้น ยังผลให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้เป็นอย่างสูง ทำให้ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบันยังมีภิกษุชาวปักษ์ใต้ในจังหวัดสงขลาที่ออกผนวชดำเนินตามปฏิปทาของท่านมากมายหลายรูปและเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในภาคใต้

๓.๕.๕ พระอาจารย์สาม อภิณจโน

๑) ประวัติโดยสังเขป

พระอาจารย์สาม อภิณจโน อดีตเจ้าอาวาสวัดป่าไทรวิเวก ต.นาบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์ พระป่าปฏิบัติศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต, พระอาจารย์ดูลย์ อดุล และพระอาจารย์สิงห์ ชันต ยาคโม

พระอาจารย์สาม มีนามเดิมว่า สาม เกษแก้วสี เกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ตรงกับเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๔๓ ณ บ้านนาสาม ต.นาบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์ โยมบิดา - โยมมารดาชื่อ นายปวม และนางถึง เกษแก้วสี มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด ๑๑ คน ท่านเป็นบุตรคนโต (หัวปี)

การบรรพชาและอุปสมบท ชีวิตในวัยเด็กนั้นสุดแสนยากลำบาก เพราะท่านต้องทำงานทุกอย่าง ลักษณะคล้ายผู้หญิงด้วยว่า น้อง ๆ ของท่านเป็นผู้ชายเสียหมด ไม่มีผู้หญิงเลย เมื่ออายุ ๑๙ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร สายมหานิกาย ณ วัดบ้านนาสาม อันเป็นวัดใกล้บ้านเกิดของท่าน จนกระทั่งอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ได้เข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยมีพระครูวิมลศีลพรต เป็นพระอุปัชฌาย์

ภายหลังอุปสมบท ท่านได้มุ่งมั่นศึกษาพระธรรมวินัย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๖๗ เมื่อทราบข่าวและกิตติศัพท์ของพระอาจารย์ดูลย์ อดุล ว่าได้กลับจากธุดงค์และจำพรรษาที่วัดป่าหนองเสม็ด ต.เจนีง อ.เมือง จ.สุรินทร์ จึงได้ไปกราบขอฝากตัวเป็นศิษย์เพื่อฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐาน พระอาจารย์ดูลย์ เห็นถึงความตั้งใจและความพากเพียรที่จะเอาดีทางด้านประพฤติปฏิบัติของศิษย์ จึงแนะนำให้ไปศึกษาธรรมกับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งขณะนั้นอยู่ที่จังหวัดสกลนคร ท่านจึงกราบลาออกเดินทางธุดงค์รอนแรมไปท่ามกลางป่าเขาเป็นเวลาหลายเดือน กว่าจะได้เข้านมัสการพระอาจารย์มั่น แล้วท่านก็ได้พักปฏิบัติธรรมอยู่กับพระอาจารย์มั่น ๓ เดือน ภายหลังจากสามเดือนผ่านไป พระอาจารย์มั่นได้

^{๕๔} <[wikipedia.org/wiki/พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์_\(ลี_ธรรมโร\)](http://wikipedia.org/wiki/พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์_(ลี_ธรรมโร))> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

แนะนำให้พระอาจารย์สาม ไปพบกับพระอาจารย์สิงห์ ชนตยาโคโม เพื่อเป็นพระผู้ฝึกฝนอบรมสั่งสอนต่อไป ในปีที่มาอยู่ปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์สิงห์นั้น ท่านได้ทุ่มเทชีวิตจิตใจอยู่กับการปฏิบัติจนต้องล้มป่วยอย่างหนักเกือบเสียชีวิต แต่ด้วยจิตใจเข้มแข็งแรงกล้าในธรรมะของพระศาสดาเจ้า พร้อมกับได้เห็นความจริงที่เกิดขึ้นภายในใจ ท่านไม่ยอมละลดต่อสู้กับโรคนั้น ชนิดผอมแห้งเหี่ยวกระดูก ต้องอาศัยกำลังใจ และไม่ทำยันทัวเดิน ท่านเคยเล่าไว้ตอนหนึ่งว่า “เรานักต่อสู้ลูกพระพุทธเจ้า ถ้ามันยังไม่ตายยังหายใจอยู่ แม้เขาเดินไม่ได้เอาไม้เท้าเดินก็ต้องยอมตายกับความดีงามนะพวกเธอ” ครั้นได้พบหลวงปู่มั่นและหลวงปู่สิงห์ และหลวงปู่ทั้งสองได้รับตัวท่านไว้เป็นศิษย์ ให้การอบรมสั่งสอนแล้ว ท่านจึงกราบลาไปจำพรรษาที่จังหวัดสุรินทร์

ญาติเป็นธรรมยุต พระอาจารย์สาม แต่เดิมท่านบวชพระเป็นฝ่ายมหานิกาย เพราะในจังหวัดสุรินทร์สมัยนั้นยังไม่มีพระฝ่ายธรรมยุตเลย ต่อมา หลวงปู่สามได้ย้อนกลับไปพบหลวงปู่สิงห์ ชนตยาโคโม เพื่อญาติเป็นสายธรรมยุต ณ วัดป่าสาละวัน ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา โดยมีพระครูจิตวิโส เป็นพระอุปัชฌาย์, พระอาจารย์สิงห์ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ และพระอาจารย์มหามิน เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้รับฉายาว่า อภิภูจนโณ

ออกเดินธุดงค์เพื่อมุ่งปฏิบัติภาวนา พระอาจารย์สาม เป็นพระผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบ ท่านไม่ค่อยยอมอยู่กับที่ จะอยู่ที่เพียงเข้าพรรษา หรือขออุบายธรรมจากครูบาอาจารย์ชั่วครูชั่วคราวเท่านั้น ท่านก็จะเดินธุดงค์ต่อไปตั้งแต่เหนือจดใต้จากภาคกลางจดภาคตะวันออก ภาคอีสานทั้งหมด ท่านเป็นพระนักธุดงค์กรรมฐานที่มีความมานะอดทนเป็นพิเศษ ท่านถือคติที่ว่า “ท่านเป็นศิษย์ของพระตถาคต แม้ยังมีลมหายใจอยู่ ก็ต้องสู้กันให้ถึงที่สุด” พระอาจารย์สิงห์ได้ชี้แนะให้ท่านไปธุดงค์ฝึกจิตกัมมัฏฐาน เทศนาสั่งสอนญาติโยม ร่วมกับพระอาจารย์ลี ธัมมธโร ในพื้นที่ จ.อุบลราชธานี เมื่อถึงช่วงออกพรรษา พระอาจารย์สาม จะเสาะหาสถานที่วิเวกตามป่าเขา เพื่อประกอบความเพียร เมื่อเดินทางกลับทุกครั้ง หลวงปู่สามจะไปพบพระอาจารย์ดุลย์ ที่วัดบูรพาราม จ.สุรินทร์ เพื่อช่วยบูรณะสร้างอุโบสถ และได้ไปธุดงค์ในภาคตะวันออก เช่น จันทบุรี ระยอง เป็นต้น ตั้งแต่สมัยเป็นพระภิกษุหนุ่มจนเข้าสู่วัยชรา ท่านได้ต่อสู้ชีวิตทุ่มเทกับการปฏิบัติมาอย่างโชกโชน ท่านเพ่งเพียรภาวนาอยู่เป็นนิจ ครั้นมาปรารภกับตนเองว่า “บัดนี้กำลังกายของเราก็อ่อนแอลงไปมากแล้ว น่าจะกลับมาอยู่ถิ่นเดิม คือในจังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้แล้วยังจะได้อยู่ใกล้ครูบาอาจารย์ คือพระอาจารย์ดุลย์ อีกทั้งมารดาของท่านก็ได้ชราภาพมากแล้ว เป็นโอกาสอันดีที่จะได้นำธรรมะที่ท่านได้รับมาทั้งหมดเผยแพร่แก่บรรดาสาธุชน ต่อไปอีกด้วย” พระอาจารย์สาม จึงได้เดินทางกลับจังหวัดสุรินทร์ตั้งแต่บัดนั้น ท่านเคยเล่าเหตุการณ์ของพระธุดงค์สมัยก่อนนั้นว่า “สมัยนั้นพระธุดงค์ก็ลำบาก ชาวบ้านก็ลำบาก เพราะไม่เจริญอย่างปัจจุบันนี้นะ แต่มีความเพียรแรงกล้า มุ่งธรรมมุ่งธรรมกันจริง ๆ มาสมัยนี้แหละหลวมไม่เอาดีเลย สอนแล้วก็ลืม...ลืมปฏิบัติกัน “ผลแห่งความเพียรปฏิบัติธรรม ท่านได้ฝึกจิตให้แกร่งกล้า ถึงขั้นฌานสมาบัติ อันเป็นรูปฌาน ๔ และอรุณฌาน ๔ ต่อมา พระอาจารย์ลี ธัมมธโร แจ้งให้ทราบว่าเป็น

หลวงปู่มั่นจำพรรษาที่จังหวัดสกลนคร จึงพากันเดินทางไปขอคำปรึกษาข้อปฏิบัติธรรมที่ติดขัด หลวงปู่มั่นแนะนำให้ไปฝึกกับพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สีที่วัดหินหมากเป้ง ต.พระพุทธบาท อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย เมื่อทราบว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้ถึงแก่มรณภาพลงที่จังหวัดสกลนคร พระอาจารย์เทศก์, พระอาจารย์คุลย์, พระอาจารย์แหวน, พระอาจารย์ฝั้น, พระอาจารย์สาม, พระอาจารย์ลี, พระอาจารย์อ่อน, พระอาจารย์วัน และพระอาจารย์จวน ไปร่วมจัดงานบุญให้หลวงปู่มั่น

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

พระอาจารย์สามได้รับจดหมายจากพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ส่งจากมาจากจังหวัดภูเก็ต ให้ไปช่วยเผยแผ่แนวทางการธรรมฐานให้พระภิกษุ - สามเณร ในภาคใต้ พระอาจารย์สาม ท่านจึงเป็นกำลังในกองทัพธรรมที่สำคัญองค์หนึ่ง กล่าวคือ ท่านเดินทางร่วมไปปูพื้นฐานทางธรรมกับพระอาจารย์เทศก์ และคณาจารย์อีกหลายสิบองค์ทางภาคใต้ การเผยแผ่ในครั้งนั้น แม้จะมีอุปสรรคอย่างมากมาย แต่ด้วยกำลังใจอันแน่วแน่มั่นคงของพระอัฐงค์ธรรมฐาน จึงสามารถฟันฝ่าอุปสรรคนั้น ๆ ได้สำเร็จผลอย่างงดงาม เป็นที่ยอมรับในหมู่ชนชาวภาคใต้เป็นอันมาก คติธรรมที่พระอาจารย์เทศก์ปรารถนาแก่คณะผู้เผยแผ่ธรรมยึดมั่นในจิตใจ คือ “เปี้ยกได้...ไหม้เสีย” หลวงปู่สาม ได้นำมาสอนอบรมบรรดาศิษย์ในกาลต่อมา เป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรม ควรน้อมเข้ามาพิจารณาคำนี้ให้จงหนัก พระอาจารย์สามท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบนำธรรมะออกเผยแผ่สู่ ประชาชนด้วยเมตตาธรรม พระอาจารย์สาม เผยแผ่ธรรมที่ภาคใต้ เป็นเวลา ๕ ปี จึงเดินทางกลับจังหวัดสุรินทร์ ก่อนย้อนกลับไปจังหวัดภูเก็ต และที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมระยะเวลา ๒๐ ปี ในการแสวงบุญอัฐงค์ทำให้หลวงปู่สาม บังเกิดความเพียร ลดละกิเลส คือ ความอยาก ความรัก และความชัง หากปล่อยวางได้จนหมดสิ้นแล้ว ภายหลังได้ทราบข่าวว่า พระอาจารย์สิงห์ ขันตยาคโม ได้มรณภาพลง ณ วัดป่าศาลวัน จ.นครราชสีมา จึงไปช่วยงานบุญพระราชทานเพลิงศพ ก่อนเดินทางไปอัฐงค์ที่จังหวัดพิษณุโลก พ.ศ.๒๕๑๐ ได้มีญาติโยมนิมนต์หลวงปู่สาม ไปพำนักจำพรรษาที่บ้านขนาดปริง ต.เชื้อเพลิง อ.ปราสาท จ.สุรินทร์ แต่ได้มีหน่วยงานราชการ ชี้แจงว่า บริเวณสำนักสงฆ์เป็นพื้นที่ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์

พ.ศ.๒๕๑๒ พระอาจารย์สาม ได้ย้ายไปอยู่ในป่าละเมาะ บ้านตรรงอน กิโลเมตรที่ ๑๑ ถนนสุรินทร์ - ปราสาท ต.นาบัว ไม้วายโค่นร้องอีก แต่ถึงจะเป็นผู้บริสุทธิ์แล้ว ก็ยังถูกลอบทำร้ายจากมนุษย์ใจบาป ในเรื่องนี้ท่านกล่าวว่า “ลูกเอ๊ย..มันเป็นกรรมนะต้องใช้กรรมเวร ยุติธรรมดีแล้ว แม้พระพุทธเจ้าของเราลูกเห็นไหม? พระองค์ยังต้องประสบในเรื่องเช่นนั้นะ ฉะนั้น จงปล่อยไปตามกรรมที่ทำไว้แต่หนหลัง ปัจจุบันทำจิตใจของตนเองให้บริสุทธิ์ก็พอแล้ว ทำอย่างไรหนอ จึงจะพ้นทุกขนี้ไปได้เท่านั้น”

สร้างวัดป่าไตรวิเวก เวลาไม่นาน ได้มีคณะญาติโยมมีจิตศรัทธาถวายที่ดิน กิโลเมตรที่ ๑๒ สร้างเป็นสำนักสงฆ์เล็ก ๆ เพื่อพำนักปฏิบัติธรรม กลายเป็นที่มาของการจัดตั้งวัดป่าไตรวิเวก

ปฏิปทา “ปฏิปทาของพระอาจารย์สาม อภิญโญ นั้น สาธุชนที่เคยเดินทางไปกราบ นมัสการคงจะตระหนักดีว่า มีความคล้ายคลึงกับหลวงปู่ดูลย์ อตุโล มากทีเดียว ท่านมากไปด้วยขันติ โสรจจะ อดทน สงบเงียบ เยือกเย็น ชีวิตเพศแห่งสมณะหลวงปู่ไม่เคยว่างเว้นในการเดินธุดงค์ไปตาม ป่าเขาและใน จังหวัดต่าง ๆ จิตของท่านเต็มไปด้วยเมตตา ไม่เคยขัดศรัทธาคณะศรัทธาญาติโยม ใคร ๆ เลย”

การมรณภาพ พระอาจารย์สาม อภิญโญ ท่านเป็นพระนักปฏิบัติที่เคร่งครัดในพระ ธรรมวินัย บ่อยครั้งเกิดอาการอาพาธ ต้องเข้า - ออกรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาล จนกระทั่งวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๓๔ พระอาจารย์สามได้มรณภาพลงอย่างสงบ สิริอายุรวม ๙๑ พรรษา ๗๑ ท่ามกลางความเศร้าสลดของคณะศิษยานุศิษย์และพุทธศาสนิกชนทั่วไปเป็นยิ่งนัก^{๕๕}

บทบาทของพระอาจารย์สาม อภิญโญ ซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ นั้น ท่านจึงเป็นกำลังในกองทัพธรรมที่สำคัญองค์ หนึ่ง กล่าวคือ ท่านเดินทางร่วมไปปูพื้นฐานทางธรรมกับพระอาจารย์เทศก์ และคณาจารย์อีกหลาย สิบองค์ทางภาคใต้ การเผยแผ่ในครั้งนั้น แม้จะมีอุปสรรคอย่างมากมาย แต่ด้วยกำลังใจอันแน่วแน่ มั่นคงของพระธุดงค์กรรมฐาน จึงสามารถฟันฝ่าอุปสรรคนั้น ๆ ได้สำเร็จผลอย่างงดงาม เป็นที่ยอมรับ ในหมู่ชนชาวภาคใต้เป็นอันมาก พระอาจารย์สาม เผยแผ่ธรรมที่ภาคใต้ เป็นเวลา ๕ ปี จึงเดินทาง กลับจังหวัดสุรินทร์ ก่อนย้อนกลับไปจังหวัดภูเก็ต และที่ภาคตะวันออก รวมระยะเวลา ๒๐ ปี ด้วย คุณูปการของท่านทำให้พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตเจริญรุ่งเรืองในภาคใต้จังหวัดฝั่ง ทะเลอันดามันจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๖ พระสุธรรมคณาจารย์ (เหรียญ วรลาโภ)

๑) ประวัติโดยสังเขป

พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ วัดอรัญญบรรพต ตำบลบ้านหม้อ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

นามเดิม เหรียญ ใจขัน เกิดวันที่๘ มกราคม ๒๔๕๕ ตรงกับวันพุธ ขึ้น ๒ ค่ำ เดือนยี่ ปีมะเส็ง บ้านหม้อ ต.บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย บิดาชื่อ ผา มารดาชื่อนี้ พิมพา

ชีวิตสมณะ การแสวงหาธรรม และปฏิปทา

เมื่อย่างเข้าอายุ ๒๐ ปี เห็นจะด้วยบุญบารมีแต่ปางก่อน รู้สึกว่าชีวิตปุถุชนไม่มีแก่น สาร จึงลาบิดามารดาเข้าเรียนครองบวชอยู่สิบห้าวันก็ได้บวชที่อุโบสถวัดบ้านหงษ์ทอง อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มี ท่านพระครูวาปีดิฐวัตร เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์พรหม เป็นพระกรรม วาจารย์ บวชแล้วได้กลับมาอยู่ วัดโพธิ์ชัย บ้านหม้อ บวชเมื่อ เดือนมกราคม ๒๔๗๕ อาจารย์วัดโพธิ์

^{๕๕} <<http://www.suntiworayan.com/P1.56.htm>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ชัย สอนให้ภาวนา อนุสสติ ๑๐ ด้วยวิธีท่องเอา แล้วบริกรรมในใจว่า พุทธาณุสสติ สังฆาณุสสติ ไปจนถึง อุปสมาณุสสติ จบแล้วตั้งต้นใหม่เรื่อยไป จิตสงบเบิกบานดี บริกรรมทุกอิริยาบถเป็นอารมณ์ติดต่อกันไป

พ.ศ. ๒๔๗๖ จำพรรษาวัดป่าสาระวารี บ้านค้อ อำเภอฝือ อุดรธานี

พ.ศ. ๒๔๗๗ พรรษาสอง จำพรรษาวัดอรัญญาสี่ อำเภอท่าบ่อ หนองคาย

พ.ศ. ๒๔๗๘ พรรษาสาม จำพรรษาที่วัดป่าสาระวารี

พ.ศ. ๒๔๗๙ - ๒๔๘๐ พรรษาสี่และห้า จำพรรษาที่วัดอรัญญบรรพต

พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้พบท่านอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

ที่วัดเจติยหลวง จังหวัดเชียงใหม่ โดยความเมตตาของหลวงตาเกิด ซึ่งเป็นสัทธิวาริกของท่าน ได้พาไปพบที่ป่าละเมาะใกล้ ๆ โรงเรียนแม่โจ้ อำเภอสันทราย ได้เห็นด้วยความอัศจรรย์ใจ เพราะตรงกับในนิมิตทุกประการ ท่านได้แนะนำว่านักภาวนา พวกนี้ติดสุขจากสมาธิจึงไม่พิจารณา คั่นคว้าหาความจริงของชีวิตกัน

ท่านซักรูปเปรียญให้ฟังว่า ธรรมดาเขาทำนาทำสวน เขาไม่ได้ทำใส่บนอากาศเลย เขาทำใส่บนพื้นดินจึงได้ผล ฉันทใด โยคาวจรผู้บำเพ็ญเพียรทั้งหลายควร พิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์ จนเกิดนิพพิทาความเบื่อหน่ายในนามรูป ด้วยอำนาจแห่งปัญญานั้นแหละจึงจะเป็นทางหลุดพ้นได้ ไม่ควรติดอยู่ในความสงบโดยส่วนเดียว

เมื่อท่านให้อโวกาแล้วจึงพิจารณาตนเองว่าได้เจริญเพียงสมณะไม่ได้เจริญ วิปัสสนาเพียงรู้แจ้งในธรรมที่ควรรู้ คือ อริยสัจ ๔ จึงเจริญวิปัสสนาเรื่อยมา ตั้งแต่พรรษาที่ 6 อยู่ในเขตภาคเหนือจนถึงพรรษาที่ ๑๖ แล้วเดินทางกลับอุดงค์ ผ่านหลวงพระบาง ประเทศลาว เข้าเวียงจันทน์มายังหนองคาย

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

การที่จะเดินทางไปเผยแผ่ธรรมในจังหวัดภาคใต้นั้น เรียกว่าในสมัยนั้น เป็นเรื่องที่ยากลำบากอยู่พอสมควร เนื่องจากความไม่คุ้นเคย และปัญหาความต่างศาสนา อีกทั้งแผลแห่งความร้ายฉานเดิมด้วย พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ท่านจึงได้ชวนพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ผู้มีบุคลิกสงบเรียบร้อยและเปี่ยมด้วยเมตตา ให้ลงมาช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของวงศ์พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ด้วย ในปี พ.ศ. ๒๔๙๓

“พรรษาที่ ๑๙ - ๒๐ จำพรรษาสำนักสงฆ์อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา

เมื่อขึ้นจากเรือไปถึงที่พักแล้ว ก็ได้พบกับ ท่านพระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ (ปิ่น สลิตโต) ซึ่งท่านคอยต้อนรับอยู่แล้ว คือท่านเป็นผู้เดินธุดงค์ไปก่อนคณะของอาจารย์เทศก์ เทสรังสี แต่ในปีเดียวกันนั่นเอง ท่านองค์นี้กำเนิดอยู่ที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พอไปถึงที่พักท่านก็นิมนต์ให้แสดงธรรมให้ญาติโยมซึ่งคอยต้อนรับอยู่ฟังทันที และก็ไดยกเอาเรื่องคลื่นกระทบกันแสดงให้ญาติโยม

ฟังดังกล่าวแล้วนั้น ต่อจากนั้นก็เดินทางไปสมทบกับท่านอาจารย์เทศก์ยังที่พักสงฆ์ ตำบลโคกกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นสถานที่ท่านจำพรรษาปีแรก พรรษาที่สองท่านอาจารย์เทศก์ไปจำพรรษาที่พัทลุงหลังศาลาจังหวัดภูเก็ต ซึ่งปัจจุบันนี้ได้ขออนุญาตสร้างเป็นวัดเรียบร้อยแล้ว โดยตั้งชื่อว่า วัดเจริญสมณกิจ และท่านมหาปิ่นก็ไปจำพรรษาพร้อมกับท่านอาจารย์ด้วย ส่วนข้าพเจ้านั้น ท่านอาจารย์ให้ไปจำพรรษาที่พัทลุง อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ซึ่งเป็นสถานที่ท่านมหาปิ่น จำพรรษามาก่อนแล้ว

“ข้าพเจ้าจำพรรษาอยู่ที่นั่น ๒ พรรษา เมื่อออกพรรษาแล้วก็ได้ไปเจริญสมณธรรมตามถ้ำตามภูเขาในเขตอำเภอเมืองพังงา เพราะว่าตัวเมืองพังงานั้นมีภูเขาล้อมรอบจึงมีถ้ำอยู่หลายแห่ง ญาติโยมก็ไปพึ่งเทศน์และฝึกหัดนั่งสมาธิภาวนากันมากพอสมควร”

พรรษาที่ ๒๑ - ๒๖ จำพรรษาวัดประชาสันติ

ข้าพเจ้าบำเพ็ญศาสนกิจอยู่ในสำนักสงฆ์แห่งนั้นโดยลำดับมาจนขออนุญาตสร้างวัดได้สำเร็จ และตั้งชื่อว่า วัดประชาสันติ และอยู่วัดนั้นได้ ๖ ปี อยู่วัดสันติวราราม ๒ ปี รวมเป็น ๘ ปี ข้าพเจ้าได้จากวัดประชาสันติ จังหวัดพังงา ไปอยู่วัดอรุณบุรพต ปัจจุบันนี้ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๒^{๕๖}

พระสุธรรมคณาจารย์ (เหรียญ วรลาโภ) เป็นพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็นพระสงฆ์แห่งจังหวัดหนองคาย ที่มีอาวุโสที่ชาวพุทธควรกราบไหว้บูชาเป็นอย่างยิ่ง^{๕๗}

ผลอันเกิดจากการที่กองทัพธรรมกรรมฐานลงปีกซีได้ เพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมนั้น ก็คือความประจักษ์แล้วซึ่งธรรม และความเข้าใจเกี่ยวกับการบำเพ็ญภาวนา อีกทั้งศรัทธาที่หลังไหลมาสู่คณะพระกรรมฐานชุดนี้ ถึงแม้ผลที่เกิดขึ้นเป็นภิกษุศากยบุตรนั้น อาจจะเรียกได้ว่าเกือบเป็นหมันคือกุลบุตรในแถบนั้นพากันมาบวชกันน้อยมาก แม้บวชแล้วที่จะสืบพระศาสนา เอาชีวิตฝากไว้กับเพศอันอุดมนั้น ก็ดูจะน้อยนิด แต่ถึงจะเป็นอย่างนั้น พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ก็ยังได้ศาสนทายาทเกิดขึ้น เมื่อครั้งหลวงปู่อยู่บำเพ็ญศาสนกิจในภาคใต้ อันพอจะสืบทราบได้บ้าง คือ พระอาจารย์เนตร จิรปุณ - โย เจ้าอาวาสวัดแหลมสีก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และพระอาจารย์เชื่อน ปกสุโร เจ้าอาวาสวัดประชาสันติองค์ปัจจุบัน

^{๕๖} <http://www.kanlayanatam.com/audio/lp_rien/lp_.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๕๗} <<http://www.itti-patihan.com ประวัติ-หลวงปู่เหรียญ-วรลาโภ-วัดอรุณบุรพต.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

สำหรับพระอาจารย์เชื่อนั้น ขณะนั้นท่านเป็นเด็กวัดคอยอุปัฏฐาก พระอาจารย์เหรียญ ส่วนรูปที่ล่องลับไปแล้วก็มีหลวงพ่อวิชาญ ขนดถาโน วัดนิโรธรังสี อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา^{๕๕}

บทบาทของพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ ท่านเป็นกำลังหลักที่สำคัญของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ในการเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ เนื่องด้วยท่านมีมีบุคลิกสงบ เรียบ เย็นและเปี่ยมด้วยเมตตา ท่านจำพรรษาวัดประชาสันติ ได้ ๖ ปี และอยู่จำพรรษาที่วัดสันติวาราราม ๒ ปี รวมเป็น ๘ ปี ผลจากการเผยแผ่ของท่านทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนในจังหวัด พังงาที่ท่านไปสร้างสำนักและอยู่จำพรรษาเป็นอย่างสูง และเป็นผลให้พระสงฆ์วงศ์พระกรรมฐานสาย พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๗ พระครูปัญญาติลก (เจิม ปณณพโล)

๑) ประวัติโดยสังเขป

พระอาจารย์มหาเจิม นามเดิม เจิม วรรณโมหี เกิดที่บ้านหนองแหน ต.เมืองใหม่ อ.พนมสารคาม(ปัจจุบันเป็น อ.ราชสาสน์) จ.ฉะเชิงเทรา เมื่อวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๙ ตรงกับวัน แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะโรง บิดามีนามว่า นายหรั่ง วรรณโมหี มารดามีนามว่า นางม้วน วรรณโมหี มีพี่น้องทั้งหมด ๖ คน เป็นผู้ชาย ๔ คน ผู้หญิง ๒ คน ได้เสียชีวิตแล้วทั้งหมด ๕ คน ที่มีชีวิตอยู่ ปัจจุบันเหลือหลวงปู่เพียงองค์เดียว

การศึกษาของหลวงปู่ในวัยเด็กต้องศึกษาที่วัดที่อยู่ใกล้บ้าน โดยเรียนหนังสือมูลบท บรรพกิจของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) พออ่านออกเขียนได้เท่านั้น เพราะยังไม่มี โรงเรียนประชาบาลตั้งอยู่ในวัดสมัยนั้น และยังต้องย้ายออกจากบ้าน ห่างจากบิดามารดาและญาติพี่น้องมาอยู่ที่วัดตั้งแต่อายุประมาณ ๘ ขวบ

หลวงปู่ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๐ อายุได้ ๑๒ ขวบ กับหลวงพ่อทอง ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดแสนภูมมาวาส และได้อยู่กับท่าน ๑ พรรษา ในปี พ.ศ. ๒๔๗๑ หลวงปู่ได้เดินทางเข้ามาในกรุงเทพฯ และมาอยู่ที่วัดบรมนิวาส ถนนรองเมือง เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร โดย คุณย่าอ้อม รัตสกุล เป็นผู้นำมาฝากฝังกับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) และได้ ญัตติเป็นธรรมยุต กับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ อีกด้วย

การศึกษาบาลีและนักธรรม ได้เริ่มศึกษาเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๑ หลวงปู่สอบบาลี ไวยากรณ์ได้ที่ ๔ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๒ และ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๗ สอบได้นักธรรมเอก และหลวงปู่ยังสามารถสอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค ได้ในปีเดียวกัน

^{๕๕} คณะผู้จัดทำ, หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโภ ผู้ให้ธรรมเป็นพรอัน ประเสริฐ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๓๗.

เมื่อหลวงปู่อายุครบ ๒๐ ปี บริบูรณ์ จึงได้เข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๘๐ ณ พระอุโบสถวัดบรมนิวาส โดยมีพระพรหมมณี (ติสโส อ้วน) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพินิจ วิจารณ์การ (ซ่า) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระครูวินัยธรดำ เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ พระอาจารย์ได้ออกปฏิบัติ โดยเดินทางขึ้นสู่ภาคเหนือ ได้จำพรรษาที่ วัดเจดีย์หลวง อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๑ พรรษา

ปี พ.ศ. ๒๔๘๒ - พ.ศ. ๒๔๘๗ จำพรรษาที่วัดป่าโรงธรรมสามัคคี อ.สันกำแพง จ. เชียงใหม่

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ จำพรรษาที่วัดทิพย์วนาราม อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่

ปี พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้กลับมาจำพรรษาที่ วัดป่าโรงธรรมสามัคคี อีกครั้ง

ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ลงมาอยู่ภาคกลาง ได้ลงไปจำพรรษาที่อ่าวยาง จ.จันทบุรี เพียงรูปเดียว

ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้ไปจำพรรษาที่อ่าวหมู กับ พระอาจารย์น้อย เกตุโร อยู่ ๑ พรรษา และได้เดินทางลงไปจำพรรษาที่ปักษ์ใต้ โดยได้ไปอยู่กับพระอาจารย์เทศก์ เทศร์ ที่จังหวัดภูเก็ต

ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ จำพรรษาที่อ่าวลึก จ.กระบี่ กับอาจารย์พรหมมา

ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ - พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้อยู่จำพรรษาที่คลองช่องลม อ.อ่าวลึก จ.กระบี่

ปี พ.ศ. ๒๔๙๙ กลับมาจำพรรษาที่วัดแสนภูมมาวาส อันเป็นบ้านเกิด เพื่อเยี่ยมโปรด โยมบิดา โยมมารดา

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ กลับลงไปภาวนาที่ภาคใต้อีกครั้ง โดยจำพรรษาที่อ่าวลึก จ.กระบี่ ได้ ๑ พรรษา

ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ จำพรรษาที่วัดอรุณญบรรพต จ.หนองคาย กับพระอาจารย์เหรียญ วรรณลาโภ

ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ - พ.ศ. ๒๕๐๗ จำพรรษาที่วัดเขาแก้ว จ.จันทบุรี

ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - พ.ศ. ๒๕๑๗ จำพรรษาที่วัดป่าคลองกุ้ง จ.จันทบุรี

ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ กลับไปวัดเขาช่องลม อ.อ่าวลึก จ.กระบี่อีกครั้ง และได้รับแต่งตั้งให้ เป็นเจ้าอาวาส

จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ. ๒๕๓๑ และในระหว่างนั้นหลวงปู่ได้ปฏิเสธที่จะรับ ตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดกระบี่ และ จังหวัดพังงา

ต่อมาท่านได้มาอยู่ที่มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซอยจรัสสนิทวงศ์ ๓๗ เขต บางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร เพื่อรักษาอาการอาพาธ และมาพักอยู่กับพระอาจารย์เจี๊ยะ จุนโท (พระครูสุทธิธรรมรังษี) ที่วัดป่าภูริทัตตปฏิบัติทาราม อ.สามโคก จ.ปทุมธานี

ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ถึงปัจจุบัน พระอาจารย์ได้รับอารธนานิมนต์มาเป็นประธานสงฆ์ วัด สระมงคล อ.กำแพงแสน จ.นครปฐม ซึ่งเดิมมีพื้นที่เป็นป่าช้าเก่า

สธรรมิกของท่านที่เคยอยู่ร่วมกันมามีมากมายหลายท่านเช่น พระอาจารย์เทศน์
เทศรสี, พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ, พระอาจารย์สิม พุทธาจาโร, พระอาจารย์เจี๊ยะ จุนโท, พระ
อาจารย์มหาเนียม สุวโจ, พระอาจารย์จันทร์แรม เขมสิริ เป็นต้น

พระอาจารย์ท่านเป็นพระที่ชอบสันโดษไม่หวังลาภยศใด ๆ มีลูกศิษย์มาถามท่านว่า
ทำไมท่านไม่เทศน์บ้าง ท่านตอบว่า

ธรรมมีมากมาย พระเทศน์เก่ง ๆ ก็มีเยอะ แต่คนเอาธรรมไปใช้มีน้อย มีลูกศิษย์ท่าน
หนึ่งขอธรรมะจากท่าน ท่านได้ให้ธรรมะสั้น ๆ แต่ออกจากใจท่านแท้ ๆ ท่านเขียนไว้ว่า “ปล่อยว่าง
วางเบา เอาหนัก” ท่านบอกว่าใครทำได้ถึงตรงนี้พ้นทุกข์ได้แน่นอน...^{๕๔}

บทบาทของพระอาจารย์มหาเจิม ปิลณฑาพล พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภู
ริทฺตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ใน ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ท่านได้เดินทางลงไปจำ
พรรษาที่ปึกขี้ใต้ โดยได้ไปอยู่กับพระอาจารย์เทศก์ เทศรสี ที่จังหวัดภูเก็ต และ ในปีพ.ศ. ๒๔๙๕ ท่าน
ได้จำพรรษาที่อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ กับอาจารย์พรหมมา ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ - พ.ศ.
๒๔๙๘ ท่านได้อยู่จำพรรษาที่คลองช่องลม อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ท่าน
กลับมาจำพรรษาที่วัดแสนกุ่มมาวาส อันเป็นบ้านเกิด เพื่อเยี่ยมโปรดโยมบิดา และโยมมารดา ในปี
พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านกลับลงไปภาวนาที่ภาคใ้อีกครั้ง โดยจำพรรษาที่อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ได้ ๑
พรรษา จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ท่านได้กลับไปวัดเขาช่องลม อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่อีกครั้ง และ
ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาส จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - พ.ศ. ๒๕๓๑ ในระหว่างนั้นท่านได้รับการเสนอ
ชื่อให้เป็นเจ้าคณะจังหวัดกระบี่ และ พังงา แต่ท่านได้ปฏิเสธไป ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์มหา
เจิม ปิลณฑาพล ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้อีกครั้งนั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระ
อาจารย์มั่น ภูริทฺตโต ในจังหวัดกระบี่เจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๘ พระครูสุทธิธรรมรังสี (เจี๊ยะ จุนโท)

ในวงศ์พระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทฺตโต หลวงปู่เจี๊ยะจะเป็นที่รู้จักกันเป็น
อย่างดี เป็นที่ยอมรับเรื่องธรรมภายใน กิริยาภายนอกที่สบาย ๆ ของท่านนั้นทำให้เป็นเหมือนมานบัง
ปัญญา บังตาเนื้อของชาวโลกที่นิยมชื่นชมด้านวัตถุชอบมองแต่สิ่งสวยงามภายนอก แต่ไม่เคยหัน
กลับมาย้อนดูภายในใจตน จึงมองท่านไม่ออก บอกไม่ถูก ผู้ไม่เท่าถึงในสิ่งที่มี ที่เป็น ที่ปรากฏภายใน
จิต เพราะธรรมชาติของจิตที่บริสุทธิ์ไม่มีอาการลงเหมือนอาการทางกายวาจา

ศิษย์ท่านพระอาจารย์มั่นทั้งหลายมี พระอาจารย์ตื้อ อจลธมโม พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร
หลวงปู่ชอบ จานสโม พระอาจารย์หลุย จันทสาโร พระอาจารย์ขาว อนาลโย หลวงตามหาบัว ญาณ

^{๕๔} <<http://www.bp.or.th/webboard/index.php?topic=24727>> (วันที่สืบค้นข้อมูล :
๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

สมปนโน ครูบาอาจารย์ที่เป็นตั้งอาจารย์ของท่านและคุ้นเคยเป็นอย่างดีนี้ เมื่อทราบว่าพระอาจารย์เจี๊ยะอยู่ที่ใด มักจะแวะเยี่ยมและสนทนาธรรมอยู่เสมอ มิได้ขาด เสมือนอย่างว่าสายใยแห่งธรรมชักนำให้ดึงดูดต่อกันมิรู้ลืม

ท่านเป็นประเภทตรงไปตรงมา การพูดการจาจึงเป็นดังโบราณท่านว่า “น้ำร้อนปลาเป็น น้ำเย็นปลาตาย” คือคำสอนของท่านเผ็ดร้อน เป็นความจริงมันอาจจะไม่ถูกใจเรา ท่านไม่พูดเอาใจเรา แต่คำสอนนั้นเมื่อนำมาประพฤติปฏิบัติ ก็เกิดผลดีกับชีวิตจิตใจเราได้จริง ๆ คำสอนประเภทนี้อาจไม่ถูกใจคนบางคนที่นิยมการยกยอปอขึ้น แต่เป็นคำสอนประเภททะลุทะลวงเพื่อเข้าสู่ความจริง

พระอาจารย์เจี๊ยะท่านจึงเป็นผู้มีจิตอิสระมานานไม่เกี่ยวเกาะยึดติดพันพัวพันในบุคคล กาล สถานที่ การปฏิบัติของท่านมุ่งเน้นที่ผลการปฏิบัติมากกว่ารูปแบบแห่งการปฏิบัติ เพราะนี่เป็นนิสัยของท่านโลกาและปฏิบัติที่เป็นปัจเจกตั้ง ยากที่ใคร ๆ จะเลียนแบบได้

หลวงตามหาบัว ญาณสมปนโน ได้กล่าวยกย่องชมเชยในคุณธรรมของพระอาจารย์เจี๊ยะ จุนโท ว่า “พระอาจารย์เจี๊ยะ เป็นผ้าขี้ริ้วห่อทอง เป็นเพชรน้ำหนึ่ง (ในความหมายขององค์หลวงตา หมายถึงพระอรหันต์) ที่หาได้โดยยากยิ่ง”

๑) ประวัติโดยสังเขป

นามเดิม โอวเจี๊ยะ โภธิกิจบ้านเกิด บ้านคลองน้ำเค็ม ต.คลองน้ำเค็ม อ.แหลมสิงห์ จ. จันทบุรี โยมบิดาชื่อ นายชุ่นแฉ โภธิกิจ (แซ่อึ้ง) มาจากประเทศจีน โยมมารดาชื่อ นางแพ โภธิกิจ เป็นชาวจันทบุรี มี พี่ - น้องรวม ๘ คน ท่านเป็นบุตรคนที่ ๕

การอุปสมบท

ท่านอุปสมบทเมื่ออายุ ๒๑ ปี วันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เวลา ๑๖.๑๙ น. ณ พัทธสีมาวัดจันทนาราม อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี โดยมีพระครูครุฑนารถสมาจาร (เศียร) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระครูพิพัฒน์พิหารการ (เขย) เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีร์เมธาจารย์ (ท่านพ่อลี ธมมธโร) เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้ฉายาว่า “จุนโท” แปลว่า “ผู้หมดกิเลสเครื่องร้อยรัด”^{๖๐}

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

ด้วยพระอาจารย์เจี๊ยะพิจารณาหลังจากอยู่จำพรรษาที่บ้านเกิดที่จังหวัดจันทบุรีถึง ๒ ปี (พ.ศ. ๒๔๙๒) ท่านเห็นว่านานพอสมควรแล้ว ก็ปรารถนาจะออกท่องเที่ยวตามท้องถ้ำ ป่าเขาตามอริยาคัยท่านจึงพิจารณาออกธุดงค์ลงภาคใต้ พรรษาที่ ๑๓

^{๖๐} <[http://th.wikipedia.org/พระครูสุทธิธรรมรังสี_\(เจี๊ยะ_จุนโท\)](http://th.wikipedia.org/พระครูสุทธิธรรมรังสี_(เจี๊ยะ_จุนโท))> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ท่านปรารภว่า “ภาคใต้เป็นภาคที่เรายังไม่เคยไปมาก่อน ท่านพ่อสีท่านเคยไปประกาศศาสนาธรรมอยู่ทางใต้ การที่เราลงทางใต้ก็เป็นการเดินตามรอยเก่าครูบาอาจารย์ไปแสวงหาถ้าเป็นที่สงบสงัดไร้ผู้คนที่รู้จักประกอบกับจิตเวลานั้นเป็นอิสระเต็มที่แล้ว การอยู่การไปที่ใดจึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใด เพราะไม่มีอะไรเป็นเครื่องฉุดลากให้เน้นซ้ำได้อีกถึงความอึดพอสบบุญโดยประการทั้งปวงพระพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก สมัยพุทธกาลท่านก็มีปกติหลับใหลอยู่สบายในถ้ำเงื่อมผา เป็นวิหารธรรมเสมอ”

การจุดธูปลงภาคใต้ ได้เข้าจำพรรษาที่ วัดถ้ำขวัญเมือง อ.สวี จ.ชุมพรก็ได้เดินเที่ยวภวนาไปเรื่อยไปพักที่ป่าแห่งหนึ่งอยู่ได้สักพักก็มีชาวบ้านมาบอกว่า มีถ้ำสวยงาม ป่าดี สัตว์ยังเยอะอยู่เป็นวัดเก่าร้าง ไม่มีใครอยู่ นิมนต์ท่านไปอยู่บูรณะหน่อยด้วยเห็นว่าเป็นถ้ำ ท่านก็เดินทางไปตามคำนิมนต์

ถ้ำขวัญเมือง ทุกวันนี้เป็นวัดถ้ำขวัญเมือง ตั้งอยู่ริมถนนเพชรเกษม ทางขึ้นถ้ำขวัญเมืองและขึ้นไปสักการะพระเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่บนยอดเขา การมาอยู่ที่ถ้ำขวัญเมืองนี้ มี กำนันฮุ้น (อัมพร บุญญาภาส) เป็นโยมอุปถัมภ์หลวงปู่ อีกทั้งยังมี ครูเสียง สองคนนี้มีศรัทธามากคอยมาดูแลหลวงปู่ อยู่เสมอ

พระอาจารย์เจี๊ยะกล่าวถึงถ้ำขวัญเมืองไว้ว่า

“เรามาอยู่ที่ถ้ำแห่งนี้สัปดาห์ละตีมาก ถ้าไม่ใหญ่โตอะไรนัก พออาศัยได้แต่ว่าข้างในยังคงแคบไปหน่อย เป็นภูเขาหินเล็ก ๆ มีต้นไม้ใหญ่ ๆ มีเครือไม้เถาวัลย์พะรุงพะรัง มองแทบไม่รู้ว่า เป็นถ้ำ ไม่มีใครกล้าเข้ามา ชาวบ้านกลัวเพราะมันเปลี่ยวมากมีศาลเจ้าพ่อ มีเศษของเก่าของโบราณเรี่ยราดอยู่ตามพื้น บางแห่งมีร่องรอยคนมาขุดหาสมบัติ เวลานั้นก็จวนใกล้จะเข้าพรรษาแล้วจึงคิดว่า เออ...อย่างไรเสีย ปี (๒๕๔๒) นี้เราคงต้องจำพรรษาที่นี่ จึงจัดแจงที่พักที่อยู่บนถ้ำ ภวนาอยู่ที่นี่สบาย ปลอดภัย”

เมื่อท่านมาอยู่จำพรรษาที่ถ้ำนี้ ได้ตกแต่งถ้ำใหม่ สถานที่ไม่เสมอก็ปรับแต่งให้เสมอ แต่งห้องถ้ำให้อยู่ได้ ได้อาไฟเผาแล้วหุบบางส่วนให้ดูดีขึ้นทำลายศาลเจ้าพ่อทิ้ง ท่านว่า “เราเข้าไปอยู่เป็นเจ้าพ่อแทน”

ชาวบ้านกลัวกันใหญ่ กลัวว่าท่านจะเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ท่านว่าท่านไม่เห็นเป็นอะไร

โยมอุปถัมภ์ คือ กำนันฮุ้นเห็นหลวงปู่ขยันขันแข็ง ชอบบอกขบใจกำนันพร้อมด้วยชาวบ้าน จึงมานิมนต์ให้เราอยู่เป็นเจ้าอาวาส สร้างวัดให้ถาวรเมื่อเห็นเป็นดั่งนั้นก็เห็นท่าไม่ดี กลัวจะเป็นภาระผูกพันออกพรรษาแล้วท่านก็จุดธูปต่อไปยังจังหวัดนครศรีธรรมราชเข้าไปขอพักอยู่ที่วัดมเหยงค์พักอยู่ที่นั่นชั่วระยะเวลาไม่นานนักจึงเดินทางจุดธูปต่อไปยังจังหวัดสงขลา^{๖๓}

^{๖๓} <<http://www.pra-nakhon.com/index.php?topic=242.50;wap2>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ควนจง - ภูเขาล้อม

เข้ามาที่จังหวัดสงขลา เข้าไปพักบ้านคุณโสพิศ เป็นคนรู้จักกัน เป็นลูกศิษย์ท่านพ่อลี เดินทางต่อไปบังอำเภอนาหม่อม บ้านนาหม่อม เข้าไปภาวนาแถววัดควนจง (ภูเขาล้อม) ท่านพ่อลีท่านมาวางรากฐานไว้แล้ว อยู่ที่นี่สะดวกดี สถานที่พักเป็นป่าช้าบ้านควนจง ควนหมายถึงเนินเขาเล็ก ๆ ไม่ถึงกับเป็นภูเขา ชาวบ้านแถวนี้เขาเคารพรักท่านพ่อลีมาก ในขณะที่พักอยู่วัดควนจงนี้ มีโยมทิม ทองประดับเพชร เป็นผู้อุปฐากราคดูแล ตอนนั้นแกอายุ ๒๕ ปี (ปัจจุบัน ๘๐ ปี) เมื่อเขารู้ว่าเป็นลูกศิษย์ท่านพ่อลี เขาจะยินดีต้อนรับมาก มักจะถามเสมอว่า ? ครูบาเจี๊ยะขาดเหลืออะไร ด้วยปัจจัยสมควรแก่สมณะบริโภคให้บอกนะ?

หลังจากนั้นก็เดินทางไปพัก ที่ใกล้ ๆ กับควนกรม เป็นที่ที่ท่านพ่อลีมาสร้างไว้ ท่านอาจารย์พรหม (คนละองค์กับอาจารย์พรหม จิรปุณโณ) ท่านอาจารย์เม้า ท่านอยู่ที่นั่น เราก็เข้าไปพักกับท่าน วัดมีคลองน้ำใหญ่ไหลผ่าน ไปรวมกับคลองอู่ตะเภาที่หาดใหญ่ อยู่กลางทุ่งนา อุดมสมบูรณ์มากอีกด้านมีต้นไทรใหญ่ ๆ มีทางเดินเท้าเข้าไป อยู่ภาวนากับท่านได้ระยะหนึ่ง เราก็เดินตรงต่อไปยังวัดควนมิตร อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา

วัดควนมิตร - บ้านพรุ

วัด ควนมิตร ก็เป็นที่ที่ท่านพ่อลีเคยมาอยู่จำพรรษา ๒ พรรษา ชาวบ้านแถวนี้รู้จักท่านหมด เราได้มาเจอท่านถวิล (จิณณธมโม) ซึ่งเป็นสภธรรมิกคนบ้านเดียวกัน นิสัยใจคอก็ใกล้เคียงกัน นิสัยท่านตรงไปตรงมาเหมือนกันกับเรา ในระหว่างที่พักอยู่ที่วัดควนมิตรนี้ ได้เดินตรงออกไปภาวนาที่ควนไม้ไผ่ท่านถวิลขอติดตามไปด้วย ห่างจากควนมิตรประมาณ ๘ กิโลเมตร อยู่ภาวนาที่ควนไม้ไผ่ได้ระยะหนึ่ง ก็เดินทางกลับมาที่วัดควนมิตรอีกครั้ง เรามาอยู่ที่วัดควนมิตรนี้ได้คุ้นเคยกับท่านพระครูรัตนโสภณ (แก้ว) เราพักอยู่ที่บนเนินเขา ควนมิตรเป็นเวลาแรมเดือน จึงอยากไปวิเวกบ้างตามประสาคนไม่อยู่สุข คืออยู่ที่ไหนนาน ๆ มันเบื่อ ไปภาวนาอยู่ตามป่าเขาน่าจะดีกว่า เพราะบางทีคนแถวภาคใต้เขาไม่ค่อยชอบพระกรรมฐาน เพราะเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอเค้าไม่มีอำนาจ เราไปอยู่แล้วไม่ค่อยเป็นสุข ไปอยู่กับครูบาจารย์ก็ต้องครูบาอาจารย์ที่ให้ทัศนนะเราได้ ไปอยู่กับอาจารย์ที่ให้ทัศนนะไม่ได้ ก็ไม่อยู่ ใจตัวนี้สำคัญที่สุด ใจพระบางองค์ มันถือดี มันนึกว่า มีความรู้ นักธรรมเอก นักธรรมโท ใจสมบัติชี้หมาอะไร ว่าตรง ๆ ตำราเรียนมามันใช้ไม่ได้หรอก การเรียนกิริยาของใจไม่ต้องเอาอะไรมากหรอก เอาภาวนาพุทธ ตัวเดียวพอแล้ว ว่าอยู่อย่างนั้นให้มันสวย ใจมันจะดีเราไปยังไงละเรา เคยเอาชนะมันมาแล้วถึงมาคุย เมื่อคิดอย่างนั้น จึงเตรียมจัดบาตร สะพายกลด เข้าไปบอกท่านพระครูว่าจะไปเที่ยวภาวนาแถว ๆ บ้านพรุ อำเภอหาดใหญ่หน่อย ทราบข่าวว่าท่านอาจารย์เม้าท่านมาอยู่ที่นั่น จะมาสร้างวัดใหม่ที่ห้วยยางบ้านพรุนั้น (ปัจจุบันเชื่อว่าวัดกอไม้พอก) เมื่อบอกลาท่านเสร็จก็ออกเดินทางลัดมา พักมาตามป่ายางเรื่อย ๆ เข้ามาถึงบ้านพรุ ก็เข้าไปพักภาวนาที่ห้วยยางกับท่านอาจารย์เม้า ในระยะนั้นตรงกับเดือนพฤศจิกายน ๒๔๙๒

กลับ จากบิณฑบาตนั่งฉันอยู่ซักประเดี๋ยว ท่านพระครูรัตนโสภณ เจ้าคณะอำเภอให้โยมเดินทางมาบอกว่า ?ชาววิหุยกอก บอกว่าหลวงปู่ฉันมรณภาพแล้ว ตั้งแต่เมื่อคืนนี้?

เมื่อ ทราบข่าวดังนั้น เราก็รีบขึ้นรถไฟกลับทันที ในระหว่างที่เดินทางกลับมานั้นตั้งใจไว้ว่าเราจะต้องเข้าไปหาท่านพ่อลีที่วัดป่าคลองกุ้งก่อน เพื่อว่าท่านจะสั่งให้ทำอะไรเป็นพิเศษ

เราไปถึงก็ค่ำแล้ว ทราบว่าท่านพ่อลีท่านนั่งรออยู่ ยังไม่ยอมลงปาฏิโมกข์ ทั้ง ๆ ที่เราก็ไม่ได้กราบเรียนล่วงหน้าว่าเราจะมาหาท่าน หลังจากนั้นท่านพ่อลีก็สั่งให้ เรา ท่านเฟื่อง โชติโก และท่านเจือสุภโร เดินทางไปร่วมงานศพท่านพระอาจารย์มั่นก่อน แล้วท่านจะเดินทางตามไปที่หลัง^{๖๒}

บทบาทของพระอาจารย์เจื้อยะ จุณโฑเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ นั้น มูลเหตุจากท่านปรารถนาจะออกท่องเที่ยวตามท้องถ้ำ ป่าเขาตามอัยยาศัยท่านจึงพิจารณาออกธุดงค์ลงภาคใต้ พรรษาที่ ๑๓ เนื่องจากภาคใต้เป็นภาคที่ท่านยังไม่เคยไปมาก่อน พระอาจารย์ลีเคยไปประกาศศาสนธรรมอยู่ทางใต้ การที่ท่านลงทางใต้ก็เป็นการเดินทางตามรอยเก่าครูบาอาจารย์ไปแสวงหาถ้าเป็นที่สงบสงัดไร้ผู้คนที่รู้จัก

การธุดงค์ลงภาคใต้ ได้เข้าจำพรรษาที่ วัดถ้ำขวัญเมือง อ.สวี จ.ชุมพร เมื่อพักได้ระยะหนึ่งแล้วท่านเดินทางต่อไปที่จังหวัดสงขลา และเดินทางต่อไปยังอำเภอนาหม่อม บ้านนาหม่อม เข้าไปภาวนาที่วัดควนจง (ภูเขาล้อม) และวัดควนมิตร ซึ่งเป็นวัดที่พระอาจารย์ลีมาวางรากฐานไว้แล้ว ชาวบ้านแถบนี้ให้ความเคารพรักพระอาจารย์ลีมากเนื่องจากท่านมาพักจำพรรษา ๒ พรรษา

การเดินทางเข้าไปธุดงค์ในภาคใต้ของพระอาจารย์เจื้อยะ จุณโฑ ในครั้งนั้นไปโดยส่วนตัว แต่ก็ทำให้ท่านเป็นที่รู้จักและสร้างความเลื่อมใสศรัทธาในปฏิปทาแก่พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ที่มีโอกาสได้พบเห็นท่าน จนได้เดินทางกลับเมื่อทราบข่าวการมรณภาพของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๓.๕.๙ พระโพธิธรรมาจารย์ (สุวัจน์ สุวโจ)

๑) ประวัติโดยสังเขป

พระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ มีชาติกำเนิดในสกุล “ทองศรี” ท่านมีนามเดิมว่า “สุวัจน์” เกิดเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ตรงกับวันศุกร์ ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ปีมะแม ณ ตำบลตากูก อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์โยมบิดาชื่อ “บุตร” โยมมารดาชื่อ “กึ่ง” ท่านมีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๕ คน โดยมีพี่ชาย ๒ คน และน้องสาว ๒ คน

วัยเด็กและการศึกษา

เมื่ออายุถึงเกณฑ์ท่านได้เข้าเรียนที่โรงเรียนวัดกระพุ่มรัตน์ บ้านตากูก จนจบชั้นประถมศึกษา ซึ่ง เป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียนในสมัยนั้น และท่านได้อยู่ช่วยงานด้านเกษตรกรรม

^{๖๒} <<http://www.watpanonvivek.com/index.php/2013-12-10-21-31-06/2012-07-15-06-57-10/886--m-m-s>> (๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ร่วมกับบิดามารดา และพี่ ๆ น้อง ๆ นอกจากนั้น ท่านได้มีโอกาสเรียนวิชาชีวกับช่างทองจนมีความรู้พอประกอบอาชีพได้

สู่เพศพรหมจรรย์

ด้วยจิตใจที่ฝึกฝนทางธรรมและรักในเพศบรรพชิตมาตั้งแต่เป็นเด็ก ดังนั้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งขณะนั้นท่านมีอายุได้ ๑๙ ปี ท่านก็ได้ขออนุญาตบิดามารดา เพื่อบรรพชาเป็นสามเณร โดยเข้าพิธีบรรพชา ณ วัดกระพุ่มรัตน บ้านตากูก นั่นเอง

ท่านได้ตั้งใจศึกษาและประพฤติปฏิบัติธรรม จนเมื่ออายุใกล้ครบบวช ซึ่งแม้ว่าการปฏิบัติธรรมของท่านในช่วงที่เป็นสามเณรอยู่นี้จะไม่ยาวนานนัก แต่ความศรัทธาต่อศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านได้หยั่งลึกในจิตใจท่าน และเพียงพอที่จะเกิดเป็นปณิธานภายในใจท่านว่าอย่างไรเสียท่านต้องอุปสมบท เพื่อประพฤติธรรมในสมณเพศนี้สืบไป ดังนั้นท่านจึงได้ขออนุญาตโยมบิดามารดาเพื่ออุปสมบท ซึ่งท่านทั้งสองก็ไม่ขัดข้อง

อย่างไรก็ดี ตอนนั้นเป็นช่วงที่กำลังเก็บเกี่ยวข้าวพอดี ประกอบกับเพื่อจะได้จัดการในเรื่องต่าง ๆ ก่อนที่จะอุปสมบท ท่านจึงได้ลาสิกขาบทจากสามเณรเป็นระยะเวลาหนึ่งก่อน

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๒ หลังจากที่ท่านได้จัดการเรื่องต่าง ๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ประกอบกับท่านมีอายุครบ ๒๐ ปีท่านจึงได้เข้าพิธีอุปสมบท อยู่ในภิกขุภาวะสมความตั้งใจ ณ วัดกระพุ่มรัตน บ้านตากูก ซึ่งเป็นวัดมหานิกายที่ท่านเคยบรรพชาเป็นสามเณร ท่านได้รับฉายาว่า “สุวโจ” โดยมีพระครูธรรมทัตต์พิมล (ตัน) เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย (เมื่อครั้งเป็นเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์เคลือบ วัดดาวรุ่ง บ้านขาม เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์อุเทน วัดกระพุ่มรัตน บ้านตากูก เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ญัตติใหม่เป็นพระธรรมยุต

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ภายหลังที่ท่านสอบได้นักธรรมโทแล้ว เกิดมีศรัทธาหนักไปทางปฏิบัติจิตตภาวนา ดังนั้นท่านจึงได้ญัตติใหม่ในธรรมยุติกนิกาย ณ วัดสุทธจินดา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา โดยมีท่านเจ้าคุณพระธรรมฐิติญาณ (สังข์ทอง) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระอาจารย์มหาปิ่น ปิณฑาโปล เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระอาจารย์ทองดี เป็นพระอนุสาวนาจารย์ จากนั้น ท่านได้กลับไปจำพรรษา ณ วัดป่าศรัทธารวม เป็นเวลา ๒ พรรษา ก่อนที่จะเริ่มต้นการเดินทางครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๘๖

ประวัติการอยู่จำพรรษา

พ.ศ. ๒๔๘๖ วัดป่าพระสถิต อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

พ.ศ. ๒๔๘๗ วัดโยธาประสิทธิ์ บ้านห้วยเสนาง จังหวัดสุรินทร์ (ในพรรษานี้ ท่านได้จำพรรษา ร่วมกับท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร ประกอบกับได้ดูแลโยมบิดามารดา ซึ่งกำลังป่วยอยู่)

พ.ศ. ๒๔๘๔ วัดป่าศรีไพรวัน อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อออกพรรษาแล้ว ท่านได้เดินธุดงค์ผ่านจังหวัดกาฬสินธุ์ ข้ามเขาภูพาน ไปวัดป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร เพื่อไปศึกษาธรรมกับพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๔๙๒ หลวงปู่มั่น ท่านพิจารณาเห็นว่าท่านพระอาจารย์ฝั้น อาจาโร เป็นลูกศิษย์ชั้นผู้ใหญ่ แต่ยังไม่มีความรู้ปฏิบัติธรรมจึงมอบหมายให้ท่านอาจารย์สุวัจน์ไปเป็นพระอุปัชฌาย์ ท่านพระอาจารย์ฝั้น ในระยะเวลา ๔ ปีนี้ ณ วัดป่าภูธรพิทักษ์ ตำบลธาตุนาเวง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร โดยในช่วงเวลาออกพรรษาของแต่ละปี ท่านอาจารย์สุวัจน์จะลาท่านพระอาจารย์ฝั้นไปศึกษาธรรม และอุปัชฌาย์หลวงปู่มั่น ณ วัดป่าบ้านหนองผือ ตำบลนาในอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๔๙๓ วัดเทพกัลยาราม บ้านน้อยจอมศรี อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๔๙๔ วัดป่าพระสถิต อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย

พ.ศ. ๒๔๙๕ สำนักสงฆ์ควนเขาดิน อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา

พ.ศ. ๒๔๙๖ วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๙๗ วัดป่าภูธรพิทักษ์ จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๔๙๘ วัดป่าปราสาทจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ. ๒๔๙๙ วัดถาวรคุณาราม อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๑ วัดป่าปราสาทจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๐๒ วัดถาวรคุณาราม อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๓ วัดป่าบ้านไม้ขาว อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๔ วัดถาวรคุณาราม อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๕ สำนักสงฆ์ถ้ำขาม ตำบลบ้านไร่ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๕๐๖ วัดป่าภูธรพิทักษ์ จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๕๐๗ วัดถาวรคุณาราม อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๘ วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๕๐๙ - ๒๕๑๔ วัดป่าภูธรพิทักษ์ จังหวัดสกลนคร

พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๒๔ สำนักสงฆ์ถ้ำศรีแก้ว ตำบลสร้างค้อ อำเภอกุตุบัก จังหวัด

สกลนคร

พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๖ สำนักสงฆ์ (ขี้คราว) เมืองซีแอตเติล มลรัฐวอชิงตัน

พ.ศ. ๒๕๒๗ สำนักสงฆ์ (ขี้คราว) เมืองแอนนาโฮมฮิล มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๒๘ สำนักสงฆ์ป่าธรรมชาติ เมืองลาพวนเต้ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๒๙ สำนักสงฆ์นอร์ธแซนฮวน เมืองซาคราเมนโต มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๓๐ - ๒๕๓๓ วัดกุริทัตตวนาราม เมืองออนทาร์โฮ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๓๔ วัดเมตตาวานาราม เมืองเวลเลย์เซ็นเตอร์ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๓๕ วัดกุริทัตตวนาราม เมืองออนทาร์โฮ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๓๖ - ๒๕๓๘ วัดเมตตาวานาราม เมืองเวลเลย์เซ็นเตอร์ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๓๙ วัดป่าเขาน้อย จังหวัดบุรีรัมย์

พ.ศ. ๒๕๔๐ วัดกุริทัตตวนาราม เมืองออนทาร์โฮ มลรัฐแคลิฟอร์เนีย

พ.ศ. ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน วัดป่าเขาน้อย ต.เสม็ด อ.เมือง จ.บุรีรัมย์

๒) การรับแต่งตั้งให้ปฏิบัติศาสนกิจ และการรับสมณศักดิ์

๑. ตามหนังสือที่ ๒๖/๒๕๒๙ ลงวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ท่านได้รับแต่งตั้งจากเจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ให้เป็นพระอุปัชฌาย์

๒. ตามหนังสือที่ ๙/๒๕๒๙ ลงวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ท่านได้รับแต่งตั้งจากสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ เจ้าคณะใหญ่ธรรมยุต ให้เป็นประธานกรรมการคณะธรรมยุตในประเทศไทยหรืออเมริกา

๓. วันที่ ๑๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒ ท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็น “พระครูปลัดสุวัฒนญาณคุณ”

๔. วันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ท่านได้รับสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ “พระโพธิธรรมจารย์เถร”^{๖๓}

บทบาทของพระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ ซึ่งเป็นพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้นั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ท่านจำพรรษาที่สำนักสงฆ์ควนเขาตม อำเภอกำแพงเมือง จังหวัดพังงา ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ จำพรรษา วัดเจริญสมณกิจ อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต ร่วมกับพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี จากนั้นท่านได้กลับไปจำพรรษาที่ภาคอีสาน ๒ พรรษา และกลับมาจำพรรษาที่ภาคใต้อีกครั้งในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ที่วัดถาวรคุณาราม อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต

และปี พ.ศ. ๒๕๐๓ วัดป่าบ้านไม้ขาว อำเภอกถกลาง จังหวัดภูเก็ต ในระหว่างนี้ท่านสลับกันจำพรรษา ระหว่างภาคอีสาน และจังหวัดภูเก็ต โดยจำพรรษา ที่ภาคใต้ครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ที่วัดถาวรคุณาราม อำเภอมือง จังหวัดภูเก็ต ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์สุวัจน์ สุวโจ ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้ในครั้งนั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

^{๖๓}<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-suwat_hist.htm>
(วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

๓.๕.๑๐ พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (วัน อุตตโม)

๑) ประวัติโดยสังเขป

จากหนังสือ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (พระอาจารย์วัน อุตตโม) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จังหวัดสกลนคร วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔

บรรพบุรุษชั้นปู่ ย่า ตา ยายของพระอาจารย์วัน มีพื้นเพอยู่ที่บ้านหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ต่อมาได้อพยพครอบครัวขึ้นไปตั้งรกรากอยู่ที่บ้านตาลโกน ตำบลตาลเนิน อำเภอบ้านหัน จังหวัดสกลนคร

คำว่าตาลโกน อันเป็นชื่อของหมู่บ้านนั้น มีที่มาจากต้นตาลที่เป็นโพรง ชาวบ้านถือเอาสัญลักษณ์นี้เองมาเป็นชื่อของหมู่บ้าน ส่วนคำว่า ตาลเนิน อันเป็นชื่อของตำบลนั้น ก็มีที่มาจากต้นตาลที่เอน ไม่ขึ้นตรงเหมือนตาลทั้งหลาย ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกต้นไม้ที่เอนว่าต้นไม้เนียง ปัจจุบันนี้ทางราชการได้ยกฐานะหมู่บ้านตาลโกนขึ้นเป็นตำบลแล้ว ส่วนอำเภอบ้านหัน ปัจจุบันนี้เปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

พระอาจารย์วัน เกิดวัน ๑ ๖ ๙ ปีมจ (วันอาทิตย์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๙) ตรงกับวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๕ บ้านตาลโกน ตำบลตาลโกน อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

บิดาชื่อ นายแหลม สีลารักษ์ มารดา นางจันทร์ (มาริخين) สีลารักษ์ นายแหลมและนางจันทร์ มีบุตรด้วยกัน ๒ คน คือ

๑. พระอาจารย์วัน อุตตโม

๒. นายผัน สีลารักษ์

เมื่อมารดาคลอดบุตรคนที่สองได้ไม่กี่วันก็ถึงแก่กรรม ต่อมาบิดาได้แต่งงานใหม่กับนางพิมพ์ สารทอง มีบุตรด้วยกัน ๓ คน คือ

๑. นายบุญโฮม สีลารักษ์

๒. นายนิยม สีลารักษ์

๓. นายดำ สีลารักษ์

อุปสมบทที่วัดสร้างโคก (วัดศรีธรรมาราม ในปัจจุบัน)อำเภอยโสธร จังหวัดอุบลราชธานีเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ เวลา ๑๖.๑๐ น. โดยมีพระครูจิตติวิโสธนาจารย์ เป็นพระอุปัชฌายะ พระมหาคัลยา วิสารโท เป็นพระกรรมวาจาจารย์

๒) บทบาทการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

จากบันทึกจากหนังสือ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (พระอาจารย์วัน อุตตโม) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จังหวัดสกลนคร วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ตอนหนึ่งว่า

“พ.ศ. ๒๔๙๕ ท่านกลับมาจำพรรษาที่วัดป่าคามวาสี ซึ่งเป็นมาตุภูมิ ในระหว่างนั้น พระอาจารย์เทศก์หรือในปัจจุบันคือ พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ และหมู่คณะหลายรูปลงไปจำพรรษาที่ภาคใต้ พระอาจารย์วัน จึงติดตามลงไปด้วย เพราะมีความเคารพเลื่อมใสในพระอาจารย์เทศก์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยได้จำพรรษาที่วัดเหล่านี้คือ

พ.ศ. ๒๔๙๖ จำพรรษาที่วัดราษฎร์โยธี บ้านโคกกลอย ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา

พ.ศ. ๒๔๙๗ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๙๘ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๙๙ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๐ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พระอาจารย์วัน คิดทบทวนถึงผลได้ผลเสีย ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ที่ภูเก็ต - พังงา เป็นเวลา ๕ พรรษา คิดเห็นว่าพุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้มีศรัทธา ให้ทานการบริจาคนิเวศน์อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรดี แต่มีผู้ออกบวชน้อยมาก ถึงออกบวชก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะติดข้องอยู่ในทรัพย์สมบัติ เนื่องจากสองจังหวัดดังกล่าวมีฐานะทางเศรษฐกิจดี การนิยมบวชจึงมีน้อย ขาดศาสนทายาทผู้สืบทอด โดยเฉพาะบุคคลในท้องถิ่น

พูดถึงความดำรงมั่นของศาสนา ก็คือผู้สืบทอด โดยเฉพาะนักบวช ถ้าขาดผู้บวชแล้ว ก็ทำให้ขาดบริษัทภายใน เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา และอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ภูมิอากาศทางภาคใต้ ฤดูกาลไม่อำนวยในการออกรุกขมูล เพราะฝนตกบ่อย ขัดข้องในการที่พระจะออกไปวิเวก ไม่เหมือนทางภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคเหนือ ซึ่งฤดูกาลต่าง ๆ แฉ่นอน พระอาจารย์วัน ดำริถึงเหตุ ๒ ประการ ดังกล่าวแล้วจึงอำลาอุบาสกอุบาสิกาชาวภูเก็ต - พังงา ที่อุปถัมภ์บำรุง เดินทางกลับมาตุภูมิ

พระอาจารย์วันเดินทางจากภาคใต้ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึงวัดคามวาสี ตอนบ่าย ๔ โมงเศษ ของวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑”

บพบาทของพระอาจารย์วัน อุตตโม ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้นั้น เนื่องจากพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี และหมู่คณะหลายรูปลงไปจำพรรษาที่ภาคใต้ พระอาจารย์วัน จึงติดตามลงไปด้วย เพราะมีความเคารพเลื่อมใสในพระอาจารย์เทศก์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ท่านโดยได้จำพรรษาที่วัดเหล่านี้คือ พ.ศ. ๒๔๙๖ จำพรรษาที่วัดราษฎร์โยธี บ้านโคกกลอย ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา พ.ศ. ๒๔๙๗ - ๒๕๐๐ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต โดยท่านเป็นครูสอนนักเรียนแก่นักพระภิกษุสามเณร ณ สำนักเรียนวัดเจริญสมณกิจ ผลสอบนักเรียนผ่านได้เป็นจำนวนมากทุก ๆ ปี ต่อมา ท่านจำพรรษาอยู่ที่ภูเก็ต - พังงา เป็นเวลา ๕ จึงอำลาอุบาสกอุบาสิกาชาวภูเก็ต - พังงาที่อุปถัมภ์บำรุง เดินทางกลับมาตุภูมิ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึงวัดคามวาสี ตอน

บ่าย ๔ โมงเศษ ของวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์วัน อุตตโม ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้ในครั้งนั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๑๑ พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร วัดป่าจันทรังสี (วัดปานาสีดา) ต.กลางใหญ่ อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี

๑) ประวัติโดยสังเขป

พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร” มีนามเดิมว่า จันทรโสม ปราบพลพาล เกิดเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๖๕ ตรงกับวันจันทร์ แรม ๓ ค่ำ เดือน ๗ ปีกอ ฉ ต.กลางใหญ่ อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี โยมบิดา - โยมมารดาชื่อ นายกรม และนางอาน ปราบพลพาล ครอบครัวประกอบอาชีพทำนาทำไร่ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันทั้งหมด ๖ คน ท่านเป็นบุตรคนที่ ๕ มีชื่อตามลำดับดังนี้

๑) นางบุญชม ใจหาญ

๒) ด.ญ.คำ ปราบพลพาล (เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก)

๓) ด.ญ.อ่ำ ปราบพลพาล (เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก)

๔) ด.ญ.ไฉ่ ปราบพลพาล (เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก)

๕) หลวงปู่จันทร์โสม กิตติกาโร

๖) นายกองแก้ว ปราบพลพาล

ณ บ้านนาสีดา ต.กลางใหญ่ อ.บ้านฝ้อ จ.อุดรธานี มีวัดป่าวัดหนึ่งตั้งอยู่กลางทุ่งกว้าง ซึ่งแต่ก่อนเคยเป็นป่าไม้ตะเคียนหนาทึบ บัดนี้ป่าไม้ได้หายไปแล้วหลังจากสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ตัดถนนเข้าไป กลายเป็นหมู่บ้านชาวไร่ชาวนา วัดนี้ชื่อ “วัดป่าจันทรังสี” วัดสาขาของวัดหินหมากเป้ง ต.พระพุทธบาท อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย ของพระราชานิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) อดีตสมภารเจ้าวัด คือ “พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร” พระเถระสายวิปัสณากรรมฐานศิษย์ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร ท่านเป็นมิ่งขวัญร่มโพธิ์ร่มไทรของชาวบ้าน คณะศรัทธาญาติโยม และคณะสงฆ์อรุณวาสี โดยเป็นพระวิปัสณาจารย์รูปที่ 3 แห่งภาคอีสานตอนเหนือ รองจาก ท่านเจ้าคุณพระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) แห่งวัดศรีเมือง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.หนองคาย และ พระสุธรรมคณาจารย์ (เหรียญ วรลาโภ) แห่งวัดอรุณบุรพต ต.บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

เข้าพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ พัทธสีมาวัดอรุณวาสี ต.ท่าบ่อ อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๕ เวลา ๑๕.๒๓ นาฬิกา โดยมี ท่านเจ้าคุณพระธรรมไตรโลกาจารย์ (รักษ์ เรวโต) วัดศรีเมือง จ.หนองคาย เมื่อครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระครูวิชัยสังฆกิจ เป็นพระอุปัชฌาย์ และ พระราชานิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) วัดหินหมากเป้ง จ.

หนองคาย เป็นพระกรรมวาจาจารย์ (ซึ่งพระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ท่านมีศักดิ์เป็นพี่ชายโยมมารดาของหลวงปู่จันทร์โสม) ท่านได้รับนามฉายาว่า “กิตติกาโร” สังกัดธรรมยุติกนิกาย

ลำดับการจำพรรษา

หลังจากพรรษาแรกผ่านพ้น ท่านออกวิเวกไปในสถานที่ต่าง ๆ อาทิ บ้านน้ำอ้อม อ.วังสะพุง จ.เลย และวัดหนองขาม อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ ก่อนที่จะกลับมาเกณฑ์ทหารในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ ในปีนั้น ท่านได้พำนักจำพรรษาที่วัดอรัญญาวาสี จ.หนองคาย เข้าเรียนนักธรรมชั้นตรี ปรากฏว่าสอบได้ ทางภารกิจยกเว้นไม่ต้องไปเป็นทหาร ต่อมาท่านจึงไปพำนักกับท่านพระอาจารย์เกตุ ขนดีโก ที่วัดป่าช้าบ้านสว่าง

ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ กลับมาจำพรรษาที่วัดอรัญญาวาสี เรียนนักธรรมชั้นโท ออกพรรษาสอบได้แล้วก็ออกรุกขมูลตามริมแม่น้ำโขง บุกป่าฝ่าดงมาจนถึงวัดพระพุทธบาทคองแก้ง (เวินกุ่ม) ก่อนจะกลับไปบ้านนาสีดาในปี พ.ศ. ๒๔๘๘

ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ จำพรรษาที่วัดศรีชมชื่น (วัดป่านาสีดา) เดินทางไปกราบนมัสการพระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ที่วัดอรัญญาวาสี จ.หนองคาย และได้รับการฝากให้เป็นศิษย์รับใช้พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อยู่ปฏิบัติอาจารย์วัตรกับหลวงปู่มั่น เป็นเวลา ๒ พรรษา คือ ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๔๙๑ ก็กราบลาไปเที่ยววิเวกที่บ้านห้วยหวายกับ พระอาจารย์อ่อน ชาโคร

ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ กลับมาอยู่กับพระอาจารย์เทศก์ และช่วยงานถวายเพลิงศพพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จนเสร็จสิ้น ก็เที่ยววิเวกไปกับ พระอาจารย์หล้า เขมปัตโต แห่งวัดบรรพตคีรี (วัดภูจ้อก้อ) อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร และพระอาจารย์อรุณ อุตตโม แห่งวัดพระบาทนาสิงห์ อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย ต่อมาได้ติดตามพระอาจารย์เทศก์ไปเผยแผ่ธรรมที่ภาคใต้ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ - ๒๔๙๙ และกลับมาอยู่วัดศรีชมชื่น ถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ย้ายออกมาอยู่บริเวณป่าช้าข้างบ้านเลา ซึ่งเป็นสถานที่กว้างขวางร่มรื่นเงียบสงบ ก่อสร้างกุฏิ เสนาสนะต่าง ๆ โดยลำดับ โดยตั้งชื่อสถานที่นี้ว่า “วัดป่านาสีดา” และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑

๒) บทบาทการเผยแผ่พระธรรมและกรรมฐานที่จังหวัดภูเก็ต

พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร ท่านมีศักดิ์เป็นหลานลุงแท้ ๆ ของ พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี จึงได้รับการอบรมบ่มสอนมาตั้งแต่เด็ก แม้บวชเรียนแล้วก็อยู่ในสายตา คอยแนะนำทางที่ถูกให้ประพฤติปฏิบัติไม่เคยทอดทิ้ง จนกระทั่งตัวท่านละสังขารจากไป เหตุการณ์สำคัญในชีวิตก็คือ การไปใช้ชีวิตกับพระอาจารย์เทศก์นานถึง ๘ ปี ในการเผยแผ่พระธรรมและกรรมฐานที่จังหวัดภูเก็ต สมัยนั้น “พระป่า” ยังไม่แพร่หลาย จึงเกิดปัญหาขัดแย้งจนถึงขับไล่ไสส่งกัน แต่คณะของพระอาจารย์เทศก์ก็ต่อสู้แก้ไขจนสถานการณ์คลี่คลายไปด้วยดี

นอกจากนี้ จากการได้อยู่ปรนนิบัติหลวงปู่มั่นอย่างใกล้ชิดถึง ๒ ปี จึงได้รับของดี มาอย่างเต็ม ๆ ทั้งข้อวัตรปฏิบัติ การสำรวมกาย วาจา ใจ ปฏิภาณและหลักธรรมนานาของพระอาจารย์ใหญ่ ซึมซาบเข้าในสายเลือด สมัยนั้นการเข้าไปขอสมัครเป็นศิษย์หลวงปู่มั่นไม่ใช่เรื่องง่าย ต้องผ่านการ

กลั่นกรองเป็นขั้นเป็นตอน พระณเรที่ขาดการสำรวจทำอะไรไม่ถูกต้อง จะโดนดูว่าตรง ๆ แรง ๆ เป็นการถากถางกิเลส คนจิตไม่แกร่ง ไม่ทน จึงพากันถอย สำหรับหลวงปู่จันทร์โสม ท่านสอบผ่านโดยง่ายดาย เพราะอุปนิสัยเป็นคนที่มีความอดทนสูงมาแต่เยาว์วัย

ท่านจึงเป็นพระผู้ใหญ่ ที่ชาวบ้านชาวเมืองกราบไหว้ยกย่องนับถือในวัตรปฏิบัติและปฏิบัติภา รวมทั้งการเทศนาสอนธรรมกรรมฐานแก่ญาติโยม ท่านบริหารวัดตามแนวของพระอาจารย์เทศก์ ด้วยการสร้างศรีธาตุาสาทะให้ญาติโยมรอบวัดล้อมใสก่อน ส่วนการปฏิบัติธรรมได้ยึดตามแนวหลวงปู่มั่น เทศนาหรืออบรมธรรมของท่าน ส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องหลักปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ภัยในชีวิตประจำวันของผู้คน อาทิ

“คนทุกคนสามารถสร้างคุณงามความดีได้ทุกคน แต่ที่เขาไม่ยอมทำ เพราะเชื่อบ้าง ไม่เชื่อบ้าง ออย่าว่าแต่ฆราวาสเลย พระที่บวชในพุทธศาสนา ถ้าเชื่อจริง ๆ จัง ๆ แล้ว ทำอะไรก็ได้ ผล เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง เรียกว่า สงสัยลังเล ก็เลยเดินไม่ถูก ไม่ว่าสมัยใด ทำเมื่อไหร่ได้เมื่อนั้น”

ใครก็ตามที่ต้องการปฏิบัติให้จิตสงบ ท่านให้คำแนะนำง่าย ๆ ว่า

“ให้เลือกยึดอนุสติ ๑๐ มาเป็นหลักพิจารณาเพียงหนึ่งอย่าง โดยเลือกให้ถูกกับอุปนิสัยของตนเอง และเลือกข้อที่นำมาปฏิบัติแล้ว เกิดความสลดสังเวช เกิดความเบื่อหน่ายเพื่อที่จะแก้ไขตัวเองได้ ลูกศิษย์ลูกหาที่ได้รับโอสธรรมจากท่าน สามารถหลุดพ้นจากกองทุกข์ได้มากมาย”

“เมื่อคนเราเกิดมามีศาสนาไม่เหมือนกัน ภาสนาที่ว่าก็เกิดจากบุญกุศลที่เราได้ทำกันมา คนที่ยากจนในชาตินี้ก็เพราะชาติที่แล้วทำบุญมาน้อย ลงทุนน้อย พอเกิดมาชาตินี้ทุนก็เลยน้อยตามมา แต่ถ้าใครยากจนในชาตินี้ก็ต้องลงทุน ตั้งใจทำงานอย่างทุ่มเทให้มากโดยไม่ไปโกงใคร ในวันหนึ่งก็จะรวยได้เอง”

ในวัย ๘๐ ปี พระอาจารย์จันทร์โสม ผิดพรณวรรณะท่านยังผ่องใส สุขภาพพลานามัยแข็งแรงสมกับเป็นพระปฏิบัติ และไม่เคยละเว้นการสอนศีลสอนภาวนาแก่ญาติโยมที่สนใจ โดยจะย้าถึงอานิสงส์แห่งการภาวนาอยู่เสมอ

การมรณภาพ สัจธรรมแห่งชีวิต เกิด แก่ เจ็บ ตาย ไม่มีใครหนีได้พ้น หลวงปู่จันทร์โสม ในวัยชราเริ่มมีอาการเจ็บป่วยเข้ามาแผ้วพาน วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๔๙ ที่ผ่านมา พระอาจารย์จันทร์โสม ได้มีอาการปวดท้องเจ็บหน้าอก คณะศิษยานุศิษย์ได้รับนำตัวส่งเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราช กระทั่งเมื่อวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๔๙ พระอาจารย์มีอาการกำเริบหนักขึ้น ปวดท้องแน่นหน้าอก หายใจไม่ค่อยสะดวก คณะแพทย์ได้รับช่วยกันป้อนหัวใจรักษาอาการอย่างสุดความ

สามารถ แต่ไม่สามารถย่อยอาการไว้ได้ ในที่สุด หลวงปู่จันทโรสม ได้ละสังขารอย่างสงบด้วยโรคหัวใจ ล้มเหลว สิริรวมอายุ ๘๔ พรรษา ๖๓ ท่ามกลางความเศร้าสลดของบรรดาคณะศิษยานุศิษย์ และคณะสงฆ์ เป็นยิ่งนัก^{๖๔}

บทบาทของพระอาจารย์จันทโรสม กิตติกาโร ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ นั้น เนื่องจากพระอาจารย์จันทโรสม กิตติกาโร ท่านมีศักดิ์เป็นหลานลุงแท้ ๆ ของ พระอาจารย์เทศก์ เทสรสิ จึงได้รับการอบรมบ่มสอนมาตั้งแต่เด็ก แม้บวชเรียนแล้วก็อยู่ในสายตา คอยแนะนำทางที่ถูกให้ประพฤติปฏิบัติไม่เคยทอดทิ้ง จนกระทั่งตัวท่านละสังขารจากไป เหตุการณ์สำคัญในชีวิตของท่านก็คือ การไปใช้ชีวิตในการเผยแผ่พระธรรมและกรรมฐานที่จังหวัดภูเก็ต กับ พระอาจารย์เทศก์นานถึง ๘ ปี

สมัยนั้น “พระป่า” ยังไม่แพร่หลาย จึงเกิดปัญหาขัดแย้งจนถึงขับไล่ไสส่งกัน แต่คณะของพระอาจารย์เทศก์ก็ต่อสู้แก้ไขจนสถานการณ์คลี่คลายไปด้วยดี ซึ่งนอกจากนี้แล้วเหตุการณ์ขณะที่ท่านได้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ภาคใต้ก็ไม่ได้มีเขียนเรื่องราวสู่สาธารณชนผู้สนใจมากนัก แต่ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์จันทโรสม กิตติกาโร ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้ในครั้งนั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๑๒ พระครูสุวัฒน์โณปมคุณ (คำพอง ติสโส)

๑) ประวัติโดยสังเขป

เกิดเมื่อเสาร์ที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ ตรงกับวันขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๗ ปีจอ ที่บ้านกุดตะกร้า ต.สงเปลือย อ.คำเขื่อนแก้ว จ.อุบลราชธานี (ปัจจุบันขึ้นกับ จ.ยโสธร) โยมพ่อ ชื่อบุญนาค โยมแม่ชื่อหลุน นามสกุล สงเคราะห์ อาชีพทำนา มีบุตร และบุตรธิดารวม ๘ คน หลวงพ่อเป็นคนที่สอง ดังนี้

๑. นางทองคำ สงเคราะห์ (ถึงแก่กรรม)
๒. พระอาจารย์คำพอง ติสโส
๓. นางแก้ว โสตาหนู
๔. นายหุมมี สงเคราะห์
๕. นายสีปู สงเคราะห์ (ถึงแก่กรรม)
๖. นายสุบิน สงเคราะห์
๗. นางแหวน สีโท (ถึงแก่กรรม)

^{๖๔} <<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=7712>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

๘. นายปิ่น สงเคราะห์

วันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ เดือน ๖ อายุ ๒๑ ปี พระอาจารย์คำพอง ก็อุปสมบทที่วัดมหาชัย ต.หนองบัว อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี โดยมีพระครูพิศาลคณานุกิจ เป็นพระอุปัชฌาย์ (วัดนี้พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พระอาจารย์ใหญ่กรรมฐานภาคอีสานเคยมาพักเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖) พระอธิการจันทร์ จันทมโม เป็นพระกรรมวาจาจารย์

พรรษาแรก ตั้งใจทำความเพียรอยู่กับหลวงปู่ชัน นั่งภาวนาแข่งกับพระที่วัด ใครนั่งได้ตลอดแฉ่ง (ตลอดคืน) อดข้าวแข่งกัน ใครจะอดได้นาน อดข้าวอยู่ได้ ๗ วัน ภาวนาตลอดคืนได้ ๒ - ๓ คืน ก็เพลีย สู้ไม่ไหว แต่ก็อยู่ได้ตลอดพรรษา

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ เผยแผ่ธรรมภาคใต้ ๒๕ ปี (พรรษาที่ ๘ - ๓๒ พ.ศ. ๒๔๙๓ - ๒๕๑๗)

พ.ศ. ๒๔๙๓ หลังจากเสร็จงานสถาปนากิจศพพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต แล้ว พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ได้รับหลวงพ่อกับเผยแผ่ธรรมปฏิบัติที่ภาคใต้ ในเขต จ.ภูเก็ต และ จ.พังงา โดยมีพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ และพระเณรอีก ๘ รูป ติดตามไปด้วย ระยะเวลาไปพักรวมกันที่สโสมสรฝรั่ง จ.ภูเก็ต ๕ - ๖ วัน และต่อมาหลวงปู่ให้แต่ละองค์แยกย้าย ไปจำพรรษาตามสถานที่ต่าง ๆ

พระอาจารย์เทศก์ ไปจำพรรษาที่สำนักสงฆ์หลังศาล จ.ภูเก็ต ต่อมาได้สร้างเป็นวัดชื่อว่า “วัดเจริญสมณกิจ” พระอาจารย์เทศก์ จำพรรษาที่นี่ ๑๕ ปี จนกระทั่งเป็นเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดที่พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ ปกครองพระกัมมัฏฐานพระธรรมยุค ๓ จังหวัดภาคใต้ คือ ภูเก็ต พังงา และกระบี่

พระอาจารย์เหรียญแยกไปจำพรรษาที่สำนักสงฆ์ อ.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา ได้สร้างวัดชื่อว่า “วัดประชาสันติ” และจำพรรษาที่นี่ ๘ ปี ส่วนหลวงพ่อกับได้มาจำพรรษาอยู่ที่สำนักสงฆ์ ต.โคกกลอย อ.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา ต่อมาได้สร้างเป็นวัดชื่อว่า “วัดราชสุริโยธิ” หลวงพ่อกับจำพรรษาที่นี่ ๒๓ ปี และที่ภูเก็ต ๒ ปีเนื่องจากก่อนหน้าที่คณะกรรมฐานพระอาจารย์เทศก์จะได้มาจำพรรษาที่ภาคใต้นี้ ได้มีผู้มาเผยแผ่ธรรมไว้อ่อนและประโคนชาวกันตื่นตื่นเอิกเกริกจนแตกแยกเป็นพรรคเป็นพรรคที่โคกกลอย จ.พังงา และไม่มีใครสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ เพราะไม่มีหมู่พวกจึงไปนิมนต์หลวงพ่อกับมาช่วยแก้ไขสถานการณ์

การไปเผยแผ่ธรรมปฏิบัติครั้งนี้ จึงได้มีพระคณะหนึ่งของท้องถิ่นและผู้คนในท้องถิ่นรวมหัวกัน กีดกันไม่ให้พระคณะของหลวงพ่อกับเข้าไปอยู่ด้วยประการต่าง ๆ เช่น ห้ามคนในท้องถิ่นใส่บาตร พระกัมมัฏฐาน วางยาเยื่อบ้าง จุดไฟเผาภูเขาก้างบ้าง ทำหนังสือแจ้งกรมการศาสนาว่าพระกัมมัฏฐานคณะนี้เป็นพระจรจัดไม่ปฏิบัติตามพระวินัย

พระอาจารย์คำพอง อยู่จำพรรษาที่โคกกลอย จ.พังงา ๒๓ ปีนี้ อยู่ด้วยการเผยแผ่ “ธรรมปฏิบัติ” เนื่องจากครูบาอาจารย์ได้มาเผยแผ่ไว้แล้ว ครั้นจะถอยหนีเสีย ประชาชนก็ยังแตกแยก

เป็นพรรคเป็นพวกอยู่ ความสามัคคียังไม่เกิดขึ้น ถ้าหนีไปเสีย บาปจะตกอยู่กับประชาชน คือเข้าใจผิด ทะเลาะเบาะแว้ง จะฆ่าจะแกงกันยังมีอยู่

พระอาจารย์คำพอง อยู่แก่ความเห็นผิด จนกระทั่งพระท้องถิ่น มหานิกาย กับพระกรรมฐาน (ธรรมยุต) ร่วมฉันภัตตาหารกันได้ จึงกลับอุดรธานี

สมัยก่อนนั้น ที่โคกกลอยนี้ ถ้าคนที่เคยเข้าวัดบ้าน เคยสร้างกุฏิ สร้างศาลา สร้างวัดกันมานานเพียงไรก็ตาม พอมาใส่บาตรพระกรรมฐานเท่านั้นแหละ ถ้าเขาตายลง ไปนิมนต์พระวัดบ้านมาสวด เขาจะไม่มาสวดเลย หลวงพ่ออยู่จนเรื่องเหล่านี้หมดไป สวดร่วมกันได้ จึงกลับอุดรธานี

โคกกลอยที่หลวงพ่อยุ่ที่นี่ แต่ก่อนเป็นไร่เป็นสวน เราเช่าเขาอยู่ เขาวางแผนให้เจ้าของที่ลงมา เพื่อซื้อที่เอาไว้ พอมีสิทธิในที่ดินแล้วเขาก็ไล่พระที่อยู่นี้ออกหนีในกลางพรรษานั้นเลย

แต่เหมือนเทวดาบันดาล หรืออะไรก็ไม่รู้ พวกที่ไปตั้งซื้อที่จากเจ้าของที่ดินที่บ้านคลาดกันไม่พบกัน เจ้าของที่ดินขึ้นรถเลยมาลงที่วัด ขณะที่หลวงพ่อดฉันภัตตาหารเช้าเพิ่งเสร็จ ก็เปรยถามแกว่ามายังไง แกตอบว่าได้รับโทรเลขด่วนว่าแม่ป่วยหนักก็เลยลงมา หลวงพ่อบอกว่าแม่ไม่ป่วยหรอก เพิ่งมาทำบุญกลับไปยังมองเห็นหลังอยู่เลย ก็เลยขอให้แกนั่งพักเสียก่อน

ในระยะนั้นยังมีราคา ชาวบ้านที่มาทำบุญยังอยู่ราว ๓ - ๔ คน มีเงินติดกระเป๋าคนละพันสองพันบาท ก็เลยถามว่าจะขายที่ดินที่เช่าอยู่ที่นี่ไหม แกบอกว่าขายจะขายหนึ่งหมื่นบาท พวกญาติโยมที่อยู่เลยช่วยกันควักกระเป๋าว่างมัดจำไว้ก่อนส่วนที่เหลือทำสัญญาไว้ชำระภายหลัง

พอรับมัดจำแล้ว แกก็ไปบ้าน ไปหาแม่ พวกนั้นทราบข่าวก็นำหมูไปวางมัดจำขอซื้อที่ดินที่บ้านแก หวดหวิดนิดเดียว เราวางมัดจำก่อนเค้าเพียงหนึ่งชั่วโมง ถ้าเราวางมัดจำก่อนเรา เขาคงไล่เราออกกลางพรรษา ทำให้วัดราชฎาริโยธิ ที่หลวงพ่อและชาวบ้านสร้างไว้ยังอยู่จนบัดนี้ ที่ตำบลโคกกลอย จ.พังงา

ความสงบที่โคกกลอย จ.พังงา

หลวงพ่อได้อยู่อบรมสั่งสอนญาติโยมที่โคกกลอย ให้รู้จักพระพุทธศาสนาที่แท้จริง ทั้งได้ฝึกฝนสมาธิภาวนาทุกคืน จนมีผลประจักษ์แก่ญาติโยมตามกำลังศรัทธาและกำลังปฏิบัติของแต่ละคน ความขัดแย้งก็ยังมีอยู่ตลอดมา แต่ก็ได้มีเหตุการณ์ช่วยผ่อนคลายเป็นเกิดความสงบขึ้นมาโดยตลอดดังนี้

พระครูอ่อง เจ้าคณะตำบลโคกกลอย เป็นหัวเรือใหญ่ในการต่อต้านมิให้พระกัมมัฏฐานมาอยู่โดยตลอด ได้มีเหตุให้อาเจียนเป็นโลหิตถึงแก่ภรรยา โดยหาสาเหตุไม่พบ

พระครูสี่ว์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบลองค์ต่อมา ก็สอบทอดเจตนารมณ์ของพระครูอ่อง ห้ามญาติโยมชาวบ้านมิให้ใส่บาตรพระกัมมัฏฐาน ก็มีอันเป็นไป อาเจียนออกมาเป็นโลหิตถึงแก่ภรรยาเช่นเดียวกัน

พระมหาชั้น คนบ้านเชียงใหม่ ต.โคกกลอย จ.พังงา ไปเรียนอยู่ที่วัดน้อยนพคุณ ธนบุรี ถูกนิมนต์มาแทนพระครูสี่ว์ เพื่อให้ดำเนินการสืบทอดเจตนารมณ์ของพระครูอ่อง และพระครู

ลัวต่อไป ครั้งนี้ทำให้เกิดเรื่องราวใหญ่โต ถึงขนาดพระเล็กพระน้อยที่เดินบิณฑบาตตามหลังหลวงพ่อกุ๊กกุ๊กศิษย์พระมหาชั้นเตะตกถนนหลายครั้ง แต่หลวงพ่อก็ให้น้ำลูบหัวใจ เราอย่าไปก่อเรื่องกับเขา เตะเราก็ไม่ถึงตาย อดทนเอาเถิด พอเข้าปีที่ ๓ ท่านก็ประสบอุบัติเหตุตกลงจากรถคันที่นั่ง และรถคันที่นั้นก็ทับเอาถึงแก้มรณภาพไปอีกหนึ่งองค์

พระปลัดถูก จาก ต.กระโหลก มาดำรงตำแหน่งแทนพระมหาชั้น และดำเนินการเช่นเดียวกับพระมหาชั้น ต่อมาก็อาเจียนเป็นโลหิตถึงแก้มรณภาพ โดยส่งโรงพยาบาลไม่ทัน พระครูองค์ต่อมา จึงถือขันดอกไม้ไปขอขมาลาโทษต่อหลวงพ่อกุ๊ก เรื่องก็ระงับหยุดลงเรื่องเหล่านี้คล้ายกับมีอะไรช่วยเหลือให้ภัยทั้งหลายหย่อนลง มิให้ลูกหลานอีกต่อไป ชาวบ้านและหมู่พวกที่ต่อต้านพระก็ยังมีฐานที่รู้สึกละอายต่อการมรณภาพของพระผู้นำในการต่อต้านทั้งสอง สามองค์อาเจียนเป็นโลหิต ถึงแก้มรณภาพโดยส่งโรงพยาบาลไม่ทัน อีกองค์หนึ่งประสบอุบัติเหตุถูกรถทับถึงแก้มรณภาพห่างจากวัดท่านประมาณ ๖ กม.แรงต่อต้านก็อ่อนลงและหมดไปในที่สุด

หลวงพ่อกุ๊กอยู่จำพรรษาเป็น เจ้าอาวาสวัดราชบุรียธิ ต.โคกกลอย ต.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา ในตำแหน่งเจ้าคณะตำบล ฉายา พระครูสุวัฒน์โณปมคุณ อยู่ถึง ๒๓ ปี รวมทั้งอยู่ที่ภูเกิดอีก ๒ ปี รวมเป็น ๒๕ ปี

หลังจากอบรมสั่งสอนพระภิกษุสามเณร และชาวบ้านได้รู้เห็นและเข้าใจคุณค่าของพระพุทธศาสนา สร้างความเข้าใจและความสามัคคีให้เกิดขึ้น จนกระทั่งพระบ้านและพระก็มีฐานฉันทตอาหารและสวดร่วมกันได้ หลวงพ่อกุ๊กจึงกลับอีสาน จ.อุดรธานี

การอำลาจากภาคใต้เป็นการอำลาด้วยมิตรไมตรีมีความเข้าใจดีต่อกัน เหลือไว้เพียงคุณงามความดีที่จะให้ถ้ามถึงกันต่อไป หลวงพ่อกุ๊กสอนไว้ว่า

“คนเราไม่ว่า จะไปอยู่ที่ไหนก็ตามหากดำรงคุณธรรมความดีให้มั่นคงไว้ เป็นผู้มีศีลธรรมอันดีงาม ย่อมเป็นที่รักนับถือของทุกคน”

“กฎมันไม่สามารถที่จับหัวใจคนได้ นอกจากธรรมะหรือสติสัมปชัญญะ ความรอบรู้ ที่จะทำให้เกิดความเรียบร้อยได้”

“กฎหรือระเบียบต่าง ๆ หากยุติธรรมไม่มีติดที่ใจแล้วตราบไต่จะมีรัฐธรรมนูญกฎหมายสักกี่ข้อ ก็ไม่สามารถจะสร้างความเรียบร้อย และสร้างความเป็นธรรมให้แก่โลกนี้”

“ไม่ว่าทางวัดหรือทางบ้านก็ตาม ถ้าขาดคุณธรรมความพร้อมในการประพฤติปฏิบัติ การงาน ก็บกพร่องได้”

“คนในโลกของเรา ไม่ว่าพระไม่ว่าฆราวาส ถ้าศีลของเราเศร้าหมองหรือจิตใจของเราเจือปนไปด้วยกิเลสอาสวะมาก ๆ แล้วเทพเจ้าเขาจะไม่คุ้มครองเรา เขาจะไม่อนุโมทนาในด้านการปฏิบัติและความเห็นความรู้ต่าง ๆ เขาจะไม่สนใจเพราะว่าพวกนี้ละเอียด”

เหตุที่กลับอีสาน

ถาม หลวงพ่อถึงกลับอีสานไม่อยู่พึ่งงาตลอดไปละครับ

หลวงพ่อก็มีเหตุหลายเรื่องหลายประการ

ประการแรก ลูกหลานเหลนทางฝั่งงานนี้เป็นคนมีเพื่อนมาก ประกอบการค้าเป็นส่วนใหญ่ จะให้เข้าบวชเป็นสมภารเจ้าอาวาสไม่ค่อยจะมี บวชได้เพียงแค่ ๓ เดือน ก็จะแ่อยู่แล้ว ผู้ที่สืบวงศ์สกุลไม่มี อยู่ไปก็อาศัยแต่ตัวเอง นำพระอีสานไปอยู่เพียงปีสองปีเขาก็กลับ

ประการสอง พระอาจารย์เทศก์ท่านก็กลับ (หลวงปู่จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ จ.ภูเก็ต ๑๕ ปี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ฝ่ายธรรมยุต ในเขต จ.ภูเก็ต จ.พังงา จ.กระบี่ ในสมณศักดิ์พระราชาคณะสามัญ ฝ่ายวิปัสสนาที่พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ ซึ่งพระกรรมฐานพระธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้มีกติกาสื่อวัตรปฏิบัติเป็นแบบเดียวกันทั้งหมด) เมื่อพระอาจารย์เทศก์กลับ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดแทนหลวงปู่เป็นพระทางใต้ ซึ่งข้อวัตรปฏิบัติมักไม่ลงกัน เนื่องจากทางใต้ ผู้ถืออุคตงค์และปฏิบัติเคร่งครัดมีน้อย เราจะไปได้แย้งเขา เขาเป็นผู้ใหญ่กว่า ก็จะเสียจรรยา เสียความเป็นอยู่ ขึ้นอยู่ไปนาน ๆ เข้าก็จะแยกเป็นสองพรรคสองพวก ทางใต้กับทางอีสาน เพราะการปฏิบัติไม่เข้ากัน

ประการที่สาม เรื่องของพัทธศัณญาบัตร เดิมที่หลวงพ่อก็ได้รับสัญญาบัตรเป็นพระครูชั้นตรีครั้งแรก หลวงพ่อก็ไม่รู้เรื่องนี้ สมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัสวรวิหาร ไปรับและส่งมาให้ อยู่ต่อมาตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ก็เหมือนกันท่านส่งมาให้โดยไม่ได้เขียนทำประวัติขอไปแต่อย่างใด มาคิด ๆ ดูว่าถ้าอยู่ไป ๆ หากว่าเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดองค์อื่น ๆ ไม่มี ถ้ามาถูกเราเข้าเรื่องมันจะมากขึ้น ผูกพันเข้า การประพฤติปฏิบัติก็ยังขัดข้องหมองอารมณ์ไม่เป็นไปตามความประสงค์ เป็นเจ้าคณะไปหละหลวมต่อหน้าที่ก็เสียมารยาทเสียจรรยา เสียจริยาของพระอธิการเข้าเสียหายถ้าเราไม่มีตำแหน่ง บอกกลบคุณหารว่าพอควร ๒๕ ปีแล้ว จึงกลับอุดรธานี

กลับอีสาน (พรรษาที่ ๓๓ พ.ศ. ๒๕๑๘)

พระอาจารย์คำพอง ได้สละตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสวัดราชบุรียอธิต.โคกกลอย ต.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา เดินทางกลับ จ.อุดรธานี โดยคิดว่าจะไปให้ถึง จ.เลย ไปพักอยู่ที่วัดบ้านวังหมื่น อ.หนองบัวลำภู จ.อุดรธานี^{๖๕}

บทบาทของพระอาจารย์คำพอง ดิสโล ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้นั้น ในปีพ.ศ. ๒๔๙๓ หลังจากเสร็จงานฉาบฉวยพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต แล้ว พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ได้รับ พระอาจารย์

^{๖๕}<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-kumpong/lp-kumpong_hist-02.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

คำพองติสโส ไปเผยแพร่ธรรมปฏิบัติที่ภาคใต้ ในเขต จ.ภูเก็ต และ จ.พังงา โดยมีพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ และพระเณรอีก ๘ รูป ติดตามไป

พระอาจารย์คำพอง ติสโส จำพรรษาอยู่ที่สำนักสงฆ์ ต.โคกกลอย อ.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา ต่อมาได้สร้างเป็นวัดชื่อว่า “วัดราษฎร์โยธี” หลวงพ่อจำพรรษาที่นี้ ๒๓ ปี และที่ภูเก็ต ๒ ปี เนื่องจากก่อนหน้านี้ที่คณะพระกรรมฐาน นำโดยพระอาจารย์เทศก์ จะได้มาจำพรรษาที่ภาคใต้นี้ ได้มีผู้มาเผยแพร่ธรรมไว้ก่อนและประโคนชวากันตื่นตื่นเอิกเกริกจนแตกแยกเป็นพรรคเป็นพรรคที่โคกกลอย จ.พังงา และไม่มีใครสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ เพราะไม่มีหมู่พวกจึงไปนิมนต์หลวงพ่อกุมาช่วยแก้ไขสถานการณ์ การไปเผยแพร่ธรรมปฏิบัติครั้งนี้ จึงได้มีพระคณะหนึ่งของท้องถิ่นและผู้คนในท้องถิ่นรวมหัวกัน กีดกันไม่ให้พระคณะของหลวงพ่อกุมาเข้าไปอยู่ด้วยประการต่าง ๆ เช่น ห้ามคนในท้องถิ่นใส่บาตรพระกัมมัฏฐาน วางยาเยื่อบ้าง จุดไฟเผากุฏิบ้าง ทำหนังสือแจ้งกรมการศาสนาว่าพระกัมมัฏฐานคณะนี้เป็นพระจรจัดไม่ปฏิบัติตามพระวินัย

พระอาจารย์คำพอง อยู่จำพรรษาที่โคกกลอย จ.พังงา ๒๓ ปีนี้ อยู่ด้วยการเผยแพร่ “ธรรมปฏิบัติ” เนื่องจากครูบาอาจารย์ได้มาเผยแพร่ไว้แล้ว ครั้นจะถอยหนีเสีย ประชาชนก็ยังแตกแยกเป็นพรรคเป็นพวกอยู่ ความสามัคคียังไม่เกิดขึ้น ถ้าหนีไปเสีย บาปจะตกอยู่กับประชาชน คือเข้าใจผิดทะเลาะเบาะแว้ง จะฆ่าจะแกงกันยังมีอยู่ พระอาจารย์คำพอง อยู่แก้ความเห็นผิด จนกระทั่งพระท้องถิ่น มหานิคาย กับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งเป็นพระธรรมยุต ร่วมฉันภัตตาหารกันได้ จึงกลับอุดรธานี ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์คำพอง ติสโส ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้ในครั้งนั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๑๓ พระอาจารย์หล้า เขมปตฺโต

๑) ประวัติโดยสังเขป พระอาจารย์หล้า เขมปตฺโต วัดบรรพตคีรี (วัดภูจ้อก้อ) อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร

ชาติภูมิ ที่บ้านกุดสระ อำเภอมหาแก่ง จังหวัดอุดรธานี

เกิดเมื่อ วันจันทร์ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๕๔ เป็นบุตรคนสุดท้อง

บิดา นายคุณ เสวตรวงศ์ มารดา นางแพง เสวตรวงศ์

ชีวประวัติ ของพระอาจารย์หล้า เขมปตฺโต เป็นชีวิตแห่งสมณะผู้ละวางลาภ ยศ สรรเสริญ สุข มุ่งสู่ ความหลุดพ้นอย่างจริงจังมั่นคง ท่านเกิดเมื่อ วันจันทร์ที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๔ ที่บ้านกุดสระ อำเภอมหาแก่ง จังหวัดอุดรธานี บิดาชื่อ นายคุณ เสวตรวงศ์ มารดาชื่อ นางแพง เสวตรวงศ์ เป็นบุตรคนสุดท้อง ในจำนวนพี่น้อง ๘ คน อาชีพของครอบครัว คือ ทำนา ท่านศึกษาในโรงเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ก็ต้องออกมา ในวัยเยาว์ท่านได้มีโอกาสรับใช้พระธุดงค์ที่จาริกมา ในละแวกบ้านซึ่งมีส่วนช่วย หล่อหลอมจิตใจให้ใฝ่ในทางธรรม

อายุ ๑๘ บวชเป็นเณร เมื่ออายุครบเกณฑ์ก็ได้บวชเป็นพระตามประเพณี จากนั้นก็ลาสิกขา มาครองเรือนได้ประสบความสำเร็จ ทุกข์ แห่งสังขาร และการพลัดพราก ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๘๖ บวชเป็นพระมหานิกายที่วัดบ้านยางมีพระครูคุณเป็นอุปัชฌาย์ พรรษาแรกก็สอบนักธรรมโทได้ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๘ ท่านได้ญาติติเข้าในคณะธรรมยุต ที่วัดโพธิสมภรณ์ อุดรธานี โดยมีพระธรรมเจดีย์ (จูม พันธุโล) ครั้นเป็นพระเทพวิเป็นอุปัชฌาย์ และให้ท่านไปพำนักฝึกการปฏิบัติกับหลวงปู่บุญมี ชลิตโตที่วัดโพธิ์ชัย หนองน้ำเค็ม อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าคุณพระธรรมเจดีย์ เคยอาราธนาท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไปพำนักครั้งที่ท่านกลับจากเชียงใหม่ และหลวงปู่บุญมี เคยได้รับการศึกษาอบรมกับท่านพระอาจารย์มั่น และดำเนินปฏิบัติตามพระพุทธานุชาจารย์^{๖๖}

๒) บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

ท่านได้เขียนบันทึกในอัตโนประวัติของท่าน เกี่ยวกับเรื่องราวการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ของท่านไว้ว่า

“ครั้นพักอยู่วัดบรมนิวาสคืนแรก ตื่นเช้าไหว้พระภิกษุแล้วได้เวลาไปบิณฑบาตฉันเสร็จแล้วประมาณ ๕ โมงเช้า พระอาจารย์มหาปิ่นก็มาเจอในที่นั้นก็เตรียมเดินทางไปวัดป่าอ. ร่อนพิบูลย์ จ. นครศรีธรรมราช แต่การไปคราวนี้ได้ยืมมูลค่าจากวัดบรมนิวาส ๘๐๐ บาท เพราะการโดยสารรถไฟฟรีได้ยกเลิกกันทั่วประเทศแล้ว

พอถึงวันใหม่ได้เวลาก็ไปขึ้นรถไฟด่วนสถานีบางกอกน้อย ออกจากสถานีบางกอกน้อยเป็นเวลา ๕ โมงเช้า ถึงจังหวัดสุราษฎร์ฯ ก็ ๖ โมงเช้า ก็ลงรถไฟบิณฑบาตฉัน รถไฟก็ไปจอดที่นั่นเพราะข้ามแม่น้ำตาปีไม่ได้ สะพานถูกทำลายสมัยสงครามญี่ปุ่นกับอังกฤษ

ฉันเช้าเสร็จแล้วก็ข้ามเรือไปต่อรถไฟฟากฝั่งโน้น ไปถึงวัดป่าอ. ร่อนพิบูลย์ประมาณบ่าย ๒ กว่า ๆ แล้วพักอยู่ที่วัดป่าอ. ร่อนพิบูลย์นั้นหลายคืน เห็นอักษรที่หน้ากุฏิว่า สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา รัชกาลที่ ๕ มีกุฏิอยู่หลาย ๆ หลังพอควร มีพระอยู่นั่นองค์เดียว อากาศเย็น มีน้ำตกจากเขา ช้างทางรถไฟ

ทิศตะวันออกไม่ไกลพอ ๓ เส้น มีรอยพระบาทสร้างจำลองแต่รัชกาลที่ ๕ พร้อมวัดเห็นแล้วก็รู้สึกสลดสังเวช รักเคารพในใจว่า พระวงศ์พระตระกูลของสมเด็จพระบรมราชาและสมเด็จพระบรมราชินีนาถนี้ ไม่ว่าจะยุคใด ๆ ก็ดี ย่อมทรงเคารพรักพระพุทธศาสนาอยู่ เป็นเยี่ยงอย่างอันเลิศของประชาชนชาวพุทธ ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์มาแต่ครั้งพุทธกาล เป็นพระหัตถ์ข้างขวาของพระพุทธศาสนาอย่างประเสริฐแท้ ๆ แลหนอ

^{๖๖} <<http://www.hellomukdahan.com/nongsoong/watphuchorkhor/thailand-mukdahan-nongsoong-phoola-history.php>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

เล่าเรื่ององค์หลวงปู่เทศก์ต่อไป ขณะที่ไปถึงร่อนพิบูลย์แล้วหลวงปู่เทศก์มิได้อยู่ที่
องค์ท่านไปพักอยู่วัดพิศาล จากร่อนพิบูลย์ไปทางทิศใต้ประมาณหนึ่งกิโลเมตรโดยคาดคะเนประมาณดู

ตื่นเช้าบิณฑบาตฉันเสร็จก็พากันจัดแจงบริวาร แล้วเดินไปถึงวัดที่องค์ท่านพักอยู่
แล้วพบพระอาจารย์คำผายและพระอาจารย์พรหมอยู่ที่นั่น กำลังจับเส้นถวายเป็นอยู่ พระอาจารย์คำ
ผายและพระอาจารย์พรหมานี้ได้ลงไปทางปักชใต้แต่หลายปีแล้ว เป็นพระภาคอีสานทั้งนั้น

พอข้าพเจ้ากราบหลวงปู่เทศก์ครั้งที่หนึ่งแล้วเกิดสลดสังเวชในใจว่า เราพลัดพราก
จากพระเถระผู้ใหญ่ภาคอีสานแล้วลงมาทางนี้อีก ก็ได้พลัดพรากอีก เป็นเวลาเกือบ ๓ เดือนหนอ เพิ่ง
ได้มาพบขณะนี้แลหนอ เต็มตื่นเช้าแล้ว น้ำตาก็ไหลอาบแก้มเลย องค์หลวงปู่เทศก์หัวเราะแล้วทลายใจ
ออกมาว่า

“คนเคยได้อยู่กับพระผู้ใหญ่ฝ่ายปฏิบัติ เมื่อพรากไปไม่เห็นนาน พอเห็นเข้าก็สลดใจ”

องค์ท่านทลายใจไม่มีผิดเลยแม้แต่น้อย แล้วก็พักอยู่นั้นคืนหนึ่ง ตื่นเช้าบิณฑบาตฉัน
เสร็จ องค์ท่านก็พาหมูกลับมาพักวัดป่าร่อนพิบูลย์ต่อไป

ครั้งพักอยู่ ๒ - ๓ วัน องค์ท่านกับท่านอาจารย์มหาปิ่นและคุณเกษมก็ข้ามทะเลไป
ภูเก็ต เพื่อไปสืบทอดที่จำพรรษา เพราะเป็นเดือนมิถุนายนแล้ว แล้วปล่อยให้ ๕ องค์นี้พักอยู่ร่อนพิบูลย์
ไปพลางก่อน มีท่านอาจารย์จันทร์โสมเป็นหัวหน้า อนิจจา สังขารา ทุกขา

อีก ๔ - ๕ วันก็ได้รับโทรเลขด่วนว่า “ให้โดยสารรถไฟไปลงที่อำเภอกันตัง จ.ตรัง
ไปพักที่สถานบำเพ็ญบุญ รอขึ้นเรือที่ท่าเรือ”

พอถึงวันหลัง เวลาบ่ายประมาณ ๒ โมงกว่า โยม อ.ร่อนพิบูลย์ ก็ส่งขึ้นรถไฟกลับ
อำเภอทุ่งสง แล้วจากทุ่งสงตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เพราะรถไฟขบวนนี้ขึ้นมาจากทางสงขลา
ถึงทุ่งสงแล้วเลี้ยวซ้ายหักคืนไปทิศตะวันตกเฉียงใต้ แล้วไปจอดที่ปลายทางท่าเรืออำเภอกันตังฝั่ง
มหาสมุทรอินเดีย พอไปถึงแล้วก็ไปพักผ่อนแรมอยู่ที่ป่าจากสถานที่ทำบุญ ตื่นเช้าบิณฑบาตฉันเสร็จ ก็
ได้รับจดหมายอีก ๒ ฉบับเป็นจดหมายที่ไม่ปิดซอง เนื้อความในจดหมายว่า

ขอให้คุณหล้าเอาจดหมายฉบับนี้ ส่งที่อำเภอกันตังด้วยตนเอง แล้วตอนเย็นรอลง
เรือไปภูเก็ต แล้วให้พากันไปพักวัดจีน แล้วรอนอนที่นั่น ตอนบ่ายจะมีรถมารับไปโคกกลอย จ.พังงา (ส่วน
การฉันนั้น โยมเขาจะมาเลี้ยงที่วัดจีนนั้น)

แล้วก็รีบไปส่งจดหมายที่อำเภอเพราะไม่ไกลจากที่พัก ไปองค์เดียว พอขึ้นไปถึงที่ท่า
การอำเภอ เจ้าขุนมูลนายอำเภอนี้แปลกมาก พากันลุกยืนขึ้นยกมือประนมพร้อมกันหมด เราก็บอกว่า
“เป็นสุข ๆ” แล้วยื่น จ.ม.ให้ เขารับอ่านในที่ประชุมนั้นว่า

ที่พักโคกกลอย จ.พังงา

วันที่... เดือน.... พ. ศ.....

เจริญพร คณะกรรมการอำเภอนี้ทุกท่านที่นับถือไว้ในพุทธศาสนาตลอดกาลนาน ขอรบกวนวิงวอนว่าให้นายโพธิ์ เดชผล ศุภกากร ส่งพระธุดงค์ที่พักรออยู่สถานที่ทำบุญลงเรือถึงภูเก็ทให้โดยด่วนด้วย หวังว่าคงไม่ขัดข้อง และก็คงเป็นบุญอยู่ไม่น้อยเลยด้วยความนับถือ

พระมหาปิ่น ชลิต

แล้วก็ลาเขากลับที่พัก พอบ่าย ๔ โมงก็มีผู้มาบอกว่า ขอนิมนต์เตรียมตัวไปท่าเรือเพื่อลงเรือ แต่เรื่อนั้นจะออก ๖ โมงเย็นก็จำได้ไปคอยก่อนเพราะจะสะดวกที่นั่น

ภูเก็ต - พังงา

ครั้งได้เวลา ๖ โมงเย็นแล้วเรือก็ออก คนที่อยู่ในเรื่อนั้นประมาณ ๒๐๐ คน เรือตรงไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นฤดูที่มีคลื่นจัด เป็นเดือนมิถุนายนข้างแรม ตั้งใจภาวนาไม่หยุดไม่หย่อน เพราะเสียงชีวิตหนักเข้า เราอยู่สำนักธรรมดาก็เสียงชีวิตประจำวันอยู่ทุกลมปรามแล้ว โฉนจะไว้ใจในชีวิตได้ คลื่นมาแต่ละลูกละลูก ก็เกือบเท่าภูเขาเสียแล้ว เรือกระโดดคลื่นเป็นระยะ ๆ เรือผินหน้าสู่คลื่น เพราะลมพัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ คลื่นก็ต้องมาตามลม จะผินข้างเรือให้สู่คลื่น เรือก็ต้องจม

ถ้าพิจารณาน้อมเข้าหาธรรมแล้ว นั้นยังเป็นคลื่นภายนอกอยู่ คลื่นภายในคือ โลก โกรธ หลงเป็นคลื่นที่กระทบกระเทือนอยู่ในชั้นธสันดานจนเคยชิน ผู้มีกิเลสมากก็คลื่นมาก ผู้มีกิเลสเบาก็คลื่นเบา ผู้ไม่มีกิเลสเลยคลื่นก็ไม่มีเลย เรือคือใจก็มีได้โอนเอียงไปทางใด แต่เป็นของพุดง่ายทำได้ยาก เพราะช่วงลงมือทำเป็นของยาก ช่วงปากทำ เป็นของทำได้ง่าย ยากกับง่ายก็ขึ้นอยู่กับผู้ชอบ และผู้ไม่ชอบ

ครั้งเรือจอดที่ท่าภูเก็ตแล้วก็เดินไปวัดจีน ไกลจากท่าเรือประมาณ ๑๕ เส้น ญาติโยมมาใส่บาตรที่นั่นเป็นเวลาประมาณ ๕ โมงเช้า พระจีนอยู่ที่นี้องค์เดียว ๕ พรรษา นุ่งกางเกงขากว้าง ยาว แกทักทายปราศรัยดี แกฉันใจ ครั้นฉันเสร็จแล้วพระจีนก็พาเข้าไปชมที่กุฏิวิหาร มีรูปพระกัจจายนะเหมือนกัน

ถามว่า “พูดภาษาจึงเป้งไหม”

ตอบว่า “ไม่เป้ง”

พอเวลาบ่าย ๒ กว่า ๆ รถพังงาก็มารับ รถวิ่งไปประมาณ ๔๐ กิโลเมตรก็ข้ามน้ำอีกข้ามเรือ เขาเรียกว่าท่าฉัตรไชย ไปถึงฝั่งนั้นเขาเรียกว่าท่านุ่น เป็นเขต จ.พังงา อ.ตะกั่วทุ่ง ขึ้นรถยนต์ต่อไปอีกประมาณ ๓๐ กิโลเมตรก็ถึงสี่แยกโคกกลอย คือแยกหนึ่งไปภูเก็ต แยกหนึ่งไปตะกั่วป่า แยกหนึ่งไป จ.พังงา แยกเล็ก ๆ ไปทะเล แล้วทำวัดป่าขึ้นที่นากลางใกล้โคกกลอยนั้น เป็นดินราบ ไปบิณฑบาตได้สองทางคือไปทางโคกกลอยทางหนึ่งไปทางนากลางทางหนึ่ง

พรรษา ๖ จำพรรษาโคกกลอย

ในปีนั้นญาติโยมทาง จ.พังงา จัดวัดขึ้นด่วน ๆ ได้ ๔ สำนัก เพราะก็จวนแจะเข้าพรรษาแล้ว สำนักกระโสมให้ท่านอาจารย์มหาปิ่นเป็นหัวหน้า สำนัก อ.ท้ายเหมืองให้พระอาจารย์

จันทร์โสมเป็นหัวหน้า สำนักกาไหลให้อาจารย์สามเป็นหัวหน้า สำนักโคกกลอยากลาง องค์หลวงปู่เทศก์เป็นหัวหน้า

พระอาจารย์มหาปิ่นมาขอข้าพเจ้าไปอยู่ด้วย แต่องค์หลวงปู่เทศก์ไม่ยอมให้ เพราะมีเหตุผลว่า “คุณหล้าเคยได้อยู่กับพระผู้ใหญ่มานานปี กำลังว่าแห้ว จึงให้อยู่กับผมไปก่อน คุณอรุณก็เช่นกัน” มีคุณเพชร พระ จ.ชุมพร อ.หลังสวนไปด้วยอีกองค์ คุณเกษมก็อยู่ด้วยกัน เหลือนอกนั้นก็แล้วแต่เห็นสมควร คืออาจารย์พรหมา อาจารย์คำผาย และยังมีหลวงพ่อกำพัน มีลูกศิษย์ไปอีก ๕ รูป ท่านที่ยังอยู่ตามแถบนั้นก็เข้ามาด้วยกัน แยกกันอยู่

ความอลเวงของญาติโยมและฝ่ายมหานิกายกระทบกระเทือนกันทางวาจาขึ้นเป็นธรรมดา เพราะภูเกิดพึ่งงาไม่เคยมีธรรมยุต แต่ผลสุดท้ายก็ลงเอยอยู่กับกรรมและผลของกรรม ของใครของมันตามธรรมชาติของธรรม ไม่มีศาลใด ๆ จะมาตัดสินให้ใครแพ้ใครชนะได้ในโลก ไม่ว่าโลกยุคไหน ๆ บุคคลผู้ไม่เชื่อกรรมและผลของกรรมแล้วมักจะถือแพ้อ่อนน้อมภายนอกเสมอ ด้านจิตใจก็เข้าหาพระพุทธศาสนาไม่ถึงความจริงได้ มักจะสุขเอาเผากิน ทั้งคว่ำทั้งหงาย เพราะไม่กลัวเจอก้างและมักจะทำชั่วในที่ลับและที่แจ้ง

ผู้เชื่อกรรมและผลของกรรมลงได้สนิทผู้นั้นจะไม่ทำความชั่วในที่ลับและที่แจ้ง แม้จะทำความดีก็ไม่ทำเพื่อจะอวดจะอ้างใคร ๆ ทั้งนี้ ย่อมทำความดีได้สนิททั้งที่ลับและที่แจ้ง เรียกว่าสุปฏิปันโน คือปฏิบัติดีปฏิบัติตรง พอได้ข้ามบุญคนหนาไปแล้วด้วยปัญญาอันรู้ทางเดินตรง ไม่แวะซ้ายไม่แวะขวาเลย ไม่สุ่มเดา

ครั้งจำพรรษาในโคกกลอย กลางพรรษานั้น ได้เคารพรักปฏิบัติที่หลวงปู่มั่นพาทำมา มีธุดงค์วัตร เป็นต้น ก็เกิดปัญหากับผู้ต้องการจะลดหย่อนบ้าง แต่องค์หลวงปู่เทศก์ องค์ท่านเทศน์บ่อย ๆ ว่า

“พากันตั้งใจปฏิบัติอย่าลืมหัก ธรรมวินัยเป็นของเก่า มิใช่ของใหม่เลย”

ข้าพเจ้าเห็นดีด้วย ถ้าเปลี่ยนตามยุค ตามสมัย ตามกาลเทศะไปหมดทุกอัน ไม่มีขอบเขต ก็จะไม่ใช่วัฒนปฏิบัติอันใดจะเหลืออยู่ พรรคทางกิเลส เป็นพรรคมีเสียงมาก พาดังจิตใจให้ระอาและหย่อนลงได้ง่าย เราซึ่งสายระเดียงตากผ้าก็ว่าตั้งจนหมดกำลัง แต่เมื่อถูกแดดมา พร้อมทั้งตากผ้าพาด ก็หย่อนลงจนลากดิน ฉันทก็ดีเมื่อปัจฉิม ๔ บริบูรณ์มาบ้าง ข้อวัตรปฏิบัติก็หย่อนลงไปทีละเล็กทีละน้อย เมื่อปัจฉิมไม่บริบูรณ์บ้างก็คอยแต่จะระอาอีก เมื่อผู้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ไม่มีเจตนาเพื่อพ้นทุกข์ในสงสารแล้ว นโยบายที่เป็นไปใมนโนภาพ ย่อมป็นเกลี้ยไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ย่อมเป็นเจ้าของเจ้าเกล้าเจ้ากลมายาอยู่นั้นเองทีเดียว

ครั้งต่อมาพรรษาที่ ๒ ยุคภูเกิด พังงา ทางภูเกิดก็เพิ่มขึ้นอีก ๒ สำนักคือเขาโต๊ะแซะ หลังศาลจังหวัด ตำบลบางจั่ว อ. เมือง จ.ภูเกิดและสนามบินภูเกิด เพราะมีครูบาอาจารย์และหมู่เพื่อนทยอยกันลงไปเรื่อย ๆ ไม่ขาด องค์หลวงปู่เทศก์ได้จำพรรษาที่ภูเกิด พระอาจารย์เหรียญ วัดป่า

ตะโหนดสวนพริก อำเภอตะกั่วทุ่ง พระอาจารย์มหาปิ่น วัดป่ากาไหล อ.ตะกั่วทุ่ง อาจารย์จันทร์โสม อ.ท้ายเหมือง ส่วนใหญ่ไปประชุมกันที่องค์หลวงปู่เทศก์อยู่ เพราะไปมาสะดวกเรื่องรถยนต์ ปีที่ ๒ ที่ ๓ ข้าพเจ้าจำพรรษาอยู่กับพระอาจารย์เหรียญ มีหมู่ปีละ ๕ - ๖ องค์ ฎีกุฬุฬากมุงจากกันจากทั้งนั้น

ฤดูแล้งข้าพเจ้าชอบไปวิวเวกองค์เดียวตามควนเขาดินบ้าง ควนเขาหินบ้าง เพราะภูเก็ตพังงามีแต่ภูเขาเป็นต๊ับ ๆ แต่ก็มีเหมืองแร่ เหมืองดีบุกและสวนยางเป็นต๊ับเหมือนกัน มีสัตว์ป่าเป็นต๊ับ ๆ เหมือนกัน เพราะเขาไม่รังแกสัตว์ป่าเหมือนภาคอีสาน แต่เขารังแกปลาทะเล กุ้งทะเล หอยทะเล โจรผู้ร้ายมีน้อยนักหนาแท้ ๆ

กติกาศงคณสงฆ

องค์หลวงปู่เทศก์มีปัญญามากมายนักหนา หลาย ๆ นัยที่เอาออกให้กับลูกศิษย์ องค์ท่านกล่าวกับลูกศิษย์ที่จำพรรษาป้อยูโคกกลอยว่า

“พวกเรามาอยู่ภาคนี้จะเจริญและเสื่อมอย่างไร ขอให้ตอบได้ตามความเห็นอิสระของตนไม่ให้เกรงใจ”

องค์หนึ่งก็เรียนตอบอย่างหนึ่ง ไปคนละแง่ แต่ความหมายของเนื้อเรื่องก็ลงรอยเดียวกัน ผิดแต่ตรง ๆ หรืออ้อมเท่านั้น พอถึงวาระข้าพเจ้าก็เรียนตอบแบบเถตรงว่า

“ส่วนพ่อแม่ครูบาอาจารย์ขอยกไว้บนกระหม่อมเพราะรู้เท่า รู้ทัน รู้มัน รู้ตน โดยส่วนเฉพาะองค์แล้ว ส่วนผู้น้อยที่ยังไม่รู้โอ้ไหนนั้นจะเจริญขึ้นยากครับผม”

องค์ท่านถามว่า “เพราะเหตุไร”

เรียนตอบว่า “เพราะเหตุว่าสถานที่ไม่อำนวย มีแต่น้ำมากและเป็นภูเขาสูงชันเป็นส่วนมาก ที่ไหนพอปีนป่ายได้ก็เข็นสวนยางเหมืองแร่ เหมืองดีบุก นา สวนเขาไปเสีย ส่วนบุคคล จีวร บิณฑบาต เกสัชพอเป็นไปได้ขอรับผม”

องค์หลวงปู่คำนี้แบบเย็น ๆ แล้วไม่พูดว่าถูกหรือผิด แล้วผ่านไปเรื่องอื่น พระอาจารย์มหาปิ่นกล่าวต่อไปว่า

“การตัดรับนิมนต์ออกคงจะดีเพราะยุ่งเหยิง”

คุณอรุณกล่าวว่า

“ถ้าไม่รับนิมนต์ ก็ไม่รับทั้งคนรวยและคนจน ให้เสมอภาค ถ้าคนรวยเขาเอารถมารับ เราก็ป้อไป ก็ถูกโจมตีจากคนจนอีก หรือประการใดขอรับ” แล้วก็หัวเราะกันแบบขัน ๆ

ก็ตกลงไม่ได้กันในเรื่องนี้ น้ำมนต์น้ำพรตดอก เรื่องสำเร็จได้ ยินดีบ้างสกุศลอันนี้ ได้ ไม่ให้มีมูลค่าส่วนตัวอันนี้ได้ มูลค่ากลางสงฆ และค่าเดินทางหรืออะไร ๆ ให้ขึ้นกับญาติโยมจะทำได้ ไม่ให้พระรู้จำนวนด้วย

จะต้องการอะไรกับโยม ให้สงฆและพระเถระทราบก่อน มิฉะนั้นแล้วต่างคนจะต่าง รุนตามอำเภอใจ ข้อนี้ได้กันแบบเนียนอยู่พอควร การก่อ ๆ สร้าง ๆ ที่ได้ลงทุนแต่ประมาณพันบาทขึ้น

ไป ไม่ให้พระไปริเริ่มเพื่อล้วงกระเปาะเขา ข้อนี้ได้เป็นบางสำนักบางบุคคล แต่ ๓ ปีต้นได้เรียบริ้อยอยู่ ต่อมาคงกระจายกระจายบ้าง แต่ข้าพเจ้าได้ ๓ ปีก็กลับก่อนหมู่ทั้งสิ้น

อุบายกลับอีสาน

การที่ข้าพเจ้าไปเที่ยวต่างจังหวัดนับแต่อดีตที่ล้วงมา ได้นึกในใจเป็นพิเศษว่า ถ้าหากมีชีวิตร่มเย็นขวัญใจ มีอายุพอ ๗๐, ๘๐ แล้ว ส่วนเสนาสนะภายนอกจะเก็บตัวตายในยามแก่ชราที่ โหนหนอ ได้สำเหนียกสถานที่ไว้อยู่เสมอ ๆ ไม่ได้ไปเที่ยวดูบ้านดูเมืองดูภูมิประเทศภายนอกเฉย ๆ แต่ เพื่อพันทุกขีในสงสารอันนั้นขาดตัวอยู่แล้ว เจตนาอันนี้มีได้ขบถคั้น และมีได้บังคับ เพราะมีเจตนา (ตั้งแต่) ต้นมือ (เมื่อ) ก่อนออกอุปสมบทแล้ว มิได้หนักใจในเจตนา และเวลาที่อยู่ในปักษีได้ ได้ สำเหนียกว่า ถ้าเราอยู่ต่อไปอีกให้ถึง ๔ ปีก็คงไม่ไหว เพราะสถานที่ไม่อำนวยดังกล่าวแล้ว

แต่ถ้าเราจะไปซึ่งหน้าญาติโยมเล่า ก็เป็นเรื่องกระทบกระเทือนทั้งฝ่ายพระและฝ่าย โยม ทำให้พระมาอยู่กับเราอีกไม่ต่ำกว่า ๑ องค์ และก็เกรงคุณอรุณจะกลับพร้อม ถ้าหากว่า เราจะทำกลอุบายลาเยี่ยมบ้าน (ปัจฉัย) ทั้งค่าไปและค่ากลับในการโดยสารโยมเขาก็จัดให้พร้อม เมื่อโยมเขากำลัง ระวางและหวงพระอยู่อย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้พิจารณามากขึ้น

เมื่อออกพรรษาแล้วในปีที่ ๓ พอถึงเดือนมกราคมก็ลาออกวิเวกแต่ผู้เดียว ตั้งใจว่า จะกลับภาคอีสาน แต่มิได้เล่าให้ท่านผู้ใดฟังในเรื่องจะกลับ และจะค่อยวิเวกไปไม่ด่วน โยมและฝ่าย คณะสงฆ์ก็คงสงสัยมาก เพราะเห็นจัดบริหารออกเหลือน้อย

รองเท้าก็ไม่เอา ผ้าจีวรและสังฆาฏิตัดใหม่ ๆ ย้อมใหม่ ๆ ไม่เอา เพราะเห็นว่าผ้าใหม่ เวลาเราได้ถูกซักน้ำธรรมดาคราวจำเป็น ผ้าจะขาวออก ผ้าไตรเก่าพอจะคุ้มป้ออยู่ดังนี้ ผ้าอาบน้ำเอา ๒ ผืนกับผืนเก่า ผ้าอังสะผืนเดียว ผ้าสบงผืนเดียว ผ้าปกหมอนตัดออก เอาผ้าปูนอนคือผ้าอาบปกเอาใน ตัว ยามตัดออก

หนังสือมีแต่ปาฏิโมกข์กับใบสุทธิเอาผ้าเช็ดหน้าห่อ ยาแก้พิษสัตว์กัดต่อย ยาดรา พระตลับเดียว ไฟแช็กแก๊ส ไฟฉาย มุ้งบาง กลดไม้ใหญ่โตเท่าไร สะพายบาเดียว แบกกลดชั้นรถยนต์ ไปลง จ. พังงา ในตัวจังหวัด ไกลจากที่จำพรรษาอำเภอหนึ่ง ไปพักถ้ำกรรจ์ ทิศตะวันออก ไกลจาก เมืองหนึ่งกิโลเมตร ได้ขำน้ำกว้างประมาณ ๒ เส้น ลึกเพียงเข่า ไหลอยู่ไม่ขาด ไหลลงสู่ทะเลใน

ให้เข้าใจว่าทางทิศเหนือของเกาะภูเก็ตเขาเรียกกันว่าทะเลในทางทิศใต้ ทิศ ตะวันออก ทิศตะวันตกของภูเก็ตและทิศเหนือของภูเก็ตก็คือมหาสมุทรอินเดียเราดี ๆ นี้เอง แปลว่า จ. พังงา เป็นแหลมของ จ. สุราษฎร์ฯ ยื่นออกไปทางมหาสมุทรอินเดีย ภูเก็ตอยู่ในเกาะมหาสมุทรอินเดีย และจังหวัดพังงานี้อยู่ในหุบเขาลึก

หลังเขา ตีนเขามีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือ งู ลิง ค่าง บ่าง ชะนี หมี อีแก้ง เลียงผา เป็นต้น ถ้าไล่หนีไปมาก ก็จะเป็นเดรัจฉานกถาในพรหมชาลสูตร สีสันธรรค นักปราชญ์อ่านพบก็จะ หัวเราะว่า พุดแต่เรื่องบ้านเรื่องเมือง พระรุดงค์อะไรอย่างนี้ แปลกมาก จะกลายเป็นรุดงค์แผนที่ ภายนอก

ไปอยู่ถ้ำไหน ๆ ก็หนีไม่พ้นถ้ากายถ้ำใจนี้เองจะได้พิจารณากัน สัตว์ป่าที่อยู่ในถ้ำนี้
มานมนาน จนตั้งบ้านตั้งเมืองได้ มีอิสระ ก็คือสัตว์กิลเลส ราชสีห์ตัวที่หนึ่ง - สอง - สาม ก็คือโลก โกรธ
หลง ไฟก็ว่า อวิชชา ก็เรียก ได้ยศได้นามหลายชื่อแท้ ๆ เพราะเป็นเจ้าใหญ่ นายโตประจำกายประจำใจ
เป็นเจ้าโลกเจ้าสังขารมานมนาน เขากลับแต่กองทัพธรรมอริยมรรคอริยผลเท่านั้น ต่ำกว่านั้นลงมาเขา
ไม่กลัวหรอก คล้ายกับรึ้นกับยุ่งไปกัดข้างเท่านั้นแหละ หรือมีฉะนั้นคล้ายกับเอาไม้จิ้มฟันไปจิ้มดูเขา
กิลเลสก็ไม่หวั่นไหวได้ง่าย ๆ

วิเวกถ้ำกรรจ์

ในขณะที่พักวิเวกอยู่ถ้ำกรรจ์นั้น ซึ่งเป็นถ้ำดินราบ ถ้ำคล้ายกับวงเล็บ มีแคร์สูง
ประมาณ ๔๐ เซ็น ฟูฟาก ไม่ได้กิน นอนพอสุดหัวสุดเท้า กว้างประมาณ ๙๐ เพอร์เซ็นต์ บาทตรงตั่งไว้
ใต้เตียง(ตรง)หัวนอน มีคลองน้ำไหลอยู่หน้าถ้ำ เพดานถ้ำหินสูงประมาณ ๓ เมตรก็มี ประมาณ ๒ - ๔ -
๕ เมตรก็มี ทางจงกรมก็อยู่กับนั้น ยาวประมาณ ๗ วา มีน้ำไหลอยู่หน้าถ้ำ เป็นคลองลึกเพียงเข่า เขาทำ
ร้านล้างบาตรให้ที่นั่น นั่งสรงที่นั่นก็ได้ น้ำจิตใสสะอาด ไม่มีบ้านคนอยู่เหนือน้ำที่ไหลมา ดินเขาต่ำกว่า
นั้นลงมาประมาณ ๑ เส้นเป็นสวนยางเขา

ด้านภาวนาหนักไปทางเมตตา พิจารณาลงมาจนถึงอนัตตธรรมอันไม่มีเวรอันไม่มี
ภัยอันไม่มีศัตรู พร้อมกับลมเข้าออก ไม่มีกลางวันกลางคืน เพราะถือว่าต้องพึ่งตนเองหนักเข้า ตลอด
ทั้งขาไปขากลับบิณฑบาต

ฉันในบาตรรวมทั้งหวานคาวตามเคย เพราะกลัววิบัติ ไปบิณฑบาตในเมืองไม่ใกล้
นัก เต็มบาตรทุกวันทั้งกับพร้อม มีโยมชาวบ้านตามปฏิบัติตอนฉันเช้าวันละคนไม่ขาด เขามีนิสัยดี คำ
ใดเราบอกอย่า ๆ แล้วไม่ฝันเลย สัตย์ซื่อสุจริตมาก เขาว่าเขาไม่ค่อยเห็นพระมาอยู่องค์เดียวอย่างนี้
ถ้ามาก็ ๓ - ๔ - ๕ องค์เป็นกลุ่ม ๕ วัน ๗ วันก็ไป ก็มักเห็นอยู่แต่สนามกลางเมืองและริมถนนที่คน
ผ่านไปมา ปักกลดอยู่กับดินและมักจะมียของขลังมาพร้อมด้วยเป็นอันมาก โดยมากมักเป็นพระทาง
สงขลา พัทลุงและภาคกลางก็มีและก็มีผู้นิยมชมชอบ

เมื่อขณะเขียนอยู่เดี๋ยวนี้ ได้พิจารณาขึ้นว่า จะเป็นลัทธิใด ๆ ก็ตาม ที่อ้างอิงว่าถือ
พระพุทธศาสนา หลักพิสูจน์ของการปฏิบัติก็มีอยู่ว่า สิ่งใดที่เป็นการส่งเสริมให้กิลเลสมากขึ้น สิ่งนั้นไม่
ถูก ถ้าประพฤติดูก กิลเลสก็ห้ามล้อหรือเบาลง หรือเหือดแห้งหายขาดไป ผลร้ายรับต้องปรากฏอย่างนี้
แก่ผู้ปฏิบัติขณะที่ทวนดูตนดูใจ มีฉะนั้นแล้วการปฏิบัติก็เป็นเถรสองบาตร เห็นท่านจ้องส่องดูบาตร
ก่อนลงมือฉันก็จ้องดู แต่ไม่รู้ว่าจะมีความหมายอย่างไร

การเดินทางใจไปมรรคผลนิพพาน จะตีเตียนหนทางที่พระองค์ทรงพระมหากรุณาธิคุณ
เปิดไว้แล้วอย่างโล่งโล่งก็ได้ ต้องตีเตียนใจ สติปัญญาของตนเข้าใส่หนทางเท่านั้น ไม่ได้ลงทุนถางและ
ซ่อมแซมเหมือนทางภายนอก ทางภายนอกต้องซ่อมแซมกันอยู่เรื่อย ๆ จะเทียบใส่อาหารภายนอก มีผู้หา
มาให้ครบ มีแต่ล้างมือเปิบกินก็ดี อาหารนั้นถ้าไม่กินนานไปก็บูดก็เน่า เป็นหนทางที่พระองค์เจ้าถางไว้

เดียนก็ดี อาหารที่พระองค์เจ้าปรงแล้วสุกแล้วใส่สำหรับไว้บริบูรณ์แล้วก็ดี หนทางก็ไม่กลับรถอีก อาหารก็ไม่บูด

ต่อไปในเรื่องผ่านเมืองพังงาไปบดินทบาต บรรดาผู้ที่มาลัดใส่บาตรพระหลวงพ่อนี้ เขาร้องวิงวอนประจำว่า ขอให้เทวบุตรเทวดา อินทร์ พรหม พระยม พระกาฬ จตุโลกบาลทั้ง ๔ จงรักษาพ่อท่านอย่าให้มีอันตรายใด ๆ ทั้งสิ้น เพราะหวาดเสียวเหลือเกิน เขาเล่าให้ข้าพเจ้าฟังดังนี้ จะเป็นคำเท็จจริงอย่างไรก็มอบให้เป็นเรื่องของเขา ผู้เขียนก็ไม่รับได้ ไม่รับเสีย ด้วย แต่ก็คงเป็นคำจริง เพราะเราภาวนาหนักไปในอัมปมัญญา

ตามความจริงแล้วเสื่อนั้นเอาคนตัดยางไปกินบ่อย ๆ อยู่ตามแถบนั้น เพราะการตัดยางเขานิยมกันแต่เช้ามืด มัดตะเกียงไฟติดหน้าผาก แต่ตี ๓ ตี ๔ เป็นส่วนมาก สำหรับผู้กล้าหาญ เขานิยมกันว่าอย่างมันไม่แห้ง มันออกดีในเวลาตอนกลางคืน ได้ยินผู้ใหญ่ร้องอยู่ใกล้ประมาณ ๑๕ - ๑๖ วา แต่มิได้เห็นตัว ชะรอยมันจะร้องอยู่ในรูที่เป็นรูเป็นโพรงเข้าไปในเขา ส่วนเสื่อนั้นไม่ปรากฏเห็น หรือมันมามองดูก็ไม่ทราบได้ เพราะเป็นหุบเขาแหลม ๆ เข้าไป

แต่คราวล่วงมา ไปบริเวณที่บางนุ ที่ควนเขาติน คนเดียว อ.ตะกั่วทุ่ง มันมาร้องอยู่ใกล้ ๆ อย่างอาจหาญมากนักหา คราวอยู่วัดป่ากระโสม ตะโหนดสวนพริก ตะกั่วทุ่งก็ ๖ โมงเย็นมันออกมาสุดกลิ้งเล่นอยู่ตามทางที่ลัดไปมาระหว่างภูฏิตอกภูฏิตที่เป็นทางแคบ ๆ อันเป็นภูฏิตบนควนเขาตินที่อยู่ใกล้หมู่บ้าน พอมันเลื้อยเห็นข้าพเจ้ามันก็กระโดดเข้าป่าหญ้าฝรั่ง (สาบเสือ) เสีย

ความกลัวตายของสัตว์ที่มีกิเลสอยู่นี้ต้องมีกลัวกันทั้งนั้น เว้นพระอรหันต์เสีย เหลือนั้นต้องกลัวกันไม่มากก็น้อย ท่านผู้ดับตัณหาได้สิ้นเชิงแล้ว ความขลาดกลัวจนพองสยองเกล้าย่อมไม่มี แต่คนโดยมากชอบมอบให้โรคเส้นประสาทเป็นส่วนมาก และก็ขอฝากท่านผู้รู้ไว้ด้วย การเขียนเกี่ยวกับธรรมชั้นสูง มิได้ยืนยันเข้าข้างตัวฝ่ายเดียว เพราะจะกลายเป็นมานะความถือดีลงไปหน้าเดียว ถอนได้ยากอุปาทาน

อาจารย์ภูเขาทอยพาให้เข็ดหลาบ

ครั้นพักทำความเพียรอยู่ถ้ำฉกรรจ์ประมาณ ๒ เดือนแล้ว จิตสังขารก็คิดอยากจะข้ามเขาทอย ไปทางอำเภออ่าวลึกซึ่งเป็นเขตจังหวัดกระบี่ จึงถามโยมว่า

“โยมเอ๋ย อาตมามาพักอยู่ที่นี่ ก็สะดวกสบายพอควร วันเวลาชีวิตก็วิ่งไป นึกอยากจะไปเที่ยวต่อไปทางอำเภออ่าวลึก ภูเขาขวางหน้าอยู่นี้ มีที่ข้ามไปได้หรือไม่”

เขาตอบว่า “ไม่ยากให้ท่านไปง่ายเพราะประชาชนเขาจะขุดดินทรายมาปูพื้นถ้าให้พ่อท่านอยู่”

ตอบเขาว่า “อาตมามาด่วนไปข้างหน้าเพราะเกรงจะไม่ได้เที่ยวหลายแห่ง โยมเอ๋ย แม้จะไม่มีพระอยู่นี้ การขุดทรายมายังสะดวกดี เพราะ (ถ้า) พระมาพัก จึงจะขน (จะ) เป็นการไม่สะดวกเท่าไรในฝ่ายพระ เพราะลำบากหลบกับญาติโยมที่ผ่านไปมาอันเป็นเพศหญิง เรารับทำไว้ก่อนพระมาพักดีกว่านะ”

เขาตอบว่า “ถ้าพ่อท่านไปแล้ว ใครหนอจะพอใจจน เพราะไม่มีกำลังใจ เพราะไม่เห็นพระ”

ตอบเขาว่า “ถ้าอย่างนั้นก็รอไว้ก่อน ต่อเมื่อมีพระมาในอนาคตจงพากันขนเนื้อ จะอย่างไรอาตมาก็จะได้ลาไปตามแผนที่วางไว้ พวกเราจะอยู่ใกล้กันขอบฟ้าแดนดินใด ๆ ก็ตาม ต่างก็ถึงพุทธ ธรรม สงฆ์ เป็นสรณะอยู่ ได้ชื่อว่าอยู่ใกล้กันโดยธรรมแลนา แล้วก็หมดปัญหากัน”

แล้วเขาพูดว่า “ถ้าจะไปจริง ๆ จะได้นิมนต์กลับไปทางตลาด จะส่งพ่อท่านไปทางเรือจะสะดวกและถึงเร็ว”

ถามโยมว่า “ภูเขาทอยนี้ ได้ยินเขาเล่าว่า มีคนข้ามมาข้ามไปได้ด้วยผีเท้า”

เขาตอบว่า “ได้อยู่ก็จริง แต่ชันมาก สูงมาก ป่าย ๔ โมงเย็นจึงจะถึงตีนเขาทางทิศตะวันออก”

ตอบเขาว่า “ถ้าอย่างนั้นอาตมาก็อยากจะทดสอบดูว่า อาตมาจะกล้าเป็นกล้าตายเพียงขนาดไหน ขอโยมจงไปส่งให้ถูกทางช่องข้ามเถิด” ว่าแล้วเขาก็พาไปแบบฝัน ๆ

เขาพาไปตามตีนเขาประมาณ ๘ เส้น ก็เห็นหนทางข้ามลัดเขาแคบ ๆ พอสังเกตเห็น

เขาบอกว่า “ไม่มีเส้นปลีกดอก อย่าได้แหวะซ้ายและขวาเลย”

ตอบเขาว่า “ถ้าอย่างนั้นขอให้โยมกลับโดยสวัสดิภาพเทอญ”

เขายกมือใส่หัวแล้วก็กลับ

แล้ว (ข้าพเจ้า) ก็ตั้งใจภาวนาพร้อมกับซาก้าวป็นภูเขา บางแห่งก้าวได้ที่ละคืบ บางแห่งก้าวได้ที่ละกว่าคืบ บางแห่งก้าวได้ที่ละศอกก้าว ไปยังไม่ถึงหลังเขาก็พักเหนื่อย ผินหน้าลงทางที่ป็นขึ้นมา เอาสันสองสันยันที่เป็นหลุม หนีบกลดไว้กับรักแร้ สะพายบาตรเวียงบ่าให้แน่น เอาฝ่ามือสองฝ่าแบออกกดพื้น ตัวยั้งน้ำหนักอยู่ที่สันสองสัน อยู่ที่กัน อยู่ที่ฝ่ามือทั้งสองที่กดลงสนิทพื้น พักบรรเทาทุกข์กายอยู่กับหนทางที่นั่นประมาณ ๑๐ นาทีแล้วก็ค่อยพยุงตัวขึ้น ปีนขึ้นต่อไป

ประมาณเที่ยงวันก็ถึงหลังเขา เหนือออกโขกโขนเดินไปไม่พอ ๑๕ วาก็ชันริบหรือลงอีก ลงยากกว่าป็นขึ้นอีกเสียด้วย เพราะได้ห้ามล้อยั้งลง ๆ แบบเบาที่สุด พอถึงตีนเขาก็ ๔ โมงเย็นกว่า ๆ แล้วเหลียวคืนหลังที่ข้ามมา เข็ดหลาบมาก ไม่เสียตายไม่อาลัยว่าจะข้ามอีก ระอามาก น้ำก็ไม่ดื่มเลย

อาจารย์ภูเขาทอย จังหวัดพังงาพาให้เพิ่มความเข็ดหลาบในสงสารสาครยิ่งขึ้น อาจารย์เกิด อาจารย์แก่ อาจารย์เจ็บ อาจารย์ตาย อาจารย์วิโยคพลัดพราก อาจารย์ปรารถนามิได้ สมหวัง อาจารย์อนิจจัง อาจารย์ทุกขัง อาจารย์อนัตตา เป็นอาจารย์สอนให้เข็ดหลาบในวิภูสงสารอยู่ ไม่เลือกกาลไม่เลือกเวลา แต่ขออย่าให้เป็นผู้หุนหวกตาบอด รับฟังรับพิจารณาอยู่ไม่เลือกกาล จึงจะคุ้มค่าแห่งความหลงและความไม่หลง มิฉะนั้นแล้วก็ไปไม่รอดจากความหลง ๆ โหล ๆ หลำ ๆ ได้

ครั้งตกถึงตีนเขาแล้ว เป็นทุ่งนา กว้างประมาณ ๓ ไร่ ยาวประมาณ ๒๐ ไร่ มีน้ำไหลลงจากภูเขา เป็นคลองเล็ก ๆ ไสสะอาด จืดสนิท มีกระตือบกระหน่าอยู่กว้างประมาณ ๓ เมตร

ยาวประมาณ ๔ เมตรกว่า โลงเตียนไม่มีคนอยู่นั้น และไม่มีสิ่งของอะไร นึกในใจว่า ถ้าพบเจ้าของมาที่นั่น ก็จะขออนุญาตพัก แต่ก็ไม่พบเลย พักหายเหนื่อยแล้วก็สร่งน้ำ ด้วยความสังเวชตนว่าเกิดมาทุกข์ทุกข์อยู่องค์เดียว ไปอยู่องค์เดียว ไม่มีใครเป็นพยานได้ มีแต่หัวใจตนเป็นพยานตนเอง

สร่งน้ำแล้วก็พอดีคำ กราบพระแล้วก็ภาวนานอนและไม่หลับสนิทได้ ไม่นึกกลัวและไม่นึกหาญ เป็นเสมอ ๆ อยู่ คงจะเป็นเพราะคุณธรรมอันวิเวกไม่มีเพื่อนสอ ไม่เป็นอารมณ์อันจะพุดกับเพื่อนเนาะ ๆ แนะ ๆ อะไร เพื่อต้อนรับกันเป็นคำ ๆ เป็นเรื่อง ๆ เป็นวรรค ๆ ตนเป็นที่พึ่งของตน โดยแท้ ใจเป็นที่พึ่งของใจโดยแท้ ธรรมเป็นที่พึ่งของธรรมโดยแท้ กรรมเป็นที่พึ่งของกรรมโดยแท้จริง

ครั้งเข้าได้เวลาก็เข้าไปบิณฑบาต มีบ้านอยู่ทางทิศตะวันออกไกลประมาณ ๒๐ เส้น มีหลังคาเรือนประมาณ ๕ - ๖ หลัง ฉันทเสร็จแล้วก็พักอยู่ที่นั่น บ่ายประมาณ ๓ โมง มีโยมแวะไปคุยด้วย ๒ คน

ได้ถามเขาว่า “มีถ้าอยู่ตามแถบนี้หรือไม่”

เขาตอบว่า “มี”

ถามเขา “ไกลขนาดไหน”

เขาตอบ “ไม่ไกลเท่าไรนัก”

ถามเขา “ไปเดี๋ยวนี้จะทันหรือไม่”

เขาตอบ “ทันครับ”

แล้วเขาก็พาไป พอไปถึงเป็นที่ขรุขระมาก เป็นซอกเขาเข้าไปลึก แล้วมีน้ำซึมอยู่ด้านหนึ่ง มีทาก มีเงือกหินขลุ่ยขลุ่ย ทางจงกรมก็ไม่มีที่จะราบเรียบยาวพอ ๕ วาเลย

เวลาก็ค่ำเข้า มีป่าไม้ทึบไม่สว่าง มีรอยสัตว์ป่าลงไปกินน้ำละลากละลายมาก ที่นี้ห้ามศพตกป่าช้า ถ้าจะ (กลับ) คืนพักที่เก่าก็ไม่เหมาะ คล้ายกับที่เราฉลาดกลัวเกินไป

ว่ากับเขาว่า “เออ ค่ำแล้ว จะทำร้านก็ไม่ทันดอก จงพากันเอาไปไม้บูดิน แล้วทำให้แขวนกลด แล้วก็พากันกลับบ้านจวนค่ำแล้ว” เขาทำเสร็จก็กลับ พอเขากลับแล้วก็กางกลดมุ้ง ปูผ้าอาบลงที่เขาปูไม้ให้ ที่ดินราบเพราะเป็นถ้ำราบ เงือกหินนิดหน่อย

พอถึงเวลา ๑ ทุ่มก็กราบพระและจะสวดพาหุง ความง่วงเหงาหาวนอนไม่รู้วามมาจากไหน ทำอุบายแก้งังไปก็ไม่หายได้ จึงทวนดูว่าเรามาอยู่ที่อึดคึดอันตรายมาก ทำไมเราง่วงเหงาหาวนอนมากผิดธรรมดาแท้ ๆ จะอย่างไรก็ตาม เราจะอธิษฐานธรรมแล้วจะนอน

ยกมือประนม นึกในใจว่า ด้วยเดชพุทธ ธรรม สงฆ์ ขอเป็นมิตรเป็นสหายปราศจากสรรพเวรภัยทั่วทั้งไตรโลกาอยู่ทุกเมื่อ และระลึกได้ ไม่ระลึกได้ก็ดี ขอผูกขาดจองขาด トラบเท่าเข้าสู่อนุภาติเสสนิพพานแล แล้วก็นอนกำหนดพุทโธ พร้อมลมออกเข้า คงไม่พอ ๕ นาทีเลยหลับไป

รู้สึกตัวตื่นขึ้นประมาณตี ๒ กว่า ๆ มดง่ามกัดเพราะเป็นดินชุ่ม แล้วคิดว่า เรามีใช้คนชี้เขาหาวนอนอะไรนัก มานอนเหมือนหมู่ถึงเพียงนี้ เป็นด้วยอากาศทึบ ธาตุชั้นสี่ไม่ไหว ที่นี้เอาผ้า

ปิดมุดออกจากกาย ทั้งพลิกใจภาวนา ถึงอย่างนั้นก็ยังจะเคลิ้มหลับอยู่ แต่ก็นึกเผลอไป มีได้เพ่งแสงสว่างเป็นอารมณ์ เพื่อบรรเทาว่าง ลองดูและนิสัยเจ้าตัวเล่า ก็ไม่ค่อยได้หัดเพ่งแสงสว่างเป็นอารมณ์อีกด้วย จึงเป็นเหตุให้ไม่ได้ระลึกรู้ถึง เพราะเคยเพ่งแต่อาณาปานสติเป็นหลักส่วนมากแห่งสมณะ แม้จะพิจารณาไตรลักษณ์ก็อาศัยอาณาปานะเป็นนายหน้า แม้พระองค์จะทรงพระกรุณาสอนพระมหาโมคคัลลานะ ผู้ไปทำความเพียรอยู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แขวงมจร แล้วนั่งโง่งง ทรงสอนอุบายให้ระจับโง่งงด้วยวิธีต่าง ๆ ก็เลยลืมไปเสีย เลยกลายเป็นวางยาไม่ถูกกับโรคที่กำลังกำเริบกะทันหันก็เลยถูกแพ้การโง่งงไปเสีย ถ้าเสียหรือหุหรือมีสิ่งบันดาลให้ตายในคืนนั้นสด ๆ ด่วน ๆ ถ้าพลิกใจไม่เหมาะสม ก็คงจะเป็นปัญญาอยู่

พักเขาเต่าพบงูใหญ่

ครั้นตอนเช้าก็จัดแจงบริหารเตรียมเดินทางไป ผ่านข้างบ้านเขา เขาวิ่งมารับ แล้วได้พูดกับเขาวัว

“อากาศทึบมาก ที่คับแคบอีก ถ้าจะบิณฑบาตที่บ้านเรานี้ก็ยังเข้าเกินไป ถ้าอาตมาไปข้างหน้าจะมีบ้านหรือไม่ และจะมีที่พักสะดวกหรือไม่”

เขาตอบว่า “ต้องไปพักเขาเต่า เพราะมีเงื่อมหิน และมีเตียงอยู่นั้นด้วย ไปบิณฑบาตบ้านเขาเต่า แต่พอไปถึงจะสายมากครับ” “เออ ถึงสายบ้างก็ไม่ใช่ไรดอก ขอจงส่งอาตมาให้ถูกทางโยมเอ๋ย”

เขาเต่า จ.พังงา

เขาไปส่งประมาณ ๒๐ เส้น ชำมน้ำไหลเชี่ยว ลึกเพียงเข่า ไหลลงมาจากเขาตอยกว้างประมาณ ๖ เมตร แล้วก็บอก (ให้) เขากลับ พอไปถึงเขาเต่าก็ ๔ โมงเช้าโดยคาดคะเน มีคนหนึ่งตามพาไปถ้ำ แล้วก็เลยไม่ไปบิณฑบาตเลย เพราะหมดเวลาแล้ว และเขาก็รู้ว่ายังไม่ฉันอาหาร

บอกเขาลัดไว้ว่า “อาตมาไม่ฉันก็ได้ดอก วันนี้ โยมไม่ต้องลำบากดอก เพราะมาหลอนกันผิดเวลาแล้ว”

เขาไม่ยอม เขาเอาปืนโตมาเถาหนึ่ง แล้วแก้บาตรออก เอาใส่บาตร ฉ้นให้เขาประมาณ ๙ หรือ ๑๐ คำนี้แหละ เขาเล่าว่า

“พระพักตร์และสงฆสถานาน ๆ ก็ผ่านมาพักอยู่ แต่อยู่ไม่นาน เพราะมาหลายองค์ที่พักไม่พอ”

ปรารภกันประมาณ ๒๐ นาทีแล้วเขาก็กลับ บ้านเขาเป็นบ้านห่าง ๆ กัน เพราะเขาอยู่ตามนาตามสวน ของใครของมัน สมัยนั้นโจรผู้ร้ายไม่ค่อยมี แต่ทุกวันนี้ก็คงจะบอกไม่ถูก เพราะวุ่นวายขัดข้อง

ที่พักอยู่เขาเต่านั้นเป็นเงื่อมหิน พื้นเสมอดินราบ แต่เงื่อมหินข้างบนสูงมาก เป็นที่มุงยื่นออกไป พื้นใต้ที่ราบที่อาศัยพัก มีเตียงสูงประมาณ ๔๐ เซ็น เขาทำที่บวงสรวงไสยศาสตร์เป็น

กระท่อมหนึ่ง ที่เรียกว่ากระท่อหรือกระท่อหน้า โกลจากเตียงใกล้หน้าผาเป็นโพรงเป็นรูเข้าไปในหน้าผา นั้นประมาณหลวมครุ

ภูเขาภูนั้นเขาเรียกว่าภูเขาถ้ำเขาเต่า ตำบลเขาเก่า จังหวัดพังงา

วันไปถึงที่แรกก็พักอยู่ที่เตียง นอนเอนกายพักอยู่เป็นเวลาประมาณบ่าย ๑ โมง มีงูใหญ่ตัวหนึ่งเลื้อยตรงมาทางทิศเหนือ ล่องตามหน้าผามาที่ก้อนหินใต้หน้าผา หัวของมันเกือบจดกับเตียงด้านทางที่ผืนศิระชะไป คอของมันยกขึ้นพร้อมทั้งที่เลื้อยมา ยกคอสูงประมาณ ๕๐ เซ็น มาแบบเรียบ ๆ ซ้ำ ๆ ตาของมันเท่าหัวแม่มือ ข้างพาก็ลุกนั่งพับเพียบ หัวของมันอยู่ห่างเตียงประมาณ ๑ ศอก ตัวของมันยาวประมาณ ๔ เมตร โดประมาณวัดผ่าศูนย์กลาง ๑๐ เซนกว่า มันก็ยกคอทำตาปริบ ๆ อยู่แบบสุภาพ นึกขึ้นได้สด ๆ แล้วพร้อมทั้งโบกมือกล่าวว่า

“ไป ๆ ๆ เลี้ยวไปทางนั้น จะมาสงสัยเราทำไม เราแผ่เมตตาถึงเธอทุกวัน ไม่ว่าแต่เธอเลย สิ่งที่มีวิญญานครองสิ่งทุกถ้วนหน้าทั่วทั้งสรรพไตรโลกา เรารอเป็นมิตรเป็นสหายปราศจากเวรภัยอยู่ทุกเมื่อ พร้อมทั้งอุทิศกุศลบุญให้ทุกถ้วนหน้า อยู่โดยทุกเมื่อ จงได้รับแต่สรรพสุขทั้งปวง ผูกขาดจองขาด ระลึกได้ไม่ระลึกได้ก็ดี トラบเท่าเข้าสอนูปาติเสสนิพพานทุกถ้วนหน้านั้นเทอญ ไป ๆ ๆ ๆ”

มันเลยเลี้ยวขวาตรงไปได้ถนัดกระท่อที่เขาบวงสรวง ยกคอเรียบ ๆ อยู่อย่างนั้น เลื้อยไปช้า ๆ แบบมีสติ หัวมันห่างออกไปจากเตียงประมาณ ๒ วา แต่หางสุดของมันยังอยู่ใกล้เตียง แล้วมันร้องขึ้นว่า “หุ หุ หุ หุ” ท้องของมันยุบพองยุบพองในเวลามันร้อง แล้วมันก็เข้าไปในโพรงหินหน้าผาเงียบ แล้วพะวงนึกในใจว่า มันมาหากินต่างหาก แต่มาเจอเรา

ห่างจากกันไปประมาณ ๑๐ นาทีก็ออกมาอีก จะลัดไปทางตีนเตียง ยกคอมาเหมือนเดิม มาเรียบ ๆ ออกจากโพรงหินมาประมาณวากว่า ๆ แล้วที่นี้ตั้งใจได้กว่าคราวก่อน จึงพูดขึ้นทั้งก้มมือให้กลับ พูดว่า

“ไป ๆ ๆ กลับ ๆ เราบอกแล้วไม่ฟัง เราไม่มาหา เอาทรัพย์สินในดินสินในน้ำดังกกล่าว แล้วนั้น กลับ ๆ ๆ ๆ”

ทั้งโบกมือพร้อม เวลานั้นกลับ มันก็ถอยตัวกลับ ประมาณ ๑ คืบแล้วขวางทางขึ้นมา แล้วเข้าไปในรูนั้นต่อไป

โฉนมันเข้าไปในรูแล้วจึงออกมาอีกโดยตัวมัน ชะรอยมันจะออกไปหากินทางชายทุ่ง แล้วด้วยอำนาจของพุทธ ธรรม.สงฆ์และจิตใจมิได้มีกรรมภัยกับมัน มันก็ไม่กัดไม่กินไม่ทำอันตรายใด ๆ มิใช่ภูตผีเทวดาบุตรเทวดาจำแลงแปลงกายอะไรเลย หรือจะเรียกว่า คงสร้างบารมีมาทดสอบว่าจะฉลาดกลัวขนาดไหน และจะนึกหาค้อนหาไม้มาฆ่ามาตีหรือไม่ เหล่านี้เป็นต้น ก็อาจเป็นไปได้

เรื่องงูภายนอกก็สำคัญเท่างูภายใน งูภายในคืองูกิเลสที่พันจิตพันใจอยู่ เป็นงูสำคัญมาก แผ่พังพานโลก โกรธ หลงอยู่ไม่ลดละได้ โสดาบันเป็นต้นไป งูจะไม่รัดจิดจิดใจให้แน่น พอหายใจสะตวกบ้าง เห็นหนทางและมีทางจะชนะงูในอนาคต ต่ำกว่านั้นลงมาอยู่ในเกณฑ์ตายคาปากงู

ตื่นเข้าไปปิดม่าน ๒ เรือนเท่านั้น เพราะบ้านเขาอยู่ห่างกันตามสวนตามนา แต่ก็พอได้ฉันทอยู่ เขาตามมาส่งอาหารคนหนึ่ง

ได้ถามเขาว่า “คุณโยม ที่นี่มีงูหรือไม่”

เขาย้อนถามว่า “พ่อท่านเห็นหรือ”

ตอบเขาว่า “เห็น”

เขาถามว่า “ตัวใหญ่ขนาดไหน”

ตอบว่า “ตัวขนาดแข้งโตนี่แหละ”

เขาตอบว่า “ตัวใหญ่กว่านั้นก็มี เท้าโคนขา”

ถามเขาว่า “มันกัดเป็นไหม มีพิษไหม”

เขาตอบว่า “มันกัดเป็น และมีพิษมากเป็นที่ ๒ ของงูเห่าแต่มันไม่ค่อยกัด มันชอบกิน”

ถามเขาว่า “ชื่ออะไร”

เขาตอบว่า “ชื่องูบ้องหลาครับ มันเคยอาศัยไปมาอยู่ตามแถวนี้มานานแล้ว มันเป็นงูกายสิทธิ์ แต่ก็ไม่ค่อยทำใครดอก”

แท้จริง แต่ยังมีได้พบงู ก็นึกในใจว่า จะพักอยู่ที่นั่นประมาณ ๓ วันเท่านั้น แต่เมื่อพบงูแล้ว และเล่าให้เขาฟังแล้ว ก็จำเป็นต้องอยู่ไปอีก ต่างตัดสันตนาตนเองบ้าง และเกรงเขาจะว่าพระธุดงค์ชี้ขลาดเกินไป

อยู่ไปอีกได้สัปดาห์หนึ่งและไม่เห็นงูมาอีก มีแต่เสือโคร่งผ่านมาได้ใกล้ประมาณ ๑๕ วา โยมเขาบอกเล่าให้ฟัง เขาเห็นรอยมัน แต่เจ้าตัวมิได้ไปดูกับเขา แล้วนึกในใจว่า ถ้ากรรมตายไม่มาถึงแท้ กรรมเป็นอันมีชีวิตก็ต้องรอดไปเป็นคราว ๆ แต่ก็ไม่พ้นตายไปได้

เมื่อนึกให้ละเอียดแล้ว เสือกิเลสก็ตั้งบ้านตั้งเมืองอยู่รอบเมืองใจอีก คำว่าเสือแปลว่า ผู้ยังมีโกรธโหดร้ายอยู่ เห็นแต่กระเป่าใส่กระเป่าท้องของตน พระอนาคามีเท่านั้นจะพ้นจากปากเสือโกรธไปต่ำกว่านั้นลงมา ไม่พ้นจากปากเสือโกรธเลยแลหนอ เมื่อน้อมเข้ามาภายในเป็นอัมฤตธรรมมาแล้ว เรื่องเสือภายนอกก็แบ่งเบาผ่อนปรนลงมาได้

มหันตโทษของเสือภายใน สามารถใช้กาย วาจาไปทำอนันตริยกรรมทั้ง ๕ ได้ ฉะนั้นศีล ๕ ศีล ๘ (มีศีล) ข้อต้นเป็นรากเหง้าของศีลอย่างสมบูรณ์ ถ้าล่วงศีลข้อต้นแล้ว ศีลข้ออื่น ๆ ก็พลอยล่วงไปด้วย ตรงกันข้ามถ้ารักษาศีลข้อต้นได้ ข้ออื่น ๆ ก็พลอยจะสมบูรณ์ไปด้วย เพราะได้รากแก้วของศีลที่มีเมตตา เมตใจ เมตธรรมเพราะตัดสินลงในใจในธรรมแล้วว่า จะไม่ฆ่าตายหงายไว้แก่ใคร ๆ ทั้งปวงโดยมิได้เลือกหน้า เป็นเมตตารธรรมาธิปไตย เห็นธรรมเป็นใหญ่แล้ว ไม่ได้เห็นตนเห็นโลกเป็นใหญ่กว่าธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น ผู้มีศีล ๕ บริบูรณ์ ก็คือผู้มีทรัพย์ภายใน บริบูรณ์อริยทรัพย์นั่นเอง ฉะนั้นศีล ๕ ของผู้มีศีลบริบูรณ์จึงเป็นโลกุตตรศีล เป็นพรหมจรรย์เบื้องต้นของพุทธศาสนา

อ่าวลึก - แหลมลึก

พักอยู่นั้นตามสมควร ๗ วันแล้วก็ลาเขาไปพักบ่อแสน ลงเรือแจวไป ๒ ชั่วโมง สุดเขตจังหวัดพังงาเพียงนั้น เป็นพรหมแดนต่อ จ.กระบี่ พักอยู่หาดทราย มีกระหน้าเล็ก ๆ

ถามเขาว่า “บ่อแสนนี้หมายความว่าอย่างไร”

เขาตอบมาจึ่ง ๆ ว่า “คือแสนทุกข์แสนยากนะพ่อท่าน”

ให้คะแนนเขาว่า “ดีแล้ว ตอบไม่หนีจากหลักธรรมะ”

พักอยู่นั้น ๓ คืนแล้วลาเขาไป อ.อ่าวลึก จังหวัดกระบี่ ที่ ๑ ตอนกลางคืนเขามารับเอาบริการไปลงเรือแจว ขณะนั้นน้ำทะเลกำลังขึ้น เขาแจวเรือไต่ น้ำขึ้น เสียงปลากะโตดตุ้มตาม ๆ ตามป่าไม้ริมทะเลใน เรือไปจอดท่าอำเภออ่าวลึกแล้ว พวกชาวเรือประมาณ ๗ คนนั้น เขาหาบแดงโม่งเข้าไปขาย อ.อ่าวลึก ขณะนั้นเป็นเวลาตี ๔ โดยคาดคะเน พอเขาหาบแดงโม่งไปแล้วสักครู่ฝนตกลงมาอย่างหนักแต่ลมไม่จัด ก็ยืนสวดภาวนาอยู่ที่ท่าหน้า กั้นกวดอยู่ประมาณ ๑ ชั่วโมง มีดแปดด้านไม่แลเห็นอะไร นึกในใจแล้วก็คล้ายกับว่าอาจารย์ฝนลงดี ให้ยืนกั้นกวดภาวนาเป็นเรื่องขึ้น ๆ อยู่บ้าง

สว่างเป็นวันใหม่ก็เตรียมเข้าไปบิณฑบาตใน อ.อ่าวลึก จากท่าเรือไปในตัวอำเภอประมาณ ๓๐ กว่าเส้น ใกล้จะเข้าบ้าน มีโยมคนหนึ่งมาช่วยถือกาน้ำและกวด

เขาเล่าว่า “พระธุดงค์เกิด โศกกลอย พังงา มาพักวิเวกอยู่ชานอำเภอ ที่ป่ามะพร้าวนี้ได้หลายวันแล้ว ธรรมะจะตามพ่อท่านบิณฑบาตไป แล้วจะพาพ่อท่านไปฉันกับพระธุดงค์พวกนั้น”

แล้วบิณฑบาตพอได้ข้าวพอมื้อแล้วก็ไปหาท่านเหล่านั้น กำลังแต่งบาตรจะเตรียมฉัน ต่างก็มองดูกันแล้วหัวเราะ เพราะเป็นพวกเดียวกัน แต่จำพรรษาคนละสำนักเฉย ๆ เมื่อฉันเสร็จแล้วล้างบาตรเก็บบริวารแล้วก็ทักทายปราศรัยกันจนจบเรื่อง

แต่พอเที่ยงวัน มีชาวตำบลแหลมลึก อำเภออ่าวลึก เขาเอาเรือบรรทุกคนมาประมาณ ๒๐๐ คน เขาได้ทราบข่าวพระธุดงค์มาพักอยู่ สวนมะพร้าว อ.อ่าวลึกหลายวันแล้ว และเขาจะมาซื้อของในอำเภออ่าวลึกด้วย และจะมาขอพระไปไว้พักวิเวกบ้านเขาด้วย ขณะนั้นมีพระอยู่ด้วยกันนับทั้งเจ้าตัวผู้ไปใหม่ในวันนั้น ๕ รูป คือ ท่านอาจารย์อาจ ท่านอาจารย์พรหมา คุณสุบิน คุณเจริญ แล้วเขานิมนต์ต่อหน้าสงฆ์ว่า

“ขอให้ท่านอาจารย์ทั้งหลายแบ่งพระให้พวกกระผมบ้าง จะให้กี่องค์ก็เอา จะให้องค์ไหนก็เอา”

ตกลงก็เลยได้ข้าพเจ้า เขาก็เลยรับเอาบริวาร กราบลาครูบาอาจารย์และหมู่เพื่อน แล้วก็ไปและเจ้าตัวก็พอใจด้วย

เดินไปประมาณ ๒ กิโลเมตรถึงที่ท่าตำบลแหลมลึก แล้วลงเรือตอนเย็นไปประมาณ ๑ ชั่วโมงกว่า ๆ ก็ถึงบ้านแหลมลึก มีดประมาณ ๑ ทุ่ม ตอนหัวค่ำ น้ำทะเลกำลังขึ้น เขาเอาไปพักไว้กระต๊อบฟากโรงเรียน มีเหย้า มีงูเห่างูกะปะมาก

พักอยู่ที่นั่นเกือบจะเข้าเดือน วิเวกพอควร ญาติโยมก็เป็นทีสบายพอควร มีนาย มนุญ แม่น้อย แม่โฉมาให้ความสะดวก ไปบิณฑบาตก็สะดวก ไม่วุ่นวาย ไม่วุ่นวาย สัจจิตวิเวก โยมพังกา ที่สำนักจำพรรษา เขาทราบว่ายู่ที่นั่น เขาก็นิมนต์ให้กลับด้วยการเขียนจดหมายมาหา ก็เลยเขียน จดหมายตอบไปหาคณะสงฆ์หนึ่งฉบับ เนื้อความในจดหมายว่า

ที่พักชั่วคราวริมทะเล บ้านแหลมลึก ตำบลแหลมลึก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่
วันที่...เดือน...พ.ศ.๒๕๕๖

กราบเรียน พระเถรานุเถระและคณะสงฆ์ทุกถ้วนหน้าที่เคารพอย่างสูง
กระผมเที่ยววิเวกไป ก็ไกลไปไกลไป คงจะไม่ได้กลับเสียแล้ว โทษของเกล้าอันใดมี
ขอได้กรุณาโปรดเกล้าอยู่ทุกเมื่อเทอญกราบเรียนมาด้วยความเคารพอย่างสูง

หล้า เขมปตโต

แล้วจ่าหน้าซองว่า

กราบเรียนพระเถรานุเถระทุกถ้วนหน้า วัดป่าโคกกลอย ตำบลนากลาง อ.ตะกั่วทุ่ง
จ.พังงา เมื่อได้ทราบแล้ว อ่านแล้ว กรุณาถวายต่อทางวัดป่าเขาโต๊ะแซะ ภูเก็ต ด้วยครับ จะเป็น
พระคุณยิ่งอย่างสูง

ส่วนจดหมายไปหาโยมพังกานั้น ลงที่พักอยู่ วันที่...เดือน...พ.ศ.... แล้วกล่าวใน จ.ม.ว่า
เจริญธรรมคณะญาติโยมชาวพังกาที่ร่วมสุขทุกข์กับวัดป่าทุก ๆ ท่านที่นับถือ
อาตมาไปเที่ยววิเวกคงจะไม่ได้กลับเสียแล้ว เมื่อต่างฝ่ายต่างมีพุทธ ธรรม สงฆ์
ประจำใจอยู่ ได้ชื่อว่ายู่ไกลกันโดยธรรมแล

ส่งข่าวมาด้วยความนับถือไว้ในพระพุทธศาสนาตลอดกาลนานแล

หล้า เขมปตโตและเรื่องสังฆารของการวิโยคมันเป็นอย่างนี้ละ

ที่ป่าช้าจังหวัดตรัง

ครั้งพักอยู่ที่นั่นเกือบเดือน แล้วก็ลาเขา ลงเรือข้ามอ่าวลึก ไปพักอยู่หนองจิกคืน
หนึ่ง เขาส่งขึ้นรถยางไปจังหวัดกระบี่ พอถึงก็ค่ำมืด เขาเอาไปพักไว้นอกเมือง โรงเครื่องจักรควักกาแฟ
มีชายโสดอยู่นั้นคนเดียว ที่กว้างขวางหลาย ๆ ห้อง ตื่นเช้าเขาส่งขึ้นรถเก่าแก่ เขาเอานมมาให้ฉัน ๒
แก้ว ก็เลยฉันแก้วเดียว

๖ โมงเช้ารถก็ออก เดินทางข้ามอำเภอคลองท่อม พอถึงอำเภอห้วยยอดเป็นเวลา ๕
โมงเช้า ขาวรถเขาหยุดอยู่ประมาณ ๓๐ นาที เขาจะจัดเพลถวาย

บอกเขาว่า “อาตมาฉันมือเดียว ฉันนมหกโมงเช้าหนึ่งแก้วแล้วความทิวไม่รบกวน
ดอก”

แล้วรถก็ได้เวลาวิ่งต่อไปถึงจังหวัดตรัง ประมาณบ่ายสองกว่า แล้วไปพักที่ป่าช้า
ไกลจากสถานีรถไฟประมาณเกือบกิโล มีโยมเอาเสื่อมาปูที่ตีนราบใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง และมีน้ำหนึ่งครุ

แขวนกลดที่กิ่งไม้ต้นนั้น ผินหัวหนูนหลุมศพ เพราะศพที่เขายังไม่เผาเขาถมดินพูนขึ้นเตียน ๆ เขาไม่เอากิ่งไม้และหนามมาปกไว้เหมือนภาคอีสาน

ด้านภาวนาหนักไปทางบริกรรมเมตตาอยู่ไม่มีกลางวันกลางคืนเป็นส่วนมากมาแต่ถ้ากรรมจังหวัดพังงาแล้ว แผ่จนถึงอนัตตัจฉิต อนัตตธรรมอันไม่มีเวรอันไม่มีภัยไม่มีศัตรู แต่ก็เห็นคุณค่าหันตาเฉพาะตน เพราะกระแสนใจไม่นึกเฟื่องโทษใคร สติก็ตั้งได้ง่ายไม่ไหลออกมาหงุดหงิด ตั้งจิตว่าขอโยนิทั้ง ๔ ทุกถ้วนหน้า จงเป็นสุขในพุทธ ธรรม สงฆ์อยู่ทุกเมื่อดังนี้เสมอ ๆ ไม่ได้บังคับยากส่วนเวลานอนก่อนหลับ เอาไว้กับลมออกเข้าพร้อมบริกรรมเมตตา

ตื่นเข้าได้เวลาไปบิณฑบาตที่ในเมือง ตอนบ่ายประมาณ ๕ โมง มีจีนคนหนึ่งอายุราว ๓๐ หน้าตาคมตายเป็น่องใสมาราบ แล้วถามว่า

“ทั้งมาพักที่สี่ เหิงผี้ไหมล่ะ”

ตอบ “ไม่เห็นเลย”

ถาม “เหิงงูไหมล่ะ งูกะปะมั่งมีหลาย”

ตอบ “ไม่เห็น”

ถาม “แล้ว ๆ ทั้งจะไปไหนล่ะ”

ตอบ “จะไปกรุงเทพฯ”

ถาม “ทาง ๆ จะไปด้วยวิธีไหนล่ะ”

ตอบ “จะเดินไปพ้อจำพรรษานครศรีธรรมราช ร่อนพิบูลย์ก็จำ”

จีนพูดต่อไปว่า “มั่ง ๆ ไกลล่ะ”

ตอบ “ไกล ก็ค่อยเดินไป คำที่ไหนกันอนที่นั่น”

จีนพูดต่อไปว่า “ถ้า ๆ หยั่งลั้ง ผง ๆ จะเอาเงินให้ทั้ง”

ตอบ “อาตมารับเงินถือเงินเอาเองไม่ได้”

จีนพูดต่อไปว่า “ถ้า ๆ หยั่งลั้ง เอาใบสุกติกทั้งมา ผงจะไปซื้อตัวรถด่วงมาให้ เขาขาย ล่วงหน้า ๖ โมงเย็ง”

แล้วก็ก้มหน้าพิจารณาอยู่สักครู่ ได้ความว่า คนพอน้ำพอตาเธอคงไม่ต้มเรา แล้วเอาใบสุกติกให้ เขาก็ขี่รถจักรยานไปไม่นานเท่าใดก็กลับมา เอาใบสุกติกและตัวรถให้ รถด่วงตู้ชั้น ๒ ๖๒ บาท ๕๐ สตางค์

แล้วเขาถามว่า “ข้าว ๆ จะกินที่ไหนล่ะ”

ตอบ “อาตมาเคยทนหิวได้”

เขาตอบว่า “ถ้าหยั่งลั้งก็ไม่ยาก พรุ่ง ๆ ลี้ไม่ต้องบิงทะเลบก ลกไปแต่เช้า จะไม่ทั้งลก จงไปรอผงที่สถานี ผง ๆ จะมาลักที่ลั้ง”

จบคำแล้วเขาก็กลับบ้าน

ถามว่า โฉนจिनคนนั้นจึงไปเยี่ยมปาชา

ตอบว่า บิดาเขาถึงแก่กรรมถูกฝังไว้จมดิน เขาเอาธูปเทียนไปจุดบูชาคุณของบิดา เขา และเขาก็กำลังริเริ่มจะไถ่ขึ้นเผา ธรรมเนียมของชาวจีนเด่นมากในทางเคารพบิดามารดาแห่ง พระคุณ ตรงคำสอนของพระพุทธศาสนาบางส่วนนี้ ฉะนั้นจिनจึงไม่ค่อยจะตกต่ำในการครองชีพ และมักจะมีแต่ผู้มีศักดิ์มีศรีเป็นส่วนมาก นักโทษจีนในเรือนจำของประเทศไทยมีน้อยที่สุดนัก

ปรารภเรื่องเดินทางต่อไป ครั้นเป็นวันใหม่ ได้เวลาก็ส่งสาดกับครุเขาแล้ว ก็ลาเขา ไปสถานีรถไฟเพื่อรอขึ้นรถ พอไปถึงสถานีก่อน ๑ โมงเช้า นายสถานีมารับเข้าไปไว้ในห้องเสมียน จัด เก้าอี้มาให้นั่ง เจ้านายทางนั้นเคารพพระอย่างไม่เสียธรรมเนียม ไม่ให้พระอยู่ข้างนอกปะปนกับโยม อีก สักครู่ จินสองคนผิวเมืงแลเห็น ก็เข้ามาในห้องเสมียนรับเอาบริการแล้วพูดว่า

“นิมิง ๆ นิมิง ๆ ผง ๆ ให้ลูกผงไปนั่งจองตู้ชั้น ๒ ไว้แล้ว ลูกผู้ชาย”

ฝ่ายสามีก็สะพายเอาบาตร ภรรยาแบกเอากลด ข้าพเจ้าลาเสมียนย่อ ๆ แล้วก็ไป ขึ้นรถไฟ เขาประเคนบริการแล้วเขาก็ประเคนถุงยางใส่ข้าวกับปลาแห้ง ๓ ตัว ไข่๓ ฟอง ยาแก้ปวดท้อง ๒ ซอง น้ำ ๒ ขวดแก้ว แล้วก็เอาไว้ที่ตะแกรงข้างบนใกล้ที่นั่ง ส่วนน้ำ ๒ ขวดเอาไว้ที่ใต้ม้านั่ง แล้วถาม เขาว่า

“ขุดนี้เมื่อฉันท่าน้ำแล้ว จะให้อาตมาปฏิบัติยังงไหน”

เขาตอบว่า “กิงแล้วก็ขวางทิ้งก็ถ่าย หรือทิ้งไว้ในโลก ถ้าใครอยากถ่าย ก็ให้เขา ไม่ ต้องเป็นกัวง”

แล้วจिनคนนั้นเขียนชื่อของตนให้เป็นอักษรไทย ชื่อนายดำไซ่ จริงจิตร อยู่ถนนราช ดำเนิน จ.ตรัง พอพูดกันจบคำไม่ซำก็ตีระฆังแก๊ง ๆ ๆ รถไฟก็เปิดหวูด ให้พรเขาย่อ ๆ แล้วเขายกมือ ใส่หัว แล้วก็ลงรถไฟ

รถไฟก็ออกช้า ๆ ผ่านสถานีแล้วก็เร็วจัด เขานั่งห้อยเท้าภาวนาในรถไฟ จิตใจก็รู้สึก เบามาก รถไฟสายปักซีได้สมัยนั้นไม่ยัดเยียดคนโดยสารเหมือนสายเชียงใหม่ อุบลฯ เลย และ คนโดยสารก็ไม่ใจจิต เห็นพระมาในรถองค์เดียวไม่มีญาติโยมมาด้วย ก็เลี้ยงอาหาร ไม่ดูตายเลยนา

เวลาประมาณ ๕ โมงเช้าก็ถึง อ.ทุ่งสง จ.นครศรีธรรมราช ต้องลงรถที่นั่น รออยู่ ประมาณ ๓๐ นาที เพราะรถคันที่วิ่งขึ้นมาจาก จ.ตรัง จะรอสับหลักกับรถด่วนที่วิ่งขึ้นมาจากสงขลา เพื่อเข้ากรุงเทพฯ แล้วรถคันมาจาก จ.ตรังจะได้เลี้ยวขวาตรงลงไปทาง จ.สงขลา

รถไฟ รถใจ รถธรรม

ขณะก่อนจะลงรถไฟที่ทุ่งสงนั้น ได้เชิญให้คนโดยสารเอาถุงอาหารที่เอาไว้บน ตะแกรงนั้น ให้เขาประเคนเตรียมไว้แต่เนิ่น ๆ แล้ว เพราะรู้จักคราวหนทางอยู่ เพราะคราวชาลงไป ฎเกิดก็ได้ผ่านทางสายนั้นแล้ว

ขณะที่ลงพักที่ทุ่งสงรอดสงขลานั้น ได้รับฉันอาหาร ๔ - ๕ คำ เพราะสงสารสองผิว เมียที่จัดแต่งให้แต่ จ.ตรัง เหลือนั้นก็เลยเอาให้นายสถานี มีปัญหาว่ามีได้ตัดตัวอีกดอกหรือ มีได้ตัดดอก เพราะดีจาก จ.ตรังถึงสถานีบางกอกน้อยแล้ว ใคร ๆ มาในรถขบวนนั้นมีได้ตัดตัวที่ทุ่งสงทั้งนั้น

อีกไม่นานรถไฟด่วนจากสงขลา ก็เปิดหวูดไผล่มา ก็รีบขึ้นชั้น ๒ ตามเดิม เขาหยุดอยู่ ประมาณ ๑๐ นาทีก็วิ่งขึ้นกรุงเทพฯ รอดมาจากตรังกี่วิ่งลงสงขลา ผินหลังใส่กัน

เออ รถไฟวิ่งไปตามรางเหล็กภายนอก แต่มีรูปชันทันนามชั้นชั๊บไป รถภาวนากี่วิ่งไปตามภาวนาติดต่อกัน ไปถึงสถานีต้นทางของโลกุตตระ ก็คือสถานีพระโศดาบัน สถานีที่ ๒ ก็คือสถานีพระสภากาหามี สถานีที่ ๓ ก็คือสถานีพระอนาคามี สถานีที่ ๔ ก็คือสถานีพระอรหันต์ แล้วไม่ตัดตัวกลับอีก ไม่เหมือนสถานีภายนอกและรถเหล็ก รถไม้ รถดิน รถน้ำ รถไฟ รถลมภายนอก เป็นของที่ควรทบทวนพิจารณาทั้งนั้น มิฉะนั้นแล้วจะเป็นเดรัจฉานกถา เพราะปรารถนาเรื่องบ้านเรื่องเมืองเรื่องรถเรื่องรา ฯลฯ นักปราชญ์อ่านพบย่อมหั่วเราะ เป็นเหตุให้รู้จักภูมิจิตภูมิใจภูมิธรรมวาอยู่ระดับใดด้วย อันนี้ก็นำคำนึง

การเขียน การอ่าน การพูด การทำ ส้มตน ส้มตัว ส้มใจ ส้มธรรมนี้ เมื่อเขียน อ่าน พูด ทำ น้อยก็ผิดน้อย เมื่อเขียน อ่านพูด ทำมาก ก็ผิดมาก ตรงกันข้ามเมื่อไม่ลืมตัว ไม่ลืมใจ ไม่ลืมธรรมแล้ว เมื่อเขียน อ่าน พูด ทำ น้อยก็ถูกน้อย เมื่อเขียน อ่าน พูด ทำมากก็ถูกมาก

เมืองผิดเมืองถูกทั้งหลายย่อมเป็นเมืองขึ้นอยู่ที่เมืองใจ คือเมืองใจที่ไม่ประกอบด้วยสติปัญญา คือเมืองใจที่ประกอบด้วยสติปัญญา เมืองที่ไม่ผิดไม่ถูก และไม่ติดอยู่ในเงื่อนไขทั้งสองแห่ง ความผิดถูกนั้น เป็นเมืองขึ้นพระนิพพาน แต่พระนิพพานมิได้บัญญัติว่าเป็นบ้านเมืองเลย เพราะพระนิพพานมิได้มาเป็นทาสเฝ้าเอาความผิด และเฝ้าเอาความถูก และเฝ้าเอาบ้านเอาเมืองอะไร ๆ ทั้งนั้น

รสกลอยที่จิตเพราะถูกแซ่ซ่า พร้อมทั้งล้างเสร็จ จืดชืดแล้ว รสคันและเพื่อนไม่มี อิศระ(ที่)จะกลับมาเป็นทาสหาโสหาสากับกลอยที่ถูกแซ่ซ่าพร้อมทั้งล้างดีแล้วอีกเลย ข้อนี้ย่อมเป็นของจริงอยู่แต่ไร ๆ ขาดตัว แม้มิเขียนอีก ไม่อ่านอีก ไม่พิจารณาอีก ก็เป็นจริงอีกอยู่อย่างนั้น ความจริงไม่หนีจากความจริงในขั้นนี้อีกละ

ความจริงไม่หนีออกจากความจริง ย่นลงสั้นที่ยุคก็มี ๒

ความจริงในโลกีย์ ๑ ความจริงในทางโลกุตตระ ๑

ในทางโลกุตตระ ขยายออกก็เป็น ๘ ตามขั้นของมรรคและผล

ความจริงไม่หนีจากความจริงทางโลกีย์ ในส่วนทางตีขยายออกเป็น ๔ ประเภท คือ มนุษย์ที่เต็มภูมิ ไม่บ้าใบ้เสียจริตผิดธรรมดา สวรรค์ เทวโลก พรหมโลก (แต่อย่าลืมว่าพระอริยเจ้าปนอยู่บ้างก็มี เว้นอนุปาติเสสนิพพานเสีย)

ส่วนความจริงไม่หนีจากความจริงของฝ่ายโลกีย์ไปทางต่ำ คือ มนุษย์ที่บ้าใบ้เสียจริต สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก เปเรตทุกจำพวก แต่อย่าลืมว่าจำพวกเหล่านี้สร้างบารมีสูงต่ำกว่ากัน เช่น พระ

เทวทัตจะได้เป็นพระปัจเจก ช้างปาลีโลยก์จะได้เป็นพระปัจเจก เพราะได้รับลัทธพยากรณ์แล้วจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ้าจะกล่าวต่อว่าผู้เขียนเป็นบ้าอารมณ์ก็ดี แต่ผู้บ้าแล้งก็ยังมีอีก ถ้าจะกล่าวเรื่องบ้าแล้ว ก็ขึ้นอยู่กับกิเลสน้อยมาก ถ้าจะว่าขึ้นอยู่กับจิตกับใจหน้าเดียวก็มีได้ความชัด ใจที่ไม่มีกิเลสจะว่าบ้าย่อมไม่ถูกรรรมแท้ (เว้นพระอรหันต์เสีย เพราะหายหลง หายบ้าโดยสิ้นเชิงแล้ว ปราศจากธรรมเมาธรรมมัวไปแล้ว) แต่ก็ไม่ควรกล่าวคำว่าพระอริยเจ้าเป็นบ้า จะเป็นบาปหนักเพราะเป็นคำหยาบโธน นับแต่พระโสดาขึ้นไป เพราะการกำหนดว่าบ้าต้องมีขอบเขต จะผิดสัมมาวาจาไปไม่รู้ตัว

เวลา ๕ โมงเช้า ขึ้นรถไฟสถานีทุ่งสง พอมาถึงสถานีบางกอกน้อยก็ ๔ โมงเช้าของวันรุ่งขึ้น ลงจากรถไฟ ถามตำรวจที่ท่าหน้า ตำรวจส่งข้ามเรือไปท่าพระจันทร์ สามล้อได้จูงรถมารับ

บอกว่า “ขอบพระคุณอยู่ แต่ไม่มีมูลค่าให้ เพราะถือมูลค่าไม่ได้”

เขาตอบ “ไม่มีมูลค่าก็ตาม กระทบจะไปส่ง กระทบก็ถือศาสนาพุทธ กระทบอยู่อยุธยา ชื่อศรี บุญเรือง บิดามารดาของกระทบก็ศาสนาพุทธ แล้วจะไปพักวัดไหน”

ตอบเขาว่า “ไปพักวัดบรมนิวาส”

ขึ้นรถแล้วก็สนทนากันไปตามทาง เขาพูดว่า “ไปพักวัดดวงแขเป็นยังไง”

ตอบเขาว่า “วัดดวงแขนั้นไม่รู้จักกับท่านผู้ใด วัดบรมนิวาสนั้นรู้จักพระมาก มาพักแล้ว ๒ ครั้ง”

เขาถามว่า “จะไปทางไหน”

ตอบว่า “จะไปทางสะพานยศเส แล้วแวะซ้ายวัดสามง่ามพักกุฎิสระเต่า”

แล้วเขาสังสรรค์ต่อไปว่า “ท่านอาจารย์มาจากไหน”

ตอบว่า “ภูเก็ท ฟังงา ไม่ได้มารวดเดียว วิเวกพักที่นั่นที่นี้มาเป็นเวลาสองเดือนแล้ว พอมาถึง จ.ตรัง โยมผู้ใจบุญส่งขึ้นรถไฟด่วน ก็มาตกรถที่สถานีบางกอกน้อย ตำรวจส่งขึ้นเรือข้ามฟากมา ก็บันดาลมาเจอคุณผู้ใจบุญอีก”

สามล้อพูดต่อไปว่า “ที่ว่าพระไม่มีเงินในกระเป๋าติดตัวนี้ ขนของกระทบชูขึ้น น่าสังเวชมากนัก กระทบเห็นแต่พระมีเงินในกระเป๋าเยอะเยอะกัน”

พอถึงสะพานยศเสเจ้าตัวก็ลงเดิน เพราะสังเวชเขาเข็นรถขึ้นมอสูง เขาบอกว่า “ไม่ต้องรีบ สักเพียงไรก็ผืนลง แล้วตอบเขาว่า “อาตมานึกเกรงใจมาก เมื่อคุณสักซึ้ง อาตมาก็ต้องสักตามบ้าง มิฉะนั้นแล้วอาตมาก็ไม่เป็นธรรม”

ขณะนั้น บังเอิญมิได้มีรถคันใดผ่านมาในเวลานั้นเลย พอถึงหลังมอสูงจึงนั่งรถไปอีกสักครู่ก็แวะซ้ายไปถึงกุฎิสระเต่า เรื่อยมือใส่หัว ให้พรเธอย่อ ๆ แล้วก็กลับไปตามวิสัยของเธอแล

ขณะนั้นพระหมู่เพื่อนแลเห็น ก็ร้องถามว่า “มาแต่ไหน สายนัก ฉันท้าที่ไหน”

ตอบว่า “คนโดยสารรถไฟเขาเลี้ยงในรถ”

ถาม “เอาเงินที่ไหนให้เขา”

ตอบ “ตกรถท่าพระจันทร์ บอกเขาว่าไม่มีมูลค่าให้ เขาก็มาส่งฟรีตามทุกซ์ ๆ ยาก ๆ อย่างนี้แหละ”

พวกพระมหาวา “เออ ตีละ มาแบบนี้ก็ดี”

แล้วก็กราบไหว้ถามไถ่กัน จบเรื่องแล้วจัดที่พักให้ แล้วก็จบกัน ต่างคนก็ต่างพักตามอิสระ

พักอยู่นั้นประมาณ ๖ วัน ไปบิณฑบาตทางหลังวังสระปทุมและถนนเพชรบุรี ไปองค์เดียวและตามตรอกตามซอย เวลาฉันก็ฉันพร้อมกันกับพวกมหนานนั้น แต่เราฉันมือเดียว ข้าวในบาตรก็เหลืออยู่มาก ไว้ให้เด็กนักเรียนเขา พูดกับพวกท่านมหนานนั้นว่า

“ผมมันเคยในบาตรแล้ว ก็ต้องเอาตามเรื่องของใคร ของมัน ผมไม่ให้ข้าวและกับเหลือในบาตรพอพอไข่เปิดดอก พวกคุณมหาใช้ช้อนกลางก็เป็นทางสะดวกดี เพราะมิได้เปื้อนน้ำลายกัน ผมเอาช้อนกลางตักใส่บาตรผมแล้ว ก็เป็น (อัน) แล้วกัน พวกเรามาพบกันที่ภาคอีสาน บิดามารดาของพวกเราเลี้ยงมา ก็ข้าวเหนียวนี้กับปลาร้านั้นแหละเป็นหลักส่วนมาก”

การปรารภกันง่าย เพราะพระภิกษุสระเต้านั้นมีแต่พระอายุพรรษาน้อยกว่าเราเว้นมหาไฟทเสีย แต่มหาไฟทก็คุ้นเชื่องกันแต่คราวอยู่อุดรฯ ๒๔๘๘ นั้นแล้ว เท่าที่สังเกตดูพฤติกรรมมารยาท ก็ดูว่า ไม่ขัดข้องกับเจ้าตัวในเวลาพักอยู่ เพราะมารยาทไม่พิรุธ

เรื่องพิเศษเมื่อระลึกได้ก็ควรเขียนแทรกลงอีกคือ หลวงปู่มั่นย่อมนเคารพปริยัติ และพระเถรานุเถระฝ่ายปริยัติธรรมมากนัก องค์ท่านเคยปรารภให้ฟังในยุคนบ้านหนองผือ สกลนคร ว่า

“องค์สมเด็จพระมหาสมณเจ้านี้ พระองค์ท่านแตกฉานในธรรมในพระวินัยมากมาย นักหนาแท้ ๆ แม้พระองค์เจ้าอื่น ๆ ก็แตกฉานเหมือนกัน ถ้าหากว่า ฝ่ายปริยัติธรรมไม่แปลออกเป็นภาษาไทยไว้ พวกเราผู้เรียนน้อย ก็ไม่รู้จักความหมายแต่ละชั้น ๆ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธจะแยกกันไม่ได้ หนึ่ง เนื้อ เอ็น กระดูกต้องอิงอาศัยกันอยู่ฉันใดก็ดี ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธก็อาศัยกันอยู่อย่างนั้น สัทธิธรรม ๓ อย่างนี้จะแยกกันไม่ได้เลย ท่านเจ้าคุณธรรมเจดีย์ อุดรธานี มีนิสัยทางเรียน เราก็ปล่อยให้เรียน แต่ก่อนลูก ๆ หลาน ๆ เราว่าอยากจะเรียนก็มี เราได้ซื้อหนังสือให้ครบ แต่เรียนไปแล้วไม่ตั้งใจ ไม่เป็นท่า จะเอาปฏิบัติก็ไม่ได้ จะเรียนก็ไม่ได้ เลยลาสิกขาไปเสียหลายราย”

แต่ก็กรรมนิยมกรรมบันดาลของใครของมัน กรรมและผลของกรรม ย่อมเป็นเงาตามตัว ของผู้ยังท่องเที่ยวในสงสาร เว้นพระนิพพานเสีย เพราะพระนิพพานไม่ได้มาเป็นทาสกรรมและผลของกรรมเหมือนคนคุมนักโทษ พระนิพพานเป็นธรรมอันเหนือเหตุผลไปแล้ว ไม่ได้เป็นนายยาม มากคอยเฝ้าเหตุเฝ้าผล พระนิพพานไม่ได้เกี่ยวกับรูปขันธ์ นามขันธ์ เพราะรูปขันธ์ นามขันธ์เป็นฝ่ายสังขาร ผ่านพ้นสังขารไปแล้ว แม้จะบัญญัติว่าธาตุ ว่าธรรม ว่าอายตนะ ว่าอินทรีย์ก็ตาม แต่ไม่

ทรงอยู่ในกองนามรูป ฉะนั้นจึงหาพระอรหันต์ในกองนามรูปที่เรียกว่าขันธ ๕ ไม่ได้ กองนามรูปเป็นหนทางเดินเพื่อให้พิจารณาถึงความเปื้อน่ายคลายหลง^{๖๗}

บทบาทของพระอาจารย์หล้า เขมปตโต ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ใน พ.ร.ช.ที่ ๖ ของท่าน ท่านได้ติดตามพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่นำโดยคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ไปยังภาคใต้และและจำพรรษาโคกกลอย จังหวัดพังงา และพรรษาต่อมาจำพรรษากับพระอาจารย์เหรียญ ที่วัดป่าตะโหนดสวนพริก อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา เมื่อถึงฤดูแล้งท่านออกไปวิเวกองค์เดียวตามลำพัง ที่ควนเขาดินบ้าง ควนเขาหิน จังหวัดพังงา - ภูเก็ต เมื่อออกพรรษาที่ ๓ ที่ได้ไปจำพรรษาที่ภาคใต้ ท่านพิจารณาเห็นว่า ภาคใต้สถานที่ไม่อำนวยในการออกจาริกธุดงค์ ผันตกชุกและเป็นภูเขาสูงชันเป็นส่วนใหญ่ ที่ไหนพอปีนป่าไต่ก็เป็นสวนยางเหมือนแรม เหมือนตึก นา สวนเขาไปเสีย ท่านจึงตัดสินใจออกวิเวกและเดินทางกลับภาคอีสาน รวมระยะเวลาจำพรรษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ภาคใต้ รวม ๓ พรรษา ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์หล้า เขมปตโต ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้ในครั้งนั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดภาคใต้ฝังอันทามันเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

๓.๕.๑๔ พระอาจารย์รินทร์ทอง กิตติสทุโท วัดพุทธนิการาม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

๑) ประวัติโดยสังเขป

นามเดิม รินทร์ กว่างเลาะพุง เป็นบุตรของนายแ่ง และนางนา กว่างเลาะพุง

เกิด วันเสาร์ที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๐ ปีเถาะ ณ บ้านบัว อำเภอพรหมนาถิม จังหวัด

สกลนคร

บรรพชา เมื่ออายุ ๑๘ ปี โดยมีพระอาจารย์คลัง เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท เมื่ออายุ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ณ พัทธสีมาวัดเจติยหลวง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยมีพระพุทฺธโสภณ (แหวน ธรรมทินโน) เป็นพระอุปัชฌาย์ ได้รับฉายาว่า “กิตติสทุโท” ภายหลังจากอุปสมบทได้ไปศึกษาธรรมะและข้อวัตรปฏิบัติกับพระอาจารย์สิม พุทธจาโร และยังมีโอกาสศึกษาธรรมะกับครูบาอาจารย์อีกหลายท่านด้วยกัน เช่น หลวงปู่ดี อจลธมโม, พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี, พระอาจารย์ลี ธรรมธโร, พระอาจารย์สิงห์ ขนตยาโคโม, พระอาจารย์ฝั้น อาจาโร, พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ เป็นต้น

^{๖๗} <http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-lah/lp-lah-hist

9-10.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

๒) บทบาทการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

ได้ร่วมเป็นกองทัพนครธรรมเดินทางลงไปประกาศพระศาสนาในภาคใต้ (จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่) กับคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี และเป็นผู้เดียวที่ยังยืนหยัดปักหลักเผยแผ่อยู่ทางภาคใต้ ทั้งยังได้เป็นเจ้าของาวาสวัดพุทธนิกราม จังหวัดสงขลา

มูลเหตุที่พระอาจารย์รินทร์ทอง ได้เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ เนื่องจากหลวงปู่เหรียญ วรลาโภ ได้เดินทางจากภาคใต้ขึ้นไปรับหลวงพ่อบุญ ที่จังหวัดลำปาง และถือโอกาสแวะไปเยี่ยมพระอาจารย์สิมสหายรุ่นพี่ของท่าน ที่วัดสันติธรรม จังหวัดเชียงใหม่ ด้วยความที่พระอาจารย์เหรียญ มีบุคลิกที่สุภาพ อ่อนโยน เมตตาอัธยาศัยดี ก็ได้มีโอกาสสนทนา กับพระอาจารย์รินทร์ทอง ซึ่งอยู่ปฏิบัติกับพระอาจารย์สิม พระอาจารย์รินทร์ทอง ก็เกิดความศรัทธา เคารพอย่างสุดซึ้ง พระอาจารย์เหรียญก็มีความเมตตาต่อพระอาจารย์รินทร์ทองเช่นเดียวกัน จึงถือโอกาสเอ่ยปากขอพระอาจารย์รินทร์ทองต่อพระอาจารย์สิม ให้ไปอยู่ทางใต้ด้วยกัน ครั้นพระอาจารย์รินทร์ทองทราบ ก็เกิดความสมัครใจ คิดอยากจะติดตามไปอุปฐากรับใช้พระอาจารย์เหรียญ และได้เดินทางลงมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกำลังในกองทัพนครธรรมฐาน นับแต่นั้น

๓) มรณภาพ

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒ ด้วยภาวะต่อมลูกหมากโต และโรคเบาหวาน สิริรวมอายุได้ ๗๒ ปี พรรษา ๕๒^{๖๔}

บทบาทของพระอาจารย์รินทร์ทอง กิตติสทุโธ ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้นั้น ท่านได้ติดตามพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ได้เดินทางลงมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ณ จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ และเป็นกำลังในกองทัพนครธรรมฐานร่วมกับคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี และพระอาจารย์รินทร์ทอง กิตติสทุโธ เป็นผู้เดียวที่ยังยืนหยัดปักหลักเผยแผ่อยู่ทางภาคใต้ ภายหลังได้เป็นเจ้าของาวาสวัดพุทธนิกราม จังหวัดสงขลา ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์รินทร์ทอง กิตติสทุโธ ในการเดินทางเข้าไปเผยแผ่ยังภาคใต้นั้น ทำให้พระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามันเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาวิจัยบทบาทพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในบทที่ ๓ นั้นพบว่า ภาคใต้ของประเทศไทย มีสภาพภูมิประเทศ สภาพธรรมชาติ ป่าเขา ถ้ำ แม่น้ำ ลำธาร ที่ร่มรื่นอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเจริญภาวนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นอย่างยิ่ง ประชาชนพุทธศาสนิกชนทั้งชาวพื้นเมืองปักษ์ใต้ และประชาชนจากภาคอื่น ๆ ที่ไปตั้งถิ่นฐานอยู่ใน

^{๖๔} คณะผู้จัดทำ, หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโภ ผู้ให้ธรรมเป็นพรอันประเสริฐ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๒๐.

ภาคใต้ ส่วนใหญ่มีความเลื่อมใส ศรัทธา ในพระพุทธศาสนา และข้อวัตรปฏิบัติของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางลงไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

การเคลื่อนกองทัพธรรมกัมมัฏฐานสู่แดนใต้นั้น มีอยู่หลายระลอกด้วยกัน ในยุคแรก รุ่นแรก ก็มีพระอาจารย์อำพัน จิรวิฑู ต่อมาพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต ได้จาริกมาสมทบด้วย ส่วนในช่วงที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสีท่านเดินทางมานั้น ได้มีพระธุดงค์กัมมัฏฐานติดตามลงมามากมายหลายรูปด้วยกัน

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ใน ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดขึ้นโดยการนำของพระราชนิเวศรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรสสี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม และท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง แม้ท่านจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนา ตามแนวพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในการสำรวจ เมื่อปี ๒๕๕๐ มีประมาณ ๔๔ แห่ง

บทที่ ๔

ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

ในการศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าทางด้านเอกสาร และข้อมูลงานวิจัยภาคสนาม ออกเป็นบทบาทในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๔.๑ บทบาทหลัก

๔.๑.๑ บทบาทด้านคันถธุระ (การศึกษาพระธรรมวินัย)

๔.๑.๒ บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ (การปฏิบัติธรรม)

๔.๒ บทบาทรอง

๔.๒.๑ บทบาทด้านแม่พระธรรม

๔.๒.๒ บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์

๔.๒.๓ บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์

การศึกษานี้วิเคราะห์บทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ บทบาทที่สำคัญ คือ

๔.๑ บทบาทหลัก

หรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คืองานที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุปฏิบัติอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง คือด้าน คันถธุระ และ วิปัสสนาธุระ

๔.๑.๑ บทบาทด้านคันถธุระ (การศึกษาพระธรรมวินัย)

คันถธุระ หมายถึง งานด้านคันถะ, งานด้านการเล่าเรียน, งานเกี่ยวกับคัมภีร์หรือตำรา โดยรวมคืองานเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์อันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยการเล่าเรียนพระพุทธพจน์บทใดบทหนึ่งหรือพระไตรปิฎกทั้งหมดตามความสามารถแห่งสติปัญญาของตน แล้วท่องบ่น ทรงจำ สอนกันบอกกันต่อ ๆ ไป เพื่อรักษาพระพุทธพจน์ไว้ รวมถึงการแนะนำสั่งสอน เผยแพร่พระพุทธพจน์แก่บุคคลทั่วไป ตลอดทั้งการจัดทำและการรักษาตำราและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วย^๑

^๑<<http://th.wikipedia.org/wiki/คันถธุระ>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).

บทบาทด้านคันถธุระของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ในระยะบุกเบิก ซึ่งนำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทศก์รสี และคณะนั้น ได้เห็นความสำคัญกับการศึกษาปฏิบัติด้าน คันถธุระ และวิปัสสนาธุระควบคู่กัน เนื่องจากทำให้คณะพระสงฆ์สายกรรมฐานที่มาเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ และกุลบุตรในท้องถิ่นที่มีความศรัทธาเลื่อมใสออกบวชเป็นพระภิกษุและสามเณรมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น ดังปรากฏในหนังสืออัตโนประวัติของพระอาจารย์เทศก์ เทศก์รสี ถึงการสนับสนุนพระภิกษุสามเณร ศึกษาและจัดสอบพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ไว้ว่า

“อนึ่งหมู่เพื่อนทางอีสานที่เป็นคณะเดียวกัน ก็ได้พากันทยอยติดตามเราลงไปมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนกุลบุตรในท้องถิ่นก็เกิดมีศรัทธาพากันมาอุปสมบทเรื่อย ๆ คณะธรรมยุตทางปักษ์ใต้ผู้มีใจสมัครรักใคร่ในทางปฏิบัติก็พากันมาอบรมด้วยเป็นอันมาก แล้วก็ได้ขยายสำนักออกไปถึงจังหวัดกระบี่รวมทั้งสามจังหวัดนี้มีสำนักที่พวกเราไปอยู่จำพรรษา ๑๑ สำนักด้วยกัน ปีหนึ่ง ๆ ในพรรษามีพระเถรรวมทั้งหมดเฉลี่ยแล้วร้อยกว่ารูป มากกว่าพระเถรในเขตอำเภอเมืองภูเก็ตเมื่อปีเราไปอยู่ครั้งแรกอีกเท่าตัว

เมื่อมีพรรคพวกมากขึ้น เราได้จัดให้มีการศึกษานักธรรมเปิดสอนประจำในสำนักของใครของมันถึงเวลาสอบแล้วจึงมารวมกันสอบ ปีแรกเราได้ให้ไปสอบที่สำนักวัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีต่อมาเราได้ขออนุญาตเปิดสอบขึ้นที่วัดเจริญสมณิกภูเก็ตเอง มีนักเรียนทั้งสามชั้นเข้าสอบรวมไม่น้อยกว่า ๖๐ รูปทุก ๆ ปี แล้วก็สอบได้คะแนนดีเสียด้วย จนมหามกุฏราชวิทยาลัยยกฐานะให้เป็นชั้นโท

เราเห็นคุณค่าในกิจการพระพุทธศาสนาที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติควบคู่กันไป จึงได้ดำเนินตามแนวนั้นสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้ พวกเราได้ต่อสู้กับอุปสรรคนานาประการเป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี เพื่อบำเพ็ญศาสนกิจอันเป็นประโยชน์แก่ตนและประโยชน์ส่วนรวม เพื่อฉลองความต้องการของญาติโยมชาวภูเก็ต - พังงา อันมีพระคุณแก่พวกเราเป็นอันมาก อย่างน้อยเขาเหล่านั้นก็ได้ดูโฉมหน้าตาอันแท้จริงของพระคณะธรรมยุตและคณะศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ นัยว่า พระคณะธรรมยุตเคยมาเพื่อจะตั้งรกรากลงที่ภูเก็ตนี้ตั้งหลายครั้งแล้วแต่ไม่เป็นผล อนึ่งไม่ต้องพูดถึงเรื่องชื่อนามของท่านอาจารย์มั่นละ แม้แต่ลูกศิษย์ของท่านก็ไม่เคยกล้ากราบเข้ามาในภูเก็ตนี้เลย คณะของพวกเราเข้ามาตั้งสำนักจนก่อสร้างให้เป็นวัดถาวรลงได้นี้ นับว่าเป็นประวัติการณ์ของคณะธรรมยุตและของเกาะภูเก็ตทีเดียว แล้วเราก็ภูมิใจว่า เราได้ทำการใช้หนี้สินชาวภูเก็ต - พังงา ผู้ไม่เรียกร้องเอาหนี้คืนแล้ว”^๒

ในเรื่องของการจัดการเรียนการสอนของ ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา และกระบี่นั้น เมื่อคณะพระสงฆ์ที่เดินทางมาจากภาคอีสานได้ทยอยมาสมทบ กอปรกับกุลบุตรในท้องถิ่นเกิดความศรัทธา มาอุปสมบทในสังกัดคณะสงฆ์ธรรมยุตเพิ่มมากขึ้น โดยใน ๓ จังหวัดที่เป็นพื้นที่การปกครองของหลวง

^๒<<http://tesray.com/bio-0๗>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ปู่เทศก์นั้น เฉลี่ยมีพระภิกษุสามเณรจำพรรษาประมาณร้อยกว่ารูป พระอาจารย์เทศก์ท่านจึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนทางพระปริยัติธรรมขึ้นที่สำนักเจริญสมณกิจ จังหวัดภูเก็ตและสาขาอื่น ๆ

ในเรื่องการจัดการเรียนการสอนของคณะพระกรรมฐานที่ลงใต้ในสมัยนั้น หลวงปู่จันทร์โสม กิตติกาโร วัดป่านาสีดา อำเภอบ้านฝื่อ จังหวัดอุดรธานี ท่านได้เล่าให้ฟังว่า

“ที่แรกหลวงปู่เทศก์ ท่านกะว่าจะไม่มีการเรียนหรอก แต่ท่านมาพิจารณาถึงคุณค่าในกิจการพระพุทธศาสนา ที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติควบคู่กันไปจึงดำเนินตามแนวนั้น และท่านก็เรียนด้วย ส่วนหลวงปู่เหรียญสมัยก่อนท่านสอบได้นักธรรมตรีแล้ว ตั้งแต่บวชใหม่ ๆ ท่านหัวดีก็เลยสอบได้นักธรรมโท และเอก ๒ ชั้น เวลาสอบปีแรกที่สำนักวัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีต่อมา หลวงปู่เทศก์ได้ขออนุญาตเปิดสอบขึ้นที่วัดเจริญสมณกิจ จังหวัดภูเก็ตเอง พวกเราสอบกันทั้งหมด ท่านพระอาจารย์วัน อุตตโม เป็นผู้สอน ครั้งนั้นเรียกกันว่า สอบได้ยกชั้น ทำให้โรงเรียนมีชื่อ คือวัดเจริญสมณกิจสอบได้ทั้งสำนัก หลังจากนั้นช่วงปีหลัง ๆ มีนักเรียนทั้ง ๓ ชั้น (ตรี, โท, เอก) เข้าสอบรวมไม่น้อยกว่า ๖๐ รูป ทุก ๆ ปีแล้วก็สอบได้คะแนนดีมาก”^๓

รูปแบบการศึกษาคัมภีร์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

๑. การศึกษาข้อวัตรปฏิบัติและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต อันได้แก่ ธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และหลักกรรมฐาน ๔๐ อันเป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ โดยมีการศึกษาจากครูบาอาจารย์ที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาวงศ์พระกรรมฐานในภาคใต้ ที่เป็นศิษย์และมีโอกาสศึกษาข้อวัตรปฏิบัติจากพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น พระอาจารย์ลี ธมมธโร พระอาจารย์เจ็ญ จุนโท พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ พระอาจารย์วัน อุตตโม ฯลฯ เป็นต้น

๑.๑ หลักธุดงค์วัตร ๑๓ ประกอบด้วย

- ๑) ถือกการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
- ๒) ถือกการนุ่งห่มผ้าสามผืนเป็นวัตร
- ๓) ถือกการบิณฑบาตเป็นวัตร
- ๔) ถือกการบิณฑบาตไปโดยลำดับแถวเป็นวัตร
- ๕) ถือกการฉันทันมือเดียวเป็นวัตร
- ๖) ถือกการฉันทันในภาชนะเดียวคือฉันทันในบาตรเป็นวัตร
- ๗) ถือกการห้ามภัตตาหารที่เขานำมาถวายภายหลังเป็นวัตร

^๓คณะศึกษานุศิษย์, พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๐.

- ๘) ถือน้ำอยู่ป่าเป็นวัตร
- ๙) ถือน้ำอยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร
- ๑๐) ถือน้ำอยู่ที่แจ้งเป็นวัตร
- ๑๑) ถือน้ำอยู่ป่าช้าเป็นวัตร
- ๑๒) ถือน้ำอยู่ในเสนาสนะตามมีตามได้เป็นวัตร
- ๑๓) ถือน้ำชั่งกึ่งคชตุลย์ คือการไม่นอนเป็นวัตร

๑.๒ หลักชั้นวัตร ๑๔ ว่าด้วยวัตรหรือข้อปฏิบัติ ๑๔ ประการ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ รวมถึงขนบธรรมเนียม พิธีกรรม สังฆกรรม วัตรปฏิบัติ อจาระ มารยาท และความประพฤติโดยทั่วไปของพระสงฆ์ เพื่อประโยชน์คือความงามในด้านอจาระเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสงฆ์^๔ ประกอบด้วย

- ๑) อาคันตุกวัตร (ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้จรมา)
- ๒) อวารสิกวัตร (ข้อปฏิบัติของภิกษุเจ้าถิ่น)
- ๓) คมิกวัตร (ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้จะเดินทางจากไป)
- ๔) ภัตตานุโมทนาวัตร (วัตรในการอนุโมทนาในที่ฉัน)
- ๕) ภัตตคควัตร (วัตรปฏิบัติในที่ฉัน)
- ๖) ปิณฑจาริกวัตร (วัตรของภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาต)
- ๗) อารัญญิกวัตร (วัตรของภิกษุผู้อยู่ป่า)
- ๘) เสนาสนวัตร (วัตรปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย)
- ๙) ชันดาฆรวัตร (วัตรปฏิบัติในเรื่องไฟ)
- ๑๐) วัจกุฎีวัตร (วัตรปฏิบัติเกี่ยวกับส้วม)
- ๑๑) อุปัชฌายวัตร (วัตรปฏิบัติต่อพระอุปัชฌาย์)
- ๑๒) สัทธีวิหาริกวัตร (ข้อปฏิบัติต่อสัทธีวิหาริก)
- ๑๓) อาจารย์วัตร (ข้อปฏิบัติต่ออาจารย์)
- ๑๔) อันเตवासิกวัตร (ข้อปฏิบัติต่ออันเตवासิก)^๕

๑.๓ หลักกรรมฐาน ๔๐ อันเป็นอุบาย ๔๐ วิธีที่ใช้ฝึกจิตให้เกิดสมาธิ ก็คือสิ่งที่เอามาให้จิตกำหนด เพื่อชักนำให้เกิดสมาธิ พอจิตกำหนดจับสิ่งนี้เข้าแล้ว จะชักนำให้จิตแน่วแน้อยู่กับสิ่งนี้ จนเป็นสมาธิได้มั่นคงและเร็วที่สุด ในคัมภีร์อรรถกถาและปกรณ์ ได้รวบรวมแสดงกรรมฐานไว้ ๔๐ อย่าง คือ

^๔<www.wikipedia.org/wiki/ชั้นระกะ> <วันที่สืบค้นข้อมูล : ๓ มีนาคม ๒๕๕๘>

^๕<www.ariyavinaya.wordpress.com/อภิธมาจาริกาสิกขา/จุลวรรค-ภาค-2/4-วัตตชั้นระกะ> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๓ มีนาคม ๒๕๕๘)

๑) กสิณ ๑๐ แปลว่า วัตถุอันจูงใจ หรือวัตถุสำหรับเพ่ง เพื่อจูงจิตให้เป็นสมาธิ เป็นวิธีใช้วัตถุภายนอกเข้าช่วย โดยวิธีเพ่งเพื่อรวมจิตให้เป็นหนึ่ง มี ๑๐ อย่าง ได้แก่ ปฐวีกสิณ อาโปกสิณ เตโชกสิณ วาโยกสิณ นิลกสิณ ปิตกสิณ โลหิตกสิณ โอทาทกสิณ อาโลกกสิณ และ อากาศกสิณ

๒) อสุภะ ๑๐ ได้แก่ การพิจารณาซากศพระยะต่าง ๆ รวมกัน ๑๐ ระยะ ตั้งแต่ศพเริ่มขึ้นอืด ไปจนถึงศพที่เหลือแต่โครงกระดูก

๓) อนุสติ ๑๐ คือ อารมณ์ตั้งงามที่ควรระลึกถึงเนื่อง ๆ ได้แก่ พุทธานุสติ ธัมมานุสติ สังฆานุสติ สีลานุสติ จาคานุสติ เทวดานุสติ มรณสติ กายคตาสติ อานาปานสติ และอุปสมานุสติ

๔) อัปมัญญา ๔ คือ ธรรมที่พึงแผ่ไปในมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย อย่างมีจิตใจสม่ำเสมอ ทั้งกันไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต โดยมากเรียกกันว่า พรหมวิหาร ๔ คือ

- เมตตา คือ प्ररณาคี มีไมตรีอยากให้มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย มีความสุขทั่วหน้า
- กรุณา คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
- มุจิตา คือ พลอยมีใจแช่มชื่นบาน เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข และเจริญอกงาม ประสบ

ความสำเร็จยิ่งขึ้นไป

- อุเบกขา คือ วางจิตเรียบสงบ สม่ำเสมอ เทียงตรงดุจดาวซึ่ง มองเห็นมนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ได้รับผลดีร้าย ตามเหตุปัจจัยที่ประกอบ ไม่เอนเอียงไปด้วยชอบหรือชัง

๕) อาหาเรปฏิกูลสัญญา การกำหนดหมายความเป็นปฏิกูลในอาหาร

๖) จตุธาตวัญฐาน การกำหนดพิจารณาธาตุ ๔ คือ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุ ๔ แต่ละอย่าง ๆ

๗) อรูปฌาน ๔ คือการกำหนดสภาวะที่เป็นอรุปรธรรมเป็นอารมณ์ ใช้ได้เฉพาะผู้ที่เพ่งกสิณ ๙ อย่างแรก จนได้จตุตถฌานมาแล้ว กรรมฐานแบบอรุปร มี ๔ อย่าง คือ อากาสาณัญจายตนะ วิญญานัญจายตนะ อากิญจัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ^๖

วิธีการเจริญพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เผยแผ่ในภาคใต้ ขึ้นอยู่กับจริตนิสัยของผู้ปฏิบัติแต่นิยมใช้หลักอานาปานสติ หรือการตั้งสติอยู่ที่ลมหายใจเข้า - ออก และใช้คำบริกรรมว่า พุท - โธ ขณะลมหายใจเข้า - ออก เพื่อให้จิตแน่วแน่นอยู่กับลมหายใจและคำบริกรรม จนจิตเป็นสมาธิ เมื่อจิตถอนออกจากสมาธิ ก็เจริญวิปัสสนากรรมฐานเป็นลำดับต่อไป

การศึกษาเล่าเรียนหลักธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ และกรรมฐาน ๔๐ ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ถือว่าเป็นการศึกษาคันถธุระตามแบบฉบับของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และตรงตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ท่านทรงประทานเพื่อเป็นเครื่องชำระกิเลสและความเป็นอยู่ผาสุกและความสงบเรียบร้อยในหมู่สงฆ์ ส่งผลให้

^๖ <<http://th.wikipedia.org/wiki/กรรมฐาน>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : วันที่ ๖ มีนาคม ๒๕๕๘)

ประชาชนชาวปักข์ใต้ ได้มีโอกาสเห็นพระภิกษุสามเณร ที่เข้าเข้ามาศึกษาปฏิบัติกับพระกรรมฐานสาย พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ มีกิริยามารยาทที่สงบเรียบร้อย ประพฤติตัวอยู่ในปาฏิโมกข์สังวรณ มีข้อวัตรปฏิบัติที่เรียบร้อย งดงาม เช่นการฉันในบาตร และมี ปฏิภาครื่องดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ทำให้เกิดความเคารพศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนชาวปักข์ใต้ต่อ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นอย่างยิ่ง

๒. การศึกษาคันถธุระ ตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งเป็นหลักสูตร สำหรับบรรพชิต ซึ่งเรียกผู้เรียนหรือผู้เข้าสอบว่า “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี, นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เป็นที่นิยมจากคณะสงฆ์ในภาคใต้ดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายมหานิกาย หรือ ธรรมยุต ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาและได้รับการยอมรับนับถือพุทธศาสนิกชนและภาคส่วน ราชการในภาคใต้ ดังนั้นคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้จึง เห็นความสำคัญของการศึกษาคันถธุระตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ควบคู่ไปกับ การเจริญวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นภาคปฏิบัติ จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนในสำนักพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ผ่านปัญหาอุปสรรคนานัปการอัน เนื่องมาจากความขาดแคลนอาคารสถานที่ศึกษาเล่าเรียน หนังสือตำรา และความลำบากในการ เดินทางไปสอบ ณ สนามสอบสำนักวัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาได้ขออนุญาตเปิดสอบ ขึ้นที่วัดเจริญสมณิกภูเก็ท มีนักเรียนที่เป็นพระภิกษุและสามเณรทั้งสามชั้นเข้าสอบรวมไม่น้อยกว่า ๖๐ รูปทุก ๆ ปี จนมหามกุฏราชวิทยาลัยยกฐานะให้เป็นชั้นโท และได้ดำเนินตามแนวนั้นสืบมา จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

บทบาทด้านคันถธุระ (การศึกษาพระธรรมวินัย) ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ วิเคราะห์ด้วยหลัก SWOT Analysis ได้ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเด่น หรือ จุดแข็ง

๑) พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก เป็นผู้มืสติ ปัญญา สามารถเรียนรู้ จดจำ ทำความเข้าใจหลักสูตรนักธรรม และสอบผ่านได้เป็นจำนวนมาก

๒) พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก บางส่วนมีพื้น ฐานด้านการศึกษาวิชาสามัญ สมัยก่อนบวชมาบ้างแล้ว บางท่านเคยทำงานรับราชการ ทำให้สามารถ ศึกษาหลักสูตรนักธรรมได้อย่างรวดเร็ว

๓) พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ มีพื้นฐานภาค ปฏิบัติ เช่นข้อวัตรปฏิบัติ ปฏิภาครื่องดำเนินของสมณะที่ถูกต้อง การปฏิบัติขั้นศีล สมาธิ และการ เจริญวิปัสสนากรรมฐาน จากครูบาอาจารย์มาก่อนแล้ว ทำให้ศึกษาเรียนรู้หลักสูตรนักธรรมได้อย่าง รวดเร็ว

๔) อาจารย์ที่ทำการสอนหลักสูตรนักเรียน ของพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ เช่นพระอาจารย์วัน อุตตโม ท่านมีความรู้ความเข้าใจ และเป็น ผู้เชี่ยวชาญทั้งด้านคันถธุระ และวิปัสสนาธุระ ดังนั้นจึงสามารถอธิบาย สั่งสอน เนื้อหาในหลักสูตร นักเรียนแก่ลูกศิษย์ลูกหาได้อย่างเป็นที่เข้าใจ ซึ่งปรากฏว่าในปีแรกที่ทำการสอนนั้น ลูกศิษย์สามารถ สอบได้ยกชั้น ทั้งสำนัก

๕) ทั้งครูอาจารย์ผู้สอน และลูกศิษย์ที่เรียนวิชานักธรรม ได้กำลังใจจากพระอาจารย์ เทสก์ เทสก์รังสี ในการศึกษาเล่าเรียน เพราะท่านเน้นและให้ความสำคัญทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ควบคู่กันไป

๒. ข้อด้วย

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ดังเดิมให้ความสำคัญด้านวิปัสสนาธุระ มากกว่าด้านคันถธุระจึงต้องมาศึกษาเรียนรู้ และสอบนักเรียนกันใหม่เมื่อมาเผยแผ่พระศาสนาใน ภาคใต้

๒) พระผู้เป็นอาจารย์สอนวิชานักธรรม ของคณะพระกรรมฐานในภาคใต้ในระยะแรก ๆ ยังมีเป็นจำนวนน้อย ทำให้อาจทำการสอนได้ไม่ทั่วถึง

๓. โอกาส

๑) ทำให้พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ มีความรู้ความเข้าใจใน พระธรรมวินัย ตามหลักสูตรต่าง ๆ ที่ศึกษาเล่าเรียนได้เข้าใจลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

๒) ทำให้พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ สามารถเข้าใจแนวทาง ที่ถูกต้องของหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา และนำไปประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้อง เข้าใจมาก ยิ่งขึ้น

๓) ทำให้พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ สามารถนำความรู้จาก การศึกษาเล่าเรียน และการปฏิบัติ ไปสั่งสอนแก่พระภิกษุสามเณร และฆราวาส ในการเผยพระ ศาสนาได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ

๔) ทำให้พระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ สามารถศึกษา และสอบ ผ่านตามหลักสูตรที่มีการเรียนการสอน ได้รับการรับรอง เป็นที่ยอมรับจากคณะสงฆ์ ทางราชการ และพุทธศาสนิกชน สามารถนำไปเป็นข้อพิจารณาในการแต่งตั้งเป็นพระสังฆาธิการ และไม่ถูกครหา ว่าเป็นพระเถื่อน อีกต่อไป

๔. อุปสรรค

๑) สถานที่ในระยะแรกยังไม่พร้อม และต้องเดินทางไปสอบที่สำนักวัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งต้องเดินทางไปไกล แต่ในระยะต่อมาเปิดสำนักเรียนและสอบที่วัดเจริญ สมณะกิจหรือวัดหลังศาล จังหวัดภูเก็ตทำให้สะดวกในการเดินทางในการเรียนและสอบมากยิ่งขึ้น

๒) หนังสือ ตำรับตำราที่ใช้ในการศึกษาเล่าเรียนวิชานักธรรมในระยะแรกยังไม่พร้อมและจำนวนไม่เพียงพอ

บทบาทด้านคันถธุระ หรือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ นับว่ามีความสำคัญควบคู่กับการบำเพ็ญสมณธรรม หรือด้านวิปัสสนาธุระ เพราะจะทำให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพระธรรมวินัย การปฏิบัติธรรมให้ถูกต้องตามแนวมัชฌิมาปฏิปทา ที่พระพุทธองค์ได้ทรงประทานไว้ และยังสามารถเผยแผ่ สั่งสอนอบรมพุทธศาสนิกชนให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและสมาทานศีล สมาธิ ปัญญา ได้อย่างถูกต้อง เป็นที่ยอมรับแก่คณะสงฆ์ และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

๔.๑.๒ บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ (การปฏิบัติธรรม)

วิปัสสนาธุระ หมายถึง งานด้านบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน หรืองานที่มุ่งอบรมปัญญาให้เกิด โดยการปล่อยวางภาระทั้งปวง ทำกายใจให้เบา ยินดีในเสนาสนะที่เงียบสงบ พิจารณาถึงความเสื่อมไปสิ้นไปในสังขารร่างกายจนเห็นสามัญลักษณะคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ชัดเจน เจริญอบรมวิปัสสนาต่อเนื่องไปไม่ขาดสายจนถึงหลักชัยคือคว่ำอรรถผลได้^๗

วิปัสสนาธุระ นั่นก็คือการปฏิบัติทำจิตภาวนา หรือทำกรรมฐานนั่นเอง ซึ่งก็มีทั้งฝ่ายสมณะทั้งฝ่ายวิปัสสนา ทั้งฝ่ายสมาธิทั้งฝ่ายปัญญา แต่ว่ายกเอาวิปัสสนาเป็นประธาน เพราะว่า วิปัสสนาปัญญาเท่านั้นจึงจะกำจัดกิเลสได้เด็ดขาด เป็นเหตุละกิเลสได้เป็นอย่างดี ลำพังสมาธิหรือสมณะนั้น ถ้าไม่มีปัญญาที่ยังละกิเลสไม่ได้เด็ดขาด แต่แม้เช่นนั้นจะได้ปัญญาก็จะต้องมีสมาธิเป็นบาท คือเป็นเท้าให้บรรลุถึงความสำเร็จ เหมือนอย่างที่เราจะไปไหนก็ต้องมีเท้าสำหรับที่จะเดินไปให้ถึง สมาธิก็เป็นบาทอันจะนำไปให้เกิดปัญญา และเมื่อเกิดปัญญาจึงจะเห็นธรรม ปัญญาที่เห็นธรรมนี้เองเป็นตัวปัญญาที่เป็นส่วนผล หรือเป็นตัวญาณคือความหยั่งรู้ อันเกิดมาจากการปฏิบัติทางวิปัสสนา โดยที่จะต้องมามีสมาธิเป็นบาท

ฉะนั้น เมื่อกล่าวโดยย่อจึงยกเอาแต่วิปัสสนาเพียงอย่างเดียว เรียกว่า วิปัสสนาธุระ ซึ่งก็ต้องประกอบด้วย สมณะธุระ รวมอยู่ด้วย^๘

งานด้านวิปัสสนาธุระนั้น เป็นงานที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง มากกว่างานด้านอื่น ๆ เนื่องจากเป็นงานภาคปฏิบัติเพื่อชำระกิเลสตัณหา รื้อถอนอวิชชาอันเป็นสาเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏโดยตรง โดยได้รับการสั่งสอนอบรม วางรากฐานข้อประพฤติปฏิบัติจาก พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทำให้คณะพระกรรมฐานที่เข้ามา

^๗<<http://th.wikipedia.org/wiki/วิปัสสนาธุระ>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^๘<<http://www.baanjomyut.com/pratridok/extension-1/meditation/02.html> > (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).

เผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ระยะแรก ๆ มีพื้นฐานด้านวิปัสสนาธุระ หรือการปฏิบัติพระกรรมฐาน ของแต่ละท่านอยู่แล้ว ก่อนที่จะเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

แนวทางการเจริญวิปัสสนาธุระที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ยึดถือ และประพฤติปฏิบัติ เรียกอีกอย่างว่า “การเจริญพระกรรมฐาน” ซึ่ง พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสีสอน ให้นักปฏิบัติขั้นพื้นฐานรู้จักนั่งสมาธิภาวนากำหนดจิตของตนโดยการใช้บริกรรมว่า “พุทโธ” คือ หายใจเข้า หายใจออก ก็ให้จิตใจแน่วแน่นิ่งอยู่ที่พุทโธ

วิธีการสอนโดยการฝึกฝนจิตนี้ เป็นการฝึกเพื่อเจริญสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา การเจริญ คือการทำให้มากขึ้น มีเพิ่มขึ้น ดังนั้นวิธีการสอนแบบนี้จึงเป็นการพัฒนาศิษย์ของพระราชนิธินโรธรังสี (เทศก์ เทสรังสี) ให้มีสติมั่นคง มีความรู้ทั่วถึง พร้อมทั้งจะมีสมาธิที่แน่วแน่นิ่งคง เกิดปัญญาความรู้แจ้งตามมา

การฝึกฝนจิตที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ได้อธิบายไว้มี ๓ ประการ คือ

- ๑) เพื่อรู้ทันทุกข์ เป็นการป้องกันไม่ให้ความทุกข์เพิ่มมากขึ้น
- ๒) เพื่อดับทุกข์ที่เกิดขึ้นแล้ว ให้หมดสิ้นไป
- ๓) เพื่อดับทุกข์โดยหมดสิ้นเชิง

แนวปฏิบัติเบื้องต้นก่อนการปฏิบัติฝึกฝนจิต พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี กล่าวไว้ดังนี้

๑) ให้มีศรัทธาและความเชื่อมั่น ซาบซึ้งในคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง เป็นที่ยึดเหนี่ยว เพื่อให้เกิดความอดุทธาหะ ความตั้งใจมั่นที่จะให้พ้นจากทุกข์

๒) การตั้งใจรักษาศีลของสมณะหรืออย่างน้อยในส่วนของฆราวาสควรจะรักษาศีล ๕

การปฏิบัติฝึกอบรมจิตคือ การบำเพ็ญเพียรทางจิต แบ่งออกเป็น ๒ ทาง ตามแนวที่พระพุทธศาสนากำหนดไว้ คือ

๑) สมถกรรมฐาน คือ วิธีการทำจิตให้สงบมั่นคง จิตเป็นสมาธิเป็นแนวทางเบื้องต้นที่จะก้าวไปสู่การเจริญทางปัญญา

๒) วิปัสสนากรรมฐาน คือ วิธีการเจริญปัญญา เพื่อความรู้แจ้งเห็นจริงในไตรลักษณ์ เป็นการบรรลุเพื่อความดับทุกข์โดยสิ้นเชิง

การปฏิบัติสมถกรรมฐาน สมถกรรมฐาน หมายความว่า ที่ตั้งของการทำงาน ทางใจให้เกิดความสงบ หรือธรรมที่เป็นเครื่องสงบระงับสติ ซึ่งกล่าวให้เข้าใจง่าย ๆ ว่าสมถกรรมฐาน คือ ข้อปฏิบัติในการฝึกอบรมจิตให้เกิดความสงบ จนตั้งมั่นเป็นสมาธิ ที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า การทำสมาธิ ซึ่งพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี) เสนอแนวปฏิบัติ ดังนี้

๑) ทำตนให้พร้อมทั้งกายและใจด้วยการมีศรัทธาในพระรัตนตรัย การรักษาศีลให้เป็นปกติแล้ว เริ่มต้นด้วยการกราบพระสวดมนต์เพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย

๒) อยู่ในอิริยาบถที่ผ่อนคลายที่สุด เช่น นั่ง ยืน เดิน นอน ไม่จำกัด

๓) การกำหนดอารมณ์ โดยตั้งจิตกำหนดสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรียกว่ากำหนดอารมณ์ เพ่งอารมณ์นั้น จนจิตสงบ ความแน่วแน่นตั้งมั่นของจิตนี้เรียกว่า สมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิเต็มที่แล้วจะเกิดฌาน คือ รูปฌาน ๔ และอรุณฌาน ๔ รวมเรียกว่า สมาบัติ ๘

การกำหนดอารมณ์ในการทำสมาธิ ก็พิจารณาถึงอารมณ์กรรมฐานทั้ง ๔๐ ตามจริตที่เหมาะสมกับตน เมื่อจิตไปยึดเกาะกับสิ่งใด ก็นำสิ่งนั้นมาเป็นอารมณ์เป็นที่ตั้งให้จิตสงบ เช่น การกำหนดลมหายใจเข้าออก การภาวนายุบหนอพองหนอ การภาวนา พุทโธ ยกย่องหนอในการเดิน การกวาดบ้าน หรือการทำกิจอื่น ๆ ด้วยสติคุมตัวจนเกิดสมาธิ

๔) การอยู่ในสมาธิจะมีสติสัมปชัญญะคุมไปโดยตลอด เมื่อจิตสงบอาจจะมึนมิติเกิดขึ้นติดหูติดตา เพราะจิตของบุคคลสร้างขึ้นมาจากใจใช้สติกำหนดรู้แล้วเพ่งให้หายไปอย่ายึดติดไว้เพราะเป็นมายาหลอกหลวง

๕) เมื่อครบกำหนดที่ตั้งใจไว้ คือพอสมควรแก่เวลาจึงถอนออกจากสมาธิเป็นลำดับ แล้วให้แผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย

การทำสมาธิมีคุณค่าและประโยชน์อย่างยิ่งทั้งทางกายและทางจิตใจ เป็นการทำให้จิตสงบ มีสมาธิ เรียกได้ว่า เป็นการเจริญสติให้สมบูรณ์ การมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์นี้ เป็นประโยชน์ต่อการสอนธรรมะของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี อย่างยิ่ง ทำให้สามารถรับและเข้าใจคำสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี กล่าวว่า “วิปัสสนากรรมฐาน หมายถึง การเจริญอบรมปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพของสภาวธรรมนั้น ๆ ตามที่เป็นจริง” กล่าวได้ว่า วิปัสสนากรรมฐานคือธรรมปฏิบัติต่าง ๆ ในการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งชัดในสิ่งทั้งหลายต่อสภาวะตามกฎของไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จนสามารถถอนความหลงผิด รู้ผิดจนไม่ยึดติดในสิ่งทั้งหลายเป็นอิสระจากกิเลสและตัณหา วิปัสสนากรรมฐานเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากสมถกรรมฐาน เพื่อการดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ดังนั้นผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานต้องมีพื้นฐานธรรมจากสมถะคือ ความพร้อมของบุคคลโดยมีศรัทธา สมาธิ องค์ประกอบของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี เป็นผู้ที่มีศัลบวิสุทธิตั้งมั่นอยู่ในศีลอย่างเคร่งครัด เป็นผู้ที่มีจิตวิสุทธิตั้งมั่นเป็นผู้มีความสำรวมในอินทรีย์ เป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภค เป็นผู้มีความพากเพียรในการเจริญวิปัสสนาเพื่อมิให้ขาดช่วงในการปฏิบัติ เป็นผู้ที่มีสติสัมปชัญญะคือ มีความรู้พร้อมตลอดเวลา

“หัวใจของวิปัสสนากรรมฐาน คือ การอยู่ที่อารมณ์ปัจจุบัน พิจารณาอารมณ์ปัจจุบันที่ปรากฏแก่ตนขณะนั้น ๆ ปัจจุบันเป็นสภาวธรรมที่ควรเพียรประกอบให้มากขึ้นให้เห็นความเกิด ความดับไปของอารมณ์ปัจจุบัน การเกิดการดับของรูปนามพิจารณาเห็นความสิ้นไป เสื่อมไปของสังขารทั้งหลาย”

แนวการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน เริ่มจากการทำสมาธิหรือสมถกรรมฐานจนมีสมาธิแน่วแน่นและนิ่งแล้ว นำสิ่งที่ต้องการพิจารณามาเป็นอารมณ์ปัจจุบันให้เห็นการเกิดขึ้น การเสื่อมสลาย และ

การดับไปของสิ่งเหล่านั้นสิ่งที่จะยึดถือเป็นอารมณ์ปัจจุบัน มีรายละเอียดมากมายเรียกว่า วิปัสสนา
ภูมิ เช่น ชั้นที่ ๕ อายุขณะ ๑๒ ชาติ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

ผลของวิปัสสนากรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐานเป็นการเจริญปัญญาทำให้เกิดความรู้แจ้งเห็น
จริง จนสามารถถอนความหลงผิด รู้ผิด จนไม่สามารถยึดติดในสิ่งทั้งหลาย เมื่อเจริญวิปัสสนาต่อเนื่อง
จะพัฒนาสัมมาทิฐิ เพิ่มพูนขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นวิปัสสนาญาณเป็นลำดับ ๙ ชั้น คือ

ขั้นที่ ๑ ญาณอันตามเห็นการเกิดการดับแห่งเบญจขันธ์

ขั้นที่ ๒ ญาณอันตามเห็นความสลายหรือเห็นเด่นชัดในการดับของสังขาร

ขั้นที่ ๓ ญาณอันตามเห็นสังขารเป็นที่น่ากลัว เพราะล้วนแต่จะสลาย

ขั้นที่ ๔ ญาณอันตามเห็นโทษ เพราะสังขารทั้งปวงระคนด้วยทุกข์เป็นโทษ

ขั้นที่ ๕ ญาณอันคำนึงถึงความหน่ายไม่เพลิดเพลินติดใจ

ขั้นที่ ๖ ญาณอันคำนึงถึงความใคร่จะพ้นไปเสียปรารถนา จะพ้นไปจากสังขาร

ขั้นที่ ๗ ญาณอันคำนึงถึงการพิจารณาหาทาง หาอุบายที่จะปลดเปลื้องออกไป

ขั้นที่ ๘ ญาณอันเป็นไปโดยความเป็นกลางแห่งสังขาร

ขั้นที่ ๙ ญาณอันเป็นไปโดยอนุโลมแก่การหยั่งรู้อริยสัจ ๔ คือวิชาความรู้แจ้งคุณค่าของ
วิปัสสนาทำให้เกิดปัญญา เป็นอิสระจากกิเลสตัณหา บรรลุสู่การดับทุกข์โดยสิ้นเชิงเสวยวิมุตติสุข

นอกจากการสอนแบบง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองแล้วยังสอนได้ทุกหนทุกแห่งและสอนได้ตลอดเวลา
มีความเหมาะสมกับบุคคลทุกระดับชั้นอีกด้วย ดังตัวอย่างที่พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ได้เทศนาอบรม
พระนวกะเทศกาลเข้าปุริมพรรษา ความว่า “การเข้าสู่กรรมฐานเบื้องต้น ในด้านการปฏิบัติกรรมฐาน
นั้นท่านสอนมาตั้งแต่เริ่มแรกก่อนจะบวช พระอุปัชฌาย์ท่านสอนให้ทุกคน โดยให้คำว่า เกสา โลมา
นะชา ทันตา ตะโจ แล้วทั้งอนุโลมปฏิโลม อุปัชฌาย์ก็สอนให้เพื่อให้เราไปคิดพิจารณาโดยเฉพาะ
“ผม” เกสาแปลว่าผมซึ่งเป็นของอยู่บนศีรษะของเรา แต่ละคนคงเข้าใจว่าผมคงมาอยู่ที่ผมนี้ ทางต่ำ
จมูก หู หายทอย หน้าผากก็เป็นเส้น ๆ ซึ่งออกมาจากขมขนอาศัยหล่อเลี้ยงด้วยบุพโลหิตเลยมีสีดำ ๆ
เส้นเล็กเส้นใหญ่แล้วแต่บุพกรรมของใครของมัน ถ้าหากเราไม่ตัดมันก็จะยาวไปตามลำดับ ถ้าไม่สระ
มันก็จะสกปรก ให้เราพยายามกำหนดพินิจให้รู้เรื่อง ถ้าหากจิตใจเราสงบมากเท่าไร ก็ยิ่งพิจารณาเห็น
กว้างขวางใหญ่โต แต่เส้นผมเส้นเดียวนั้นแหละ สามารถพิจารณาตั้งเจ็ดวันก็ไม่มีที่สิ้นสุด อันนั้นอยู่
ที่ปัญญาของแต่ละบุคคล โลกสมัยก่อน ๆ นิยมผมเป็นของดีโดยเฉพาะเมืองแขก ต้องเอาไว้มาก
มายทั้งขนใต้และขนบน ดังนั้นพระพุทธร่องค์จึงเห็นว่ามันเป็นเรื่องที่ยิ่งแต่เรื่องของผม พระองค์จึงทรง
โกนออกเสียเลย โคนผมบนศีรษะและบนคิ้วออกหมดให้เหลือคล้าย ๆ กับว่าเป็นการแก้กังวลความ
วุ่นวายของนักปฏิบัติธรรม โดยมากคนเราเชื่อว่าผมเป็นของงมง่ายเลยเป็นปัญหาใหญ่ เหมือนชาว
โลกที่เขานิยมกันอยู่ขณะนี้ ต้องพากันสิ้นเปลืองเงินทองในการตกแต่งตัดผม ปรับปรุงผมให้สวยงาม
เป็นจำนวนไม่น้อย ซึ่งเริ่มแต่เป็นเด็กมาจนถึงอายุห้าสิบหกสิบปี เมื่อนั้นบวรมันแล้วต้องใช้เงินหมด

ไปคนละเป็นหมื่นเป็นแสนบาท ปัญหาเรื่องของผมแต่ละคนเพียงนิดเดียวเท่านั้น เรื่องเหล่านี้ถ้าเรามองถึงเรื่องเป็นจริงของผมหรือเป็นสิ่งที่ก่อความจิตใจให้เกิดความวุ่นวายคือให้พิจารณาเรื่องผมเป็นเรื่องใหญ่ข้อแรก”

พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ได้สอนขั้นตอนการฝึกสมาธิเบื้องต้น ดังนี้

๑) ควรเริ่มจากการต้องทำกาย วาจา ใจ ของตนให้ละเอียดอ่อนอยู่เป็นนิจ โดยการตั้งใจให้ทานตั้งใจรักษาศีลเป็นประจำ และที่สำคัญที่สุดคือตั้งใจเจริญภาวนา

๒) ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ ให้ประนมมือขึ้นแล้ว ตั้งจิตระลึกถึงคุณพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ยึดถือเป็นที่พึ่งที่ระลึก ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นและสร้างความผ่องใสให้แก่ใจ

๓) แผ่เมตตา คือ แผ่ความปรารถนาดีไปยังมนุษย์และสัตว์ทุกจำพวก โดยปรารถนาให้มนุษย์และสัตว์ทั้งปวงปราศจากทุกข์และเป็นสุขโดยทั่วกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ปลอดภัยจากศัตรูและจากการพยาบาลของเวร

๔) ตัดกังวล คือเมื่อเริ่มจะทำสมาธินั้น ให้ตัดความกังวลต่าง ๆ ออกเสีย เช่น ความกังวลเรื่องงาน ครอบครัว การเรียน ญาติพี่น้องและอื่น ๆ ให้ออกไปจากใจเสียชั่วคราวในเวลาที่ทำสมาธิ ไม่คิดถึงเรื่องอดีตที่ผ่านมา ไม่คิดถึงเรื่องอนาคตที่ยังไม่มาถึง แต่ให้คิดปัจจุบัน คือ อารมณ์ของกรรมฐานเท่านั้น

๕) กำหนดเวลาในการฝึก เวลาในการฝึกสมาธิที่ดีที่สุดก็คือ เวลาก่อนนอน หลังจากไหว้พระสวดมนต์แล้วหรือเวลาตื่นนอน โดยใช้เวลาในการทำสมาธิแต่ละครั้งประมาณ ๑๕ - ๒๐ นาที ถ้าทำได้วันละ ๒ ครั้งก็จะดีมาก

การนั่งทำสมาธินั้น จะนั่งบนพื้นหรือบนเก้าอี้ก็ได้แล้วแต่ความสะดวกของสถานที่นั้น ๆ หรือความถนัดของแต่ละคน ถ้านั่งกับพื้น ผู้ชายนั่งขัดสมาธิ ผู้หญิงนั่งพับเพียบก็ได้หรือนั่งขัดสมาธิก็ได้ตามแต่ถนัด โดยให้นั่งเหมือนพระพุทธรูปปางขัดสมาธิ คือนั่งเอาเท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย นั่งตัวตรง เพื่อให้ลมหายใจเดินได้สะดวก กำหนดสติให้มั่นคงไม่ให้ฟุ้งซ่าน พร้อมกับคำบริกรรมเพื่อให้ใจมีเครื่องยึดเหนี่ยว คือภาวนาว่า “พุท” เมื่อหายใจเข้า และภาวนาว่า “โธ” เมื่อหายใจออก

การกำหนดลมหายใจ การกำหนดลมหายใจนั้น ให้ทำตามขั้นตอน ดังนี้

๑) ขึ้นวิงตามลม คือ เมื่อเริ่มกำหนดลมหายใจก็สูดลมหายใจเข้า ก็สูดลมหายใจเข้าให้แรงจนเต็มปอดประมาณ ๓ ครั้ง เพื่อกำหนดการเข้าออกให้สะดวก ต่อจากนั้นก็ปล่อยลมหายใจเข้าออกตามสบาย เข้าก็ให้รู้ว่าเข้า ออกก็ให้รู้ว่าออก ยาวก็ให้รู้ว่ายาว สั้นก็ให้รู้ว่าสั้น ตั้งไปตั้งมาเหมือนกับคนเลื่อยไม้ หายใจเข้าพร้อมกับภาวนาว่า “พุท” หายใจออกพร้อมกับภาวนาว่า “โธ” โดยส่งใจกำหนดวิงตามลงไปตามจุดกำหนดทั้ง ๓ จุด คือ ปลายจมูก ๑ ท่ามกลางอก ๑ ที่ท้อง ๑

พระราชินีโรธรังสี (เทศก์ เทสรังสี) กล่าวอีกว่า “การทำสมาธิคอยระวังสติให้จับอยู่ที่ลมหายใจเท่านั้น ให้เหมือนคนไกวเปลเฝ้าดูเด็ก ต้องคอยจ้องตามเปลที่แกว่งไปสุดข้างทั้ง ๒ แต่ละข้าง เพื่อคอยดูไม่ให้เด็กดี้นหลุดตกลงมาจากเปล และเพื่อให้หลับในที่สุดโดยใช้เปลคือลมหายใจเป็นเครื่องกล่อม”

๒) ขั้นตอนอยู่ที่จุดแห่งหนึ่ง เมื่อกำหนดลมหายใจเข้าออก โดยคอยตามลมไปจนจิตไม่ฟุ้งซ่านไปภายนอก ก็เปลี่ยนการกำหนดจิตไว้เฉพาะจุดใดจุดหนึ่ง ในจุดทั้ง ๓ ตามที่กำหนดได้นั้น พระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี) กล่าวอีกว่า ข้อควรระวังในปฏิบัติสมาธิ ได้แก่

๑) อย่าใช้กำลัง คือ ไม่ใช่กำลังใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น ไม่บีบกล้ามเนื้อ ตาเพื่อจะให้เข้าถึงนิมิตเร็ว ๆ ไม่เกร็งแขน ไม่เกร็งกล้ามเนื้อหน้าท้อง ไม่เกร็งตัว ฯลฯ เพราะการใช้กำลังตรงส่วนใดของร่างกายก็ตาม จะทำให้จิตเคลื่อนจากศูนย์กลางกลายไปสู่จุดนั้น

๒) อย่าอยากเห็น คือ ทำใจให้เป็นกลางประคองสติมิให้ผลออกจากกรรมภาวนาและกรรมนิมิต ส่วนจะเห็นนิมิตเมื่อใดนั้นอย่ากังวล ถ้าถึงเวลาแล้วยอมเห็นเอง การบังเกิดของดวงนิมิตอุปมาเสมือนการขึ้นและตกของดวงอาทิตย์ ไม่อาจเร่งเวลาได้

๓) เมื่อเลิกจากการนั่งสมาธิแล้ว ให้ตั้งใจไว้ที่ศูนย์กลางกายที่เดียว ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม เช่น ยืนก็ดี เดินก็ดี นั่งก็ดี ห้ามย้ายฐานที่ตั้งจิตไปไว้ที่อื่นเป็นอันขาด ให้ตั้งใจกรรมภาวนาพร้อมกับนึกถึงกรรมนิมิตเป็นดวงแก้วใสควบคู่กันตลอดไป

๔) นิมิตต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จะต้องน้อมไปตั้งไว้ที่ศูนย์กลางกายทั้งหมด ถ้านิมิตที่เกิดขึ้นแล้วหายไปก็ไม่ต้องตามหา ให้ภาวนาประคองใจต่อไปตามปกติ ในที่สุดเมื่อจิตสงบนิมิตย่อมปรากฏขึ้นใหม่อีก

ซึ่งแนวทางในการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน นี้ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ ตั้งแต่ระยะบุกเบิกจนถึงปัจจุบัน ได้ยึดถือเอาเป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา

การเจริญวิปัสสนากรรมฐานนั้นต้องอาศัยความ สบายะ ๗ ประการด้วยกัน เป็นสิ่งที่เกื้อกูลช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ได้แก่องค์ประกอบเหล่านี้คือ

๑) อวารสสบายะ ที่อยู่ซึ่งเหมาะสมกัน เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ

๒) โคจรสบายะ ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป

๓) ภัตสสบายะ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ

๔) บุคคลสบายะ บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ

“พระสมณีก จรโณ (ทับโพธิ์), “ศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระราชินีโรธรังสี (เทสก์ เทสรังสี)”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙, หน้า ๓๔.

๕) โภชนาสัมปายะ อาหารที่เหมาะสม เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก

๖) อุตสัมปายะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๗) อิริยาปถสัมปายะ อิริยาปถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี^{๑๐}

ภูมิศาสตร์พื้นที่ภาคใต้ นั้น ประกอบด้วยทะเลอ่าวไทยทางด้านทิศตะวันออก และทะเลอันดามันทางด้านทิศตะวันตก ได้รับมรสุมจากลมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้โดยเฉลี่ยมีเพียง ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน มีฝนตกชุก ประกอบด้วยภูเขา ป่าไม้ เงื้อมผา เงื้อมถ้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีความสัมปายะเหมาะแก่การหลีกเลี่ยงไปเจริญวิปัสสนากรรมฐาน แต่ไม่สามารถออกธุดงค์ได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากมีฝนตกชุก

พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้โดยส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี พอกอยู่พอกกินจนถึงขั้นเป็นเศรษฐี เพราะส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและการค้าขาย พื้นดินอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ฝนดินไม่ขาดน้ำ จึงมีนิสัยชอบทำบุญสุนทาน ไม่ว่าจะวันสำคัญทางศาสนาหรือวันธรรมดา และนิยมถวายปัจจัย ๔ อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรอย่างไม่ขาดตกบกพร่อง

พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี หัวหน้าคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้ ได้ปรารถนาถึงความสัมปายะในพื้นที่ภาคใต้ไว้ว่า

“ญาติโยมเขาเอาใจใส่ดูแลปฏิบัติพวกเราอย่างดีเลิศ ขาดเกินอะไร แม้แต่คาร์ถไปเมาเป็น พวกกันจัดการให้เรียบร้อยทั้งนั้น เรื่องเหล่านี้ไม่มีที่ไหนอีกแล้วนับตั้งแต่เราบวชมา ที่จะได้รับความสะดวกเหมือนกับครั้งนี้ พวกเราจึงขอขอบพระคุณชาวภูเก็ต พังงาที่ได้อุปฐากพวกเราไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย”

และปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติของ พระอาจารย์วัน อุตตโม เกี่ยวกับความสัมปายะและอุปสรรคของภูมิอากาศในภาคใต้ในการออกวิเวกเพื่อเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ไว้ว่า

“พระอาจารย์วัน คิดทบทวนถึงผลได้ผลเสีย ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ที่ภูเก็ต - พังงา เป็นเวลา ๕ พรรษา คิดเห็นว่าพุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้มีความศรัทธา ให้ทานการบริจาคนั้น อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรดี แต่มีผู้ออกบวชน้อยมาก ถึงออกบวชก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะติดข้องอยู่ในทรัพย์สินสมบัติ เนื่องจากสองจังหวัดดังกล่าวมีฐานะทางเศรษฐกิจดี การนิยมบวชจึงมีน้อย ขาดศาสนทายาทผู้สืบทอด โดยเฉพาะบุคคลในท้องถิ่น

^{๑๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕๖.

พูดถึงความดำรงมั่นของศาสนา ก็คือผู้สืบทอด โดยเฉพาะนักบวช ถ้าขาดผู้บวชแล้ว ก็ทำให้ขาดบริษัทภายใน เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแพร่พระศาสนา และอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ภูมิอากาศทางภาคใต้ ฤดูกาลไม่อำนวยในการออกรุกขมูล เพราะฝนตกบ่อย ชัดช่องในการที่พระจะออกไปวิเวกไม่เหมือนทางภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคเหนือ ซึ่งฤดูกาลต่าง ๆ แนนอน พระอาจารย์วัน ดำริถึงเหตุ ๒ ประการ ดังกล่าวแล้วจึงอำลาอุบาสกอุบาสิกาชาวภูเก็ท - พังงาที่อุปถัมภ์บำรุง เดินทางกลับมามตุภูมิ”

และปรากฏในบันทึกของพระอาจารย์หล้า เขมปตโต ในการประชุมภคตภาของคณะสงฆ์ของคณะกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตโต ในภาคใต้ไว้ว่า

“ดังปู่เทศก์มีปัญญามากมายนักหนา หลาก ๆ นัยที่เาออกให้กับลูกศิษย์ องค์ท่านกล่าวกับลูกศิษย์ที่จำพรรษาป็อยูโคกกลอยว่า

พวกเรามาอยู่ภาคนี้จะเจริญและเสื่อมอย่างไร ขอให้ตอบได้ตามความเห็นอิสระของตนไม่ให้เกรงใจ”

องค์หนึ่งก็เรียนตอบอย่างหนึ่ง ไปคนละแง่ แต่ความหมายของเนื้อเรื่องก็ลงรอยเดียวกัน ผิดแต่ตรง ๆ หรืออ้อมเท่านั้น พอถึงวาระข้าพเจ้าก็เรียนตอบแบบเถตรงว่า

“ส่วนพ่อแม่ครูบาอาจารย์ขอยกไว้บนกระหม่อมเพราะรู้เท่า รู้ทัน รู้มัน รู้ตน โดยส่วนเฉพาะองค์แล้ว ส่วนผู้น้อยที่ยังไม่รู้โอ้โหน้อเอนั้นจะเจริญขึ้นยากครับผม”

องค์ท่านถามว่า “เพราะเหตุไร”

เรียนตอบว่า “เพราะเหตุว่าสถานที่ไม่อำนวย มีแต่น้ำมากและเป็นภูเขาสูงชันเป็นส่วนมาก ที่ไหนพอปีนป่ายไต่ก็ป็นสวนยางเหมืองแร่ เหมืองดีบุก นา สวนเขาไปเสีย ส่วนบุคคล จีวร บิณฑบาต เกล็ดชพอเป็นไปได้อรับผม”

พระอาจารย์หล้า เขมปตโต หนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตโต ในภาคใต้ ให้ความเห็นต่อที่ประชุมสงฆ์ เรื่องความสัปปายะในภาคใต้ไว้ว่า สถานที่ไม่เอื้ออำนวย ต่อการออกธุดงค์เนื่องจากพื้นที่ภาคใต้ ฝนตกชุกตลอดเกือบทั้งปี พื้นที่เป็นภูเขาสูงชัน เป็นส่วนมาก ที่ไหนพอปีนป่ายไต่ก็ป็นสวนยางเหมืองแร่ เหมืองดีบุก นา สวนเขาไปเสีย ส่วนเรื่องบุคคล จีวร อาหาร บิณฑบาตและยารักษาโรคนั้น มีความสัปปายะพอประมาณต่อการดำรงชีพ เพราะพุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้นิยมทำบุญ ถวายปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณร โดยเฉพาะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตโตที่มีศิลาจารวัตรที่งดงาม ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ มีความน่าศรัทธาเลื่อมใส

การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตโต ในภาคใต้ในระยะแรก ๆ บางท่านยังมี ปลิโพธ หรือ เครื่องผูกพันหรือห่วงเหนี่ยวเป็นเหตุให้ใจพะวักพะวนห่วงกังวล เหตุกังวลข้อติดข้องหลายประการ ปลิโพธ มี ๑๐ อย่าง คือ

- ๑) อาวาสปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับวัดหรือที่อยู่
- ๒) กุลปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับตระกูลญาติหรืออุปฐาก
- ๓) ลาภปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับลาภ
- ๔) คณปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับคณะศิษย์หรือหมู่ชนที่ตนต้องรับผิดชอบ
- ๕) กรรมปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับการงาน เช่น การก่อสร้าง
- ๖) อัทธานปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับการเดินทางไกลเนื่องด้วยกิจธุระ
- ๗) ญาติปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับญาติหรือคนใกล้ชิดที่จะต้องเป็นห่วงซึ่งกำลังเจ็บป่วย
- ๘) อาหารปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับความเจ็บไข้ของตนเอง
- ๙) คันถปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับการศึกษาเล่าเรียน
- ๑๐) อิทธิปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับฤทธิ์ของปุถุชนที่จะต้องคอยรักษาไม่ให้เสื่อม^{๑๑}

พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ได้เขียนบันทึกในอัตโนประวัติของท่าน อันเป็นอาวาสปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับวัดหรือที่อยู่ ที่ส่งผลต่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานไว้ว่า

“เราเข้าไปอยู่เกาะภูเก็ตรั้งแรก นอกจากจะไม่มีความตื่นเต้นอะไรแล้ว ยังไปผจญกับภัยแม่ ต่อแม่แต่นอีกด้วย นั่นคือยังเหลืออีกราว ๑๐ กว่าวันจะเข้าพรรษา ได้มีผู้คนพร้อมด้วยพระคณะหนึ่ง เขาร่วมหัวกันก็ดกกันไม่ยอมให้เราอยู่ หาวิธีก็ดกกันด้วยประการต่าง ๆ ถึงกับเอาไฟไปเผาเสนาสนะบ้าง ใส่ยาเบื่อบ้าง เอาก้อนอิฐปาบ้าง ห้ามมิให้คนตักบาตรให้กินบ้าง บางทีพวกเราออกบิณฑบาตเดินตรงมาใส่จะชนเอาบ้าง เราเป็นอาคันตุกะมาอยู่ในถิ่นเขา ต้องขอร้องอนเขา ได้เข้าไปหาหัวหน้าเขาร้องขออยู่จำพรรษาในถิ่นนี้สักพรรษาบ้างเพราะจวนเข้าพรรษาแล้ว ท่านไม่ยอมและหาว่าพวกเราเป็นพระจรจัดไปโน่นอีกด้วย เราได้ชี้แจงและอ้างเหตุผลอย่างไร ๆ ให้ท่านฟัง ท่านก็ยังยืนยันกรานไม่ให้อยู่ท่าเดียว สุดท้ายท่านบอกว่าผู้ใหญ่ว่านไม่ให้อยู่ (หมายถึงผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ) เราก็เลยบอกท่านตรง ๆ เลยว่าเมื่อผู้ใหญ่ท่านมี ผู้ใหญ่ผมก็มีเหมือนกัน ภายหลังได้ทราบที่ท่านทำหายอย่างหนักเลยบอกว่า ถ้าพระคณะธรรมยุตอยู่จำพรรษาที่ภูเก็ต - ฟังงาได้จะยอมนุ่งกางเกงเอาเสียเลย ฟังดูน่ากลัว จึงผลที่สุดพวกญาติโยมที่เคารพนับถือพวกเราก็ยอมจัดเสนาสนะให้พวกเราอยู่จำพรรษาจนได้”

และเกี่ยวกับคณะปติโพธ ความกังวลเกี่ยวกับคณะศิษย์หรือหมู่ชนที่ตนต้องรับผิดชอบ อันเนื่องมาจากท่านได้รับแต่งตั้งให้เป็นอุปัชฌาย์ และตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุต) ในจังหวัดภูเก็ต - ฟังงา - กระบี่ ไว้ว่า

“ความวิตกของเรากลายเป็นความจริงขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้น มันเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ตลอดถึงสาธุชนทั้งหลายพากันมาสนใจในคณะของพวกเราเป็นอันมาก แต่ส่วนตัวของเราแล้ว ไม่มีความรู้สึกอะไรเลย เพราะเราบวชในพระพุทธศาสนาก็ต้องทำหน้าที่ของผู้เห็นพระคุณของ

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน.

พุทธศาสนา เพื่อเป็นการกตเวทิตาคุณ ส่วนเหตุอุปสรรคต่าง ๆ ก็เคยได้พบผ่านมากบ้างน้อยบ้างเป็นธรรมดา ต่อเมื่อมีคนเจาะหน้าถามถึงเรื่องเหตุการณ์ท่าที่ตื่นเต้น เราจึงมีความรู้สึกนึกคิดบ้างนิด ๆ โดยเฉพาะพระผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ ท่านพากันสนใจเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้ดังต่อไปนี้คือ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เจ้าคณะภาคใต้ธรรมยุต ได้อาราธนาให้พระอาจารย์สิงห์ ขนดาคโม ไปอบรมกรรมฐานแก่พุทธบริษัทชาวเมืองเพชรบุรี

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ ขอสมณศักดิ์พระครูญาณวิศิษฎ์ให้พระอาจารย์สิงห์ พร้อมกันนี้ก็ได้ขอเรือกองค์ แต่เรานั้นได้ตกไปเพราะเรายังไม่มีสำนักเป็นที่อยู่ถูกต้องพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ แต่งตั้งให้เราเป็นอุปชฌาย์ พร้อมกันนี้ก็แต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอ (ธรรมยุต) ภูเก็ต - พังงา - กระบี่

เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ให้รักษาการแทน ในตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุต) ในจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย พร้อมกันนี้ก็ให้เป็นผู้อำนวยการศึกษาธรรมในสามจังหวัดนั้นด้วย

เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ตั้งให้เป็นเจ้าคณะจังหวัดในสามจังหวัดนั้น

เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้ขอลาออกจากเจ้าคณะทั้งสองตำแหน่ง เป็นกิตติมศักดิ์สมณศักดิ์

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูนิโรธรังสี

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญ ฝ่ายวิปัสสนา ที่พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ พร้อมกับพระอาจารย์สิงห์ ขนดาคโม และ พระอาจารย์สี รมมธโร

ต่อจากนั้นมาคณะคณาจารย์ฝ่ายกรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์สายของพระอาจารย์มั่น ก็มีผู้ได้รับสมณศักดิ์เรื่อย ๆ มาหลายรูป เรื่องสมณศักดิ์ของพระคณะกรรมฐานนี้เราไม่อยากจะให้มี เพราะมันไม่สมดุลงัน โดยเฉพาะคณะลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ เราเคยได้มีหนังสือส่วนตัวคัดค้านพระผู้ใหญ่แล้ว และต่อหน้าท่านเราก็เคยคัดค้านโดยอ้างสิ่งที่ควรแลไม่ควร อุปมาเหมือนเอาเครื่องเพชรไปแขวนไว้ที่คอของลิง มันจะมีความรู้สึกอะไร แต่นี่ก็เป็นความเห็นส่วนตัวของเราอีก แต่มันไม่แน่มเหมือนกัน ลิงบางตัวเมื่อถูกแต่งด้วยเครื่องเพชรเข้า มันอาจเข้าใจว่าตัวเป็นมนุษย์ไปก็ได้ แต่ผลที่สุดท่านก็ขอร้องเพื่อประโยชน์แก่การบริหารคณะสงฆ์ส่วนรวมจนได้

เราเกิดมาในโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ย่อมมีสิทธิเสรีอยู่ได้โดยชอบ แต่ทุก ๆ คนจะมีอยู่ในเพศภูมิและฐานะมีเงินใด ๆ ก็ตาม โลกธรรมก็ย่อมครอบงำถึงด้วยกันทั้งนั้น เว้นแต่เราจะรับเอาโลกธรรมนั้นมาไว้เป็นเจ้าของหัวใจของเราหรือไม่เท่านั้นเอง เราใช้โลกธรรมให้เป็นประโยชน์ก็ดีเหมือนกัน

เมื่อก่อนหมู่เพื่อนและใคร ๆ เห็นเราแล้ว ดูเหมือนเราหลงตาคนป่าคนหนึ่งอย่างนั้นแหละ แต่เราก็พอใจเป็นหลงตาคนป่านั้นด้วย แต่พอเราได้ตำแหน่งและได้รับสมณศักดิ์แล้ว มาเดี๋ยวนี้

ใคร ๆ เห็นเข้าแล้วเรียกออกชื่อทักทายเชื้อเชิญในทุกสถาน แม้เราต้องการจะติดต่อกันอะไรก็คล่องตัว ฉะนั้นสมณศักดิ์จึงเพิ่มภาระและเกียรติแก่เรามากขึ้น เราจึงไม่เห็นสมควรแก่พระผู้ต้องการความสงบอยู่ป่าเลย”^{๑๒}

และท่านได้เขียนบันทึกในอัตโนประวัติของท่าน อันเป็นอาพาธปลีโพธ ความกังวลเกี่ยวกับความเจ็บไข้ของตนเอง ที่ส่งผลต่อการเจริญวิปัสสนากรรมฐานไว้ว่า

“เราเข้ามาอยู่เกาะภูเก็ต ๒ - ๓ ปี แรกก็ตัดอกสุขภาพก็พอเป็นไป แต่ปีต่อ ๆ มาโรคของเราไม่ค่อยถูกกับอากาศเสียเลย มันเป็นธรรมดาโรคนักเที่ยวของเรา อยู่ไหนสุขภาพจะดีปกติไม่เกิน ๓ ปี ต่อขึ้นไปแล้วจะเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปเลย แล้วในใจของเราก็มิได้ตั้งใจจะอยู่ ณ ที่นั้นตลอดไป เราเคยได้บอกเรื่องนี้ไว้กับหมู่เพื่อนและญาติโยมไว้แต่ปีมาอยู่ที่แรกแล้ว แต่เราก็ออยู่มาได้นานถึง ๑๕ ปี เพราะการขอร้องของพระผู้ใหญ่และญาติโยมแท้ ๆ”

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เดินทางมาเผยแผ่ในภาคใต้ ได้เผชิญกับปลีโพธหลาย ๆ ประการ ทำให้เป็นปัญหาอุปสรรคและผลในการปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐานยังไม่เจริญเท่าที่ควร เพราะการเผยแผ่พระศาสนาของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่นำโดยคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี นั้น ถือว่าเป็นการบุกเบิกนำคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกายเข้าไปเผยแผ่ยังจังหวัดฝั่งทะเลอันดามันเป็นครั้งแรกด้วย ต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคนานาประการ ได้รับการต่อต้านจากพระมหานิกายในพื้นที่และพุทธศาสนิกชนบางส่วนในระยะแรก ๆ ทำให้ต้องใช้ความอดทนอดกลั้นและกำลังใจอันประกอบด้วยสติและปัญญาอย่างกล้าในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ ดังคติธรรมที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ปรารภแก่คณะพระกรรมฐานผู้ออกเผยแผ่ธรรมะในภาคใต้อันมุ่งมั่นในจิตใจ คือ “เปียกได้...ไหม้เสีย” ซึ่งพระอาจารย์สาม ได้นำมาสอนอบรมบรรดาศิษย์ในกาลต่อมา เป็นกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติธรรมและควรน้อมเข้ามาพิจารณาคำนี้ให้จงหนัก

บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ (การปฏิบัติธรรม) ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ วิเคราะห์ด้วยหลัก SWOT Analysis ได้ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเด่น หรือ จุดแข็ง

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ มีพื้นฐานด้านข้อวัตร และปฏิบัติทาพระธุดงค์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่นมาก่อน ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่ภาคใต้

^{๑๒} สำนักราชเลขาธิการ, อัตโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรังสี) ประวัติวัดอรัญญาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองชนมายุครบ ๗ รอบ พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรังสี), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพฯ, ๒๕๒๙), หน้า ๓๕.

๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ มีแนวทางการเจริญวิปัสสนากรรมฐานที่ได้รับการชี้แนะแนวทาง และอบรมสั่งสอนจากพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และครูบาอาจารย์ทางภาคอีสานโดยตรง ทำให้การเจริญพระกรรมฐานเป็นไปในทางที่ถูกต้อง และได้รับผลจากการปฏิบัติตามหลัก มัชฌิมาปฏิปทา

๓) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ คือพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชด้วยความศรัทธาในพระรัตนตรัย และอุทิศชีวิตในการปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพาน

๒. ข้อด้อย

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ บางท่านอาจเดินทางมาภาคใต้เพื่อมุ่งเผยแผ่พระศาสนา หรือมาเชิงท่องเที่ยวเชิงวิเวกเพื่อ มาดูบรรยากาศ สภาพภูมิประเทศ ป่าไม้ภูเขา ถ้ำ หรือทะเล ในภาคใต้ จึงไม่ได้ปฏิบัติพระกรรมฐานอย่างเต็มที่ จึงไม่ได้รับผลการปฏิบัติเท่าที่ควร

๒) การอยู่ห่างไกลจากหมู่คณะพระกรรมฐานทางภาคอีสาน อาจทำให้พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ บางท่านขาดกำลังใจในการปฏิบัติ ขาดครูบาอาจารย์ที่คอยกำกับดูแล สั่งสอนแนะนำแนวทางในการปฏิบัติ เนื่องจากเผชิญปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ขณะที่เดินทางมาปฏิบัติ หรือเผยแผ่ศาสนาอยู่ในภาคใต้

๓. โอกาส

๑) ภาคใต้มีสภาพภูมิประเทศ ป่าเขา ถ้ำ และทะเล ที่สวยงาม มีความสัปปายะในการปฏิบัติธรรมอากาศที่ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมในการเจริญพระกรรมฐาน

๒) พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ นิยมตักบาตรทำบุญ เสียสละปัจจัยเพื่อถวายสร้างเสนาสนะถาวรวัตถุในพระพุทธศาสนา จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมในการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ที่มีความตั้งใจจริง

๓) พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ มีความศรัทธาเลื่อมใส ในข้อวัตรปฏิบัติ และแนวทางการเจริญพระกรรมฐานของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้ ทำให้สนใจในการฝึกเจริญพระกรรมฐาน และส่งกุลบุตร เข้ามาบรรพชาอุปสมบท

๔. อุปสรรค

๑) ในระยะแรกที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดภาคใต้ อาจได้รับการต่อต้านจากพระท้องถิ่น และชาวบ้านบางส่วน ที่ไม่ต้องการให้มีพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต หรือพระกรรมฐาน เข้ามาตั้งหลักปักฐานในพื้นที่ ด้วยเหตุผลบางประการ จึงเป็นสาเหตุให้เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจ ในการเจริญพระกรรมฐาน

๒) ความกังวลเกี่ยวกับการเผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเจริญพระกรรมฐาน

๓) ความกังวลเกี่ยวกับการปกครองดูแล บริหารคณะสงฆ์ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเจริญพระกรรมฐาน

๔) ภาคใต้ฝนตกชุก ไม่เหมือนทางภาคอีสาน ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการออกกวีเวทสุ่รุกขมูล
ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ หรือการเจริญพระกรรมฐาน ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น
ภูริทัตโตในภาคใต้ นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเป็นงานภาคปฏิบัติเพื่อชำระกิเลสตัณหา
รื้อถอนอวิชชา อันเป็นสาเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

พระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เป็นสุปฏิปันโน ที่มีปฏิปทา คือข้อวัตรข้อ
ปฏิบัติต่าง ๆ ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา เป็นปฏิปทา ที่ทำได้ไม่่ง่าย เพราะเป็นปฏิปทา ที่ทวนกระแสโลก ทั้ง
ทางกาย วาจา และใจ ซึ่งหลักปฏิปทานี้ คือ ชุตตงควัตร ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย
และมี กรรมฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไป ในอริยาบทต่าง ๆ ของความ
เพียร ทั้งนี้เพราะชุตตงควัตร ๑๓ และวัตรต่าง ๆ ตลอดจนกรรมฐานทั้งหมด ล้วนเป็นธรรม เครื่อง
อบรมบ่มนิสัย ที่ติดกายมา ตั้งแต่ครั้งเป็นฆราวาส และเป็นธรรม ที่จะทำลายล้างข้าศึกภายในใจ คือ
กิเลสตัณหา ให้หมดสิ้นไป การถือชุตตงค์ ของพระป่า พระชุตตงกรรมฐาน เป็นเจตนา ที่แสดงออก เพื่อ
ประหารกิเลส ของตน เกี่ยวเรื่อง เครื่องนุ่งห่ม อาหารการขบฉัน ที่อยู่อาศัย และความเพียร ด้วยข้อ
ปฏิบัติชุตตงควัตร

๔.๒ บทบาททรง

คือ บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติที่
ถูกต้องแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ การปกครองคณะสงฆ์ และด้านการสังคมสงเคราะห์ เนื่องจาก
พระสงฆ์ต้องเกี่ยวข้องกับสังคมโดยพื้นฐาน เพราะคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา ทั้งฝ่าย
พระธรรมและพระวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์ไว้แบบนั้น ซึ่งอาจแยกได้เป็น ๒ ส่วน คือ
ความสัมพันธ์ ภายในของสังคมสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวม
ระหว่างพระสงฆ์กับคฤหัสถ์^{๑๓} ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีบทบาทสำคัญมากต่อสังคม จากการศึกษาถึง
บทบาท และอิทธิพลของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย พบว่า พุทธธรรมอันเป็นองค์ประกอบที่
มีบทบาทสำคัญ มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทยในฐานะที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการอบรมทางสังคม
ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ วัดและพระสงฆ์ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่เป็นรูปธรรมมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงกับ
สังคมตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท วัดและพระสงฆ์มีอิทธิพลและบทบาทในวิถีชีวิตของ

^{๑๓} พระราชวรมุนี (ประยูรธี ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๙๔.

ประชาชน มาก เพราะวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ศีลธรรม และพฤติกรรมต่าง ๆ ของประชาชน^{๑๔}

๔.๒.๑ บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต รูปแรก ที่ได้เดินทางลงไปเผยแผ่ธรรมทางใต้ คือ พระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ (ขุนศิริเตโชดม อดีตนายอำเภอเดชอุดม จังหวัดอุบลราชธานี) ท่านออกบวชหลังลาออกจากราชการแล้ว เป็นศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เคยอยู่ปฏิบัติกับพระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ท่านเผยแผ่ธรรมอยู่ในแถบจังหวัดอุกเก็ด พังงา และกระบี่

ในการเผยแผ่ธรรมของท่านนั้น ท่านได้ร่วมกับสหธรรมิกอีกรูป คือ พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต (พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์ วัดอริยวงศาราม จังหวัดราชบุรี) ท่านทั้งสองช่วยกันอบรมสั่งสอนธรรมญาติโยมในแถบจังหวัดอุกเก็ด พังงาและกระบี่ ซึ่งเป็นที่สนใจของพุทธบริษัททั้งหลายจนเป็นที่เอิกเกริก อันเป็นเหตุให้เกิดความไม่พอใจของบุคคลบางกลุ่ม จนเป็นเหตุแห่งความริ้วราน แบ่งเป็นกลุ่มเป็นก๊ก และท่านทั้งสองไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ อีกทั้งหมู่พวกก็ไม่มีดั่งนั้น พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต ท่านจึงเดินทางมาปรึกษากับพระผู้ใหญ่ที่จังหวัดสงขลา และได้ไปพักอยู่ที่วัดมัจฉิมาวาส ซึ่งเป็นวัดพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุต ประจำจังหวัดสงขลา

ท่านได้ทราบข่าวว่า มีพระกรรมฐานมาพำนักอยู่ที่วัดควนมิตร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งก็คือพระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี นั่นเอง สำหรับกิตติศัพท์ของพระอาจารย์เทศก์นั้น พระอาจารย์มหาปิ่นท่านได้เคยทราบถึงปฏิปทา และประวัติของพระอาจารย์เทศก์มาก่อนแล้ว และท่านก็ศรัทธาในแนวปฏิปทาของพระอาจารย์เทศก์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงเกิดความปิติยินดี ยิ่งนัก

ท่านจึงรีบเดินทางไปกราบนมัสการพระอาจารย์เทศก์ทันที และได้กราบเรียนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้พระอาจารย์เทศก์ฟัง อีกทั้งยังกราบเรียนถึงเจตน์จำนงของการมาในครั้งนี้ว่า ท่านต้องการพระผู้ใหญ่ที่จะไปเป็นหลักชัยในการประกาศศาสนาและเป็นพี่เลี้ยงพุทธบริษัทใน ๓ จังหวัด คือ อุกเก็ด พังงา และกระบี่

ครั้งแรกพระอาจารย์เทศก์มิได้รับปาก เพียงแต่ท่านบอกว่าจะขอพิจารณาดูก่อน เพราะท่านได้นัดหมายกับหมู่คณะว่าจะไปจำพรรษาที่จังหวัดจันทบุรี แต่ด้วยความพากเพียรของพระอาจารย์มหาปิ่น และความร่วมมือของพระผู้ใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ตลอดจนพระผู้ใหญ่ทางส่วนกลาง ที่ต่างพร้อมใจกันสนับสนุนให้พระอาจารย์เทศก์ได้ไปฉลองศรัทธาชาวอุกเก็ด พังงา และกระบี่

ในที่สุดพระอาจารย์เทศก์ ท่านจึงตกลงใจ ที่จะไปฉลองศรัทธาของชาวใต้ทั้ง ๓ จังหวัด ด้วยท่านหวังใจว่าจักเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม การตัดสินใจครั้งนั้นพระอาจารย์เทศก์ก็ไม่ได้คาดว่าจะเป็น

^{๑๔}พินิจ ลาภธนานนท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๐.

เช่นนี้มาก่อนเลย การที่ท่านลงมาทางใต้ ก็เพื่อจาริกศึกษาสิ่งต่าง ๆ ตามสำนักปฏิบัติธรรมทั้งหลาย
นั่นเอง

การที่จะเดินทางไปเผยแผ่ธรรมในจังหวัดนั้น เรียกว่าเป็นเรื่องที่ลำบากอยู่พอสมควร เนื่อง
ด้วยความไม่คุ้นเคย และปัญหาความต่างทางศาสนา อีกทั้งยังมีแผลแห่งความริ้วรานเดิมอยู่ด้วย
ดังนั้นพระผู้ใหญ่ในฝ่ายการปกครอง ได้ให้คำแนะนำกับพระอาจารย์เทศก์ว่า ควรจะหาหมู่คณะที่มี
บุคลิกและปฏิปทานีมนวล ใจเย็น นำเลื่อมใส ลงมาเผยแผ่ด้วย

เหตุนี้เอง พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี จึงได้ชักชวน พระอาจารย์เหรียญ วรลาภ ให้ลงมาเผย
แผ่ศาสนาธรรมในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงาด้วย เพราะพระอาจารย์เหรียญท่านเป็นผู้มีบุคลิกสงบ เจียบ
เรียบร้อยและเปี่ยมด้วยเมตตา”

ก่อนที่คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์ ภูริทตฺโต จะเข้าไปเผยแผ่ในจังหวัดภาคใต้ ผัง
ทะเลอันดามัน อันได้แก่ จังหวัดพังงา ภูเก็ตและกระบี่ ในระยะเริ่มแรกนั้น ใน ๓ จังหวัดนี้ และอีก ๓
จังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน ยังไม่มีพระสงฆ์คณะธรรมยุติกายเข้าไปเผยแผ่ เนื่องจากได้รับการกีดกัน
จากคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายและประชาชนในพื้นที่บางส่วน ที่ไม่ต้องการให้พระสงฆ์คณะธรรมยุตเข้าไป
เผยแผ่ในพื้นที่ ปัญหานี้ในบางจังหวัดเช่น จังหวัดตรังยังพบกับปัญหาอุปสรรคเช่นนี้อยู่ ทำให้ใน
ปัจจุบันในจังหวัดตรัง มีสำนักสงฆ์อยู่เพียง ๑ สำนักเท่านั้น ทั้งนี้เพราะขาดกำลังพระสงฆ์ผู้ต่อสู้
บุกเบิก และทางคณะธรรมยุตต้องการจะรักษาคุณภาพให้มากกว่าปริมาณ และมุ่งสร้างให้เป็นตัวอย่าง
ในการดำรงพระศาสนาเป็นหลักสำคัญ^{๑๕}

คณะสงฆ์ดั้งเดิมใน จังหวัดพังงา ภูเก็ตและกระบี่ เป็นพระสงฆ์คณะมหานิกาย นิยมศึกษาเล่า
เรียนหลักสูตรพระปริยัติธรรม บางส่วนศึกษาเล่าเรียนวิชาคณาอาคม อยู่ยงคงกระพัน ผลิตและ
สะสมเครื่องรางของขลัง ส่วนพระวิปัสสนาจารย์ที่เป็นมหานิกายมีอยู่เป็นจำนวนน้อย

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ - ๒๔๙๔ อันเป็นปีที่ ๔ - ๖ ในรัชกาลปัจจุบัน คณะธรรมยุตได้เข้าไปในฝั่ง
ทะเลตะวันตก คือฝั่งทะเลอันดามัน แห่งมหาสมุทรอินเดีย คือเข้าไปในจังหวัดพังงา ในปี พ.ศ.๒๔๙๒
ในจังหวัดภูเก็ตในปี พ.ศ.๒๔๙๓ และจังหวัดกระบี่ ในปี พ.ศ.๒๔๙๔ ตามลำดับ

พระเถระที่นำคณะธรรมยุตเข้าไปในทางภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ใน ๓ จังหวัดดังกล่าวแล้ว
ในครั้งแรก คือ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์ (เทศ เทศร์สี) ศิษย์ผู้ใหญ่ของพระอาจารย์มั่น
ภูริทตฺโต ในสมัยที่ยังเป็นพระอันดับ ท่านได้เข้าไปประดิษฐานคณะธรรมยุตและระบบกรรมฐาน
สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้เกิดความมั่นคง แพร่หลายพร้อมด้วยคณะใน ๓ จังหวัดนี้ จนได้
รับตำแหน่งเป็นพระครูสัญญาบัตรในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ เป็นพระราชาคณะในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และได้

^{๑๕} พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุติในภาคใต้, (นครปฐม : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๗.

รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ แล้วกลับไปอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปีนั้นเอง รวมเวลาที่อยู่ที่ภาคใต้และทำงานพระศาสนาได้ผลดีมาก ตลอดเวลาที่อยู่ที่นั่นเป็นเวลา ๑๕ ปี โดยพระศาสนโสภณ (ปลอด ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑๖ - ๑๗ - ๑๘ จัดส่งไป^{๑๖}

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางสู่ภาคใต้นั้น มีอยู่หลายระลอกด้วยกัน ในยุคแรก ก็มีพระอาจารย์อำพัน จีรวุฑโฒ ต่อมาพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้จาริกมาสมทบด้วย ส่วนในช่วงที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสีท่านเดินทางมานั้น ได้มีพระรุดงค์กรรมฐานติดตามลงมามายหลายรูปด้วยกัน ต่อมาได้มีพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จากภาคอีสานที่ทราบข่าวก็ติดตามเข้ามาวิเวกและเผยแผ่ศาสนธรรมในภาคใต้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ส่วนกุลบุตรในท้องถิ่นก็เกิดมีศรัทธาพากันมาอุปสมบทเรื่อย ๆ พระสงฆ์คณะธรรมยุตในภาคใต้ ที่ทราบข่าวการเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ก็เข้ามาศึกษาอบรมข้อวัตรปฏิบัติด้วยเป็นอันมาก

วิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของคณะพระรุดงค์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้นั้น เป็นไปตามความเหมาะสมกับบุคคล สถานที่และสถานการณ์ ทุกรูปล้วนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอันเป็นแบบฉบับของพระรุดงค์กรรมฐานให้ชาวภูเก็ต พังงา และกระบี่ รวมทั้งชาวปักษ์ใต้ได้ชมเป็นตัวอย่าง ว่าพระที่แท้จริงแล้วนั้น ต้องประพฤติปฏิบัติตนกันอย่างไร ถึงแม้ว่าพระบางรูปบางองค์ที่ไม่ไปร่วมเผยแผ่กับหมู่คณะในสมัยนั้นจะไม่ได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนพุทธบริษัทโดยตรง แต่ข้อวัตรปฏิบัติของท่านก็เป็นการสอนอยู่ในตัวแล้ว จึงนับว่าเป็นบุญบารมีอย่างมหาศาลของชาวปักษ์ใต้ทั้งหลาย ที่ได้มีโอกาสพบเห็นและร่วมสร้างบุญกุศลกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

คณะพระรุดงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ลงไปเผยแผ่ในภาคใต้ นอกจากการปฏิบัติข้อวัตรอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติภาวนาอย่างไม่ทอดยแล้ว ยังมีการสั่งสอนกุลบุตรที่มีความศรัทธาออกมาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรให้การศึกษาหลักธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ และกรรมฐาน ๔๐ ของตามแนวทางและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และศึกษาหลักสูตรนักธรรม จนมีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและสอบได้เป็นจำนวนมากในทุก ๆ ปี ตลอดจนการเทศนาอบรมญาติโยม พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ ให้รู้จักขนบธรรมเนียมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล ๕ ศีลอุโบสถทั้งในพรรษา นอกพรรษาและการฝึกอบรมภาวนาสมาธิทุก ๆ คณินจนทำให้ได้ผลเป็นที่ประจักษ์แก่ตนเองตามกำลังศรัทธาของแต่ละคนอีกด้วย^{๑๗}

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๑๗} คณะศิษยานุศิษย์, หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุญศิริการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๓๕.

ปัจจุบัน พระเถระผู้เป็นศิษย์ของท่านก็ยังมีอยู่ในจังหวัดเหล่านี้หลายรูปและยังรักษาหลักการปฏิบัติกรรมฐานเหมือนอย่างที่ท่านได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม และยังได้ร่วมกับพระธรรมยุตในภาคได้ขยายสำนักกรรมฐานในจังหวัดเหล่านี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ยกตัวอย่างเช่น พระอาจารย์เนตร จิรปุณฺโณ เจ้าอาวาสวัดแหลมสีก อำเภอลำลูก จังหวัดกระบี่ พระอาจารย์เชื่อน ปภสฺสโร เจ้าอาวาสวัดประชาสันติ อำเภอมือง จังหวัดพังงา เป็นต้น

๔.๒.๑.๑ บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดพังงา

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฏ์ (เทสก์ เทสรสสี) พร้อมด้วยคณะพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ได้เดินทางเข้าไปยังจังหวัดพังงาและภูเก็ตก่อน ๑๐ วันจะเข้าพรรษา การมาจังหวัดภูเก็ตและพังงาของพระอาจารย์เทสก์ในครั้งนั้น ไม่ใช่เป็นการมาครั้งแรกของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ก่อนหน้านั้น พระอาจารย์อำพัน จิรวิฑู และพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้เข้าไปเผยแผ่ธรรมปฏิบัติทางภูเก็ตและพังงามาก่อน แต่มีอุปสรรคปัญหาในการสั่งสอนมาก เมื่อทราบว่าพระอาจารย์เทสก์ เทสรสสี เดินทางไปพำนักอยู่ที่จังหวัดสงขลา จึงขอร้องนิมนต์ให้ท่านและคณะเข้าไปช่วยแก้สถานการณ์^{๑๙}

การเข้าไปยังภูเก็ตและพังงาของพระอาจารย์เทสก์ และคณะในครั้งนั้นต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรคในการเผยแผ่พระศาสนาในจังหวัดทั้ง ๒ นี้มาก ดังปรากฏในข้อเขียนของท่านเองในตอนหนึ่งว่า

“เราเข้าไปอยู่ภูเก็ตครั้งแรก นอกจากจะไม่มีที่นอน (ในการปฏิบัติ) อะไรแล้ว ยังไปผจญกับภัยแม่ต่อแม่แดนอีกด้วย คือ ยังเหลืออีกราว ๑๐ กว่าวัน จะเข้าพรรษา ได้มีคนพร้อมพระคณะหนึ่งเข้าร่วมหัวกันกัดกันไม่ยอมให้เราอยู่ หัววิธีก็ต่างกันต่าง ๆ ถึงกับเอาไฟเผาเสนาสนะบ้าง ใส่ยาเบื่อบ้าง เอาก้อนหินปาบ้าง ห้ามไม่ให้คนใส่บาตรให้ฉันบ้าง บางทีพวกเราออกบิณฑบาตเดินรีเข้ามาจะชนบ้าง

ผลที่สุด ญาติโยมที่เคารพนับถือพวกเราก็จัดเสนาสนะให้พวกเราอยู่จำพรรษาจนได้ ในปีนี้พระเถระที่ติดตามเราไปด้วยราว ๑๕ รูป รวมทั้งอยู่ก่อนแล้ว ๑๘ รูป แล้วแยกย้ายกันออกกันอยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือ ตะกั่วทุ่ง ๑ แห่ง ท้ายเหมือง ๑ แห่ง และโคกกลอยที่เราอยู่อีก ๑ แห่ง..”^{๒๐}

^{๑๙} พระศาสนาโสภณ (พิจิตร จิตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๑.

^{๒๐} สำนักราชเลขาธิการ, อัตโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรสสี) ประวัติวัดอรัญญาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองชนมายุครบ ๗ รอบ พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรสสี), อ้างแล้ว, หน้า ๔๐.

นับเป็นครั้งแรกที่คณะสงฆ์ธรรมยุตได้ตั้งสำนักขึ้น ในจังหวัดพังงา ในปี ๒๔๙๒ เป็นพระสงฆ์รวม ๑๘ รูป โดยมีพระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี เป็นหัวหน้าคณะ

เนื่องจากเป็นเวลาที่ใกล้เข้าพรรษา ญาติโยมผู้มีศรัทธาเลื่อมใส จึงได้ช่วยกันสร้างที่พักขึ้นพอเป็นที่อาศัยอยู่จำพรรษาได้ โดยจัดสร้างขึ้นเป็น ๔ สำนัก คือ

- ๑) สำนักกระโสม (ปัจจุบันคือวัดสันติวาราม) พระครูวิโรจน์ธรรมาจารย์เป็นเจ้าของสำนัก
- ๒) สำนักท้ายเหมือง (ปัจจุบันคือวัดนิโรธรังสี) พระอาจารย์จันทโรสม เป็นเจ้าของสำนัก
- ๓) สำนักโคกกลอยนากลาง (ปัจจุบันคือ วัดราชฎริโยธี) พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี เป็นเจ้าสำนักและมีพระอาจารย์หล้า เขมปตโต รวมจำพรรษาด้วย

๔) สำนักกะไหล (ปัจจุบันคือวัดกะไหล) พระอาจารย์สาม อภิญาจโน เป็นเจ้าสำนัก

ทั้ง ๔ สำนักนี้กล่าวในเฉพาะที่ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ แต่ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) ในจังหวัดพังงามี ๑๐ วัด และสำนักสงฆ์ ๙ สำนัก ล้วนแต่เป็นวัดและสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ทั้งสิ้น และเป็นวัดธรรมยุตที่มีมากกว่าทุกจังหวัดในภาคใต้ฝั่งตะวันตก อันเป็นภาค ๑๗ ในเขตปกครองคณะสงฆ์ในปัจจุบัน ในจำนวนวัดเหล่านี้ วัดนิโรธรังสี อันตั้งอยู่ตำบลลำปี่ อ.ท้ายเหมือง เป็นวัดแรกในปี พ.ศ.๒๔๙๒ อันเป็นปีแรกที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี ไปอยู่ปีแรก^{๒๐}

๔.๒.๑.๒ บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดภูเก็ต

ในปี พ.ศ.๒๔๙๓ พระราชานิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรสสี) ได้รับนิมนต์จาก นาง หลุยวุ่น ภรรยาหลวงอนุภาชภูเก็ตรการ นายเหมืองเจ้าฟ้าให้ไปจำพรรษาที่จังหวัดภูเก็ต พร้อมด้วยพระอนุจรอีก ๓ รูปและสามเณร ๑ รูป โดยได้ตั้งสำนักขึ้นที่เชิงเขาโต๊ะแซะ (วัดหลังศาล) ข้างศาลากลางจังหวัด นับเป็นครั้งแรกที่พระสงฆ์ธรรมยุตได้ตั้งขึ้นในจังหวัดภูเก็ต อันที่จริงก่อนหน้าที่ได้มีพระสงฆ์ธรรมยุตหลายคณะได้พยายามที่จะตั้งขึ้น ณ จังหวัดนี้หลายครั้งแล้ว แต่ต้องเผชิญกับอุปสรรคกีดขวางต่าง ๆ เป็นอันมาก จนไม่อาจตั้งสำนักขึ้นได้

ในการสร้างสำนักขึ้นในครั้งแรกในจังหวัดภูเก็ตรนี้ พระอาจารย์เทศก์ ได้เล่าในหนังสือ “อัตโนประวัติ” ของท่านตอนหนึ่งว่า

“ปี พ.ศ.๒๔๙๓ นี้เราอยู่จำพรรษาที่เกาะภูเก็ตรวมกัน มีพระ ๔ รูป สามเณร ๑ รูป ที่เชิงเขาโต๊ะแซะข้างศาลากลางจังหวัด เป็นที่จำพรรษาเบื้องต้น การก่อสร้างทำเป็นเรือนจาก ห้องเล็ก ๆ พอหมุดกลมหมุดมั่ง เว้นแต่กุฏิสมาธิค้อยใหญ่หน่อย เราได้ทำลงในป่าห้วยาคาอันหนาทึบ อยู่บนเขาโต๊ะแซะข้างหลังศาลยุติธรรมภูเก็ต ซึ่งคุณนายแฆไปตกลงซื้อกับเจ้าของคือนายบวร พ่อค้าแร่ ๔ ไร่ เป็นราคา ๑,๐๐๐ บาท เดิมทีนี้เป็นสวนมะพร้าวของเศรษฐีเก่า แต่ร้างไปนานแล้ว นายบวรรับซื้อไว้ทำเหมืองแร่ต่อ ผลที่สุด แร่ไม่มี จึงขายให้คุณนายแฆ แต่คุณนายแฆได้ซื้อไว้น้อยเกินไป เราจึงได้ซื้อ

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน.

เพิ่มเติมอีก ๔ ไร่ เป็นเงิน ๔,๐๐๐ บาท ที่นี้เดิมเป็นป่าหญาคาหนาทีก มีสัตว์ร้ายต่าง ๆ เช่นเสือโคร่ง เสือด่า กวาง เก้ง หมูป่า และลิง

เราทำกุฎีเล็ก ๆ และบริเวณก็แคบพอปิดกวาดรอบได้แล้วก็ทำทางพอดินไปหากันกลางคืน เราเปิดประตูออกมาจะเปิดประตูไปหากัน เสือโคร่งก็กระโดดเข้าป่าไปดงโครม บางทีนั่งฉันทน้ำร้อนตอนเย็น ๆ เสียงร้องตะกรุย ๆ ออกมาจากป่าแทบจะเห็นตัวเลยกลางวันแสด ๆ ยังตะครุบเอาสุนัขเอาแมว ไปกินก็มี ดีที่ว่าเสือเหล่านี้ไม่อาละวาด เสือก้อยู่ส่วนของเสือ คนก็อยู่ประสาคน เรื่องเสือโคร่งร้อง คนเมืองภูเก็ตนี้ยังไม่รู้ด้วยซ้ำไป เราเคยเที่ยวป่ามามากแล้ว เสือมันจะทำเสียงอย่างไร เรารู้เรื่องของมันหมด”

ข้อที่ พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี เล่าไว้นี้ คือสภาพโดยทั่วไปของเกาะภูเก็ตในสมัยนั้น ในเขตที่ท่านและคณะได้เข้าไปตั้งสำนักใหม่ ๆ ท่านประสบปัญหาอุปสรรคและความยากลำบากไม่ใช่น้อยในการเผยแผ่พระศาสนา ของพระกรรมฐานและคณะธรรมยุตขึ้นในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนี้

ท่านได้เล่าไว้ในหนังสืออัตโนประวัติของท่านต่อไปว่า

“พวกเราได้อยู่เกาะภูเก็ตตลอดเวลา ๑๕ ปี ไม่เคยกลับไปจำพรรษาในเขตพังงาอีกเลย เว้นไว้แต่พรรษาในปี พ.ศ.๒๔๙๒ เท่านั้นที่เราและคณะได้จำพรรษาที่สำนักโคกกลอยกลาง (วัดราษฎร์โยธี) ๑ พรรษา แต่ฟังงตลอดถึงกระบี่ในสามจังหวัดนี้ อยู่ในความคุ้มครองของเรทั้งหมด พระณรงศ์ไหนไม่ว่าอยู่ในสำนักใดก็ตาม หากขัดข้องต้องประสงค์สิ่งใดในสิ่งที่จำเป็น ใครมีก็เฉลี่ยแบ่งปันสงเคราะห์กันตามมีตามได้ มีงานสำนักไหนก็พร้อมใจพร้อมแรงกันทำด้วยความสามัคคี หากจะมีลาภเกิดขึ้นก็พร้อมมอบถวายไว้เพื่อบำรุงในสำนักนั้น ๆ ต่อไป ปัจจัยเขาถวายเฉพาะส่วนตัวก็พากันเก็บไว้เป็นกองกลาง เราเป็นอุปชฌาย์ เขาถวายส่วนตัว เรามอบถวายเป็นของกลางยังถูกเขาต่อว่าเลย แต่พวกเราก็มิได้เดือดร้อน เพราะไม่มีเงินในกระเป๋าเลย ญาติโยมเขา

เอาใจใส่ดูแลปฏิบัติพวกเราอย่างดีเลิศ ขาดเกินอะไร แม้แต่ค่ารถไฟไปมา เขาก็พากันจัดการให้เรียบร้อยทั้งนั้น..”

“อนึ่ง หมู่เพื่อนทางภาคอีสานที่เป็นคณะเดียวกันก็ได้พากันทยอยติดตามเราลงไปมากขึ้นเป็นลำดับ ส่วนกุลบุตรในท้องถิ่นเกิดศรัทธาพากันมาอุปสมบทมากขึ้นเรื่อย ๆ คณะธรรมยุตภาคใต้ (จากจังหวัดอื่น ๆ เช่น ชุมพร นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง เป็นต้น) ผู้มีใจสมัครรักใคร่ในทางปฏิบัติธรรมก็มาอบรมด้วยเป็นอันมาก แล้วก็ขยายสำนักออกไปถึงจังหวัดกระบี่ รวมทั้ง ๓ สำนักนี้ มีสำนักพวกเราอยู่จำพรรษา ๑๑ สำนักด้วยกัน ปีหนึ่ง ๆ ในพรรษามีพระณรงศ์ทั้งหมดเฉลี่ยแล้ว ๑๐๐ กว่ารูป มากกว่าพระณรงศ์ในเขตเมืองภูเก็ตเมื่อเราไปอยู่ครั้งแรกอีกเท่าตัว

เมื่อมีพรรคพวกมากขึ้น เราก็ได้จัดให้มีการศึกษาธรรม เปิดสอนประจำในสำนักของใครของมัน ถึงเวลาสอบแล้วจึงมารวมกันสอบ ปีแรกเราได้ให้ไปสอบที่สำนัก

วัดพระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีต่อมา เราได้ขออนุญาตเปิดสอบขึ้นที่วัด เจริญสมณกิจ (วัดหลังศาล) ภูเก็ตเองก็มีนักเรียนสามชั้นเข้าร่วมสอบไม่น้อยกว่า ๙๐ รูปทุก ๆ ปี แล้วก็สอบได้คะแนนดีด้วย จนมหากรรมราชวิทยาลัยยกฐานะให้เป็นชั้นโท เราเห็นคุณค่าในกิจการพระพุทธศาสนาที่มีทั้งปริยัติและปฏิบัติคู่กันไป จึงได้ดำเนินตามแนวนั้นสืบมาจนกระทั่งทุกวันนี้

เราได้ต่อสู้อุปสรรคนานาประการเป็นเวลานานถึง ๑๕ ปี เพื่อบำเพ็ญศาสนกิจ อันเป็นประโยชน์ แก่ตนเองและส่วนรวมเพื่อสนองความต้องการของชาว ภูเก็ต - พังงา อันมีพระคุณแก่พวกเราเป็นอันมาก อย่างเขาเหล่านั้นก็ได้ดูโฉมหน้าอันแท้จริงของคณะ ธรรมยุต และคณะศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตเถระ”

นับตั้งแต่นั้นมา คณะสงฆ์ธรรมยุตในภูเก็ตก็ตั้งขึ้นมั่นคงแล้ว ได้ขยายสำนักไปในปัจจุบัน มีวัด ทั้งหมด ๖ วัด สำนักสงฆ์อีก ๓ วัด ทั้งนี้เพราะเกาะภูเก็ตเป็นจังหวัดเล็ก ๆ^{๒๑}

๔.๒.๑.๓ บทบาทการเผยแผ่ในจังหวัดกระบี่

จังหวัดกระบี่เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ที่คณะธรรมยุต ซึ่งมีพระราชนิโรธรังสี คัมภีร์ปัญญาวิศิษฎ์ (เทศก์ เทสรังสี) เป็นหัวหน้าเข้าไปในปี พ.ศ. ๒๔๙๔

พระสงฆ์สายพระกัมมัฏฐานที่เข้าไปบุกเบิกสร้างสำนักธรรมยุตขึ้นในจังหวัดกระบี่ ในสมัย หลวงปู่เทสก์ ในปี พ.ศ. ๒๔๙๔ เท่าที่ทราบมี ๕ รูป คือ

- ๑) พระอาจารย์หลวงพ่อพรหมา จากจังหวัดนครพนม ปัจจุบันมรณภาพแล้ว
- ๒) พระอาจารย์มหาเจิม ปณณาพล ป.ธ.๕ ชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา ปัจจุบัน (๒๕๕๐) อายุได้ ๘๔ ปี พรรษา ๖๓ ได้ย้ายจากจังหวัดกระบี่มาอยู่วัดสระมงคล จังหวัดนครปฐม เมื่อราวปี ๒๕๓๖
- ๓) พระอาจารย์หลวงพ่อเจริญ ปัจจุบันไปอยู่วัดสันติวาราม จังหวัดสกลนคร
- ๔) พระประเสริฐ จิตปณฺโณ ปัจจุบันอยู่ที่วัดสระมงคล จังหวัดนครปฐม
- ๕) พระอาจารย์จันทร์เกษม จากภาคอีสานเป็นอาจารย์ของพระมหาไป ชุตติปณฺโณ ป.ธ.๙ วัด ราชผาติการาม ปัจจุบัน เป็นอนุศาสนาจารย์กองทัพบก ชื่อ พ.อ.ชยกร วชิรปราการ

วัดธรรมยุตวัดแรกที่สร้างขึ้นในจังหวัดกระบี่ คือวัดชมพูนุศรีวิวัฒนบรรบต ตำบลช่องลม อำเภอ อ่าวลึก เดิมวัดนี้อยู่ริมคลองอ่าวลึก หลังตลาดอ่าวลึก เป็นที่สาธารณะ ต่อมาพระอาจารย์เทศก์ พิจารณาเห็นว่าไม่เหมาะ จึงย้ายจากเดิมไปอยู่ที่ใหม่ในปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านซื้อที่ถวายให้สร้างวัดใน เนื้อที่ ๒๖ ไร่เป็นเงิน ๓๐๐ บาท เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดนี้คือ พระมหาเจิม ปณณาพล ได้มาเป็นเจ้า

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕ - ๑๓๙.

อาวาสอยู่ที่วัดนานปี แต่ต่อมาได้ย้ายไปอยู่วัดสระมวงคล จังหวัดนครปฐม ปัจจุบัน (๒๕๕๐) พระอธิการศรีรัตน ติกุขปญโญ เป็นเจ้าอาวาส

วัดธรรมยุตที่สร้างขึ้นเป็นวัดที่สองในจังหวัดกระบี่ คือ วัดแหลมสัก ตำบลแหลมสัก อำเภออ่าวลึก โดยมีพระอาจารย์จันทร์แรม เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ปัจจุบัน (๒๕๕๐) พระอธิการเนตรจิรปญโญ ซึ่งพระทั่วไปเรียกว่าพระอาจารย์เนตร เป็นเจ้าอาวาส ท่านเป็นชาวจังหวัดพังงา ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง

เนื่องจากจังหวัดนี้มี ไทยพุทธอยู่ประมาณ ๖๓.๖๖ เปอร์เซ็นต์ของประชากรในจังหวัดนี้ วัดจึงมีน้อย ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) ในจังหวัดกระบี่ มีวัดธรรมยุตอยู่ ๒ วัดมีสำนักสงฆ์อยู่ ๓ สำนัก^{๒๒}

๔.๒.๑.๔ ปัญหาอุปสรรคด้านการเผยแผ่พระศาสนาของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ โดยสังเขปดังต่อไปนี้

๑) ปัญหาเรื่องการเผยแผ่พระศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในจังหวัดพังงา จังหวัดภูเก็ตและกระบี่ ในระยะเริ่มแรก

ในการเผยแผ่ธรรมของพระอาจารย์อำพัน จิรฐุทโธและ พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตอนันต์ ท่านทั้งสองท่านช่วยกันอบรมสั่งสอนธรรม ญาติโยมในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงาและกระบี่ ซึ่งเป็นที่สนใจของพุทธบริษัททั้งหลายจนเป็นที่เอิกเกริก อันเป็นเหตุให้เกิดความไม่พอใจของบุคคลบางกลุ่ม จนเป็นเหตุแห่งความริ้วฉาน แบ่งเป็นกลุ่มเป็นก๊ก และท่านทั้งสองไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ อีกทั้งหมู่พวกก็ไม่มีดั่งนั้น พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตอนันต์ ท่านจึงเดินทางมาปรึกษากับพระผู้ใหญ่ที่จังหวัดสงขลา และได้ไปพักอยู่ที่วัดมัชฌิมาวาส ซึ่งเป็นวัดพระอารามหลวงฝ่ายธรรมยุตประจำจังหวัดสงขลา

บังเอิญท่านได้ทราบข่าวว่า มีพระกัมมัฏฐานมาพำนักอยู่ที่วัดควนมิตร อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งก็คือพระอาจารย์เทศก์ นั่นเอง สำหรับกิตติศัพท์ของพระอาจารย์เทศก์นั้น พระอาจารย์มหาปิ่นท่านได้เคยทราบถึงปฏิปทา และประวัติของหลวงปู่เทศก์มาก่อนแล้ว และท่านก็ศรัทธาในแนวปฏิปทาของพระอาจารย์เทศก์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงเกิดความปิติยินดี ยิ่งนัก

ท่านจึงรีบเดินทางไปกราบนมัสการพระอาจารย์เทศก์ทันที และได้กราบเรียนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งหมดให้พระอาจารย์เทศก์ฟัง อีกทั้งยังกราบเรียนถึงเจตน์จำนงของการมาในครั้งนี้ว่า ท่านต้องการพระผู้ใหญ่ที่จะไปเป็นหลักชัยในการประกาศศาสนาและเป็นที่พึ่งแก่พุทธบริษัทใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา และกระบี่

ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตอนันต์ ได้เล่าความเป็นมาทางภาคใต้ให้พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ฟังว่า

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

“กระผมได้เคยผจญภัยมาแล้ว ณ เมืองภูเก็ต พังงา สองแห่งนี้ ก็ได้รับกับความเดือดร้อนต่าง ๆ อย่างมากมาย ด้วยคณะพระธรรมยุติกนิกาย ไม่เคยมีเลยในครั้งนั้นจึงได้พาคณะพรรคพวกกลับมาเผชิญเหตุการณ์ร้าย ๆ นี้อีก

กระผมตั้งใจที่ท่านพระอาจารย์มาเป็นประธาน ในการเดินทางในครั้งนี้ แม้จะมีเหตุการณ์ที่ร้ายแรงน่ารังเกียจ อันผิดวิสัยของสมณะ ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในเพศเดียวกัน คอยกลั่นแกล้งทั้ง ๆ ที่นุ่งห่มสีเดียวกัน น่าละอาย

เมื่อท่านอาจารย์มาเป็นประธานในการเผยแพร่ธรรมะ กระผมก็มีความหวังดีต่อพระพุทธศาสนา ขอร่วมด้วย เพื่อเป็นการช่วยกันฟื้นฟูธรรมปฏิบัติในเขตสองจังหวัดนี้ เป็นการดียิ่ง”

ครั้งแรกพระอาจารย์เทศก์มิได้รับปาก เพียงแต่ท่านบอกว่าจะขอพิจารณาดูก่อน เพราะท่านได้นัดหมายกับหมู่คณะว่าจะไปจำพรรษาที่จังหวัดจันทบุรี แต่ด้วยความพากเพียรของหลวงปู่มหาปิ่น และความร่วมมือของพระผู้ใหญ่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ตลอดจนพระผู้ใหญ่ทางส่วนกลาง ที่ต่างพร้อมใจกันสนับสนุนให้พระอาจารย์เทศก์ได้ไปฉลองศรัทธาชาวภูเก็ต พังงา และกระบี่

ในที่สุดพระอาจารย์เทศก์ ท่านจึงตกลงใจ ที่จะไปฉลองศรัทธาของชาวใต้ทั้ง ๓ จังหวัด ด้วยท่านหวังใจว่าจักเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม การตัดสินใจครั้งนั้นพระอาจารย์เทศก์ก็ไม่ได้คาดว่าจะเป็นเช่นนี้มาก่อนเลย การที่ท่านลงมาทางใต้ ก็เพื่อจาริกศึกษาสิ่งต่าง ๆ ตามสำนักปฏิบัติธรรมทั้งหลายนั่นเอง

การที่จะเดินทางไปเผยแผ่ธรรมในจังหวัดนั้น เรียกว่าเป็นเรื่องที่ลำบากอยู่พอสมควร เนื่องด้วยความไม่คุ้นเคย และปัญหาความต่างทางศาสนา อีกทั้งยังมีแผลแห่งความร้ายฉานเดิมอยู่ด้วย ดังนั้นพระผู้ใหญ่ในฝ่ายการปกครอง ได้ให้คำแนะนำกับพระอาจารย์เทศก์ว่า ควรจะหาหมู่คณะที่มีบุคลิกและปฏิปทานิมนวล ใจเย็น น่าเลื่อมใส ลงมาเผยแผ่ด้วย

เหตุนี้เอง พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี จึงได้ชักชวน พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ให้ลงมาเผยแผ่ศาสนาธรรมในแถบจังหวัดภูเก็ต พังงาด้วย เพราะหลวงปู่เหรียญท่านเป็นผู้มีบุคลิกสงบเยือก เรียบร้อยและเปี่ยมด้วยเมตตา^{๒๓}

การที่คณะเผยแผ่ธรรมะโดยพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ได้เป็นผู้นำแห่งกองทัพธรรม และมีท่านพระมหาอาจารย์มหาปิ่น ชลิโต ได้เข้าช่วยเหลือเผยแผ่ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้เข้าสู่จิตใจประชาชนได้เป็นอันมาก

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๒ - ๑๘๕.

๒) ปัญหาการต่อต้านกีดกันจากพระสงฆ์และประชาชนบางส่วนในพื้นที่

ในการเข้าไปเผยแพร่ของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่นำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ในระยะแรก ๆ นั้น ได้เผชิญกับพระสงฆ์มหานิกายในท้องถิ่นและกลุ่มประชาชนบางส่วน ที่ไม่ต้องการให้พระธุดงค์กรรมฐาน และพระธรรมยุติกเข้าไปเผยแพร่ ตั้งหลักปักฐานในพื้นที่ แม้แต่พระคณะธรรมยุตในภาคใต้เองที่มีความเข้าใจผิดในพระธุดงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เดินทางลงไปเผยแผ่ยังภาคใต้ ดังที่พระอาจารย์เทศก์ เทศรังสี ได้เขียนลงในหนังสืออัตโนประวัติของท่านว่า

“เราเข้าไปอยู่ภูเก็ครั้งแรก นอกจากจะไม่มีความตื่นเต้น (ในการปฏิบัติ) อะไรแล้วยังไปผจญกับภัยแม่ต่อแม่แดนอีกด้วย คือ ยังเหลืออีกราว ๑๐ กว่าวัน จะเข้าพรรษา ได้มีคนพร้อมพระคณะหนึ่งเข้ารวมหัวกันกีดกันไม่ยอมให้เราอยู่ หัววิธีกีดกันต่าง ๆ ถึงกับเอาไฟเผาเสนาสนะบ้าง ใส่ยาเบื่อบ้าง เอาก้อนหินปาบ้าง ห้ามไม่ให้คนใส่บาตรให้อันบ้าง บางทีพวกเราออกบิณฑบาตเดินรีเข้ามาจะชนบ้าง

ผลที่สุด ญาติโยมที่เคารพนับถือพวกเราที่จัดเสนาสนะให้เราอยู่จำพรรษาจนได้ ในปีนี้ พระเถระที่ติดตามเราไปด้วยราว ๑๕ รูป รวมทั้งอยู่ก่อนแล้ว ๑๘ รูป แล้วย้ายย้ายกันออกกันอยู่ ๓ แห่งด้วยกัน คือ ตะกั่วทุ่ง ๑ แห่ง ห้ายเหมือง ๑ แห่ง และโคกกลอยที่เราอยู่อีก ๑ แห่งแห่งในพรรษานี้ นอกจากคลื่นบนผิวน้ำจะกระทบอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังมีคลื่นใต้น้ำมากระทบกระหน่ำอีกด้วย นั่นคือ คณะธรรมยุตด้วยกันนี่เอง เอะอะเออว่า พวกเราไม่มีธรรมวินัยเป็นเครื่องดำเนินปฏิบัติผิดนอกแบบแผน ตำรา ไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมในโบสถ์ ใครอยากเป็นพระอรหันต์ไปหาอาจารย์เทศก์โน้น (อาจเป็นการประชดลูกศิษย์ที่หนีมาหาเราก็ได้ เพราะพระทางปักษีได้ออกพรรษาแล้วหาผู้อยู่เฝ้าวัดยาก) หากจะเป็นความเห็นเช่นนั้นจริง ถ้าเป็นพระนวกะบวชใหม่ไร้การศึกษาพอควรแล้วน่าจะเห็นใจเพราะท่านมีแต่ภาคศึกษา ไม่ได้ปฏิบัติ ส่วนเราได้ศึกษามาแล้ว และได้ปฏิบัติตามมาเป็นอาจินตั้งแต่อุปสมบทพรรษาแรก

เรื่องที่เขาไม่ยอมให้เราอยู่จำพรรษายังไม่ยุติ ทราบว่าเรื่องได้ขึ้นไปถึงกรมการศาสนาในทำนองฟ้องว่า พวกเราเป็นพระจรจัดมาทำให้บ้านเมืองวุ่นวายแตกร้างสามัคคี แล้วมีคำสั่งมาให้บันทึกหนังสือสุทธิพวกเราเพื่อจะสอบสวนข้อเท็จจริง แต่ศึกษาธิการจังหวัดไม่กล้ามาด้วยตนเองได้ใช้ให้ศึกษาธิการอำเภอมาขอบันทึก เมื่อเราถามหาหนังสือคำสั่งไม่มี เราจึงไม่ให้บันทึกแล้วเราได้ชี้แจงระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ให้เขาทราบโดยถ้วนถี่ เมื่อเขากลับไปแล้วไม่ทราบว่าเขาทำอย่างไรรกันเราก็ไม่รู้ ทราบภายหลังว่า เจ้าคณะภาคมีหนังสือมาเทศนาให้เจ้าคณะจังหวัดและผู้ว่าการจังหวัดกัณฑ์เบ้อเร่อ เรื่องที่เล่มนี้เป็นเพียงเอกเทศของประสบการณ์ปีแรกที่เข้าไปอยู่ในเขตจังหวัดพังงา ถ้าจะเล่าทั้งหมดก็กลัวผู้อ่านจะเบื่อเรื่องขี้หมูราขี้หมาแห้ง คนเราเกิดมาในโลกนี้ไม่ว่าใครจะทำอะไร ไม่ว่าดีหรือชั่ว จะเป็นไปเพื่อความเสื่อมหรือความเจริญก็ตาม จำต้องมีอุปสรรคด้วยกันทั้งนั้น ที่จะสำเร็จตามเป้าหมายได้อยู่ที่ความรอบคอบอดทนหาเหตุผลมาแก้ไข ถ้าหาไม่แล้วก็จะไม่บรรลุได้เลย แล้วก็

เป็นกำลังใจในอันที่จะทำสิ่งนั้น ๆ ให้บรรลุผลรวดเร็วเข้าอีกด้วย โดยเฉพาะพระคณะธรรมยุตไม่ว่าจะ
ไปอยู่ ณ ที่ไหน ทำอะไรล้วนแต่มีอุปสรรคทั้งนั้น แล้วก็สำเร็จตามเป้าหมายโดยมาก เราเลยอยากจะ
นำเอานิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกกับลูกแกะมาสาธกไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า

เฮีย มึงทำไมมาท่อน้ำของกูให้ขุ่นเล่า”

ลูกแกะ “นาย ข้าไม่ได้ทำน้ำของนายให้ขุ่นดอก ข้าเดินอยู่ใต้น้ำต่างหาก”

สุนัขจิ้งจอก “เถอะน่าถึงเองไม่ได้ทำน้ำของข้าให้ขุ่น พ่อของเองก็ทำผิดไว้กับข้า
มาแล้วนี่หน่า”

ว่าแล้วก็ตะครุบเอาลูกแกะไปกินเป็นอาหาร เอว”

จนในที่สุดจากผลความสำเร็จจากความตั้งใจอันประกอบจากเจตนาที่บริสุทธิ์ที่ใน
เผยแพร่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน ทำให้พระภิกษุมหานิกายและประชาชน
เหล่านั้น ได้ให้การยอมรับของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ดังที่พระ
อาจารย์เทศก์ เทสรสสี ได้บันทึกในหนังสืออัตโนประวัติของท่านว่า

“ในช่วงระยะที่เราเข้ามาอยู่เกาะภูเก็ตนี้ เราพยายามสร้างแต่ความดีทั้งเพื่อ
ตนแลส่วนรวม ได้ติดต่อกับเจ้าคณะท้องถิ่นทุก ๆ องค์ และท่านเหล่านั้นก็ให้ความ
เอื้อเฟื้อแกพวกเราเป็นอย่างดี มีธุรกิจการงานอะไรเกิดขึ้นก็เคยได้ร่วมกัน
ปรึกษาหารือกันบ่อย ๆ และเข้าใจกันดี เข้า พรรษาเราได้พาคณะของเราไปถวาย
เครื่องสักการะแก่พระเถระทั่วทุก ๆ องค์ ทุก ๆ ปีไม่เคยขาด ไม่เหมือนที่พังงา แม้ที่
พังงาก็มีบางคนส่งข่าวบอกเราว่า เขาไม่พากันรังเกียจคณะของเราดอก เขาเกียด
เฉพาะพระมหาปิ่นองค์เดียวเท่านั้น เห็นจะเป็นเพราะพระมหาปิ่นเธอพูดโห่ฮากโปง
ปางโพงผางลิมตัว เมื่อมีคนขอเข้าก็ได้ คนแบบนั้นถือไม่ได้ดอก เข้าตาราภาษาอีกसान
ว่า ใครถือคนชนิดนั้นจะไม่มีช้อนชดน้ำแกง

ส่วนด้านญาติโยม พวกเราก็มุ่งส่ำห้ำพยายามอบรมสั่งสอนให้รู้จักขนบธรรมเนียม
ในทางพุทธศาสนา แล้วก็ทำเป็นตัวอย่างให้ดู ตลอดถึงสอนให้รักษาอุโบสถไม่ใช่แต่ใน
พรรษา นอกพรรษาก็ให้รักษาด้วย สนับสนุนพระที่ท่านสอน เป็นทุนไว้ก่อนแล้วให้มันคง
ยิ่ง ๆ ขึ้น ข้าพวกเรายังได้ฝึกอบรมภวาทาสมาธิทุก ๆ คีน จนทำให้เขาเหล่านั้นได้ผล
เป็นที่ประจักษ์แก่ตนเองตามกำลังศรัทธาของตน ๆ อีกด้วย”^{๒๔}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน.

จากบันทึกการเดินทางไปเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ภาคใต้ ของพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ท่านกล่าวถึงเหตุการณ์ที่มีผู้มาคัดค้าน การเผยแผ่พระศาสนาของคณะพระกรรมฐานสาย พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ไว้ว่า

“ที่สำนักสงฆ์กระโสม ในสมัยที่หลวงปู่เหรียญได้พำนักนั้น ท่านต้องเผชิญ กับอุปสรรคจากปรากฏการณ์ธรรมชาติเมื่อฝนตกหนัก และอุปสรรคจากการต่อต้าน ของผู้ที่คัดค้าน ในส่วนอุปสรรคจากคนเหล่านี้ ช่วงที่หลวงปู่พำนักนั้น ท่านได้ดำรงอยู่ในวิหารธรรมอันมีพรหมวิหาร ๔ เป็นที่ตั้ง คือ เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา จน การคัดค้านนั้นจืดจางลง

เมื่อมีผู้คัดค้านก็มีผู้สนับสนุน คือการคัดค้านจากคนบางกลุ่มกลับส่งผลดี จนมีผู้มาสังเกตการณ์เข้ามาศึกษา แต่พอได้เห็นก็เกิดศรัทธา ในสมัยที่หลวงปู่เหรียญ อยู่ที่กระโสมนั้น ญาติโยมที่ไปฟังธรรมมากพอสมควร ในบางวันโดยเฉพาะวันพระ มี ญาติโยมมาฟังธรรมเกือบร้อยเลยทีเดียว นี่คือผลที่ว่า ธรรมะย่อมชนะอธรรม ที่เป็น เช่นนั้นก็น่าจะมาจากบุคลิกอันเยือกเย็น กอปรกับความเมตตาของหลวงปู่เหรียญที่ น่าจะมีส่วนให้อะไร ๆ ดีขึ้น”^{๒๕}

จากการที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ต้องเผชิญกับปัญหาการได้รับการต่อต้าน กีดกันจากพระภิกษุฝ่ายมหานิกายและประชาชนบางส่วนในพื้นที่ และต่อมาได้รับการ ยอมรับจากท่านเหล่านั้น และอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ปกติสุขในภายหลัง แสดงให้เห็นว่าท่านต้องใช้ ชันติความอดทนอดกลั้น และความพากเพียรฝ่าฟันปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ในการเผยแผ่พระศาสนาใน ภาคใต้เป็นอย่างสูง จนเกิดประโยชน์ต่อพุทธบริษัทวงศ์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ใน ภาคใต้เวลาต่อมา

๓) ปัญหาด้านการก่อสร้างเสนาสนะ สำนักกรรมฐาน การก่อสร้างและจัดตั้งวัด

ในการบุกเบิกก่อสร้างเสนาสนะ สำนักกรรมฐาน การก่อสร้างและจัดตั้งวัดของ คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตได้นั้น ต้องประสบกับปัญหาอุปสรรคมากมาย ตั้งแต่ ได้รับการขัดขวางกีดกันจากพระภิกษุมหานิกายและประชาชนบางส่วนในพื้นที่ ที่ไม่ต้องการให้พระ กรรมฐาน และพระธรรมยุตมาตั้งวัดในพื้นที่ของตน ปัญหาขาดแคลนทุนทรัพย์ในการขอซื้อที่ดิน ที่มีโฉนดเพื่อสร้างวัด ปัญหาพื้นที่สำนักและสถานที่ขออนุญาตสร้างวัดอยู่ในเขตป่าสงวน ทำให้ไม่ สามารถตั้งขึ้นเป็นวัดได้โดยสมบูรณ์ เป็นต้น

^{๒๕} คณะศิษยานุศิษย์, หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ, อ่างแล้ว, หน้า ๕๒.

แต่ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสิ ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุตภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในการสำรวจเมื่อปี ๒๕๕๐ มีประมาณ ๔๔ แห่ง^{๒๖} จึงถือเป็นความสำเร็จอันเนื่องมาจากความมานะพยายามของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต นับตั้งแต่รุ่นแรก ๆ จนถึงปัจจุบัน

๔) ปัญหาด้านภูมิอากาศและสุขภาพ

ภาคใต้ของประเทศไทยได้รับมรสุมจากลมตะวันตกเฉียงใต้และลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้โดยเฉลี่ยมีเพียง ๒ ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน มีฝนตกชุก ทำให้มีอากาศชื้น ต่างจากภาคอีสานคือมี ๓ ฤดู ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว มีอากาศแห้ง ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหากับคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในด้านสุขภาพ และการออกธุดงค์สู่รุกขมูล อันเนื่องมาจาก ภาคใต้ตะวันตก ฝั่งทะเลอันดามัน ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี ดังที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสิ ได้เขียนไว้ในหนังสืออัตโนประวัติของท่านว่า

“เราเข้ามาอยู่เกาะภูเก็ต ๒ - ๓ ปี แรกก็ติดอกสุขภาพก็พอเป็นไป แต่ปีต่อ ๆ มาโรคของเราไม่ค่อยอยู่กับอากาศเสียเลย มันเป็นธรรมดาโรคนี้แหละของเรานะ อยู่ไหนสุขภาพจะดีปกติไม่เกิน ๓ ปี ต่อนั้นไปแล้วจะเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปเลย แล้วในใจของเราก็ไม่ได้ตั้งใจจะอยู่ ณ ที่นั่นตลอดไป เราเคยได้บอกเรื่องนี้ไว้กับหมู่เพื่อนและญาติโยมไว้แต่ปีมาอยู่ที่แรกแล้ว แต่เราก็อยู่มาได้นานถึง ๑๕ ปี เพราะการขอร้องของพระผู้ใหญ่และญาติโยมแท้ ๆ”^{๒๗}

ส่วนปัญหาด้านภูมิอากาศที่ส่งผลต่อการธุดงค์ออกรุกขมูลของคณะพระกรรมฐาน ดังที่พระอาจารย์วัน อุตตโม ได้กล่าวไว้ว่า

^{๒๖} พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตฺตฺโน), คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้, อ้างแล้ว, หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

^{๒๗} สำนักราชเลขาธิการ, อัตโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรสิ) ประวัติวัดอรัญญาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองชนมายุครบ ๗ รอบ พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรสิ), อ้างแล้ว, หน้า ๕๐.

“พูดถึงความดำรงมั่นของศาสนา ก็คือผู้สืบทอด โดยเฉพาะนักบวช ถ้าขาดผู้บวชแล้ว ก็ทำให้ขาดบริษัทยภายใน เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแพร่พระศาสนา และอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ภูมิอากาศทางภาคใต้ ฤดูกาลไม่อำนวยในการออกรุกขมูล เพราะฝนตกบ่อย ขัดข้องในการที่พระจะออกไปวิเวก ไม่เหมือนทางภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคเหนือ ซึ่งฤดูกาลต่าง ๆ แนนอน พระอาจารย์วัน ดำริถึงเหตุ ๒ ประการ ดังกล่าวแล้วจึงอำลาอุบาสิกอุบาสิกาชาวภูเก็ท - พังงาที่อุปถัมภ์บำรุงเดินทางกลับมาตุภูมิ”

แม้ว่าภูมิอากาศในภาคใต้ ที่มีฝนตกชุ่มชื้นตลอดทั้งปี ทำให้มีสภาพธรรมชาติ ป่าไม้ที่เขียวชอุ่ม พุทธศาสนิกชน ใจบุญสุนทาน อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ แก่คณะพระกรรมฐานเป็นอย่างดี แต่เนื่องด้วยความแตกต่างด้านภูมิอากาศระหว่างภาคใต้และภาคอีสาน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เป็นคนภาคอีสานมาเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ต้องเดินทางกลับสู่มาตุภูมิ

๕) ปัญหาด้านการอยู่ไกลบ้านเกิดเมืองนอนและญาติพี่น้อง

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางไปเผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้นั้น ส่วนใหญ่พื้นเพเดิม เป็นชาวภาคอีสาน เกิด เติบโต และออกบวชในภาคอีสาน ต่อมาได้มีโอกาสศึกษาปฏิบัติธรรมกับพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และได้เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ในเวลาต่อมา ดังนั้น เมื่อได้เผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้อยู่ระยะหนึ่ง ก็ทวนระลึกถึงภาคอีสานซึ่งเป็นถิ่นกำเนิด ครูบาอาจารย์ เพื่อนสหธรรมิก และญาติพี่น้องทางภาคอีสาน จึงมีโอกาสได้กลับไปเยี่ยมเยียนและเดินทางกลับมาจำพรรษาในภาคอีสาน ทำให้คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เมื่อได้เข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้แล้วไม่ได้อยู่ในพื้นที่ภาคใต้โดยถาวร หรือบางท่านอาจมีเหตุเนื่องจากญาติพี่น้องเจ็บไข้ไม่สบายจึงต้องกลับมาดูแลรักษา ดังกรณีของพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ เมื่อครั้งที่ท่านได้รับหลวงพ่อดา ปากาโร บิดาของท่านมาอยู่ด้วยกันที่วัดประชาสันติ จังหวัดพังงาแล้ว ท่านได้ดูแลอุปฐาก ปรนนิบัติพิทักษ์หลวงพ่อดาของท่านเป็นอย่างดี ต่อมาหลวงพ่อดาท่านมีอาการตาฝ้าฟาง พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภก็จะเป็นผู้ดูแลอาหารบิณฑบาตให้บิดาของท่าน โดยไม่ยอมให้ใครทำแทนเลย ถึงปี พ.ศ.๒๕๐๐ หลวงพ่อดาเกิดอาพาธทางตา คือตาฝ้าฟาง มองไม่ค่อยจะเห็น ท่านเกิดความปริวิตกว่า ถ้าอยู่ที่พังงา หากตาบอดจะไม่ได้เห็นลูก ๆ หลาน ๆ ที่บ้านหม้อ ศรีเชียงใหม่เป็นแน่ จึงได้รับเฝ้าให้พระอาจารย์เหรียญ พากลับจังหวัดหนองคาย แม้พระอาจารย์เหรียญจะทัดทานด้วยประการต่าง ๆ แต่หลวงพ่อดาก็ยืนยันที่จะกลับ เมื่อหลวงพ่อดาท่านอ่อนวอนอยู่หลายครั้ง พระอาจารย์เหรียญก็อดสงสารท่านไม่ได้ จึงพาท่านมาเยี่ยมบ้าน ก่อนหน้าที่จะถึงอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย พระอาจารย์เหรียญท่านได้พาหลวงพ่อดาแวะที่จังหวัด

อุดรธานีเพื่อทำการลอกนัยน์ตาที่โรงพยาบาลในตัวจังหวัด จนดวงตาของท่านพอมองเห็นอะไรได้แล้ว ก็พากลับมาพักอยู่ที่สำนักสงฆ์บ้านหม้อเหนือ ซึ่งเป็นบ้านเกิด^{๒๘}

แม้ว่าพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จะมีความมุ่งมั่นตั้งใจการการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวทางและปฏิปทาของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้แล้ว แต่ท่านเหล่านั้นก็ได้เดินทางกลับสู่มาตุภูมิ ภาคอีสาน อันเป็นถิ่นกำเนิดของท่านในเวลาต่อมา

๖) ปัญหาด้านการขาดกุลบุตรเข้าอุปสมบท สืบทอดด้านการเผยแผ่พระศาสนา

ปัญหาประการหนึ่งของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในการเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ คือขาดแคลนกุลบุตรที่เข้ามาบวชอยู่สืบทอดพระสงฆ์วงกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เนื่องจากพื้นที่ภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร ทำการประมง ค้าขาย ฯลฯ ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยส่วนใหญ่ไม่อดอยากขาดแคลนเหมือนภาคอีสาน จึงไม่ค่อยเห็นความทุกข์ยากลำบากของชีวิต เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา กุลบุตรโดยส่วนใหญ่บวชไม่นาน ดังปรากฏในหนังสือการเผยแผ่ศาสนธรรม ของพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ในภาคใต้ว่า

“ผลอันเกิดจากการที่กองทัพธรรมกรรมฐานลงปักชำได้ เพื่อเผยแผ่พระสังฆธรรมนั้น คือความประจักษ์ซึ่งธรรมและความเข้าใจเกี่ยวกับการบำเพ็ญภาวนา อีกทั้งศรัทธาที่หลังไหลเข้ามาสู่คณะพระกรรมฐานชุดนี้ ถึงแม้พืชผลที่จะเกิดมาเป็นภิกษุ ศากยบุตรนั้น อาจจะเรียกได้ว่าเกือบจะเป็นหมัน คือกุลบุตรในแถบนั้นจะมาบวชกันน้อยมาก แม้บวชแล้วที่จะสืบพระศาสนา เอาชีวิตฝากไว้กับเพศอันอุดมนั้น ก็จะดูน้อยนิด แต่ถึงจะเป็นอย่างนั้น หลวงปู่เหรียญเองท่านก็ยังได้ศาสททายาทขึ้น มาเมื่อครั้งที่หลวงปู่อยู่บำเพ็ญสมณกิจในภาคใต้ อันพอจะสืบทราบได้บ้างคือ พระอาจารย์เนตร จิรปุณโณ เจ้าอาวาสวัดแหลมสัก อำเภออ่าวลึก จังหวัดกระบี่ และพระอาจารย์เชื่อน ปกสุสโร เจ้าอาวาสวัดประชาสันติ องค์กรปัจจุบัน

สำหรับพระอาจารย์เชื่อน ขณะนั้นท่านเป็นเด็กวัดคอยอุปฐากหลวงปู่เหรียญ ส่วนองค์ที่ล่วงลับไปแล้ว ก็มีหลวงพ่อวิชาญ ขนตถาโน วัดนิโรธรังสี ที่อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา แต่ก็อาจจะเป็นไปได้ที่ยังมีรูปอื่นอีกด้วย”^{๒๙}

และปรากฏในบันทึกประวัติของพระอาจารย์วัน อุตตโม เรื่องกุลบุตรที่จะเข้ามาบวชสืบทอดพระศาสนาวงศ์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ไว้ว่า

^{๒๘} คณะศิษยานุศิษย์, หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ, อ้างแล้ว, หน้า ๕๒.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน.

“พระอาจารย์วัน คิดทบทวนถึงผลได้ผลเสีย ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ที่ ภูเก็ท - พังงา เป็นเวลา ๕ พรรษา คิดเห็นว่าพุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้ที่มีศรัทธา ให้ทานการบริจาคดี อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรดี แต่มีผู้ออกบวชน้อยมาก ถึงออกบวชก็อยู่ได้ไม่นาน เพราะติดข้องอยู่ในทรัพย์สมบัติ เนื่องจากสองจังหวัดดังกล่าวมี ฐานะทางเศรษฐกิจดี การนิยมบวชจึงมีน้อย ชาตศาสนทายาทผู้สืบทอด โดยเฉพาะ บุคคลในท้องถิ่น

พูดถึงความดำรงมั่นของศาสนา ก็คือผู้สืบทอด โดยเฉพาะนักบวช ถ้าขาดผู้บวชแล้ว ก็ทำให้ขาดบริษัทภายใน เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแผ่พระศาสนา และอีกเรื่องหนึ่งก็คือ ภูมิอากาศทางภาคใต้ ฤดูกาลไม่อำนวยในการออกรุกขมูล เพราะฝนตกบ่อย ชัดข้องในการที่พระจะออกไปวิเวก ไม่เหมือนทางภาคอีสาน หรือภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคเหนือ ซึ่งฤดูกาลต่าง ๆ แนนอน พระอาจารย์วัน ดำริถึง เหตุ ๒ ประการ ดังกล่าวแล้วจึงอำลาอุบาสกอุบาสิกาชาวภูเก็ท - พังงาที่อุปถัมภ์บำรุง เดินทางกลับมาตุภูมิ”

การที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เข้ามาเผยแผ่พระศาสนาใน ภาคใต้ได้ตัดตัดสินใจเดินทางกลับสู่ภาคอีสาน เหตุผลหนึ่งเพราะพิจารณาเห็นว่าขาดผู้ที่เข้ามาบวชเป็น ศาสนทายาทต่อไปในอนาคต เพราะเพราะติดข้องอยู่ในทรัพย์สมบัติ เนื่องจากสองจังหวัดดังกล่าวมี ฐานะทางเศรษฐกิจดี การนิยมบวชจึงมีน้อย ชาตศาสนทายาทผู้สืบทอดพระศาสนา โดยเฉพาะบุคคล ในท้องถิ่นแตกต่างจากภาคอีสานที่พื้นที่แห้งแล้ง ทุรกันดาน การเป็นอยู่ฝืดเคือง ฤกษ์บุญมีความเห็น ทุกข์ได้ง่ายจึงตัดสินใจออกบวช และเป็นกำลังสำคัญในการสืบต่อพระศาสนา

๗) ปัญหาด้านพุทธศาสนิกชนในภาคใต้ มีผู้สนใจการปฏิบัติธรรมมีจำนวนน้อย ด้วยเหตุที่ประชาชนชาวปักษ์ใต้มีฐานะทางเศรษฐกิจดี อันเนื่องมาจากดินฟ้า อากาศอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตทางการเกษตรขายได้ตลอดปี การประมง การค้าขายคล่องตัว เป็นผลให้ พุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้ที่มีศรัทธา ให้ทานการบริจาคดี อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรดี แต่ มีผู้สนใจเข้ามาศึกษาปฏิบัติธรรม ปรารถนาเพื่อความพ้นทุกข์ หลุดพ้นจากสังสารวัฏกันน้อย เนื่องมา จากชีวิตสะดวกสบาย ความทุกข์ในกายใจมีน้อย แตกต่างจากประชาชนทางภาคอีสานซึ่งเห็นทุกข์ มาตั้งแต่ยังเยาว์วัย อันเนื่องมาจากต้องช่วยบิดามารดาทำไร่ทำนา การเกษตรกรรมไม่ได้ค่อยได้ผลดี พื้นดินแตกระแหงฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล ประชาชนจึงเห็นความทุกข์ในชีวิตมากกว่าประชาชน ในพื้นที่ภาคใต้ จึงนิยมเข้าวัดเพื่อฟังธรรม ถือนิสสัยอุโบสถและปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจัง เพราะ ความปรารถนาที่จะพ้นจากความทุกข์ยากในชีวิต

พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ที่ถือศีล และปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจัง มีอยู่เป็นจำนวนน้อย โดยส่วนใหญ่ชอบพระสงฆ์ที่มีความขลัง มีอภิญญา บอกไข່ห่วยได้ ชอบสะสมเครื่องรางของขลัง วัตถุมงคล และเล่าเรียนคาถาอาคม เพื่อเสริมความเข้มแข็ง หนักเหนียว อยู่ยงคงกระพัน เสริมอึดตายตัวตนของตนให้ขลังกว่าผู้อื่น จึงมักจะเห็นพระสงฆ์และสำนักที่ศึกษาเล่าเรียนคาถาอาคม และผลิตปลุกเสกวัตถุมงคลต่าง ๆ เพื่อให้เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ประชาชนโดยทั่วในภาคใต้

เนื่องจากผู้ที่สนใจปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจัง ตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในภาคใต้มีอยู่เป็นจำนวนน้อย จึงเป็นสาเหตุหนึ่งให้ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เดินทางมาเผยแผ่ในภาคใต้ ตัดสินใจเดินทางกลับสู่ภาคอีสานในเวลาต่อมา

๔.๒.๑.๕ การเดินทางกลับอีสาน ของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

การเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาภาคอีสาน ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ แต่ละท่านมีเหตุผลส่วนตัวที่แตกต่างกันและได้เดินทางกลับสู่ภาคอีสานไม่พร้อมกันตามวาระและโอกาสที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างดังนี้

มูลเหตุของการเดินทางกลับภาคอีสานของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี มีสาเหตุมาจากการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - และกระบี่ ซึ่งต้องมีภาระหน้าที่ในการแลครองดูแลคณะสงฆ์อันจะเป็นอุปสรรคขัดขวางการเจริญภาวนาของท่าน การแต่งตั้งสมณศักดิ์แก่ท่านซึ่งในหมู่พระกรรมฐานนี้ท่านไม่ย่อากให้มี และเหตุผลด้านสุขภาพของท่านเกี่ยวกับสภาพอากาศทางภาคใต้ที่มีอากาศชื้น ความกดอากาศสูง แตกต่างจากภาคอีสานที่มีอากาศแห้ง ความกดอากาศต่ำ จึงได้ตัดสินใจลาพุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ กลับไปบำเพ็ญภาวนาที่ภาคอีสานดังเดิม ดังปรากฏในอัตโนประวัติของท่านไว้ว่า

“ความวิตกของเรากลายมาเป็นความจริงขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมาแล้วข้างต้น มันเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ตลอดถึงสาธุชนทั้งหลายพากันมาสนใจในคณะของพวกเราเป็นอันมาก แต่ส่วนตัวของเราแล้ว ไม่มีความรู้สึกอะไรเลย เพราะเราบวชในพระพุทธศาสนา ก็ต้องทำหน้าที่ของผู้เห็นพระคุณของพุทธศาสนา เพื่อเป็นการกตเวทิตาคุณ ส่วนเหตุอุปสรรคต่าง ๆ ก็เคยได้พบผ่านมากบ้างน้อยบ้างเป็นธรรมดา ต่อเมื่อมีคนจะแนะนำถึงเรื่องเหตุการณ์ทำที่ตื่นเต้น เราจึงมีความรู้สึกนึกคิดบ้างนิด ๆ โดยเฉพาะพระผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ ท่านพากันสนใจเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้ดังต่อไปนี้คือ

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ เจ้าคณะภาค (ธรรมยุต) ได้อาราธนาให้พระอาจารย์สิงห์ ขนยาคโม ไปอบรมกรรมฐานแก่พุทธบริษัทชาวเมืองเพชรบุรี

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๔๙๕ ขอสมณศักดิ์พระครูญาณวิศิษฏ์ให้พระอาจารย์สิงห์ พร้อมกับนี้ก็ได้ออกร่างอีกองค์ แต่เรานั้นได้ตกไปเพราะเรายังไม่มีสำนักเป็นที่อยู่ ถูกต้องพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๖ แต่งตั้งให้เราเป็นอุปชฌาย์ พร้อมกันนี้ก็แต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอ (ธรรมยุต) ภูเก็ต - พังงา - กระบี่

เมื่อวันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ให้รักษาการแทน ในตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด (ธรรมยุต) ในจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ อีกตำแหน่งหนึ่งด้วย พร้อมกันนี้ก็ให้เป็นผู้อำนวยการศึกษาธรรมในสามจังหวัดนั้นด้วย

เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ ตั้งให้เป็นเจ้าคณะจังหวัดในสามจังหวัดนั้น

เมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๘ ได้ขอลาออกจากเจ้าคณะทั้งสองตำแหน่ง เป็นกิตติมศักดิ์สมณศักดิ์

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระครูนิโรธรังสี

เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะสามัญญ ฝ่ายวิปัสสนา ที่พระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ พร้อมกับพระอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม และ พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร

ต่อจากนั้นมาคณะคณาจารย์ฝ่ายกรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์สายของพระอาจารย์มัน ก็มีผู้ได้รับสมณศักดิ์เรื่อย ๆ มาหลายรูป เรื่องสมณศักดิ์ของพระคณะกรรมฐานนี้เราไม่อยากจะให้มี เพราะมันไม่สมดุลงัน โดยเฉพาะคณะลูกศิษย์ของท่านอาจารย์มัน ภูริทัตเถระ เราเคยได้มีหนังสือส่วนตัวคัดค้านพระผู้ใหญ่แล้ว และต่อหน้าท่านเราก็เคยคัดค้านโดยอ้างสิ่งที่ควรแลไม่ควร อุปมาเหมือนเอาเครื่องเพชรไปแขวนไว้ที่คอของลิง มันจะมีความรู้สักอะไร แต่นี่ก็เป็นความเห็นส่วนตัวของเราอีก แต่มันไม่แน่วเหมือนกันลิงบางตัวเมื่อถูกแต่งด้วยเครื่องเพชรเข้า มันอาจเข้าใจว่าตัวเป็นมนุษย์ไปก็ได้ แต่ผลที่สุดท่านก็ขอร้องเพื่อประโยชน์แก่การบริหารคณะสงฆ์ส่วนรวมจนได้

เราเกิดมาในโลกอันกว้างใหญ่ไพศาลนี้ ย่อมมีสิทธิเสรีอยู่ได้โดยชอบ แต่ทุก ๆ คนจะมีอยู่ในเพศภูมิและฐานะมีเงินโต ๆ ก็ตาม โลกธรรมก็ย่อมครอบงำถึงด้วยกันทั้งนั้น เว้นแต่เราจะรับเอาโลกธรรมนั้นมาไว้เป็นเจ้าแห่งหัวใจของเราหรือไม่เท่านั้นเอง เราใช้โลกธรรมให้เป็นประโยชน์ก็ตีเหมือนกัน

เมื่อก่อนหมู่เพื่อนและใคร ๆ เห็นเราแล้ว ดูเหมือนเราหลงตาคนป่าคนหนึ่งอย่างนั้นแหละ แต่เราก็ชอบใจเป็นหลงตาคนป่านั้นด้วย แต่พอเราได้ตำแหน่งและได้รับสมณศักดิ์แล้ว มาเดี๋ยวนี้ใคร ๆ เห็นเข้าแล้วเรียกออกชื่อทักทายเชื้อเชิญในที่ทุกสถาน แม้เราต้องการจะติดต่อกันอะไรก็คล่อง ตัว ฉะนั้นสมณศักดิ์จึงเพิ่มภาระและเกียรติแก่เรามากขึ้น เราจึงไม่เห็นสมควรแก่พระผู้ต้องการความสงบอยู่ป่าเลย

เราเข้ามาอยู่เกาะภูเก็ต ๒ - ๓ ปี แรกก็ติดอกสุภาพก็พอเป็นไป แต่ปีต่อ ๆ มาโรคของเราไม่ค่อยถูกกับอากาศเสียเลย มันเป็นธรรมดาโรคนี้ที่เกี่ยวของเรา อยู่ไหน สุขภาพจะดีปกติไม่เกิน ๓ ปี ต่อขึ้นไปแล้วจะเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นไปเลย แล้วในใจของเราก็ได้ตั้งใจจะอยู่ ณ ที่นั่นตลอดไป เราเคยได้บอกเรื่องนี้ไว้กับหมู่เพื่อนและญาติโยมไว้แต่ปีมาอยู่ที่แรกแล้ว แต่เราก็อายุมาได้ยาวนานถึง ๑๕ ปี เพราะการขอร้องของพระผู้ใหญ่ และญาติโยมแท้ ๆ

มาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ เราได้ขออำลาชาวภูเก็ต - พังงา - กระบี่ ด้วยความสงสารในน้ำตาอันนองหน้าของเขาเหล่านั้น พร้อมด้วยสำนักต่าง ๆ ที่พวกเราได้ทุ่มเทกำลังกายกำลังใจได้ใช้พัสดุและทรัพย์ของชาวปักษ์ใต้ ก่อสร้างให้เป็นถาวรวัตถุทั้งปวง มอบให้เป็นมรดกแก่ชาวปักษ์ใต้ทั้งหมด พร้อมด้วยตำแหน่งอันมีเกียรติของเราด้วย พวกเราจึงขอให้ชาวปักษ์ใต้ที่อุปถัมภ์ค้ำจุนพวกเราทุก ๆ คน จงประสบแต่ความสุขความเจริญบุญญาธิการ ด้วย ยศ ลาภ อายุ วรรณะ สุขะ สมบูรณ์ทุก ๆ คนเถิด อนึ่งวัดและสำนักต่าง ๆ ขอจงเจริญถาวรเจริญรุ่งเรืองเพื่อประโยชน์แก่คนส่วนรวมเถิด”^{๓๐}

เรื่องราวการเดินทางกลับภาคอีสาน ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้คือ พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ นั้น ปรากฏในหนังสือประวัติของท่านว่า

“เมื่อพระอาจารย์เหรียญได้พำนักอยู่ที่สำนักสงฆ์บ้านหม้อเหนือมาสักกระยะหนึ่ง ท่านได้หวนคำนึงถึงภาระหน้าที่ที่ค้างค้างอยู่ที่จังหวัดพังงา อีกทั้งยังไม่ได้ลาออกจากเจ้าอาวาสวัดประชาสันติ อีกประการหนึ่งก็ยังไม่ได้ออกลาญาติโยมทางนั้นด้วย และพระประธานที่ญาติโยมสร้างไว้ก็ยังไม่ได้ทำการฉลองสมโภชน์แต่ประการใด ท่านจึงดำริที่จะเดินทางกลับไป พระอาจารย์เหรียญจึงบอกหลวงพ่อบอกท่านว่าจะลงไปจำพรรษาที่จังหวัดพังงา แต่ในครั้งนั้น หลวงพ่อผ้ามายอมให้พระอาจารย์เหรียญลงไปจำพรรษาที่จังหวัดพังงา และได้ยื่นคำขาดว่า “ถ้าคุณเห็นคนอื่นดีกว่าพ่อของตาก็ไป” พระอาจารย์เหรียญก็ทำตามทีหลวงพ่อบอกท่านประสงค์ แต่การที่ไม่ได้เดินทางลงไปจำพรรษาในจังหวัดพังงาในพรรษานั้น นั้นมิได้หมายความว่าท่านเห็นหลวงพ่อบอกท่านดีกว่าญาติโยมทางใต้ก็หาไม่ แต่เหตุผลคือ พระอาจารย์เหรียญท่านต้องการที่จะอยู่

^{๓๐}<www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-thes/lp-thes_hist_06.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๘ มีนาคม ๒๕๕๘)

ทดแทนบุญคุณบุญการีของท่านซึ่งสุขภาพก็ไม่ค่อยสู้จะดีนัก ตาก็มองไม่ค่อยจะเห็น และอยู่จำพรรษาที่วัดป่าพระสถิตย์ อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคายในปีนั้น

เมื่อออกพรรษาแล้วพระอาจารย์เหรียญ ได้พาหลวงพ่อกลับมาพำนักที่วัดล่างริมโขงอีกครั้ง ในครั้งนี้ญาติ ๆ ของหลวงปู่ได้รื้อโรงครัวที่บ้านของท่านมาปลูกเป็นกุฏิให้หลวงพ่อกับอยู่ พอเป็นเสนาสนะที่จะดูถาวรขึ้น หลังจากนั้นพระอาจารย์เหรียญจึงมาพิจารณาว่า มันเป็นเวลาสมควรแล้วที่ท่านต้องกลับไปสะสางหน้าที่การงานที่ท่านทิ้งมาจากพังงา ท่านจึงนำหลวงพ่อกับไปฝากไว้กับหลวงปู่บุญหนักที่สำนักสงฆ์บ้านหม้อเหนือให้ช่วยดูแล เมื่อท่านเสร็จกิจทางปิกซีได้แล้วจะกลับมา

พระอาจารย์เหรียญได้เดินทางจากจังหวัดหนองคาย มาถึงจังหวัดพังงาในช่วงก่อนเข้า พรรษาไม่นานนัก เมื่อท่านกลับมาวัดประชาสันติแล้ว ท่านพยายามสะสางกิจการต่าง ๆ ที่ยังคงค้างให้เสร็จสิ้น ไม่ว่าจะเป็นเสนาสนะ การอบรมสั่งสอนญาติโยม ท่านก็ปฏิบัติเต็มที่เต็มกำลังความสามารถ ท่านได้กลับมาจำพรรษาที่วัดประชาสันติอีกครั้ง พรรชานั้นเป็นพรรษาที่ ๒๖ ของท่าน และก็เป็นพรรษาสุดท้ายที่ท่านได้อยู่บำเพ็ญสมณธรรมในแถบจังหวัดทางภาคใต้

ครั้งออกพรรษาแล้ว ท่านจึงให้มีการจัดงานสมโภชพระประธานที่วัดประชาสันติขึ้น หลังจากเสร็จจากงานวัดประชาสันติแล้ว ญาติโยมชาวบ้านหม้อ ได้มีจดหมายแจ้งให้ท่านทราบว่า หลวงพ่อกับเจ็บตามาก ญาติ ๆ ได้พาไปที่โรงพยาบาลในจังหวัดหนองคายเพื่อทำการลอกตาอีกครั้ง แต่ก็ไม่ทราบว่าสาเหตุใด ดวงตาของหลวงพ่อกับเกิดอักเสบมาก จนกระทั่งบอดทั้งสองข้าง พระอาจารย์เหรียญจึงมอบหมายให้พระครูญาณานุโยค (กัน ธนสารโ) ดูแลวัดประชาสันติแทน แต่ก่อนที่พระอาจารย์เหรียญจะลาออกจากตำแหน่งเจ้าอาวาสนั้น ท่านได้ทำหนังสือขออนุญาตจัดตั้งวัดมาয়งกรมการศาสนา เพื่อให้วัดประชาสันตินี้เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง

การที่พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ได้ลาออกจากการเป็นเจ้าอาวาสวัดประชาสันติ จังหวัดพังงาเพื่อกลับมาอยู่ที่จังหวัดหนองคายนั้น ยังความอาลัยอาวรณ์ให้กับชาวบ้านในจังหวัดพังงาเป็นอย่างยิ่ง ถึงขนาดว่าญาติโยมได้เดินทางตามมาส่งพระอาจารย์เหรียญถึงสถานีรถไฟจังหวัดนครศรีธรรมราช

แม้ว่าพระอาจารย์เหรียญ จะได้ลาออกจากการเป็นเจ้าอาวาสวัดประชาสันติ และมีได้กลับไปจำพรรษาในแถบจังหวัดทางภาคใต้อีกเลย แต่ท่านก็ไม่ได้ทอดทิ้ง ท่านยังหาโอกาสไปแวะเวียนเยี่ยมเยียนอยู่เนือง ๆ หรือแม้แต่พ่อแม่ครูบาอาจารย์ท่านอื่น ๆ

ที่ได้เดินทางไปเผยแพร่สมณธรรมร่วมยุคร่วมสมัยกับพระอาจารย์เหรียญ ท่านเหล่านั้นก็
มิได้ทอดทิ้งพี่น้องชาวปักษ์ใต้เลย^{๓๑}

และตัวอย่างของพระอาจารย์หล้า เขมปตโต หนึ่งในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น
ภริทตโตที่เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ท่านกล่าวในบันทึกประวัติของท่านไว้ว่า

“การที่ข้าพเจ้าไปเที่ยวต่างจังหวัดนับแต่อดีตที่ล่วงมา ได้นึกในใจเป็นพิเศษว่า
ถ้าหากมีชีวิตร่วมขวัญยืน มีอายุพอ ๗๐, ๘๐ แล้ว ส่วนเสนาสนะภายนอกจะเก็บตัว
ตายในยามแก่ชราที่ไหนหนอ ได้สำเนียงสถานที่ไว้อยู่เสมอ ๆ ไม่ได้ไปเที่ยวดูบ้านดู
เมืองดูภูมิประเทศภายนอกเฉย ๆ แต่เพื่อพันทุกข์ในสงสารอันนั้นขาดตัวอยู่แล้ว
เจตนาอันนี้มีได้ขบถคิน และได้บังคับ เพราะมีเจตนา(ตั้งแต่)ต้นมือ(เมื่อ)ก่อนออก
อุปสมบทแล้ว มิได้หนักใจในเจตนา และเวลาที่อยู่ในปักษ์ใต้ ได้สำเนียงกว่า ถ้าเราอยู่
ต่อไปอีกให้ถึง ๔ ปีก็คงไม่ไหว เพราะสถานที่ไม่อำนวยดังกล่าวแล้ว”

จากบันทึกจากหนังสือ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระอุดมสังวรวิสุทธินิเถร (วัน
อุตตโม) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม จังหวัดสกลนคร วันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๔ ตอนหนึ่งกล่าวถึงเหตุ
การณ์ในการเดินทางไปเผยแพร่พระศาสนาในภาคใต้ และเหตุผลในการเดินทางกลับมาจำพรรษาใน
ภาคอีสาน ไว้ว่า

“พ.ศ. ๒๔๙๕ ท่านกลับมาจำพรรษาที่วัดป่าคามวาสี ซึ่งเป็นมาตุภูมิ ใน
ระหว่างนั้นพระอาจารย์เทศก์หรือในปัจจุบันคือ พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ และ
หมู่คณะหลายรูปลงไปจำพรรษาที่ภาคใต้ พระอาจารย์วัน จึงติดตามลงไปด้วย เพราะมี
ความเคารพเลื่อมใสในพระอาจารย์เทศก์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว โดยได้จำพรรษาที่วัด
เหล่านี้คือ

พ.ศ. ๒๔๙๖ จำพรรษาที่วัดราษฎร์โยธี บ้านโคกกกลอย ตำบลโคกกกลอย
อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา

พ.ศ. ๒๔๙๗ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๙๘ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๔๙๙ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

พ.ศ. ๒๕๐๐ จำพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ อำเภอเมือง จังหวัดภูเก็ต

^{๓๑} คณะศิษยานุศิษย์, หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ, อ่างแล้ว, หน้า ๕๒.

พระอาจารย์วัน คิดทบทวนถึงผลได้ผลเสีย ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ที่ภูเก็ท - พังงา เป็นเวลา ๕ พรรษา คิดเห็นว่าพุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกา เป็นผู้มีศรัทธา ให้ทาน การบริจาคดี อุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรดี แต่มีผู้ออกบวชน้อยมาก ถึงออกบวชก็ อยู่ได้ไม่นาน เพราะติดข้องอยู่ในทรัพย์สมบัติ เนื่องจากสองจังหวัดดังกล่าวมีฐานะทาง เศรษฐกิจดี การนิยมบวชจึงมีน้อย ขาดศาสนทายาทผู้สืบทอด โดยเฉพาะบุคคลใน ท้องถิ่น

พูดถึงความดำรงมั่นของศาสนา ก็คือผู้สืบทอด โดยเฉพาะนักบวช ถ้าขาดผู้บวช แล้ว ก็ทำให้ขาดบริษัทยภายใน เรื่องนี้เป็นประเด็นสำคัญในการเผยแพร่พระศาสนา และ อีกเรื่องหนึ่งก็คือ ภูมิอากาศทางภาคใต้ ฤดูกาลไม่อำนวยในการออกรุกฆมุส เพราะฝน ตกบ่อย ชัดข้องในการที่พระจะออกไปวิเวก ไม่เหมือนทางภาคอีสาน หรือภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ และ ภาคเหนือ ซึ่งฤดูกาลต่าง ๆ แนนอน พระอาจารย์วัน ดำริถึง เหตุ ๒ ประการ ดังกล่าวแล้วจึงอำลาอุบาสกอุบาสิกาชาวภูเก็ท - พังงาที่อุปถัมภ์บำรุง เดินทางกลับมาตุภูมิ

พระอาจารย์วันเดินทางจากภาคใต้ วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึงวัดคามวาสี ตอนบ่าย ๔ โมงเศษ ของวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๑๓๒”^{๓๓}

ในบันทึกประวัติของพระอาจารย์หล้า เขมปตโต ได้กล่าวถึงการพิจารณาเพื่อกลับสู่ภาค อีสานไว้ว่า

“อุบายกลับอีสาน การที่ข้าพเจ้าไปเที่ยวต่างจังหวัดนับแต่อดีตที่ล่วงมา ได้นึก ในใจเป็นพิเศษว่า ถ้าหากมีชีวิตร่มเย็นชวีญยืน มีอายุพอ ๗๐, ๘๐ แล้ว ส่วนเสนาสนะ ภายนอกจะเก็บตัวตายในยามแก่ชราที่ไหนหนอ ได้สำเนียงสถานที่ไว้อยู่เสมอ ๆ ไม่ได้ไปเที่ยวดูบ้านดูเมืองดูภูมิประเทศภายนอกเลย ๆ แต่เพื่อพ้นทุกข์ในสงสารอันนั้น ขาดตัวอยู่แล้ว เจตนาอันนี้มีได้ขบถคิน และมีได้บังคับ เพราะมีเจตนา (ตั้งแต่) ต้นมือ (เมื่อ) ก่อนออกอุปสมบทแล้ว มิได้หนักใจในเจตนา และเวลาที่อยู่ในภิกษุได้ ได้ สำเนียงกว่า ถ้าเราอยู่ต่อไปอีกให้ถึง ๔ ปีก็คงไม่ไหว เพราะสถานที่ไม่อำนวยดังกล่าว แล้ว

แต่ถ้าเราจะไปซึ่งหน้าญาติโยมเล่า ก็เป็นเรื่องกระทบกระเทือนทั้งฝ่ายพระ และฝ่ายโยม ทำให้พระมากับเราก็คงไม่ต่ำกว่า ๑ องค์ และก็เกรงคุณอรุณจะกลับพร้อม

^{๓๒} <http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-one/lp-one-hist-02.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ถ้าหากว่า เราจะทำกลอุบายลาเยี่ยมบ้าน (ปัจฉัย) ทั้งค่าไปและค่ากลับในการโดยสาร โยมเขาก็จัดให้พร้อม เมื่อโยมเขากำลังระแวงและหวงพระอยู่อย่างนี้ ก็เป็นเหตุให้ พิจารณามากขึ้น

เมื่อออกพรรษาแล้วในปีที่ ๓ พอถึงเดือนมกราคมก็ลาออกวิเวกแต่ผู้เดียว ตั้งใจว่าจะกลับภาคอีสาน แต่มิได้เล่าให้ท่านผู้ใดฟังในเรื่องจะกลับ และจะค่อยวิเวกไป ไม่ด่วน โยมและฝ่ายคณะสงฆ์ก็คงสงสัยมาก เพราะเห็นจัดบริหารออกเหลือน้อย

รองเท้านี้ไม่เอา ผ้าจีวรและสังฆาฏิตัดใหม่ ๆ ย้อมใหม่ ๆ ไม่เอา เพราะเห็นว่า ผ้าใหม่ เวลาเราได้ถูกซักน้ำธรรมดาคราวจำเป็น ผ้าจะขาวออก ผ้าไตรเก่าพอจะคุ้มปี อยู่ดังนี้ ผ้าอาบน้ำเอา ๒ ผืนกับผืนเก่า ผ้าอังสะผืนเดียว ผ้าสบงผืนเดียว ผ้าปกหมอน ตัดออก เอาผ้าปูนอนคือผ้าอาบปกเอาในตัว ย่ามตัดออก

หนังสือมีแต่ปาฏิโมกข์กับไบสุทธิต่อเอาผ้าเช็ดหน้าห่อ ยาแก้พิษสัตว์กัดต่อย ยาตราพระตลับเดี่ยว ไฟแช็กแก๊ส ไฟฉาย มุ้งบาง กลดไม้ใหญ่โตเท่าไร สะพายบาเดียว แบกกลดขึ้นรถยนต์ไปลง จ. พังงา ในตัวจังหวัด ไกลจากที่จำพรรษาอำเภอหนึ่ง ไปพัก ถ้ำฉกรรจ์ ทิศตะวันออก ไกลจากเมืองหนึ่งกิโลเมตร...”^{๓๔}

มูลเหตุการเดินทางกลับภาคอีสานของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อีกท่าน หนึ่ง คือ พระอาจารย์คำพอง ติสโส ได้กล่าวไว้ในประวัติของท่านว่า

“เหตุที่กลับอีสาน

ถาม หลวงพ่อถึงกลับอีสานไม่อยู่ฟังงาตลอดไปละครับ

หลวงพ่อก็มีเหตุหลายเรื่องหลายประการ

ประการแรก ลูกหลานเหลนทางพังงานี้เป็นคนมีเพื่อนมาก ประกอบการค้าเป็นส่วน ใหญ่ จะให้เข้าบวชเป็นสมภารเจ้าอาวาสไม่ค่อยจะมี บวชได้เพียงแค่ ๓ เดือน ก็จะแ่ยอยู่แล้ว ผู้ที่สืบบวชสกุลงไม่มี อยู่ไปก็อาศัยแต่ตัวเอง นำพระอีสานไปอยู่เพียงปีสองปีเขาก็กลับ

ประการสอง พระอาจารย์เทศก์ท่านก็กลับ (หลวงปู่เจ้าพรรษาที่วัดเจริญสมณกิจ จ. ภูเก็ต ๑๕ ปี ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ ฝ่ายธรรมยุต ในเขต จ. ภูเก็ต จ. พังงา จ. กระบี่ ในสมณศักดิ์พระราชกณะสามัญ ฝ่ายวิปัสสนาที่พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ ซึ่งพระกรรมฐานคณะธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้มีกติกาสัจจวัตรปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน ทั้งหมด) เมื่อหลวงปู่กลับ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดแทนหลวงปู่เป็น

^{๓๔}<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-lah/lp-lah-hist-9-10.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

พระทางใต้ ซึ่งข้อวัตรปฏิบัติมักไม่ลงกัน เนื่องจากทางใต้ ผู้ถือธุดงค์และปฏิบัติเคร่งครัดมีน้อย เราจะไปได้แย้งเขา เขาเป็นผู้ใหญ่กว่า ก็จะเสียจรรยา เสียความเป็นอยู่ ขึ้นอยู่ไปนาน ๆ เขาก็จะแยกเป็นสองพรรคสองพวก ทางใต้กับทางอีสาน เพราะการปฏิบัติไม่เข้ากัน

ประการที่สาม เรื่องของพัตยศัสัญญาบัตร เดิมทีหลวงพ่อดำได้รับสัญญาบัตรเป็นพระครูชั้นตรีครั้งแรก หลวงพ่อดำไม่รู้เรื่องนี้ สมเด็จพระวันรัต วัดโสมนัสวรวิหาร ไปรับและส่งมาให้ อยู่ต่อมาตำแหน่งเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล ก็เหมือนกันท่านส่งมาให้โดยไม่ได้เขียนทำประวัติขอไปแต่อย่างใด มาคิด ๆ คิดว่าถ้าอยู่ไป ๆ หากว่าเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัดองค์อื่น ๆ ไม่มี ถ้ามาถูกเราเข้าเรื่องมันจะมากขึ้น ผูกพันเข้า การประพฤติปฏิบัติก็ยิ่งขัดข้องหมองอารมณ์ไม่เป็นไปตามความประสงค์ เป็นเจ้าคณะไปหละหลวมต่อหน้าที่ที่เสียมารยาทเสียจรรยา เสียจริยาของพระอริการเข้า เสียหายถ้าเราไม่มีตำแหน่ง บอกกลบคุณหารว่าพอควร ๒๕ ปีแล้ว จึงกลับอุดรธานี

กลับอีสาน (พรรษาที่ ๓๓ พ.ศ. ๒๕๑๘)

หลวงพ่อดำได้สละตำแหน่งเจ้าคณะตำบล และเจ้าอาวาสวัดราชบุรียโยธี ต.โคกกลอย ต.ตะกั่วทุ่ง จ.พังงา เดินทางกลับ จ.อุดรธานี โดยคิดว่าจะไปให้ถึง จ.เลย ไปพักอยู่ที่วัดบ้านวังหมื่น อ.หนองบัว ลำภู จ.อุดรธานี”^{๑๕}

คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตและพระธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดมีขึ้นโดยการนำของพระราชานិโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรสสี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ยกตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม และท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง แม้ท่านเหล่านั้นจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนา ตามแนวพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในข้อมูลการสำรวจ พ.ศ. ๒๕๕๐ มีประมาณ ๔๔ แห่ง”^{๑๖}

^{๑๕} <http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-kumpong/lp-kumpong_hist-02.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

^{๑๖} พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้, อ่างแล้ว, หน้า ๓๕.

บทบาทด้านการเผยแผ่พระธรรม ข้อวัตรปฏิบัติ ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ วิเคราะห์ด้วยหลัก SWOT Analysis ได้ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเด่น หรือ จุดแข็ง

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีข้อวัตรปฏิบัติ และปฏิบัติที่น่าเลื่อมใส ละเอียดอ่อน ทำให้การเผยแผ่พระศาสนาเป็นไปด้วยความก้าวหน้าในภาคใต้

๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีจุดเด่นด้านวิปัสสนาธุระ การเจริญสมาธิและวิปัสสนา ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้

๓) พระกรรมฐานในภาคใต้ถือเป็นของแปลกใหม่ จึงมีผู้สนใจเข้ามาสังเกตการณ์และมาศึกษาปฏิบัติกันมาก และเกิดความศรัทธาเลื่อมใสเมื่อเห็นปฏิบัติและข้อวัตรปฏิบัติอันงดงาม ตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๔) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้บางท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบได้มรรคผล ส่งผลเป็นที่ประจักษ์ แก่พระภิกษุ และพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่น ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใส

๕) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เดินทางไปเป็นคณะ เพื่อเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ และต่อมามีพระจากภาคอีสานเดินทางไปสมทบ จึงทำให้การเผยแผ่มีความคืบหน้าและมีประสิทธิภาพ

๒. ข้อด้อย

๑) อุปสรรคด้านภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

๒) ไม่สามารถอยู่ได้เป็นระยะเวลาาน หรือตลอดไปในพื้นที่ภาคใต้

๓) ความไม่เคยชิน หรือปัญหาการปรับตัวของร่างกาย เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม สภาพอากาศอาหาร เป็นต้น

๔) พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ นิยมทำบุญใส่บาตร บริจาคจุดปัจจัยสร้างเสนาสนะ แต่ไม่นิยมเข้ามาศึกษาภาคปฏิบัติ โอกาสที่จะได้รับผลจากพระธรรมคำสั่งสอนชั้นสูงในการขัดเกลาจิตใจจึงน้อย

๕) กุลบุตรที่เข้ามาบรรพชาอุปสมบท นิยมเข้ามาเพียงระยะสั้น ๆ แค่ ๗ วัน ๑๕ วัน หรือเข้าพรรษา ๓ เดือน เท่านั้น ทำให้พระภิกษุที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสสละทางโลกเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานมีน้อย

๖) อยู่ห่างไกลจากท้องถิ่นบ้านเกิดคือภาคอีสาน อาจทำให้เกิดความคิดถึงพ่อแม่ ญาติพี่น้อง เพื่อนสหธรรมิก หรือครูบาอาจารย์

๓. โอกาส

- ๑) ได้รับการสนับสนุนจากพระเถระ และคณะสงฆ์ ในการเข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่ภาคใต้ของพระรุดงค์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- ๒) ได้รับการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ เนื่องจากความเลื่อมใส ในปฏิปทาข้อวัตรปฏิบัติของพระรุดงค์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
- ๓) ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในพื้นที่ เนื่องจากได้รับการรับรองจากพระมหาเถระที่กำกับดูแลพื้นที่ภาคใต้
- ๔) เป็นครั้งแรกของการบุกเบิกคณะสงฆ์ธรรมยุติ และพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในภาคใต้
- ๕) ระยะเริ่มแรกที่คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้นั้น วัดยังมีไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ภาคใต้ และยังมีสภาพป่าไม้ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ สามารถก่อตั้งเป็นสำนักสงฆ์หรือวัดได้ โดยที่ดินยังหาได้ง่าย ราคาไม่แพง ทั้งที่ซื้อเองหรือผู้มีจิตศรัทธาถวายให้สร้างวัด
- ๖) พุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกาในภาคใต้ เป็นผู้มีศรัทธา นิยมให้ทานการบริจาค และอุปัถม์บำรุงพระภิกษุสามเณร

๔. อุปสรรค

- ๑) ในระยะแรกได้รับการต่อต้านจากพระสงฆ์ และชาวบ้านบางส่วนที่ไม่ต้องการให้พระกรรมฐาน หรือพระสงฆ์สายธรรมยุติกนิกาย เข้ามาเผยแผ่และตั้งวัดในพื้นที่ของตน
- ๒) พื้นที่ตั้งวัดบางพื้นที่เป็นเขตป่าสงวน ไม่สามารถขออนุญาตสร้างและจัดตั้งเป็นวัดโดยสมบูรณ์ได้
- ๓) พุทธบริษัทอุบาสกอุบาสิกาในภาคใต้ ที่สนใจการถือศีล เจริญภาวนา ปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจังมีอยู่เป็นจำนวนน้อย พระอริยะเจ้ามีอยู่น้อย สาเหตุเพราะเศรษฐกิจในภาคใต้ดี การเกษตรกรรมการค้าขายดี ผู้คนมีความเป็นอยู่ดี เห็นทุกขในชีวิตน้อย จึงมีผู้ปฏิบัติธรรมเพื่อหาทางออกจากทุกข์น้อย แตกต่างจากภาคอีสานเนื่องจากมีความแห้งแล้ง อากาศร้อน เศรษฐกิจไม่ดี ชีวิตผู้คนประสบความทุกข์อดคัดัดสน จึงเข้ามาบวชและปฏิบัติธรรมกันมาก พระอริยะเจ้าและพระอรหันต์จึงมีมาก พุทธบริษัทชั้นพระโสดาบันก็มีเป็นจำนวนมาก

บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดขึ้นโดยการนำของพระราชนิโรธรังสี คัมภีรปัญญาวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม และท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไป

อย่างสูง แม้ท่านจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนา ตามแนวพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสิ ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในปัจจุบัน (๒๕๕๐) มีประมาณ ๔๔ แห่ง^{๓๗}

๔.๒.๒ บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์

คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้นำคณะธรรมยุตเข้าไปในทางภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตก ใน ๓ จังหวัดดังกล่าวแล้วในครั้งแรก ภายใต้การนำของพระอาจารย์เทศก์ เทสรสิ ศิษย์ผู้ใหญ่ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ท่านได้เข้าไปประดิษฐานคณะธรรมยุตและระบบกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ให้เกิดความมั่นคง แพร่หลายพร้อมด้วยคณะใน ๓ จังหวัดนี้ รวมเวลาที่อยู่ที่ภาคใต้และทำงานพระศาสนาได้ผลดีมากตลอดเวลาที่อยู่ที่นี่เป็นเวลา ๑๕ ปี โดยพระศาสนโสภณ (ปลอด ป.ธ.๙) เจ้าคณะภาค ๑๖ - ๑๗ - ๑๘ จัดส่งไป^{๓๘}

การเผยแผ่พระศาสนาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ระยะแรก ๆ นั้น ได้เกิดปัญหาด้านการปกครองคณะสงฆ์ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระสงฆ์สายมหานิกาย ซึ่งอยู่ในพื้นที่เดิม และพระสงฆ์สายธรรมยุติกนิกายซึ่งอยู่ในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยอยู่หลายเหตุการณ์ เนื่องจากการเดินทางลงไปเผยแผ่ในภาคในครั้งนั้น ถือเป็นครั้งแรกที่คณะพระอัครดงค์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต นำคณะธรรมยุตจากทางภาคอีสาน เข้าไปเผยแผ่ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน ได้แก่จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่

ในความคิดของชาวปักษ์ใต้ในระยะนั้น ยังมีอคติต่อประชาชนและพระภิกษุที่เดินทางมาจากภาคอีสาน เนื่องจาก ประชาชนทางภาคอีสานเริ่มเดินทางมาทำงานเป็นกรรมกรอยู่ในภาคใต้เป็นจำนวนมาก มีการกล่าวถึงผู้คนที่เดินทางมาจากภาคอีสานในทางที่ไม่ดีในต่าง ๆ นานา เนื่องจากความเข้าใจผิดและการไปมาหาสู่ระหว่างกันจากภาคใต้สู่ภาคอีสานไม่สะดวกเหมือนทุกวันนี้ ด้วยเหตุนี้เองก็เป็นสาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้การเผยแผ่ศาสนาธรรมของคณะกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ในระยะแรก ๆ จึงได้รับการต่อต้าน การกีดกัน มีปัญหาอุปสรรคนานาประการ ดังที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสิ ได้เขียนไว้ในอัตโนประวัติของท่านว่า

“เกาะภูเก็ตสมัยนั้น ในมโนภาพของคนโดยมากเข้าใจว่าเป็นดินแดนอยู่โดดเดี่ยวและสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรเป็นอันมาก มีเศรษฐกิจ มหาเศรษฐกิจเต็มไปหมดทั้งเกาะ

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐.

อนึ่งคนในเกาะนี้นอกจากนักธุรกิจแล้ว อาจไม่ค่อยได้เห็นโลกภายนอกนัก ความจริงแล้วมีส่วนถูกต้องราว ๓๐ % เพราะการคมนาคมก็ยังไม่สะดวก โดยมากข้ามไปเกาะภูเก็ตโดยทางเรือ เรายังจำได้เราข้ามไปเกาะภูเก็ตครั้งแรกไปเครื่องบิน ขึ้นจากสงขลาไปลงภูเก็ต เทียบบินที่เราไปมีพวกเราพระสองรูปกับฆราวาสหนึ่งคนเท่านั้น เมื่อส่งเราแล้วขากลับจากภูเก็ตมาลงสงขลา มีคนโดยสารคนเดียวแท้ ๆ อนึ่งกรรมกรคนอีสานก็ยังมีไม่กี่คน คนแถบนั้นพากันกลัวคนอีสานเหมือนกับกลัวยักษ์กลัวเสืออย่างนั้นแหละ เพราะเขาได้ข่าวเล่าลือกันต่อ ๆ มาว่า คนอีสานใจดำอำมหิตโหดร้ายจับเด็ก ๆ ฆ่ากินเป็นอาหาร หลังจากเราเข้าไปแล้ว ได้หนึ่งปี กรรมกรอีสานพากันแห่เข้าไปเป็นหมู่ แล้วก็เดินตามหลังกันตามถนนยาวเหยียดเลย คนในเมืองพากันมองดูตาดังเทียบ ส่วนคนที่อยู่ริมเมืองตลอดบ้านนอกเห็นเข้าแล้ว พากันวิ่งเข้าบ้าน ถ้าอยู่ป่าก็วิ่งหัวซุกหัวซุนเลย นี่เราก็ไม่ได้เห็นด้วยตาตนเองดอกแต่คนเขามาเล่าสู่ฟัง ด้านความมีความจนคนไทยเราทุกภาคก็เห็นจะไม่เกินกันถึง ๕ % กระจมั่ง คนเรามีมากใช้มากมีน้อยใช้น้อย ที่น่าสงสารคนภูเก็ตมากที่สุดก็คือ คนจนอยากจะทำตนให้เทียมคนมีคนรวยนี้ชิมันแยะน้อย”^{๓๔}

คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้ในระยะนั้น ได้รับการต่อต้าน กีดกันจากพระมหานิกายและประชาชนบางส่วน ไม่ให้เข้าไปเผยแผ่ศาสนาธรรมและตั้งสำนักกรรมฐานขึ้นในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ท่านได้เขียนบันทึกไว้ว่า

“ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น שליโต ได้ถูกกำหนดให้ไปอยู่จำพรรษาที่กระโสม โดยมีพระคณะละ ๑๖ องค์ ตลอดเวลา ได้ถูกพวกที่ไร้คุณธรรมบุกรบกวน เช่น เผากฎิเอาก่อนหินขว้างปาขณะออกเดินบิณฑบาต ลอบวางยาพิษ ต้องผจญกับความทุกข์ยากแสนสาหัส แต่ก็ได้รับการเตือนสติจากพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ให้พยายามรักษา

^{๓๔} สำนักราชเลขาธิการ, อัดโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรังสี) ประวัติวัดอรัญญาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองขณมายุครบ ๗ รอบ พระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรังสี), อ้างแล้ว, หน้า ๕๓.

ศีลบริสุทธิ อย่าทิ้งสติการภาวนา พิจารณาให้เป็นธรรมอย่าเผลอสติ นับเป็นความ
อดทนเป็นที่ยิ่ง”^{๔๐}

แสดงให้เห็นว่า พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่นำโดยพระอาจารย์เทศก์
เทศรสี ท่านได้ใช้ความอดทนอดกลั้นเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งเน้นย้ำให้คณะพระกรรมฐานทั้งหมดรักษาศีล
ให้บริสุทธิ ให้เจริญเมตตาภาวนา และรักษาสติ ซึ่งเหตุการณ์นี้พระอาจารย์คำพอง ติสโส กล่าวไว้ว่า

“เนื่องจากก่อนหน้าที่คณะกรรมฐานพระอาจารย์เทศก์จะได้มาจำพรรษาที่
ภาคใต้ นี้ ได้มีผู้มาเผยแพร่ธรรมไว้ก่อนและประโคนชวกันตื่นตื่นเอิกเกริกจนแตกแยก
เป็นพรรคเป็นพรรคที่โคกกลอย จ.พังงา และไม่มีใครสามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้
เพราะไม่มีหมู่พวกจึงไปนิมนต์หลวงพ่อกุมาช่วยแก้ไขสถานการณ์

การไปเผยแพร่ธรรมปฏิบัติครั้งนี้ จึงได้มีพระคณะหนึ่งของท้องถิ่นและผู้คนใน
ท้องถิ่นรวมหัวกัน กีดกันไม่ให้พระคณะของหลวงพ่อกุมาเข้าไปอยู่ด้วยประการต่าง ๆ เช่น
ห้ามคนในท้องถิ่นใส่บาตร พระกัมมัฏฐาน วางยาเยื่อบ้าง จุดไฟเผากุฏิบ้าง ทำหนังสือ
แจ้งกรมการศาสนาว่าพระกัมมัฏฐานคณะนี้เป็นพระจรจัดไม่ปฏิบัติตามพระวินัย

พระอาจารย์คำพอง อยู่จำพรรษาที่โคกกลอย จ.พังงา ๒๓ ปีนี้ อยู่ด้วยการเผย
แผ่ “ธรรมปฏิบัติ” เนื่องจากครูบาอาจารย์ได้มาเผยแผ่ไว้แล้ว ครั้นจะถอยหนีเสีย
ประชาชนก็ยังแตกแยกเป็นพรรคเป็นพวกอยู่ ความสามัคคียังไม่เกิดขึ้น ถ้าหนีไปเสีย
บาปจะตกอยู่กับประชาชน คือเข้าใจผิด ทะเลาะเบาะแว้ง จะฆ่าจะแกงกันยังมีอยู่

พระอาจารย์คำพอง อยู่แก้ความเห็นผิด จนกระทั่งพระท้องถิ่น มหานิกาย กับ
พระกัมมัฏฐาน (ธรรมยุต) ร่วมฉันภัตตาหารกันได้ จึงกลับอุตรธานี”^{๔๑}

ซึ่งพระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ ท่านได้เขียนบันทึกไว้ว่า

“ท่านพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้ถูกกำหนดให้ไปอยู่จำพรรษาที่กระโสม
โดยมีพระคณะละ ๑๖ องค์ ตลอดเวลา ได้ถูกพวกที่ไร้คุณธรรมบุกรบกวน เช่น เสากุฎิ
เอาก่อนหินขว้างปาขณะออกเดินบิณฑบาต ลอบวางยาพิษ ต้องผจญกับความทุกข์

^{๔๐} คณะผู้จัดทำ, หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโภ ผู้ให้ธรรมเป็นพรอัน
ประเสริฐ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า
๒๐๔.

^{๔๑} <http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-kumpong/lp-kumpong_hist-02.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

ยากแสนสาหัส แต่ก็ได้รับการเตือนสติจากพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ให้พยายามรักษา ศิลปวิสุทธิ อย่าทิ้งสติการภาวนา พิจารณาให้เป็นธรรมอย่าเผลอสติ นับเป็นความ อุดหนุนเป็นที่ยิ่ง”^{๔๖}

นอกจากปัญหาด้านการปกครองคณะสงฆ์ระหว่างคณะพระกรรมฐานฯ กับพระมหานิกายแล้ว ในหมู่พระคณะธรรมยุติในภาคใต้ จังหวัดฝั่งทะเลด้านอ่าวไทย ก็เกิดความไม่เข้าใจในการเผยแผ่ศาสนา ธรรมของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ด้วยเช่นกัน กล่าวหาว่าเป็นพระเถื่อน ไม่มีที่อยู่ เป็นพระจรจัด จนมีการร้องเรียนไปยังกรมศาสนาให้เข้ามาจัดการ เนื่องจากได้ผลกระทบจากพระ ลูกวัดของตนที่เดินทางเข้ามาศึกษาข้อวัตรปฏิบัติกรรมฐานกับคณะพระกรรมฐานที่เดินทางมาเผยแผ่ใน จังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ดังที่พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ได้เขียนไว้ในอัตโนประวัติของท่านว่า

“ผลที่สุดพวกญาติโยมที่เคารพนับถือพวกเราก็กอมจัดเสนาสนะให้พวกเราอยู่ จำพรรษาจนได้ ในปีนี้พระเถระได้ติดตามเราไปอยู่ด้วย ๑๕ รูป รวมทั้งอยู่ก่อนแล้ว ๑๘ รูป แล้วก็แยกกันอยู่สามแห่งด้วยกัน คือ ที่ตะกั่วทุ่ง ๑ แห่ง ท้ายเหมือง ๑ แห่ง และที่ โศกกลอยที่เราอยู่นี้อีก ๑ แห่ง ในพรรษานั้นนอกจากคลื่นบนผิวน้ำจะกระทบอยู่ ตลอดเวลาแล้ว ยังมีคลื่นใต้น้ำมากระทบกระหน่ำอีกด้วย นั่นคือ คณะธรรมยุติด้วยกัน นี้เอง เออะอะเออว่า พวกเราไม่มีธรรมวินัยเป็นเครื่องดำเนินปฏิบัติผิดนอกแบบแผน ตำรา ไม่ทำอุโบสถสังฆกรรมในโบสถ์ ใครอยากเป็นพระอรหันต์ไปหาอาจารย์เทศก์โน้น (อาจเป็นการประชดลูกศิษย์ที่หนีมาหาเราก็ได้ เพราะพระทางปักษีได้ออกพรรษาแล้ว หาผู้อยู่เฝ้าวิเวก) หากจะเป็นความเห็นเช่นนั้นจริง ถ้าเป็นพระนวกะบวชใหม่ไร้ การศึกษาพอควรแล้วน่าเห็นใจ เพราะท่านมีแต่ภาคศึกษา ไม่ได้ปฏิบัติ ส่วนเราได้ศึกษา มาแล้ว และได้ปฏิบัติตามมาเป็นอาจินตั้งแต่อุปสมบทพรรษาแรก

เรื่องที่เขาไม่ยอมให้พวกเราอยู่จำพรรษายังไม่ยุติ ทราบว่าเรื่องได้ขึ้นไปถึง กรมการศาสนาในทำนองฟ้องว่า พวกเราเป็นพระจรจัดมาทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย แดกร้าวสามัคคี แล้วมีคำสั่งมาให้บันทึกหนังสือสุทธิพวกเราเพื่อจะสอบสวนข้อเท็จจริง แต่ศึกษาธิการจังหวัดไม่กล้ามาด้วยตนเอง ได้ใช้ให้ศึกษาธิการอำเภอมาขอบันทึก เมื่อ เรากลมหาหนังสือคำสั่งไม่มี เราจึงไม่ไปบันทึกแล้วเราได้ชี้แจงระเบียบบริหารการคณะ สงฆ์ให้เขาทราบโดยถ้วนถี่ เมื่อเขากลับไปแล้วไม่ทราบว่าเขาทำอย่างไรกันเราก็ไม่รู้ ทราบภายหลังว่า เจ้าคณะภาคมีหนังสือมาเทศนาให้เจ้าคณะจังหวัดและผู้ว่าการจังหวัด

^{๔๖} คณะผู้จัดทำ, หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโก ผู้ให้ธรรมเป็นพรอัน ประเสริฐ, อ่างแล้ว, หน้า ๒๐๔.

กัณฑ์เบื้อเรือ เรื่องที่เล่มนี้เป็นเพียงเอกเทศของประสบการณ์ปีแรกที่เข้าไปอยู่ในเขตจังหวัดพังงา ถ้าจะเล่าทั้งหมดก็กลัวผู้อ่านจะเบื่อเรื่องซีหมุราซีหมาแห่ง คนเราเกิดมาในโลกนี้ไม่ว่าใครจะทำอะไร ไม่ว่าดีหรือชั่ว จะเป็นไปเพื่อความเสื่อมหรือความเจริญก็ตาม จำต้องมีอุปสรรคด้วยกันทั้งนั้น ที่จะสำเร็จตามเป้าหมายได้อยู่ที่ความรอบคอบอดทนหาเหตุผลมาแก้ไข ถ้าหาไม่แล้วก็จะไม่บรรลุได้เลย แล้วก็เป็นการกำลังใจในอันที่จะทำสิ่งนั้น ๆ ให้บรรลุผลรวดเร็วเข้าอีกด้วย โดยเฉพาะพระคณะธรรมยุตไม่ว่าจะไปอยู่ ณ ที่ไหน ทำอะไรล้วนแต่มีอุปสรรคทั้งนั้น แล้วก็สำเร็จตามเป้าหมายโดยมาก เราเลยอยากจะนำเอานิทานเรื่องสุนัขจิ้งจอกกับลูกแกะมาสาธกไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า

เฮ้ย มึงทำไมมาทอน้ำของกูให้ขุ่นเล่า”

ลูกแกะ “นาย ข้าไม่ได้ทำน้ำของนายให้ขุ่นดอก ข้าเดินอยู่ได้น้ำต่างหาก”

สุนัขจิ้งจอก “เถอะน้ำถึงเองไม่ได้ทำน้ำของข้าให้ขุ่น พ่อของเองก็ทำผิดไว้กับข้ามาแล้วนี่กหนา”

ว่าแล้วก็ตะครุบเอาลูกแกะไปกินเป็นอาหาร เอวี่”^{๔๓}

ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของคณะสงฆ์ในพื้นที่ทั้งฝ่ายมหานิกายและธรรมยุตในภาคใต้ต่อพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตโน้น พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี ในฐานะหัวหน้าคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตโน้ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้นั้น ท่านนำหลักธรรมเข้ามาแก้ปัญหาเพื่อผสานรอยร้าว บาดหมาง ความไม่เข้าใจกัน ซึ่งตรงกับหลัก สารณียธรรม ๖ อันเป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึงกัน และหลักการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

๑) เมตตาทายกรรม คือ การตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมคณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒) เมตตาวจีกรรม คือ การตั้งเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกัน ทั้งต่อหน้าและลับ

^{๔๓}สำนักราชเลขาธิการ, อัดโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ (เทศก์ เทศร์สี) ประวัติวัดอรัญญาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานในงานฉลองชฌายุครบ ๗ รอบ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ (เทศก์ เทศร์สี), อ่างแล้ว, หน้า ๙๐.

๓) เมตตามโนกรรม คือ การตั้งเมตตามโนกรรม ในเพื่อนพรหมจรรย์ ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

๔) สาธารณโภคี คือ ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

๕) สีสสามัญญตา คือ มีศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖) ทิฏฐิสามัญญตา คือ มีทิฏฐิดีงามเสมอกันเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อที่เป็นหลักการสำคัญที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือ ขจัดปัญหา^{๔๔}

ในระยะแรก ๆ ที่คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งนำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี เข้าไปเผยแผ่ศาสนาธรรมยังจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน ต้องฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคนานับประการ ซึ่งท่านเหล่านั้นได้ใช้ความอดทนอดกลั้นเป็นอย่างยิ่ง การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ การเจริญเมตตาภาวนา การรักษาศติ และให้ตั้งอยู่ในความดีเปรียบเหมือนดั่งเกลือกษาคความเค็ม ซึ่งนับว่าไปผลดีเพราะเป็นการพิสูจน์ให้ผู้ที่มีความเข้าใจผิดเหล่านั้นได้เห็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตเป็นไปด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์ และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งต่าง ๆ ในเวลาต่อมาคลี่คลายลงจนยอมรับนับถือซึ่งกันและกัน และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก

การปกครองคณะสงฆ์สายพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ภายใต้การนำของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ยึดถือหลักชั้นธวัตร ๑๔ เป็นเรื่องสำคัญ เพื่อความเรียบร้อย และเป็นประโยชน์แก่สังคมสงฆ์ เป็นการอยู่ร่วมกัน เป็นความสามัคคี เป็นการเสียสละ เป็นการแบ่งปัน เป็นการเห็นอกเห็นใจ เป็นหลักอภิธานิยธรรม เป็นหลักสาราณิยธรรม นั้นเอง เมื่อปฏิบัติตามหลักในชั้นธวัตร ทั้ง ๑๔ ซึ่งส่งผลให้เกิดสังคมสงฆ์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ดังนี้

๑) ทำให้เกิดสังคมสงฆ์โดยการนับถือผู้อาวุโสในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้

เป็นสิ่งที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ถือปฏิบัติกันมาโดยตลอด กล่าวคือ มีความนับถือกันตามลำดับพรรษา แม้จะบวชเป็นคู่ขนาดกันก็ถือขนาดอ่อนนาคแก่เป็นเกณฑ์ หรือแม้แต่บวชก่อนกันเพียงวินาทีเดียวก็ต้องแสดงความเคารพกัน เพราะตามวิสัยของพระสงฆ์ฝ่าย

^{๔๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, อ่างแก้ว, หน้า ๕๐.

วิปัสสนาธุระสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต คือต้องให้พระผู้อาวุโสเป็นหัวหน้าใหญ่ จะเห็นว่าการนับถือกันตามลำดับอาวุโสของพระสงฆ์สายนี้มีความสำคัญมาก เพราะการพลาดพลั้งล่วงเกินจะมีผลต่อการปฏิบัติธรรม คือทำให้การบำเพ็ญภาวนาไม่ได้ผลก้าวหน้า ดังนั้นการนับถืออาวุโสจึงเท่ากับเป็นการรักษาใจของตนเองด้วย ข้อปฏิบัตินี้ ถือว่าเป็นธรรมเนียมที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประเพณีมิได้ขาด ในแต่ละปีพระสงฆ์ผู้เป็นศิษย์หรืออ่อนอาวุโสกว่า มักจะพาศิษย์ของตนไปเยี่ยมและกราบอยู่เป็นประจำ

๒) ทำให้เกิดสังคัมภังค์ ในการนับถือและการปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในภาคใต้

จากหลักอุปัชฌาย์วัตร สัทธิวาหาริกวัตร อาจริยวัตร และอันเตवासิกวัตร อาจารย์จึงนับได้ว่าเป็นผู้ที่สำคัญที่สุด ในการอบรมสั่งสอน พระอุดมกรรมฐานต้องเสาะแสวงหาครูอาจารย์ที่ดีมีประสบการณ์มากไว้เป็นที่พึ่ง คอยให้คำแนะนำเพิ่มเติมหรือแก้ปัญหาเกี่ยวกับการบำเพ็ญเพียรทางจิต ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องที่ยุ่งยากละเอียดลึกซึ้ง จะต้องอยู่ภายใต้ความควบคุมอย่างใกล้ชิดของครู อาจารย์ หากปฏิบัติเองโดยปราศจากการดูแลตลอดจนการแนะนำแก้ไขจากครูอาจารย์ก็อาจจะเป็นภัยแก่ผู้ปฏิบัติเอง อย่างน้อยอาจทำให้เกิดสติฟั่นเฟือนไป และที่ร้ายแรงที่สุดอาจเกิดจิตวิปลาสหรือวิปัสสนุกิลเลส เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม

ครูอาจารย์จึงเป็นหลักให้พระสานุศิษย์ได้ยึดถือกราบไหว้บูชา นอกจากนี้แล้ว อาจารย์ก็ยังต้องเปี่ยมด้วยความเมตตาในการอบรมสั่งสอน ตลอดจนการให้ความอนุเคราะห์ทุกอย่าง ครูอาจารย์จึงเป็นทั้งพ่อแม่และครูอาจารย์พร้อมสรรพ ดังนั้นพระสงฆ์สายนี้จึงเรียกหรือเอ่ยถึงครูอาจารย์ว่า “พ่อแม่ครูอาจารย์” ทุกครั้ง หรือแม้แต่ในขณะที่พูดถึงหรือเพียงแต่ได้ยินชื่อนั้น สานุศิษย์ก็จะแสดงความเคารพ สำนวณกายและกล่าวถึงด้วยความคารวะนอบน้อม

การปฏิบัติต่อครูอาจารย์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนี้ แม้สมัยปัจจุบันก็ยังมีปฏิบัติตามอยู่ ทั้งนี้ก็เพราะการถือคติ เมื่องานภายนอกหยาบ ๆ ยังทำไม่ได้ จะฝึกรู้คิดซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดได้อย่างไร การปฏิบัติดังกล่าวเป็นไปโดยความเลื่อมใสศรัทธาอย่างสูง ไม่ได้เกิดจากการบังคับกะเกณฑ์ แต่เกิดจากสามัญสำนึกของความเป็นลูกศิษย์และการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย

๓) ทำให้เกิดสังคัมภังค์ ในเรื่อง การสรรเสริญ การให้กำลังใจ การดูดำ และการระงับการลาสิกขา ในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในภาคใต้

บทบาทในเรื่องนี้ ทำให้พระภิกษุผู้ที่ครูบาอาจารย์ได้รับความเคารพอย่างสูงจากบรรดาสานุศิษย์ เพราะวิธีการเหล่านี้ เป็นการแสดงถึงวิถีชีวิตของสังคัมภังค์ที่ท่านดูแลอบรมสั่งสอน ว่าครูบาอาจารย์นั้นไม่ใช่บุคคลที่ปราศจากซึ่งน้ำใจ ทั้งหมดทั้งหมดเพื่อความเรียบร้อย และเป็นประโยชน์แก่สังคัมภังค์ เป็นการเห็นอกเห็นใจ เป็นหลักอปริหาณียธรรม เป็นหลักสาราณียธรรม ตามหลัก ชั้นวัตรทั้ง ๑๔

การให้กำลังใจของท่านนั้น ก็เพื่อให้ บรรดาสาธุศิษย์เพียรพยายามเพื่อบรรลุธรรมที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้ถึงธรรมที่ยังไม่ถึง แม้การอยู่ด้วยกับมาก ๆ การดูตานั้น ก็ต้องมีบ้าง ก็เพื่อให้สาธุศิษย์ของท่านลตทฎฐิในตน ยอมเชื่อฟังคำสั่งสอนครูบาอาจารย์ การอบรมสั่งสอนหมู่คณะก็จำต้องดำเนินไปตามหลักธรรม คือเหตุผล และอาจจะด้วยเพราะการกำหนดรู้ใจผู้อื่นของท่าน ด้วยนั่นเองที่ทำให้ บรรดาสาธุศิษย์ของท่านเกรงกลัว ไม่กล้าคิดในเรื่องที่ไม่เหมาะสม

๔) ทำให้เกิดสังคัมสงฆ์ เป็นความสามัคคี เป็นการเสียสละ เป็นการช่วยเหลือแบ่งปันกัน ในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้

สิ่งที่เป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดในภาคใต้ คือความสมัครสมานสามัคคี เสียสละ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะวัด หรือสำนักใดมีกิจการงาน ก็จะเดินทางมาช่วยเหลือกันด้วยความพร้อมเพรียง ดังที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี ได้เขียนบันทึกในอัตโนประวัติของท่านไว้ว่า

“พวกเราได้อยู่เกาะภูเกิดตลอดเวลา ๑๕ ปี ไม่เคยกลับไปจำพรรษาในเขต พังงาอีกเลย เว้นไว้แต่พรรษาในปี พ.ศ.๒๔๙๒ เท่านั้นที่เราและคณะได้จำพรรษาที่ สำนักโคกกลอยกลาง (วัดราชฎริโยธิ) ๑ พรรษา แต่พังงาตลอดถึงกระบี่ในสามจังหวัด นี้อยู่ในความคุ้มครองของเราหมด พระเนรองค์ไหนไม่ว่าอยู่ในสำนักใดก็ตาม หากขัดข้องต้องประสงค์สิ่งใดในสิ่งที่จำเป็น ใครมีก็เฉลี่ยแบ่งปันสงเคราะห์กันตามมีตามได้ มีงานสำนักไหนก็พร้อมใจพร้อมแรงกันทำด้วยความสามัคคี หากจะมีลาภเกิดขึ้นก็พร้อมมอบถวายไว้เพื่อบำรุงในสำนักนั้น ๆ ต่อไป ปัจจัยเขาถวายเฉพาะส่วนตัวก็พากันเก็บไว้เป็นกองกลาง เราเป็นอุปชฌาย์ เขาถวายส่วนตัว เรามอบถวายเป็นของกลางยังถูกเขาต่อว่าเลย แต่พวกเราก็มิได้เดือดร้อน เพราะไม่มีเงินในกระเป๋าเลย ญาติโยมเขาเอาใจใส่ดูแลปฏิบัติพวกเราอย่างดีเลิศ ขาดเกินอะไร แม้แต่คาร์ถไฟไปมา เขาก็พากันจัดการให้เรียบร้อยทั้งนั้น...”^{๔๕}

ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผู้บุกเบิกคณะธรรมยุตในภาคใต้ฝั่งตะวันตก ครั้นมีวัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัด คือพังงา ภูเก็ต และกระบี่ มากขึ้นตามลำดับ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปชฌาย์ พร้อมกับได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) ในปี ๒๔๙๖

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๕ - ๑๓๙

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๘ ท่านได้รับพระราชทานสัญญาบัตร ให้เป็นพระครูนิโรธรังสี ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) พร้อมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการศึกษานักธรรมในสนามในจังหวัดดังกล่าวด้วย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญฝ่าย วิปัสสนา ที่ พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ท่านได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) และในปีนั้นเอง พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ ก็ได้ลาชาวภูเก็ตกลับไปอยู่ภาคอีสานจนถึงมรณภาพ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ สิริอายุได้ ๙๒ ปีเศษ นับเป็นพระเถระที่ควรแก่การบูชาและยกย่องอย่างสูงสุดรูปหนึ่งในจำนวนพระกรรมฐานผู้เป็นธงชัยของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย^{๕๖}

ปัจจุบัน (๒๕๕๘) พระประสาธน์สารโสภณ (ชัยวัฒน์) วัดควนกะไหล อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัด พังงา ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ - ระนอง^{๕๗}

พระเถระผู้เป็นศิษย์ของท่านก็ยังอยู่ในจังหวัดเหล่านี้หลายรูปและยังรักษาหลักการปฏิบัติ กรรมฐานเหมือนอย่างที่ท่านได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม และยังได้ร่วมกับพระธรรมยุตในภาคใต้ขยาย สำนักกรรมฐานในจังหวัดเหล่านี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ^{๕๘}

บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ วิเคราะห์ด้วยหลัก SWOT Analysis ได้ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเด่น หรือ จุดแข็ง

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีธรรมเนียมการเคารพนับถือ เชื่อฟัง คำสั่งสอนครูบาอาจารย์ ซึ่งเป็นจุดเด่นในการเผยแผ่พระศาสนาของคณะพระกรรมฐาน สายพระ อาจารย์มั่นในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ ซึ่งมีความเคารพนับถือหัวหน้าคณะคือ พระอาจารย์เทศก์ เทศรสี

๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีข้อวัตรและปฏิบัติทาสามารถ เป็น แบบอย่างตามพระธรรมวินัย

๒. ข้อด้อย

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ให้ความสำคัญด้านการปฏิบัติมากกว่า ด้านปริยัติ ทำให้มีพระที่ทำหน้าที่ทางด้านการปกครองคณะสงฆ์มีน้อย

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑

^{๕๗} <<http://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าคณะจังหวัด>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๑ มกราคม ๒๕๕๘)

^{๕๘} พระศาสนโสภณ (พิจิตร จิตตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุตในภาคใต้, อ่างแล้ว, หน้า ๑๒๙ - ๑๓๐

๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไม่นิยมรับตำแหน่งทางการปกครอง คณะสงฆ์ ยกตัวอย่าง หลังจากที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรสิได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) แล้ว ท่านได้ลาออกและเดินทางกลับทางภาคอีสาน

๓. โอกาส

๑) การแต่งตั้งตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ให้แก่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทำให้เป็นที่ยอมรับแก่ พระสงฆ์ หน่วยงานราชการ และพุทธศาสนิกชน ในพื้นที่มากยิ่งขึ้น

๒) การแต่งตั้งตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ให้แก่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทำให้การปกครองคณะสงฆ์สายพระกรรมฐาน และคณะพระธรรมยุติที่เข้าไปบุกเบิกเผยแผ่พระศาสนา ในพื้นที่ภาคใต้มีประสิทธิภาพและเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

๔. อุปสรรค

๑) การปกครองคณะสงฆ์ในระยะแรกที่ คณะกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ลงไปเผยแผ่ในภาคใต้ มีความยากลำบากเรื่องการเดินทาง และการติดต่อสื่อสาร เมื่อเทียบกับปัจจุบัน

๒) ในระยะแรกคณะกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ได้รับการต่อต้านจาก พระสงฆ์มหานิกาย หน่วยงานราชการและพุทธศาสนิกชน ในพื้นที่บางส่วนเนื่องจากไม่ต้องการให้มี พระสายกรรมฐานและพระคณะธรรมยุติเข้าไปเผยแผ่พระศาสนาในพื้นที่

๔.๒.๓ บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์

การสังคมสงเคราะห์ หมายถึง “การให้” หรือเรียกตามศัพท์ทางวิชาการว่า “การ สงเคราะห์” การสงเคราะห์เกิดมานานแล้ว ควบคู่ไปกับการเกิดของปัญหา และความต้องการ ถ้า พิจารณาดูสิ่งใกล้ตัว โดยเฉพาะครอบครัวจะพบว่า บิดามารดาจะปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหา เช่นเดียวกับบุตรจะปรึกษารือกับบิดามารดาเมื่อมีปัญหา เพื่อนบ้านจะให้ช่วยเหลือซึ่งกันและ กันเมื่อมีปัญหา รวมทั้งคนในชาติจะช่วยเหลือคนในชุมชนเมื่อมีปัญหา เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงมีพระราชดำรัสในพิธีเปิดการประชุมการ สังคม สงเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๕ ความว่า

“...การสังคมสงเคราะห์นั้น มีความหมายกว้างขวางมาก กินความถึงการ ดำเนินการทุกอย่างที่จะช่วยเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ หรือกลุ่มชนที่ร่วมกันเป็นสังคม เป็น ชาติ และผู้ไม่สามารถช่วยตัวเองได้ ให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ ให้ได้มีปัจจัยอัน จำเป็นแก่การครองชีพคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ ได้รับการศึกษาอบรมตามควร ตลอดจน มีความรู้ที่จะนำมาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เพื่อ ความเรียบร้อย และความเป็นปึกแผ่นของสังคม...”

ฉะนั้น จะเห็นว่า การสังคมนาสงเคราะห์เป็น กิจกรรมที่ทำกับคนทั้งที่มีและไม่มีปัญหา โดยอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ในการทำงาน^{๔๔}

บทบาทด้านการสังคมนาสงเคราะห์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

๑) การทำสังคมนาสงเคราะห์โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้

การแสดงธรรมของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ นั้น ก็เพื่ออนุเคราะห์โลก เหมือนหมอวางยาแก่คนไข้เพื่อหายโรคและทุกขเวทนา หวังความอยู่สบายเป็นผล แต่ท่านเหล่านั้นก็สงเคราะห์กับบุคคลที่พร้อมยอมตามคำสั่งสอน มิใช่สงเคราะห์อย่างไม่เป็นหลักมีแผนการสงเคราะห์โลกนั้น เป็นกรณีพิเศษที่มีเป็นบางกาล ไม่ถือเป็นความจำเป็นเสมอไป

ยกตัวอย่าง ในสมัยที่พระอาจารย์เหรียญ วรลาภพักอยู่ที่กระโสม จังหวัดพังงานั้น ญาติโยมที่ไปฟังธรรมมากพอสมควร ในบางวันเฉพาะวันพระมีญาติโยมมาฟังกันเกือบร้อยคน เมื่อญาติโยมมากันมากด้วยอุปนิสัยที่ท่านเป็นพระธรรมดลิก ท่านได้รองรับญาติโยมด้วยธรรมเทศนาได้เป็นอย่างดี ในส่วนนี้พระอาจารย์จันทร์โสม กิตติกาโร พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต รูปหนึ่งที่ได้ร่วมลงไปจาริกเผยแผ่ศาสนธรรมทางภาคใต้ด้วยกัน เล่าว่า

“หลวงปู่เหรียญนั้นชอบเทศน์ เทศน์ตั้งแต่เป็นพระหนุ่ม ไปบ้านไหนจะมีก็คนก็ช่าง ๕ คนขึ้นไป หรือแม้แต่ ๓ คน ท่านก็เทศน์ ท่านชอบเทศน์ ทีนี้เมื่อญาติโยมมากันมาก มันก็เข้ากับจริตนิสัยท่าน ท่านก็ได้โอกาสเทศน์เลย วันไหนไม่ได้เทศน์แสดงว่างานนั้นไม่เรียบร้อย คล้าย ๆ กับว่าฉันอาหารไม่มีผัก ท่านชอบอย่างนั้น ขนาดป่วย คนมานิดเดียวท่านก็เรียกให้เข้ามา จะพูดธรรมะให้ฟังอุปนิสัยท่านเป็นอย่างนั้น”

บทบาทด้านการสังคมนาสงเคราะห์โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้นั้น หลวงปู่เทสก์ เทสรสสี ท่านได้เขียนไว้ในอัตโนประวัติของท่านไว้ว่า

“ส่วนด้านญาติโยม พวกเราก็อุตสาหะพยายามอบรมสั่งสอนให้รู้จักขนบธรรมเนียมในทางพุทธศาสนา แล้วก็ทำเป็นตัวอย่างให้ดู ตลอดถึงสอนให้รักษาอุโบสถไม่ใช่แต่ในพรรษา นอกพรรษาก็ให้รักษาด้วย สนับสนุนพระที่ท่านสอน เป็นทุนไว้ก่อนแล้วให้มันคงยิ่ง ๆ ขึ้น ข้าพวงเราจะได้ฝึกอบรมภาวนาทำสมาธิทุก ๆ คีน จนทำให้เขาเหล่านั้นได้ผลเป็นที่ประจักษ์แก่ตนเองตามกำลังศรัทธาของตน ๆ อีกด้วย”

^{๔๔} <<http://www.saranukromthai.or.th/BOOK12/chapter3/t12-3-11.htm>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).

แสดงให้เห็นว่า พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีความตั้งใจและใช้ความอดทน เป็นอย่างยิ่งในการเผยแผ่ศาสนธรรมวงศ์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต แก่พุทธศาสนิกชน ในภาคใต้ให้หยั่งรากลึกถาวร

๒) การทำสังคัมสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ โดยการออกธุดงค์

การธุดงค์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้นั้นก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ โดยมีแนวทางคือการออกธุดงค์เพื่อการบำเพ็ญสมณธรรมและสอนพุทธบริษัทในท้องถิ่น ซึ่งการสอน นั้นก็เน้นหนักไปในทางกรรมฐาน และการถึงพระไตรสรณคมน์ ที่ให้ละการนับถือภูตผีปีศาจต่าง ๆ นานา แม้การออกธุดงค์ก็ต้องรักษาพระวินัยทุกข้อ ก็เพื่อตนเองและ สร้างความศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และยังสร้างปสาทะแก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ดังที่พระอาจารย์เจื้อย จุณโท บรรยายในการออกธุดงค์สู่ภาค ใต้ไว้ว่า ท่านบรรยายว่า

“ภาคใต้เป็นภาคที่เรายังไม่เคยไปมาก่อน ท่านพ่อลีท่านเคยไปประกาศศาสนธรรมอยู่ทางใต้ การที่เราลงทางใต้ก็เป็นการเดินตามรอยเท้าครูบาอาจารย์ไปแสวงหาถ้าเป็นที่สงบสงัดไร้ผู้คนที่รู้จัก ประกอบกับจิตเวลานั้นเป็นอิสระเต็มที่แล้ว การอยู่การไปที่ใดจึงไม่เป็นปัญหาแต่อย่างใดเพราะไม่มี อะไรเป็นเครื่องฉุดลากให้เนิ่นช้าได้อีกถึงความอิมพอสสมบูรณ์โดยประการทั้งปวงพระพุทเจ้า พระ อรหันต์สาวก สมัยพุทธกาลท่านก็มีปกติหลับใหลอยู่สบายในถ้ำเงื่อมผา เป็นวิหารธรรมเสมอ”

๓) การทำสังคัมสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ โดยการสร้างเสนาสนะ สำนักปฏิบัติ ธรรม และวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

บทบาทด้านการสังคัมสงเคราะห์ ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ นำโดยคณะของหลวงปู่เทศก์ เทศก์ศรี ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่นั้น จะมุ่งไปที่ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาวงศ์กรรมฐาน และการจัดตั้งและสร้างวัดในสายธรรมยุติกนิกาย ยังผลให้ เกิดหน่อเนื้อเชื้อสาขา อันเป็นผลผลิตของพระกรรมฐานในวงศ์ธรรมยุตขึ้นมากมายใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา กระบี่ รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียง วัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัดนี้ ในปัจจุบันเกือบทั้งสิ้นเป็นสำนัก กรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์ เทศก์ เทศก์ศรี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในการสำรวจ เมื่อปี ๒๕๕๐ มีประมาณ ๔๔ แห่ง ยกตัวอย่างการสร้างวัดป่าตะเคียนงามของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ในปี พ.ศ.๒๕๔๑ ขึ้นเป็นวัดแรกใน จังหวัดระนอง

วัดป่าตะเคียนงามตั้งอยู่ที่ ต.บางหิน อ.กะเปอร์ จ.ระนอง อาณาบริเวณพื้นที่ตั้งวัด ล้อมรอบ ไปด้วยสวนปาล์มน้ำมันและยางพารา พื้นที่สร้างวัดประมาณ ๑๗ ไร่เศษ ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งวัด เป็นที่ราบบนเนินเตี้ย ๆ ร่มรื่นไปด้วยป่าไม้หนาพันธุ์ ที่ปลูกอยู่ทั่วไปบริเวณวัด อากาศเย็นสบายเกือบ ตลอดปี

เดิมทีชาวบ้านในถิ่นนี้ ได้ร่วมกันก่อสร้างเสนาสนะเป็นที่พักสงฆ์เล็ก ๆ เพื่อไว้เป็นสถานที่ในการบำเพ็ญบุญกุศลในกลุ่มชาวพุทธที่มีอยู่หนาแน่นในละแวกนั้น ต่อมาเมื่อมีผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม มาจำศีลภาวนามากขึ้น จึงเกิดความดำริร่วมกันที่จะก่อสร้างที่แห่งนี้ให้เป็นที่ปฏิบัติธรรม ตามที่รู้จัก และเรียกกันโดยทั่วไปว่า “วัดป่ากรรมฐาน” ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในแถบพื้นเมืองอีสาน ทั้งนี้ก็ เพราะในเขตตำบลนี้ ได้มีชาวอีสานอพยพมาทำมาหากินอยู่ทั่วไป อีกประการหนึ่ง ก่อนที่จะสร้างที่ พักสงฆ์แห่งนี้ ได้มีชาวบ้าน ๒ ท่าน คือ นายสมบุรณ์ เขาว์ภาชี และนายเจียร ฐานะจิตร มีความ ศรัทธาที่จะมอบที่ดินเพื่อสร้างเป็นวัดกรรมฐาน แต่ในระยะเริ่มแรกนั้น ยังไม่มีความสามารถนิมนต์ พระกรรมฐานมาพำนักได้ เนื่องจากในแถบนั้นมีพระสงฆ์น้อยมากและไม่มีความสามารถนิมนต์ จึงต้อง นิมนต์เท่าที่จะทำได้เพื่อให้พุทธศาสนิกชนในถิ่นนั้น ได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลเป็นครั้งคราว

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๘ พระคำสร้อย จิตญาโณ (อนุรักษ์) ซึ่งเดิมเป็นชาวกาฬสินธุ์ อุปสมบทนิกาย เดิม ศึกษาพระปริยัติธรรมสอบได้นักธรรมเอก ซึ่งต่อมามีความสนใจปฏิบัติกรรมฐาน และมีความ ศรัทธาในการปฏิบัติธรรมฐานแบบคณะศิษย์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต จึงออกปฏิบัติ กรรมฐานไปตามดินแดนภาคอีสานที่มีพระป่าอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเห็นพอได้สมควรแล้วก็ออก แสวงหาที่วิเวกลงทางภาคใต้แถบจังหวัดสุราษฎร์ธานี ครั้งนั้นได้เดินทางผ่านมายังบ้านบางหิน เมื่อ ชาวบ้านผู้สนใจการปฏิบัติกรรมฐานได้พบเข้า ก็ได้สนทนาแล้วก็รู้ว่าเป็นพระมุ่งปฏิบัติ มีศีลาจารวัตร อันดีงาม จึงนิมนต์ให้เข้าพักที่ที่พักสงฆ์ตะเคียนงาม

ใน ปี ๒๕๒๙ ท่านได้เดินทางไปภาคอีสานอีกครั้งหนึ่ง เพื่อญาติเข้าในคณะธรรมยุต ที่วัดป่า วิเวกคุณาราม ต.ห้วยไร่ อ.ครสวรรณ จ.กาฬสินธุ์ โดยมีพระปิยทัสสี (เจ้าคณะจังหวัดชัยภูมิ) ขณะนั้น เป็นพระอุปฌาย์ เมื่อญาติเป็นพระธรรมยุตแล้ว ก็ได้อยู่ปฏิบัติอุปฌาย์วัดอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง จึง ได้รับอนุญาตให้กลับไปจำพรรษาที่วัดป่าตะเคียนงาม เพื่อสงเคราะห์ผู้ที่เข้ามาบวช และญาติโยมใน การก่อสร้างวัด รวมถึงนำปฏิบัติธรรม จำศีลภาวนา พัฒนาด้านต่าง ๆ และที่นำอนุโมทนาเป็นอย่างยิ่ง คือ ทุกวันอุโบสถ ท่านจะนำอุบาสิกอุบาสิกา ผู้มีศรัทธาในการปฏิบัติกรรมฐาน ปฏิบัติกรรมฐานตลอด รุ่งทุกคืนอุโบสถ และยังปฏิบัติติดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยไม่ไปจำพรรษาที่ใดเลย จนกระทั่งสำนัก สงฆ์แห่งนี้ได้รับอนุญาตให้เป็นวัดได้ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๑ จนถึงปัจจุบัน พระคำสร้อย จิตญาโณ พระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต นับเป็นเจ้าอาวาสรูปแรกของคณะธรรมยุตในจังหวัด ระนอง^{๕๐}

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๓ - ๑๗๕.

๔) การทำสังคมสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ โดยการสร้างระบบสาธารณูปโภค ถนนหนทาง ระบบไฟฟ้า และนำความเจริญเข้าสู่ชุมชนในพื้นที่ภาคใต้

นอกจากการอบรมสั่งสอนการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน อันเป็นที่หลักแล้ว งานทางด้านการพัฒนาวัตถุ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ก็ได้ดำเนินการติดต่อกันมาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภารกิจหลักดังกล่าวเลย ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้จะชักชวนชาวบ้านพัฒนาชุมชนของตนในด้านต่าง ๆ โดยการสร้างระบบสาธารณูปโภค ถนนหนทาง ระบบไฟฟ้า โรงเรียน สถานือนามัย โรงพยาบาล ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน การกระทำเช่นนี้ ส่งผลให้ชุมชนชนบทมีความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้

บทบาทด้านสังคมสงเคราะห์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ วิเคราะห์ด้วยหลัก SWOT Analysis ได้ดังต่อไปนี้

๑. ข้อเด่น หรือ จุดแข็ง

๑) คณะกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ระยะแรก ๆ นำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทสรสสี มีความตั้งใจสูงในการเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ ทำให้พุทธศาสนิกชนในพื้นที่เห็นความตั้งใจ และมีความเลื่อมใส ศรัทธา

๒) มีความเชี่ยวชาญด้านข้อวัตรปฏิบัติ และวิธีการเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งส่งผลต่อความเลื่อมใส ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในพื้นที่

๒. ข้อด้อย

๑) ช่วงระยะแรกของการเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ ประสบความยากลำบาก จึงส่งผลต่อบทบาทด้านสาธารณะสงเคราะห์

๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้ามาเผยแผ่ในภาคใต้ในระยะแรก ๆ อยู่ไม่นาน ประมาณ ๑๐ - ๑๕ ปี ก็เดินทางกลับท้องถิ่น คือภาคอีสาน

๓) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้ามาเผยแผ่ในภาคใต้ในระยะแรก ๆ เป็นคนต่างถิ่น ทำให้การสื่อสาร และวัฒนธรรมมีความแตกต่างกัน

๔) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้ามาเผยแผ่ในภาคใต้ในระยะแรก ๆ ไม่นิยมเก็บจตุปัจจัย ลากสักการะ หรือเรียไรเงินทอง จากพุทธศาสนิกชน ทำให้บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์เกี่ยวกับการก่อสร้างไม่ปรากฏเด่นชัด

๓. โอกาส

๑) พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ มีอุปนิสัยชอบทำบุญ ถวายจตุปัจจัยในการก่อสร้างศาสนสถาน ในพระพุทธศาสนา

๒) ทำให้เกิดการสร้างวัดสายพระกรรมฐาน ซึ่งเป็นพระคณะธรรมยุติกขึ้นในภาคใต้

๓) ทำให้เกิดความเจริญด้านศาสนวัตถุ ศาสนสถาน ถนนหนทาง ระบบสาธารณูปโภคต่าง ๆ ขึ้นในพื้นที่ที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้

๔) ทำให้หลักธรรมคำสอน ข้อวัตร ปฏิบัติทาง วิธีการเจริญพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้

๔. อุปสรรค

๑) ในช่วงระยะแรก ๆ ที่คณะพระกรรมฐานเข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้ ได้รับการต่อต้านจากพระสงฆ์มหานิกาย และพุทธศาสนิกชนบางส่วนในพื้นที่

๒) พื้นที่ที่ดำเนินการก่อตั้งเป็นวัด, สำนัก บางพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวน ทำให้มีปัญหาเรื่องการขอจัดตั้งเป็นวัด โดยสมบูรณ์

๓) ทุลบุตรในพื้นที่ชาวปักษ์ใต้ ไม่นิยมบวชเป็นระยะเวลานาน ทำให้ขาดผู้สืบทอดและเป็นกำลังในการเผยแผ่พระศาสนาวงศ์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

การศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้นั้น ทำให้ทราบถึงบทบาทในด้านต่าง ๆ ปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น ของเหล่าคณะพระกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในระยะแรก ๆ ที่นำโดยพระราชนิธินโรดมพิชญวิศิษฏ์ (เทศก์ เทสรังสี) และพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ที่อยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรก ๆ ที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม ซึ่งท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง แม้ท่านจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนา ตามแนวพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ เหล่านี้ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ รุ่นปัจจุบัน และอนาคต สามารถศึกษาเรียนรู้ นำประสบการณ์ ปัญหาและอุปสรรค ของท่านเหล่านั้น ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตพรหมจรรย์ บำเพ็ญสมณธรรม และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

บทที่ ๕

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่องบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ

๑.๕.๑ เพื่อศึกษาพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๑.๕.๒ เพื่อศึกษาบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

๑.๕.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ได้ผลสรุปงานวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑ ประวัติและปฏิปทาพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๕.๑.๑ การเผยแผ่คณะธรรมยุตในภาคอีสาน

ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๔) ขึ้นครองราชย์ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระพรหมราชวงศ์ (กุทอง สุวรรณกัญ) เจ้าเมืองอุบลราชธานี อาราธนาพระอาจารย์ดี พนฺธุโล และพระอาจารย์ม้าว เทวธมฺมี ออกไปเผยแผ่ธรรมยุติกนิกายในภาคอีสาน เมื่อพระพรหมราชวงศ์กลับถึงเมืองอุบลราชธานีแล้ว ได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ปรึกษาหาเรือวางแผนจัดตั้งวัดสุปฏิญนาราม ขึ้นบริเวณท่าเหนือระหว่างเมืองกับบ้านนุ่งกาแขว เมื่อสร้างวัดเสร็จเรียบร้อย ได้อาราธนาพระอาจารย์ดี พนฺธุโล มาเป็นเจ้าอาวาส พระอาจารย์ม้าวซึ่งเป็นลูกศิษย์มาเป็นรองเจ้าอาวาส ดังนั้น วัดสุปฏิญนารามจึงเป็นวัดธรรมยุติกนิกาย วัดแรกในภาคอีสาน

ธรรมยุติกนิกายในภาคอีสานสมัยแรก นับตั้งแต่มีการนำเอาธรรมยุติกนิกายมาเผยแผ่ในเมืองอุบลราชธานี ที่วัดสุปฏิญนาราม จนถึง พ.ศ.๒๔๗๙ รวมเวลาประมาณ ๘๐ ปี แบ่งออกเป็น ๔ ยุค มีพระเถระผู้ใหญ่เป็นผู้นำดังนี้

๑. พระอาจารย์ดี พนฺธุโล

๒. พระอาจารย์ม้าว เทวธมฺมี

๓. พระอริยกวี (อ่อน ธมฺมรทฺธิโต) และพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท)

๔. พระสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ติสฺโส) เป็นยุคที่ ๔

ในยุคที่ ๔ สมัยสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (อ้วน ติสฺโส) เป็นเจ้าคณะมณฑลอีสาน ต่อจากพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) ได้มีพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีชื่อเสียง ๒ รูป คือพระครูวิเวกพุทธกิจ

(เสาร์ กนต์สีโล) และพระปัญญาพิศาลเถระ (หนู จิตบุญโณ) เป็นกำลังสำคัญของสมเด็จพระมหาธีรวงศ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระ ต่อมาพระปัญญาพิศาลได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมวัน แต่ยังไม่เสด็จพระครูวิเวกพุทธกิจ เพียงรูปเดียวที่ยังเป็นผู้นำเผยแผ่ธรรมยุติกนิกายในภาคอีสาน โดยได้ตั้งสำนักอบรมสั่งสอนที่วัดเลียบ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

พระครูวิเวกพุทธกิจ (เสาร์ กนต์สีโล) มีศิษย์องค์สำคัญ คือ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายวิปัสสนาธุระเจริญขึ้น และพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ก็มีศิษย์ที่สำคัญอีกรูปหนึ่งคือ พระญาณวิเศษสุเมทธิวิธราจารย์ (สิงห์ ขนตยาคโม) ซึ่งอดีตเคยเป็นครูประจำบาล มีความสามารถในการวางแผน กำหนดทิศทางในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเป็นอาจารย์สอนพุทธศาสนาด้านคันถธุระอีกด้วย ทำให้ได้รับการสนับสนุนจากคนในท้องถิ่นที่อยู่เบื้องหลัง พระเถระทั้ง ๓ รูปได้ร่วมใจกันดำเนินงานทางเผยแผ่ด้านวิปัสสนาธุระอย่างเต็มที่ ทำให้มีคณะศิษย์เกิดขึ้นมากมายทั่วอีสาน จึงอาจกล่าวได้ว่า ยุคนั้นเป็นยุคที่เริ่มฟื้นฟูพระพุทธศาสนาทางด้านการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานครั้งสำคัญของประเทศไทยสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ จากผลของ พระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

๕.๑.๒ ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นพระภิกษุชาวไทย ชื่อเดิมคือ "มั่น แก่นแก้ว" ท่านเกิดที่บ้านคำบง อ.โขงเจียม (ปัจจุบันคืออำเภอศรีเมืองใหม่) จ.อุบลราชธานี และได้อุปสมบทในธรรมยุติกนิกายเมื่ออายุ ๒๒ ปี ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นสัทธิวิหาริก ในพระอาจารย์เสาร์ กนตสีโล

เมื่อท่านเป็นพระภิกษุ ได้ปฏิบัติตนอย่างเคร่งครัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยวางแนวทางการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาตามหลักพระไตรปิฎกเถรวาทแก่ประชาชน ทำให้มีท่านมีพระสงฆ์และฆราวาสที่เป็นลูกศิษย์จำนวนมาก จึงทำให้แนวคำสอนของท่านเป็นที่รู้จักกันดีว่า เป็นคำสอนพระวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต หลังจากท่านมรณภาพลง ในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ยังคงมีพระสงฆ์ที่เป็นลูกศิษย์ของท่านสืบต่อแนวปฏิบัติของท่านสืบมา โดยลูกศิษย์ของท่านเรียกว่า พระสายวัดป่า หรือพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ท่านได้รับยกย่องจากผู้ศรัทธาให้เป็นพระอาจารย์ใหญ่สายวัดป่า สืบมาจนปัจจุบัน

๕.๑.๓ ประวัติความเป็นมาและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

พระป่า หรือพระกรรมฐานสายท่านพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มีต้นเค้าดั้งเดิม เริ่มตั้งแต่ พระอาจารย์สีทา ชัยเสโน อดีตเจ้าอาวาสวัดบูรพา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี สำหรับพระเถระผู้มีบทบาท ในการสร้างหลักปักธงชัยพระกรรมฐานในแผ่นดินที่ราบสูงแดนอีสานได้แก่ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจันโท) วัดบรมนิวาส กรุงเทพฯ หลวงปู่เสาร์ กนตสีโล วัดเลียบอุบลราชธานี และพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตมหาเถร ซึ่งกาลต่อมาได้ให้การอบรมสั่งสมบารมีธรรม แก่พระภิกษุสามเณร จนมีศิษย์เป็นพระอุปัชฌาย์กรรมฐาน ผู้ทรงคุณธรรมสัมมาปฏิบัติออกจาริกอุปัชฌาย์เผย

แผ่ธรรมนำศรัทธาสาธุชนได้ผลดีเป็นอันมากต่อกิจการงานพระศาสนาสร้างสำนักป่า วัดวา ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา ตามแบบที่เรียกว่า "วัดป่า" ที่เน้นธรรมชาติ ความเรียบง่ายสงบสะอาด สว่าง ด้วยแสงธรรม

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แต่ละรูป ตามประวัติได้ เคยบุกป่าฝ่าดงไปตามป่าเขา เผชิญกับสิ่งสสารสัตว์ ที่ดุร้าย ผจญกับภัยธรรมชาติ และมนุษย์ที่ตั้งตนเป็นศัตรู แต่ด้วยศีลที่บริสุทธิ์ของท่าน ได้เป็นเกราะแก้ว ค้ำกันพิทักษ์ รักษาพระคุณเจ้า ประสพสวัสดิภาพ ด้วยดีด้วยศีล ด้วยบุญกุศล

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นสุปฏิปันโน ที่มีปฏิปทา คือข้อวัตรข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่นำเลื่อมใสศรัทธาเป็นปฏิปทาที่ทำได้ไม่่ง่าย เพราะเป็นปฏิปทาที่ทวนกระแสโลก ทั้งทางกาย วาจาและใจ ซึ่งหลักปฏิปทานี้ คือ ธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๕ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และมี กรรมฐาน ๔๐ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ สัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันไป ในอริยาบทต่าง ๆ ของความเพียร

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายนี้ ได้แยกกันออกเป็นสาย ๆ ทั่วภาคอีสาน นอกจากนี้ก็ยังได้แพร่ออกไปยังภาคอื่น ๆ ของประเทศ เป็นต้นว่า พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เผยแผ่ทางเหนือเป็นเวลา ๑๑ ปี พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) เผยแผ่ทางภาคใต้ ๑๕ ปี และพระญาณวิเศษสุเมธีวราจารย์ (สิงห์ ขนตยาคโม) แต่ส่วนใหญ่แล้วพระสงฆ์สายนี้มักจะจาริกบำเพ็ญสมณธรรม ตลอดจนการสั่งสอนประชาชนในภาคอีสาน ทั้งนี้เนื่องจากสถานที่มีความเหมาะสมในการปฏิบัติธรรมมากกว่าภาคอื่น ๆ

๕.๒ บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ถือว่ามีบทบาทต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย นับตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา โดยมี พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นผู้นำการเผยแผ่ด้วยตัวเอง การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์สายนี้ ได้แยกกันออกเป็นสาย ๆ ทั่วภาคอีสาน นอกจากนี้ก็ยังได้แพร่ออกไปยังภาคอื่น ๆ ของประเทศรวมทั้ง พระราชินีโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ (เทสก์ เทสรังสี) และคณะกองทัพธรรมกรรมฐานได้จาริกไปเผยแผ่ทางภาคใต้ ยังผลให้เกิดการเผยแผ่พระธรรมของสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในภาคใต้ โดยเน้นหนักไปที่ภาคการปฏิบัติ และการบุกเบิกคณะธรรมยุตวงศ์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เกิดขึ้นในภาคใต้ ในระยะเริ่มแรก ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน อันได้แก่ จังหวัดพังงา ภูเก็ตและกระบี่ ซึ่งต่อมาได้แผ่ขยายวัด และสำนักปฏิบัติกรรมฐานพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ไปทั่วภาคใต้ในเวลาต่อมา

การจาริกสู่แดนใต้ของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตนั้น มีอยู่หลายระลอกด้วยกัน ในระยะแรกมีพระอาจารย์อำพัน จิรุตโต ซึ่งเดินทางไปเผยแผ่ศาสนาธรรมในพื้นที่จังหวัดพังงา และกระบี่ ต่อมาพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิต ได้จาริกมาสมทบ การเผยแผ่ในระยะของของทั้ง

สองท่านเป็นไปด้วยปัญหาอุปสรรค จึงได้มานิมนต์พระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี จากจังหวัดสงขลา ให้เดินทางไปช่วยเผยแผ่ศาสนาธรรมในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน ซึ่งต่อมามีพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตจากภาคอีสานที่ทราบข่าว ติดตามลงมามากมายหลายรูป

ในระยะแรก ๆ ที่คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งนำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี เข้าไปเผยแผ่ศาสนาธรรมยังจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามัน คือจังหวัดพังงา ภูเก็ตและกระบี่นั้น ต้องฟันฝ่าปัญหาอุปสรรคนานับประการ เป็นต้นว่า ได้รับการต่อต้าน กลั่นแกล้ง กีดกันจากพระสงฆ์และประชาชนบางส่วนในพื้นที่ต่าง ๆ นานา เพราะยังมีอคติต่อคณะพระกรรมฐานจากภาคอีสาน ซึ่งคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่เดินทางเข้าไปเผยแผ่ศาสนาธรรมในภาคใต้ ได้ใช้ความอดทนอดกลั้นเป็นอย่างยิ่ง การรักษาศีลให้บริสุทธิ์ การเจริญเมตตาภาวนา การรักษาสติให้บริบูรณ์ให้ตั้งอยู่ในความดีเปรียบเหมือนดั่งเกล็กรักษาความเค็มและการใช้หลักสาราณีย-ธรรม ๖ ในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งนับว่าไปผลดีเพราะเป็นการพิสูจน์ให้ผู้ที่มีความเข้าใจผิดเหล่านั้นได้เห็นการเผยแผ่ศาสนาธรรมของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตเป็นไปด้วยเจตนาที่บริสุทธิ์และเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย เป็นบุญกุศลแก่พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ ทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งต่าง ๆ ในเวลาต่อมาคลี่คลายลงจนยอมรับนับถือซึ่งกันและกันและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก

พระอุดมกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโตในสายตาของชาวดำเนิน นั้นนับว่าเป็นสิ่งแปลกใหม่ นับตั้งแต่สี่ของจิวรที่นุ่งห่ม เครื่องอัฐบริขาร ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ เช่นการนั่งสมาธิ ภาวนา การเดินจงกรม การฉันข้าวในบาตร และฉันข้าวมือเดียว ตลอดจนกิริยามารยาทที่ส้ารวมต่าง ๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดความเลื่อมใส และศรัทธาแก่ญาติโยมทั้งหลายในแถบนี้

วิธีการเผยแผ่ศาสนาธรรมของคณะพระอุดมกรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ นั้น เป็นไปตามความเหมาะสมกับบุคคล สถานที่และสถานการณ์ ทุกรูปล้วนปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบอันเป็นแบบฉบับของพระอุดมกรรมฐานให้ชาวภูเก็ต พังงา และกระบี่ รวมทั้งชาวปักษ์ใต้ได้ชื่นชมเป็นตัวอย่าง ว่าพระที่แท้จริงแล้วนั้น ต้องประพฤติปฏิบัติตนกันอย่างไร ถึงแม้ว่าพระบางรูปบางองค์ที่ไปร่วมเผยแผ่กับหมู่คณะในสมัยนั้นจะไม่ได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนพุทธบริษัทโดยตรง แต่ข้อวัตรปฏิบัติของท่านก็เป็นการสอนอยู่ในตัวแล้ว จึงนับว่าเป็นบุญบารมีอย่างมหาศาลของชาวปักษ์ใต้ทั้งหลาย ที่ได้มีโอกาสพบเห็นและร่วมสร้างบุญกุศลกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต

คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดขึ้นโดยการนำของพระราชนิเวศรังสีคัมภีร์ปัญญาวิชัย (เทศก์ เทศร์สี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม ท่านได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง แม้ท่านจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะ

ปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่านในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนา ตามแนวพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ไว้ในภาคใต้ฝั่งทะเลตะวันตกจนถึงปัจจุบัน วัดธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดนี้ เกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ยังรักษาประเพณีปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุต ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในการสำรวจ เมื่อปี ๒๕๕๐ มีประมาณ ๔๔ แห่ง

๕.๓ ศึกษาวิเคราะห์บทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

๕.๓.๑ บทบาทหลัก หรือบทบาทโดยตรงของพระสงฆ์ คืองานที่พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุปฏิบัติอย่างหนึ่งใน ๒ อย่าง คือด้าน คันถธุระ และ วิปัสสนาธุระ

๑) บทบาทด้านคันถธุระ (การศึกษาพระธรรมวินัย)

บทบาทด้านคันถธุระของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ในระยะบุกเบิก ซึ่งนำโดยพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี และคณะนั้น ได้เห็นความสำคัญกับการศึกษาปฏิบัติด้าน คันถธุระ และวิปัสสนาธุระควบคู่กัน เนื่องจากทำให้คณะพระสงฆ์สายกรรมฐานที่มาเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ และกุลบุตรในท้องถิ่นที่มีความศรัทธาเลื่อมใสออกบวชเป็นพระภิกษุและสามเณรมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยมากยิ่งขึ้น

รูปแบบการศึกษาคันถธุระ ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ แบ่งออกเป็น ๒ ประการ คือ

(๑) การศึกษาข้อวัตรปฏิบัติและปฏิบัติของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อันได้แก่ รุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ เป็นเครื่องบำเพ็ญทางกาย และหลักกรรมฐาน ๔๐ อันเป็นเครื่องบำเพ็ญทางใจ โดยมีการศึกษาจากครูบาอาจารย์ที่เข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาวงศ์พระกรรมฐานในภาคใต้ ที่เป็นศิษย์และมีโอกาสศึกษาข้อวัตรปฏิบัติจากพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต โดยตรง ยกตัวอย่างเช่น พระอาจารย์สี ธรรมธโร พระอาจารย์เจ็ยะ จุนโท พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี พระอาจารย์เหรียญ วรลาโภ พระอาจารย์วัน อุตตโม ฯลฯ เป็นต้น

(๒) การศึกษาคันถธุระตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับบรรพชิต ซึ่งเรียกผู้เรียนหรือผู้เข้าสอบว่า “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ นักธรรมชั้นตรี, นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก เป็นที่นิยมจากคณะสงฆ์ในภาคใต้ดั้งเดิม ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายมหานิกาย หรือธรรมยุต ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาและได้รับการยอมรับนับถือพุทธศาสนิกชนและภาคส่วนราชการในภาคใต้ ดังนั้นคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เข้าไปเผยแผ่ในภาคใต้จึงเห็นความสำคัญของการศึกษาคันถธุระตามหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ควบคู่ไปกับการเจริญวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นภาคปฏิบัติ จึงได้จัดให้มีการเรียนการสอนใน

สำนักพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ ผ่านปัญหาอุปสรรคนานัปการอันเนื่องมาจากความขาดแคลนอาคารสถานที่ศึกษาเล่าเรียน หนังสือตำรา และความลำบากในการเดินทางไปสอบ ณ สนามสอบสำนักวัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาได้ขออนุญาตเปิดสอบขึ้นที่วัดเจริญสมณกิจภูเก็ต มีนักเรียนที่เป็นพระภิกษุและสามเณรทั้งสามชั้นเข้าสอบรวมไม่น้อยกว่า ๖๐ รูปทุก ๆ ปี จนมหามกุฏราชวิทยาลัยยกฐานะให้เป็นชั้นโท และได้ดำเนินการตามแนวนั้นสืบมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

๒) บทบาทด้านวิปัสสนาธุระ (การปฏิบัติธรรม)

วิปัสสนาธุระ หมายถึง งานด้านบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐาน หรืองานที่มุ่งอบรมปัญญาให้เกิดโดยการปล่อยวางภาระทั้งปวง ทำกายใจให้เบา ยินดีในเสนาสนะที่เรียบง่าย พิจารณาถึงความเสื่อมไปสิ้นไปในสังขารร่างกายจนเห็นสามัญลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ได้ชัดเจน เจริญอบรมวิปัสสนาต่อเนื่องไปไม่ขาดสายจนถึงหลักชัยคือคว่ำอรรถผลได้

งานด้านวิปัสสนาธุระนั้น เป็นงานที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง มากกว่างานด้านอื่น ๆ เนื่องจากเป็นงานภาคปฏิบัติเพื่อชำระกิเลสตัณหา รื้อถอนอวิชชาอันเป็นสาเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏโดยตรง โดยได้รับการสั่งสอน อบรม วางรากฐานข้อประพฤติปฏิบัติจาก พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทำให้คณะพระกรรมฐานที่เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคใต้ระยะแรก ๆ มีพื้นฐานด้านวิปัสสนาธุระ หรือการปฏิบัติพระกรรมฐาน ของแต่ละท่านอยู่แล้ว ก่อนที่จะเดินทางเข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

แนวทางการเจริญวิปัสสนาธุระที่พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ยึดถือและประพฤติปฏิบัติ เรียกรีกอย่างว่า “การเจริญพระกรรมฐาน” ซึ่ง พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี สอนให้นักปฏิบัติขั้นพื้นฐานรู้จักนั่งสมาธิภาวนากำหนดจิตของตนโดยการใช้บริกรรมว่า “พุทโธ” คือ หายใจเข้า หายใจออก ก็ให้จิตใจแน่วอยู่ที่พุทโธ วิธีการสอนโดยการฝึกฝนจิตนี้ เป็นการฝึกเพื่อเจริญสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา การเจริญ คือการทำให้มากขึ้น มีเพิ่มขึ้น ดังนั้นวิธีการสอนแบบนี้จึงเป็นการพัฒนาศิษย์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ให้มีสติมั่นคง มีความรู้ทั่วถึง พร้อมทั้งจะมีสมาธิที่แน่วแน่นมั่นคง เจริญวิปัสสนากรรมฐานให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งตามมา

๕.๓.๒ บทบาทรอง คือ บทบาทในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา การอบรมสั่งสอนพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ การปกครองคณะสงฆ์ และด้านการสังคมสงเคราะห์

๑) บทบาทด้านแม่พระพุทธศาสนา

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่เดินทางสู่ภาคใต้นั้น มีอยู่หลายระลอกด้วยกัน ในยุคแรก ก็มีพระอาจารย์อำพัน จิรวุฑโฒ ต่อมาพระอาจารย์มหาปิ่น ชลิโต ได้จาริกมาสมทบด้วย ส่วนในช่วงที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ท่านเดินทางมานั้น ได้มีพระธุดงค์กรรมฐานติดตามลงมาหลายรูปด้วยกัน ต่อมาได้มีพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต จากภาคอีสานที่

ทราบข่าวก็ติดตามเข้ามาวิเวกและเผยแผ่ศาสนธรรมในภาคใต้เพิ่มขึ้นตามลำดับ ส่วนกุลบุตรในท้องถิ่นก็เกิดมีศรัทธากันมาอุปสมบทเรื่อย ๆ พระสงฆ์คณะธรรมยุตในภาคใต้ ที่ทราบข่าวการเดินทางเข้ามาเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ของคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ก็เข้ามาศึกษาอรรถธรรมข้อวัตรปฏิบัติด้วยเป็นอันมาก

วิธีการเผยแผ่ศาสนธรรมของคณะพระอุดมคักรรณฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้นั้น เป็นไปตามความเหมาะสมกับบุคคล สถานที่และสถานการณ์ ทุกรูปล้วนปฏิบัติ ปฏิบัติชอบอันเป็นแบบฉบับของพระอุดมคักรรณฐานให้ชาวภูเก็ท พังงา และกระบี่ รวมทั้งชาวปักษ์ใต้ได้ชมเป็นตัวอย่าง ว่าพระที่แท้จริงแล้วนั้น ต้องประพฤติปฏิบัติตนกันอย่างไร ถึงแม้ว่าพระบางรูปบางองค์ที่ไปร่วมเผยแผ่กับหมู่คณะในสมัยนั้นจะไม่ได้มีโอกาสอบรมสั่งสอนพุทธบริษัทโดยตรง แต่ข้อวัตรปฏิบัติของท่านก็เป็นการสอนอยู่ในตัวแล้ว จึงนับว่าเป็นบุญบารมีอย่างมหาศาลของชาวปักษ์ใต้ทั้งหลาย ที่ได้มีโอกาสพบเห็นและร่วมสร้างบุญกุศลกับพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

คณะพระอุดมคักรรณฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่ลงไปเผยแผ่ในภาคใต้นอกจากการปฏิบัติข้อวัตรอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติภาวนาอย่างไม่ทอดยแล้ว ยังมีการสั่งสอนกุลบุตรที่มีความศรัทธาออกมาบวชเป็นพระภิกษุสามเณรให้การศึกษาหลักสูตรควัตร ๑๓ ชั้นวัตร ๑๔ และกรรมฐาน ๔๐ ของตามแนวทางและปฏิปทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และศึกษาหลักสูตรนักรธรรม จนมีความรู้ความเข้าใจในหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาและสอบได้เป็นจำนวนมากในทุก ๆ ปี ตลอดจนการเทศนาอบรมญาติโยม พุทธศาสนิกชนชาวปักษ์ใต้ ให้รู้จักขนบธรรมเนียมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล ๕ ศีลอุโบสถทั้งในพรรษา นอกพรรษาและการฝึกอบรมภาวนาสมาธิทุก ๆ คินจนทำให้ได้ผลเป็นที่ประจักษ์แก่ตนเองตามกำลังศรัทธาของแต่ละคนอีกด้วย

ปัจจุบัน พระเถระผู้เป็นศิษย์ของท่านก็ยังอยู่ในจังหวัดเหล่านี้หลายรูปและยังรักษาหลักการปฏิบัติกรรมฐานเหมือนอย่างที่ท่านได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม และยังได้ร่วมกับพระธรรมยุตในภาคใต้ขยายสำนักกรรมฐานในจังหวัดเหล่านี้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ยกตัวอย่างเช่น พระอาจารย์เนตร จิรปุณโย เจ้าอาวาสวัดแหลมสีก อำเภ่อ่าวลึก จังหวัดกระบี่ พระอาจารย์เชือน ปภัสสร เจ้าอาวาสวัดประชาสันติ อำเภอมือง จังหวัดพังงา เป็นต้น

๒) บทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์

พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต และพระธรรมยุต ใน ๓ จังหวัดคือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ ได้เกิดมีขึ้นโดยการนำของพระราชนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาวิชัย (เทศก์ เทสรังสี) และอยู่ในการดูแลปกครองของท่านตั้งแต่ยุคแรกที่ก่อตั้งขึ้นมา จนกระทั่งได้กลับไปอยู่ในภาคอีสานตามเดิม หลังจากอยู่ปฏิบัติศาสนกิจอันมีคุณค่าอยู่ทางภูเก็ตถึง ๑๕ ปีเต็ม และท่านก็ได้รับความเคารพนับถือจากพระภิกษุสามเณรและจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปอย่างสูง

การปกครองคณะสงฆ์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ภายใต้การนำของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ยึดถือหลักชั้นวัตร ๑๔ เป็นเรื่องสำคัญ เพื่อความ

เรียบง่าย และเป็นประโยชน์แก่สังคมสงฆ์ เป็นการอยู่ร่วมกัน เป็นความสามัคคี เป็นการเสียสละ เป็นการแบ่งปัน เป็นการเห็นอกเห็นใจ เป็นหลักอปริหานิยธรรม เป็นหลักสาราณียธรรม นั้นเอง เมื่อปฏิบัติตามหลักในชั้นธวัตร ทั้ง ๑๔ ซึ่งส่งผลให้เกิดสังคมสงฆ์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ดังนี้

(๑) ทำให้เกิดสังคมสงฆ์โดยการนับถือผู้อาวุโสในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้

(๒) ทำให้เกิดสังคมสงฆ์ ในการนับถือและการปฏิบัติต่อครูอาจารย์ ในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้

(๓) ทำให้เกิดสังคมสงฆ์ ในเรื่อง การสรรเสริญ การให้กำลังใจ การดูดำ และการระงับ การลาสิกขา ในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

(๔) ทำให้เกิดสังคมสงฆ์ เป็นความสามัคคี เป็นการเสียสละ เป็นการช่วยเหลือแบ่งปันกัน ในคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

ด้วยคุณูปการของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สี พระกรรมฐานผู้บุกเบิกคณะธรรมยุตในภาคใต้ฝั่งตะวันตกนี้ ครั้นมีวัดธรรมยุตใน ๓ จังหวัด คือ พังงา ภูเก็ต และกระบี่ มากขึ้นตามลำดับ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ พร้อมกับได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะอำเภอจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) ในปี ๒๔๙๖

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๙๘ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร ให้เป็นพระครูนิโรธรังสี ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ท่านได้รับการแต่งตั้งให้รักษาการแทนเจ้าคณะจังหวัด ภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) พร้อมทั้งได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการศึกษานักธรรมในสนามในจังหวัดดังกล่าวด้วย

ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญฝ่ายวิปัสสนา ที่ พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต - พังงา - กระบี่ (ธ) และในปีนั้นเอง พระนิโรธรังสีคัมภีร์ปัญญาจารย์ ก็ได้ลาชาวภูเก็ทกลับไปอยู่ภาคอีสานจนถึงมรณภาพในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ สิริอายุได้ ๙๒ ปีเศษ นับเป็นพระเถระที่ควรแก่การบูชาและยกย่องอย่างสูงสุดรูปหนึ่งในจำนวนพระกรรมฐานผู้เป็นธงชัยของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย

ปัจจุบัน (๒๕๕๘) พระประสาธน์สารโสภณ (ชัยวัฒน์) วัดควนกะไหล อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าคณะจังหวัดภูเก็ต-พังงา-กระบี่-ระนอง

แม้คณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ภายใต้การนำของพระอาจารย์เทศก์ เทศร์สีจะจากไปแล้วก็ตาม แต่เพราะปฏิบัติอันน่าเลื่อมใสและการเสียสละของท่าน ในการวางรากฐานหลักการเจริญวิปัสสนา ตามแนวพระกรรมฐานสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ไว้ในจังหวัดภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันจนถึงปัจจุบัน

๓) บทบาทในด้านสังคมสงเคราะห์

บทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ นำโดยคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่นั้น จะมุ่งไปที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาวงศ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และการจัดตั้งและสร้างวัดในสายธรรมยุติกนิกาย ยังผลให้เกิดหน่อเนื้อเชื้อสาขา อันเป็นผลผลิตของพระกัมมัฏฐานในวงศ์ธรรมยุตต์ขึ้นมาภายใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา กระบี่ รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียง

บทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ สามารถจำแนกได้ดังต่อไปนี้

(๑) การทำสังคมสงเคราะห์โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้

การแสดงธรรมของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ นั้น ก็เพื่ออนุเคราะห์โลก เหมือนหมอวางยาแก้คนไข้เพื่อหายโรคและทุกข์เวทนา หวังความอยู่สบายเป็นผล แต่ท่านเหล่านั้นก็สงเคราะห์กับบุคคลที่พร้อมยอมตามคำสั่งสอน มิใช่สงเคราะห์อย่างไม่มีหลักมีแผนการสงเคราะห์โลกนั้น เป็นกรณีพิเศษที่มีเป็นบางกาล ไม่ถือเป็นความจำเป็นเสมอไป

(๒) การทำสังคมสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในภาคใต้โดยการออกธุดงค์

การธุดงค์ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้นั้นก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ โดยมีแนวทางคือการออกธุดงค์เพื่อการทำเพ็ญสมณธรรมและสอนพุทธบริษัทในท้องถิ่น ซึ่งการสอนนั้นก็เน้นหนักไปในทางกรรมฐาน และการถึงพระไตรสรณคมน์ ที่ให้ละการนับถือภูตผีปีศาจต่าง ๆ นานา แม้การออกธุดงค์ก็ต้องรักษาพระวินัยทุกข้อ ก็เพื่อตนเองและ สร้างความศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และยังสร้างปสาทะแก่ผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว

(๓) การทำสังคมสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้ โดยการสร้างเสนาสนะ สำนักปฏิบัติธรรม และวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้

บทบาทด้านการสังคมสงเคราะห์ ของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ ในระยะแรก ๆ นำโดยคณะของพระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่นั้น จะมุ่งไปที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาวงศ์กรรมฐาน และการจัดตั้งและสร้างวัดในสายธรรมยุติกนิกาย ยังผลให้เกิดหน่อเนื้อเชื้อสาขา อันเป็นผลผลิตของพระกรรมฐานในวงศ์ธรรมยุตต์ขึ้นมาภายใน ๓ จังหวัด คือ ภูเก็ต พังงา กระบี่ รวมทั้งจังหวัดใกล้เคียง วัดธรรมยุตต์ใน ๓ จังหวัดนี้ ในปัจจุบันเกือบทั้งสิ้นเป็นสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ที่ยังรักษาประเพณี ปฏิบัติพระกรรมฐานเหมือนที่พระอาจารย์เทศก์ เทสรังสี ได้วางรากฐานไว้เช่นเดิม มีวัดและสำนักสงฆ์ของคณะธรรมยุตต์ภาค ๑๗ ในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และกระบี่ ในการสำรวจ เมื่อปี ๒๕๕๐ มีประมาณ ๔๔

(๔) การทำสังคมสงเคราะห์พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ โดยการสร้างระบบสาธารณูปโภค ถนนหนทาง ระบบไฟฟ้า และนำความเจริญเข้าสู่ชุมชนในพื้นที่ภาคใต้

นอกจากการอบรมสั่งสอนการปฏิบัติและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายวิปัสสนากรรมฐานอันเป็นที่หลักแล้ว งานทางด้านการพัฒนาวัตถุ พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ก็ได้ดำเนินการติดต่อกันมาไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าภารกิจหลักดังกล่าวเลย ไม่ว่าจะอยู่ที่ใดพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้จะชักชวนชาวบ้านพัฒนาชุมชนของตนในด้านต่างๆ โดยการสร้างระบบสาธารณสุขโรค ถนนหนทาง ระบบไฟฟ้า โรงเรียน โรงพยาบาล สถานือนามัย ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญและจำเป็นต่อชีวิตประจำวัน การกระทำเช่นนี้ ส่งผลให้ชุมชนชนบทมีความเจริญรุ่งเรืองมาจนถึงทุกวันนี้

๕.๔ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาบทบาทพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ นี้สามารถจำแนกออกได้เป็น ๒ บทบาท คือ ๑) บทบาทหลัก และ ๒) บทบาทรอง โดยยึดถือพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า ข้อวัตรและปฏิบัติทาพระอุดมการณ์กรรมฐาน สายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต เป็นแบบฉบับอันดีงามและสำคัญยิ่ง ในการนำมาประพฤติปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในภาคใต้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงจะขอเสนอแนะหรือนโยบาย ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย เพื่อที่จะทำให้เกิด การส่งเสริมปรับปรุงบทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาวงศ์พระกรรมฐานในภาคใต้ โดยนำหลักธรรมคำสอนและข้อวัตรปฏิบัติของพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต มาประยุกต์ใช้เพื่อประพฤติปฏิบัติให้สมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชนในภาคใต้ ดังต่อไปนี้

๕.๔.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑) รัฐบาล คณะสงฆ์ฝ่ายปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมและสนับสนุนพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ในภาคใต้ในการปฏิบัติตามข้อวัตรและปฏิบัติทาของพระกรรมฐานฝ่ายวิปัสสนาธุระสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ซึ่งตรงตามหลักธรรมคำสอนของสัมมาสัมพุทธเจ้าและการเผยแผ่ศาสนธรรมคำสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ เพราะหลักธรรมคำสอนทั้งหลายในพระพุทธศาสนาย่อมที่จะสั่งสอนให้บุคคลเป็นคนดี เพื่อเป็นไปตามจุดมุ่งหมายอันแท้จริงทางพระพุทธศาสนา ซึ่งหากรัฐบาลมีการส่งเสริมสนับสนุน หรือมีการช่วยเหลือในด้านกิจการงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ก็ย่อมที่จะเป็นการเสริมสร้างในสิ่งที่ตั้งงามให้เกิดขึ้นแก่บุคคลอันจะนำไปสู่สังคมในภาคใต้ต่อไป

๒) รัฐบาล คณะสงฆ์ฝ่ายปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรที่จะมีนโยบาย หรือมีการส่งเสริมสนับสนุน หลักการปฏิบัติธรรมตามปฏิบัติทาของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต แก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้ โดยให้มีการนำเสนอหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยมุ่งไปที่การพัฒนาจิตใจ มากกว่าวัตถุ ซึ่งอาจจะมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการเผยแผ่รายการธรรมะให้มี

มากขึ้น ผ่านการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ เช่น รายการโทรทัศน์ รายการวิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่าง ๆ เป็นต้น

๓) รัฐบาล คณะสงฆ์ฝ่ายปกครองและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรนำชีวประวัติ ปฏิบัติ ขั้ววัตรปฏิบัติของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ที่มีบทบาทในภาคใต้ ออกมาเผยแพร่คุณงามความดีของท่าน เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมปรับปรุงบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และนำหลักธรรมคำสอนและขั้ววัตรปฏิบัติของท่านมาประยุกต์ใช้เพื่อประพฤติปฏิบัติให้สมกับที่เป็นพุทธศาสนิกชนอีกด้วย

๕.๔.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการปฏิบัติ

๑) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ซึ่งเป็นศาสนทายาทในปัจจุบัน ควรยึดหลักและปฏิบัติตามขั้ววัตรและปฏิบัติอันได้แก่ หลักธุดงค์วัตร ๑๓ ชั้นธวัตร ๑๔ และหลักกรรมฐาน ๔๐ ที่พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตและคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต รุ่นแรก ๆ ได้วางรากฐานและอบรมสั่งสอนแก่ศิษยานุศิษย์ไว้ในภาคใต้อย่างเคร่งครัด เพราะในปัจจุบัน การปฏิบัติตามขั้ววัตรและปฏิบัติของพระสงฆ์สายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ได้เริ่มเลือนรางจางหาย หย่อนยานลงไป เพราะขาดแคลนผู้เข้ามาบวชเป็นศาสนทายาทและขาดการประพฤติปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง เพื่อเป็นหลักในการปฏิบัติในสมณเพศอันถูกต้องดีงาม การอยู่ร่วมกับหมู่คณะ และให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชนในภาคใต้อย่างมั่นคง

๒) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ต้องอธิบายทำความเข้าใจ และประพฤติให้เห็นเป็นตัวอย่างแก่พุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้ เกี่ยวกับขั้ววัตร ปฏิบัติ ปฏิบัติพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เพราะขนบธรรมเนียมประเพณี ขั้วปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทางภาคอีสาน และภาคใต้มีความแตกต่างกัน เมื่อเข้าใจและปฏิบัติไม่เหมือนกัน อาจทำให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้ได้ หากมีโอกาสควรชักชวนอุบาสก อุบาสิกา ไปเยี่ยมเยียนครูบาอาจารย์และวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ทางภาคอีสาน เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน และเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติระหว่างพระสงฆ์และฆราวาส ครูบาอาจารย์ต้องดูในสิ่งที่ควรดู เพื่อรักษาขั้ววัตรปฏิบัติให้มั่นคง และให้พุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้เข้าใจขั้ววัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ในสายพระกรรมฐาน

๓) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ต้องปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ปฏิบัติธรรมอย่างเอาจริงเอาจังจนรู้แจ้งเห็นจริงในผลของการปฏิบัติ มีความหนักแน่น มั่นคง ใช้ความอดทนอดกลั้นเป็นอย่างสูง ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาภาคใต้ เพราะประชาชนในภาคใต้เป็นคนหัวแข็ง มีความเป็นอยู่สุขสบาย มีความรู้มาก ชอบทดสอบทดลอง ความเคารพนอบน้อมในพระสงฆ์จึงน้อยกว่าพุทธศาสนิกชนในภาคอีสาน

๔) ประชาชนในภาคใต้ ชอบไปในในทางอิทธิปาฏิหาริย์ เครื่องรางของขลัง วัตถุมงคล คาถาอาคมที่ช่วยให้อยู่ยงคงกระพันพันแทงไม่เข้า ฯลฯ และนิยมการบริจาคให้ทาน รักษาศีล แต่ไม่

ค้อยสนใจในการเจริญภาวนา ดังนั้น พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ในปัจจุบัน ควรชี้ให้เห็นคุณเห็นโทษ ความเป็นสาระแก่นสารของสิ่งภายนอกที่นิยมยึดถือกันมา และสอนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ซึ่งเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจให้มีความผ่องใส สะอาดสว่าง สงบ หลุดพ้นจากการครอบงำของกิเลสตัณหา ทำลายอวิชชาอันเป็นตัวก่อภพก่อชาติให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ

๕) พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ต้องไม่ติดข้องอยู่ในลาภสักการะ และยศตำแหน่งต่าง ๆ ที่ได้รับ เพราะจะทำให้การประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต หย่อนยานลง และปัจจุบันเครื่องมือสื่อสาร อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ โทรศัพท คอมพิวเตอร์ ได้มีการพัฒนาเจริญก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง มีการนำมาใช้ในหมู่พระภิกษุสงฆ์ เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร การติดตามข่าวสารต่าง ๆ ทำให้มีความสะดวกสบายมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นเครื่องจูงใจในการฝึกจิตด้วยสมถะและวิปัสสนา เกิดการหย่อนยานในการประพฤติปฏิบัติด้วยเช่นเดียวกัน จึงควรมีการวางกฎระเบียบจำกัดการใช้งานให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องเหมาะสม

๖) วัด สำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ควรยึดหลักชั้นธวัตร ๑๔ และหลักสาธารณียกรรม ๖ ประการในการอยู่ร่วมกัน คือ มีความสามัคคี การเสียสละ การแบ่งปัน เป็นการเห็นอกเห็นใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้การความสงบเรียบร้อยและความเป็นอยู่อย่างผาสุกในหมู่สงฆ์

๗) ปัญหาประการหนึ่งของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในการเผยแผ่พระศาสนาในภาคใต้ คือขาดแคลนกุลบุตรที่เข้ามาบวชขออุปสมบทพระสงฆ์กรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต เนื่องจากพื้นที่ภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตร ทำการประมง ค้าขาย ฯลฯ ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยส่วนใหญ่ไม่อดอยากขาดแคลนเหมือนภาคอีสาน จึงไม่ค่อยเห็นความทุกข์ยากลำบากของชีวิต เมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา กุลบุตรโดยส่วนใหญ่บวชไม่นาน ดังนั้น จึงควรมีการสร้างความรู้สึกล้อมไล่นิพพานในพระรัตนตรัย ฝึกเจริญสมถะและวิปัสสนา รู้แจ้งเห็นธรรม ตามหลักอริยสัจ ๔ แก่กุลบุตรที่เข้ามาบวชเพื่อเป็นศาสนทายาทเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสายพระกรรมฐานในภาคใต้

๘) ในการเผยแผ่พระศาสนาวงศ์พระกรรมฐานในภาคใต้ เนื่องจากครูบาอาจารย์พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต มีอยู่เป็นจำนวนน้อย จึงควรนิมนต์พระสงฆ์สายกรรมฐานจากทางภาคอีสาน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดโดยตรงให้แวะเวียนเข้ามาช่วยเผยแผ่และเป็นกำลังของพระสงฆ์สายพระกรรมฐานในภาคใต้อยู่เสมอ เพราะพุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้นิยมพระกรรมฐานทางภาคอีสาน ภาคกลาง ฯลฯ ที่พูดภาษากลาง มากกว่าพระกรรมฐานที่เป็นคนภาคใต้ พูดภาษาใต้ด้วยกัน นอกจากนี้ยังเป็นการออกวิเวก เปลี่ยนสถานที่และบรรยากาศในการเจริญสมถะวิปัสสนาในภาคใต้แก่พระกรรมฐานเหล่านั้นด้วย เพราะพระสงฆ์ทางภาคอีสาน ชอบทะเล ป่าเขา และถ้ำทางภาคใต้

๙) แม้ในปัจจุบัน จะทำให้การออกตุตงค์ หรือการออกกรุกขมูลเพื่อออกปฏิบัติธรรมตามสถานทีวิเวก ตาม ป่าเขา ถ้ำ น้ำตก โดยเฉพาะในภาคใต้ ทำได้ยากขึ้น เนื่องจากความเจริญของบ้านเมืองและถนนหนทาง แต่อย่างน้อยพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ควรหาโอกาสประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอ เพื่อหาโอกาสปลีกเร้นอยู่แต่ผู้เดียว ชัดเกลากิเลสตัณหา ทำลายอวิชชาให้หมดสิ้นไป และเป็นการสืบทอดข้อวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องดีงามแก่ศาสนทายาทในภายหลัง

๑๐) การก่อสร้างและพัฒนาวัดป่า หรือสำนักกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ควรยึดแนวทางของวัดป่าสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต อย่างเคร่งครัด คือภายในวัดมีบรรยากาศร่มรื่นไปด้วยต้นไม้ใหญ่ สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ มีตามความเหมาะสม ไม่เน้นความหรูหรา แต่เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ มีกุฏิเว้นระยะห่างกันประมาณ ๕๐ - ๑๐๐ เมตร มีทางเดินจงกรม มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น ซึ่งบรรยากาศในวัดป่ากรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พุทธศาสนิกชนชาวภาคใต้มีความนิยมชมชอบมาก เพราะปัจจุบันสภาพธรรมชาติเริ่มถูกทำลายลงไปมาก เมื่อได้มีโอกาสเข้ามาในบริเวณวัดป่าที่มีสภาพธรรมชาติร่มรื่น จึงรู้สึกสงบ เกิดความผ่อนคลายภายในจิตใจ

๕.๔.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

๑) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้เพิ่มเติม ในด้านต่าง ๆ ที่เนื้อหาในงานวิจัยนี้ยังไม่ครอบคลุม

๒) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกรอบแนวคิดของประชาชนที่มีต่อบทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้ ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาสังคม เป็นต้น

๓) ควรมีการศึกษาการวิจัยถึงรูปแบบการดำเนินการเพื่อพัฒนาสังคม โดยบทบาทของพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ในภาคใต้

๔) ควรมีการศึกษาวิจัยหาแนวทางในการส่งเสริมให้พระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้น

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

มหามกุฏราชวิทยาลัย, มุลินธิ. พระไตรปิฎก ฉบับสยามรัฐ เล่มที่ ๓๐, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
สภามหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข้อมูลทุติยภูมิ

๑) หนังสือทั่วไป

คณะผู้จัดทำ. ธรรมโอวาทหลวงปู่คำดี ปภาโส วัดถ้ำผาปู่ เขานิมิต ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัด
เลย แจกเป็นธรรมทาน ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๖ ครบรอบอายุ ๘๑ ปี. ม.ป.ท. : โรงพิมพ์
รุ่งเกียรติ, ม.ป.ป.

..... อนุสรณ์งานเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานเพลิงศพพระอุดมสังวรวิสุทธิเถร (วัน
ออกโตโม) วัดถ้ำอภัยดำรงธรรม อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร ๒๕ เมษายน ๒๕๒๔,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔.

..... อาหารใจ ธรรม และปฏิบัติของพระอาจารย์ชา พระโพธิญาณเถร (สุภทฺโท).
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พันธ์พิบูลย์, ม.ป.ป.

..... หนังสืออนุสรณ์ พระราชทานเพลิงศพ, วรลาโภ ผู้ให้ธรรมเป็นพรอันประเสริฐ,
(กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒).

คณะศึกษานุศิษย์. รอยธรรม พระวิหารหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยาม
บรรณภัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๖.

..... หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ, บริษัทบุญศิริการพิมพ์ จำกัด, กรุงเทพ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๕๒.

ชมรมพุทธศาสน์ กฟผ.. พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ ชีวประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และ
ธรรมบรรยาย. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ป.สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๗.

..... ฌาปนกิจ. อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระญาณวิศิษฏ์สมิทธิวีราจารย์ (สิงห์ ขนดยาคโม)
ณ ศาลาฌาปนกิจ วัดป่าสาละวัน จังหวัดนครราชสีมา ๒๔ เมษายน ๒๕๐๕.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕.

พระทองคำ จารุณโณ, พระ. รำลึกวันวาน. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรณภัณฑ์และ
การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๗.

พระสุธรรมคณาจารย์ (หลวงปู่เหรียญ วรลาโภ). คณะศึกษานุศิษย์. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุญศิริ
การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

ธรรมสภา. ชีวิต การงาน หลักธรรม พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๘.

ธันวาคม ใจเที่ยง. “พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผู้นำแห่งการสร้างธรรมิกสังคมขานาลุ่มน้ำโขง”. ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙.

นิตยสารโลกทิพย์. รวมภาพชุดและประวัติย่อ ๘๐ พระกรรมฐาน. กรุงเทพมหานคร : ศรีสยามการพิมพ์, ๒๕๒๗.

_____. ปฏิปทาพระอุดมคัมภีร์ฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชวนพิมพ์, ๒๕๓๓.

ปฐม, ดร.,รศ.. - ภัทรา นิคมานนท์, รศ.. พระกัมมัฏฐานสู่ล้านนา (ตอน ๑) ที่ระลึกงานสมโภชพระมหาธาตุมณฑลบูรพาจารย์ ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ โครงการหนังสือบูรพาจารย์ เล่ม ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.

_____. หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต ประวัติ ข้อวัตรและปฏิปทา. กรุงเทพมหานคร : บริษัท พี.เอ.ลิฟวิ่ง จำกัด, ๒๕๔๕.

ปรีดา ฉันทโร, พระ. พระป่าสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., ๒๕๕๐.

เปลี่ยน ปณฺญาปทีโป, พระ. ประวัติโดยย่อ วัดอรุณวิเวก บ้านปง ต.อินทขิล อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่. กรุงเทพมหานคร : บริษัท รุ่งเรืองวิริยะพัฒนาโรงพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๗.

พระราชวรมณี (ประยูรธี ปยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๒๗, หน้า ๑๙๔.

พระเทพเจติยาจารย์ (วิริยงค์ สิริธโร). ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ฉบับสมบูรณ์ และได้สามัญสำนึก. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประชาชน จำกัด, ๒๕๕๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน). ประวัติพระอาจารย์มั่น ภูริทัตตเถระ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิลป์สยามบรรจุกัณฑ์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒.

พระพิพิธธรรมสุนทร. คติธรรมนำชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

_____. คม ชัด ลึก เล่ม ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๔๗.

พระศาสนโสภณ (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), คณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสโส). ชีวิตประวัติ ธรรมเทศนา บทประพันธ์ และธรรมบรรยาย ของพระ
อาจารย์มั่น ภูริทัตตเถร. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ ยูไนเต็ด โปร-
ดักชั่น, ๒๕๔๕.

พินิจ ลาภธนานนท์, บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เจริญ
วิทยการพิมพ์, ๒๕๒๙.

มูลนิธิพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต. บุรพาจารย์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวน
พิมพ์, ๒๕๒๕.

ราชเลขาธิการ, สำนัก. “อัตตโนประวัติพระนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์ (เทศก์ เทสรังสี) ประวัติวัด
อรัญญาวาสและประวัติวัดหินหมากเป้ง”. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์
พระราชทานในงานฉลองขณมายุครบ ๗ รอบ พระราชนิโรธรังสีคัมภีรปัญญาจารย์
(เทศก์ เทสรังสี) วันเสาร์ที่ ๒๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
กรุงเทพฯ, ๒๕๒๙.

สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (อ้วน ตีสโส). ประวัติวัดสุปฏิหาราม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๙๖.

สายธาร ศรัทธาธรรม. พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ยอดพระนักกัมมัฏฐาน. กรุงเทพมหานคร :
บริษัท สำนักพิมพ์แสงดาว จำกัด, ๒๕๔๙.

อวย เกตุสิงห์. พระป่าของชาวพุทธ. เชียงใหม่ : นวรัฐการพิมพ์ เชียงใหม่, ๒๕๔๕.

ธันวา ใจเที่ยง. “พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ผู้นำแห่งการสร้างธรรมิกสังคมาชานาลุ่มน้ำโขง”, ๒๖
กุมภาพันธ์ ๒๕๔๙,

๒) บทความจากเว็บไซต์ (Web Site)

<www.ariyavinaya.wordpress.com/อภิธมาจาริกาสิกขา/จุลวรรค-ภาค-2/4-วัตตขันธกะ> (วันที่
สืบค้นข้อมูล: ๓ มีนาคม ๒๕๕๘)

<<http://www.baanmaha.com/community/>>(วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.baanjommyut.com/pratripidok/extension-1/meditation/02.html> > (๒๕
ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.bp.or.th/webboard/index.php?topic=24727>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม
๒๕๕๗).

<<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=13096>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐
ตุลาคม ๒๕๕๗).

<www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-thes/lp-thes_hist_06.htm> (๘ มีนาคม ๒๕๕๘)

<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-lah/lp-lah-hist-9-10.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-suwat_hist.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-one/lp-one-hist-02.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=7712>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-kumpong/lp-kumpong_hist-02.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-thes/lp-thes_hist_06.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๘ มีนาคม ๒๕๕๘)

<<http://www.itti-patihan.comประวัติ-หลวงปู่เหรียญ-วรลาโภ-วัดอรุณบุรพต.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<http://www.kanlayanatam.com/audio/lp_rien/lp_.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95155.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 27 JAN 2010).

<<http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document9663.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: 27 JAN 2010).

ปฏิบัติพระธุดงค์กรรมฐานสายหลวงปู่มั่น

<<http://www.luangpumun.org/pati.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๑ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.lks.ac.th/kukiat/student/betterroyal/social/24.html>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.pra-nakhon.com/index.php?topic=242.50;wap2>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.saranukromthai.or.th/BOOK12/chapter3/t12-3-l1.htm>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).

<<http://www.suntiworrayan.com/P1.56.htm>> (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).

- <<http://tesray.com/bio-0๗>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <<http://www.watpanonvivek.com/index.php/2013-12-10-21-31-06/2012-07-15-06-57-10/886--m-m-s>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <<http://th.wikipedia.org/wiki/คันถธุระ>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <<http://th.wikipedia.org/wiki/วิปัสสนาธุระ>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๕ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- < <http://th.wikipedia.org/wiki/เจ้าคณะจังหวัด>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๑ มกราคม ๒๕๕๘)
- <<http://th.wikipedia.org/wiki/กรรมฐาน>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : วันที่ ๒ มีนาคม ๒๕๕๘)
- (<http://th.wikipedia.org/wiki/พระครูวินัยธร> (มัน ฤทธิ์โต) (วันที่สืบค้นข้อมูล: ๑๗ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <[wikipedia.org/wiki/พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีร์เมธาจารย์_\(สี_ธมฺมธโร\)](http://wikipedia.org/wiki/พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีร์เมธาจารย์_(สี_ธมฺมธโร))> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <[http://th.wikipedia.org/พระครูสุทธิธรรมรังษี_\(เจี๊ยะ_จุนโท\)](http://th.wikipedia.org/พระครูสุทธิธรรมรังษี_(เจี๊ยะ_จุนโท))> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <<http://www.hellomukdahan.com/nongsoong/watphuchorkhor/thailand-mukdahan-nongsoong-phoola-history.php>> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/lp-lah/lp-lah-hist-9-10.htm> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗).
- <www.wikipedia.org/wiki/ขันธกะ> (วันที่สืบค้นข้อมูล : ๓ มีนาคม ๒๕๕๘)

๓) บทความวารสาร

- ดำรง ภูระยา. “พระอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม” โลกทิพย์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๘ มกราคม ๒๕๒๗ : ๑๕.
- _____ . “หลวงปู่ฝั้น อาจาโร”. โลกทิพย์. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๘ : ๕๗.
- _____ . “พระสิงห์ ขนดะยากโม และ พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) กองทัพนครธรรมฝ่ายวิปัสสนาธุระในสมัยบูรพาจารย์”. โลกทิพย์. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ : ๖๗.
- _____ . “พระอาจารย์สิงห์ ขนดะยากโม และ พระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส) กองทัพนครธรรมฝ่ายวิปัสสนาธุระในสมัยบูรพาจารย์”. โลกทิพย์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๔๔ (มกราคม ๒๕๒๗).
- วีระศักดิ์ จันทร์ส่องแสง. “พระอาจารย์มัน ฤทธิ์โต อริยสงฆ์แห่งยุคสมัย”. สารคดี. ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๓๐๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ : ๑๗๖.

๔) วิทยานิพนธ์/ สารนิพนธ์/ รายงานวิจัย

พระภณ มงคลโก (วงศ์สุพรรณ), “ศึกษาบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓,

ประจวบ แสกลาง. “บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๕๒๙”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๓๑.

พระมหาศรีบุญ ปณฺธวโร (นุชมิตร). “การศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสุธรรมยานเถร (ครูบาอินทรจักร)”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระสมนึก จรโณ (ทับโพธิ์). “ศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของพระราชนิเวศรังสี (เทศก์ เทสรังสี)”. วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อริยา ลีมสุวัฒน์. “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนบพไทย (๒๕๐๐-๒๕๒๐)”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

อัจฉรา กาญจนมัย. “เรื่องอิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตอนพระป่า - วัดป่า”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท., ๒๕๒๘.

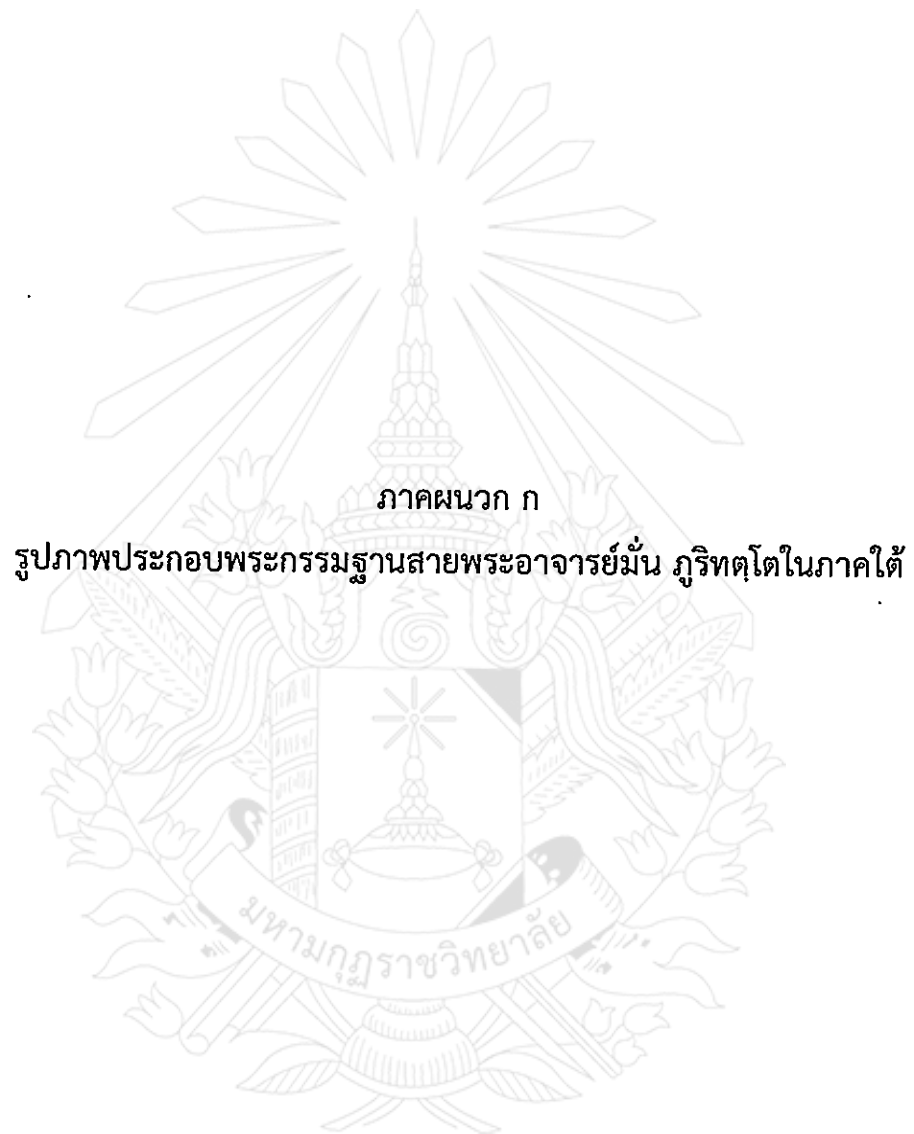
๕) เอกสารอื่นที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน. “ทางร่มเย็น”. จัดพิมพ์เป็นธัมมานุสรณ์ในโอกาสอุปสมบทหมู่ผู้ศึกษาของชุมชนศึกษาพุทธธรรมศิริราชฝ่ายนักศึกษาศาสนาปฏิบัติธรรม ณ วัดถ้ำผาบึง อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดเลย ประจำปี พ.ศ. ๒๕๒๙.(อัดสำเนา).

ภาคผนวก

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

รูปภาพประกอบพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโตในภาคใต้

ภาพประกอบที่ ๑ แสดงภาพพระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

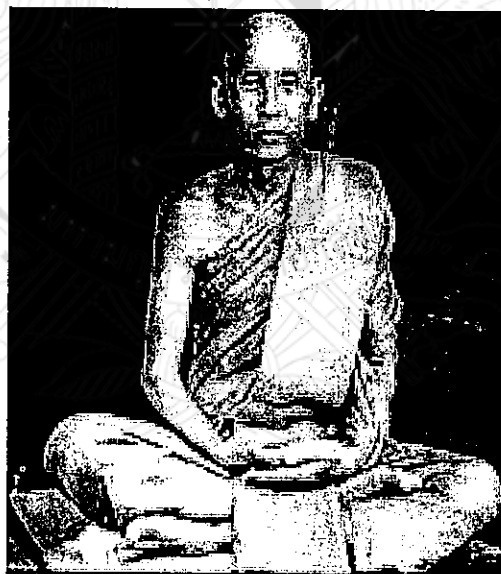
ภาพประกอบที่ ๒ แสดงภาพพระสุทธีธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์
(ลี ธรรมโร)

ภาพประกอบที่ ๓ แสดงภาพพระครูสุทธีธรรมรังสี
(เจียะ จุนโท)

ภาพประกอบที่ ๔ แสดงภาพพระครูวิโรจน์ธรรมจารย์
(มหาปิ่น ชลิต)

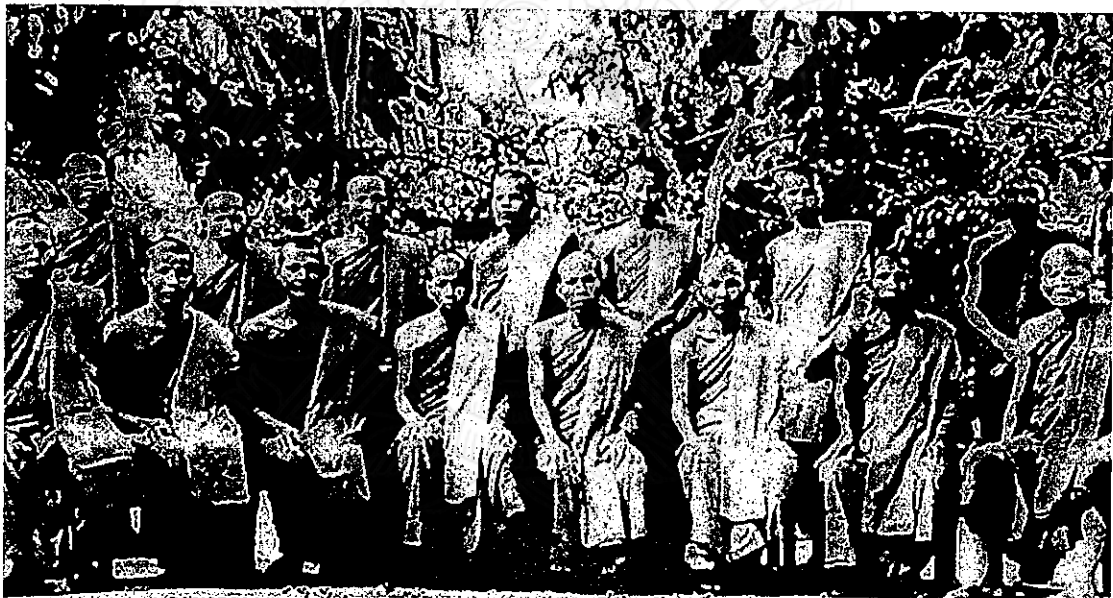

ภาพประกอบที่ ๕ แสดงภาพ พระราชินีโรธรังสีคัมภีรปัญญาวิศิษฎ์
(เทสก์ เทสรังสี)

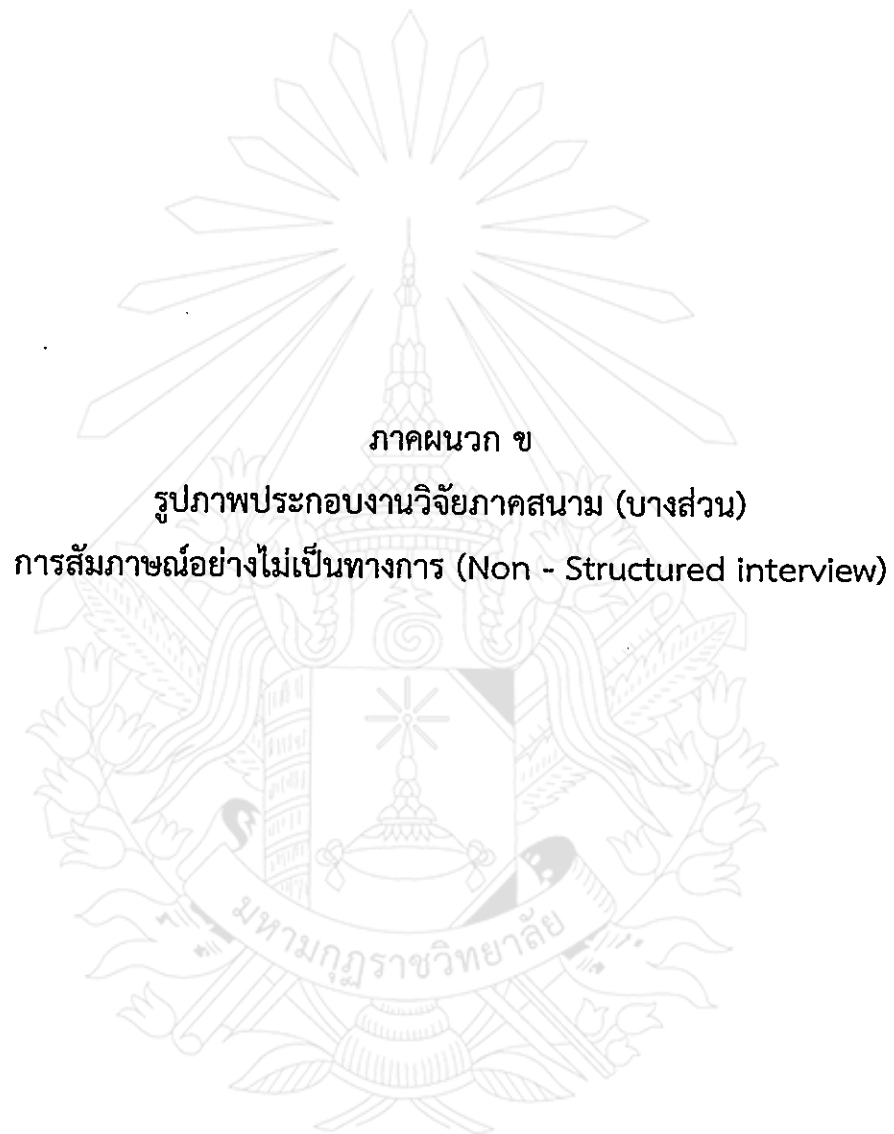

ภาพประกอบที่ ๖ แสดงภาพพระสุธรรมคณาจารย์
(เหรียญ วรลาภ)

ครูบาอาจารย์มโนได้ไปเผยแผ่ธรรมสายกรรมฐานถึงจังหวัดภูเก็ต-พังงา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓
แถวหน้าจากซ้ายไปขวา ๑.หลวงปู่คำของ ดิสุโส ๒.หลวงปู่จันทร์โลม กิตติกาโร ๓.พระอาจารย์วัน อุตตโม ๔.พระอาจารย์มหาปิ่น ชลิตโต
๕.หลวงปู่เหรียญ วรลาภ ๖.หลวงปู่เทศก์ เขตรังสี ๗.หลวงปู่กัณฑ์(พระครูญาณานุโยค) ๘.พระอาจารย์ฉวี
แถวหลังจากซ้ายไปขวา ๑.พระอาจารย์เกษม ๒.พระอาจารย์อรุณ ๓.พระอาจารย์บุญ ๔.พระอาจารย์ฉวี

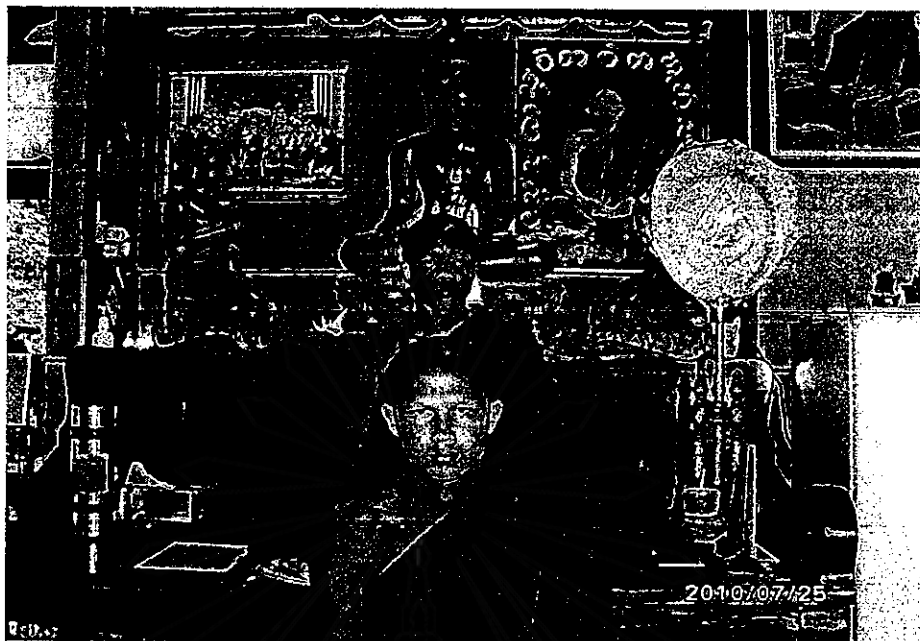
ภาพประกอบที่ ๗ แสดงภาพคณะพระกรรมฐานสายพระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต
ที่เดินทางไปเผยแผ่ศาสนาธรรมในภาคใต้ในระยะแรก ๆ

ภาคผนวก ข

รูปภาพประกอบงานวิจัยภาคสนาม (บางส่วน)

การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Non - Structured interview)

ภาพประกอบที่ ๑ แสดงการสัมภาษณ์ พระเสน่ห์ จนุพลโย
ประธานสงฆ์สำนักสงฆ์เขาท่ากระดาน อ.สวี จ.ชุมพร

ภาพประกอบที่ ๒ แสดงการสัมภาษณ์ พระอาจารย์ผดุง (ไม่ทราบฉายา)
ประธานสงฆ์สำนักสงฆ์ยวนผึ้ง ต.กระรน อ.เมือง จ.ภูเก็ต

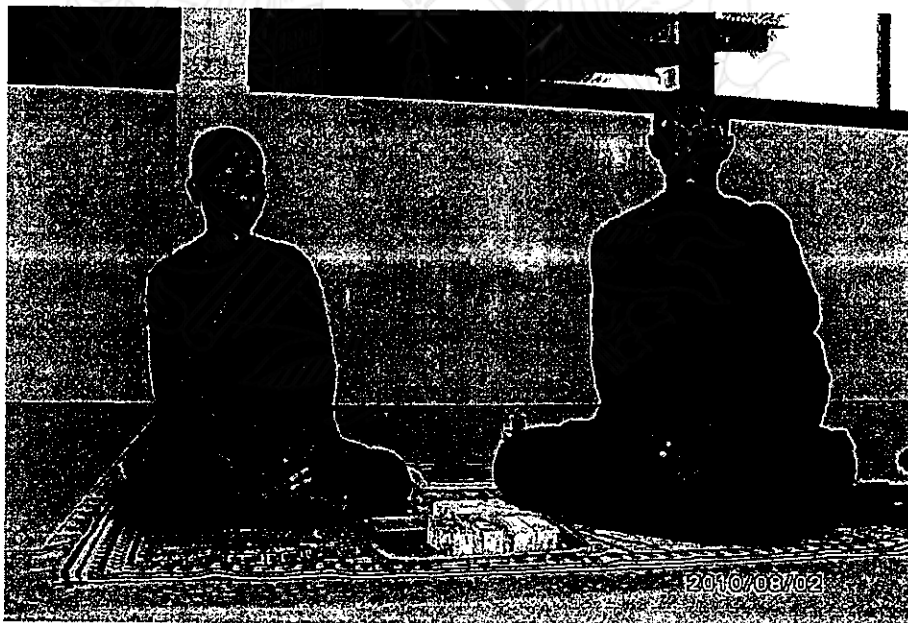
ภาพประกอบที่ ๓ แสดงการสัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์ ปิยธโร
เจ้าอาวาสวัดเขาขุนพนม อ.พรหมคีรี จ.นครศรีธรรมราช

ภาพประกอบที่ ๔ แสดงการสัมภาษณ์ พระอาจารย์โสภณ อุตตสาโร
ประธานสงฆ์สำนักสงฆ์เขาม่วง อ.เมือง จ.พังงา

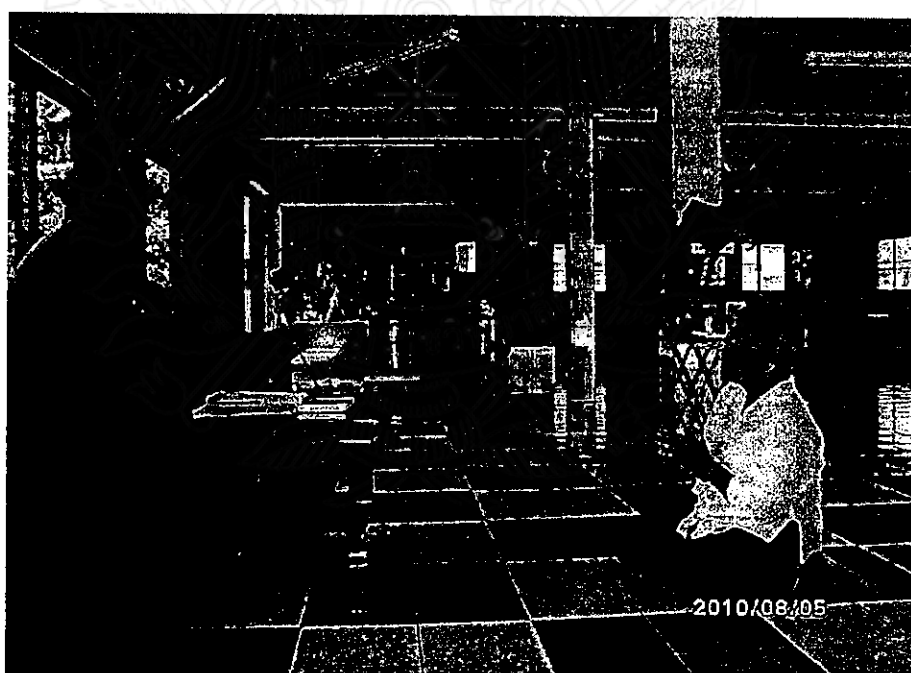
ภาพประกอบที่ ๕ แสดงการสัมภาษณ์ พระอาจารย์เนตร จิรปณฺโณ
เจ้าอาวาสวัดแหลมสีก อ.อ่าวลึก จ.กระบี่

ภาพประกอบที่ ๖ แสดงการสัมภาษณ์ พระสุริย์ วรปณฺโณ
วัดควนจง (วัดภูเขาล้อม) อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

ภาพประกอบที่ ๗ แสดงการสัมภาษณ์ พระรุ่งเพชร จุลปณฺโถ
วัดป่าเคียนพิน อ.พนม จ.สุราษฎร์ธานี

ภาพประกอบที่ ๘ แสดงการสัมภาษณ์ อุบาสิกาณมล วิรุณทรัพย์
สำนักสงฆ์สวนธรรมกิจ อ.เมือง จ.ระนอง

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ-สกุล : พระกัมมัญฐาน ปวตตโน (ยุติมิตร)
- วัน เดือน ปีเกิด : วันพฤหัสบดีที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๒๕
- ชาติภูมิ : เลขที่ ๘๕ หมู่ที่ ๕ บ้านห้วยชัน ตำบลทุ่งระยะ
อำเภอสวี จังหวัดชุมพร
- อุปสมบท : วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ณ พัทธสีมาวัดนาสัก
ตำบลนาสัก อำเภอสวี จังหวัดชุมพร
- สังกัด : สำนักสงฆ์ถ้ำธารน้ำลอด หมู่ที่ ๙ ตำบลทุ่งระยะ
อำเภอสวี จังหวัดชุมพร
- การศึกษา
- พ.ศ. : ประถมศึกษาตอนต้น โรงเรียนบ้านห้วยชัน อำเภอสวี
จังหวัดชุมพร
- พ.ศ. : ประถมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบ้านนาโพธิ์ อำเภอสวี
จังหวัดชุมพร
- พ.ศ. : มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสวีวิทยา อำเภอสวี จังหวัดชุมพร
: มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนศรีयाภัย อำเภอเมือง
จังหวัดชุมพร
- พ.ศ. : ระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศาสนศึกษา)
วิทยาลัยศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล
- พ.ศ. : ระดับปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย